I. N. D.

Exercitatio Historico-Theologica

DE STATU ECCLESIÆ ET RELIGIONIS MOSCOVITICÆ,

Consentiente

VENERANDA FACULTATE THEOLOGICA UPSALIENSI,

Pro summis in Theologia Honoribus,

Placidæ Eruditorum Ventilationi proposita,

PRÆSIDE

M. NICOLAO BERGIO,

Per Livoniam Generali Superintendente & Academiæ Pernavienſis Procancellario,

RESPONDENTE

M. GUDMUNDO KROOK,

d. 14 Maji in Auditorio Gustaviano majori, horis solitis.

HOLMIÆ, Excudit OLAUS ENÆUS, Reg. Antiq. Arch. Typogr. 1704.

BIBLIOTH. ACADEM. DORPAT.

SERENISSIMO ATQUE POTENTISSIMO REGI AC DOMINO,

DOMINO CAROLO XII.

Sueciæ, Gothiæ ac Wandaliæ Regi, Magno Principi Finlandiæ, Duci Scaniæ, Æsthoniæ, Livoniæ, Careliæ, Bremæ, Vehrdæ, Stetini - Pomeraniæ, Cassubiæ & Vandaliæ; Principi Rugiæ, Domino Ingriæ ac Wismariæ; *Nec non* Comiti Palatino Rheni, Bavariæ, Juliaci, Cliviæ ac Montium Duci &c.

Pio, Justo, Magnanimo, Felici,

Domino meo Clementissimo,

Omnia quæ Christiani Principis esse possunt vota!

Tartu Riik... Raamatukogu 19...

Augustissime Rex.

CUm inter innumera Regiæ Clementiæ in me collata beneficia, haud postremo loco memoranda veniat concessio nectendi moras Narvæ, quæ non ita

pridem victricibus R. M.tis V.æ armis & Moscorum clade nobilitata, ut in Statum Ecclesiæ & Religionis Moscoviticæ curatè inquirerem; hunc qualemcunque istius morulæ fructum ad pedes R. M.tis V.stræ submissè deponere in animum induxi, futurum gratitudinis devotissimæ tenue monumentum; quod ut R. M.tas V.a serenâ fronte admittat, humilimè oro, & exoraturum me confido. Ab hôc propositò arcuisset me quidem moles ista negotiorum R. M.tis V.æ in quibus vertitur cardo salutis & Arctoi & Europæi Orbis; nisi planè convictus essem R. Mtem. V.am jam

jam pridem ſupergreſſam Zelũ Maximorum Imperatorum & Principum, in procurandâ ſalute animarum, non ſolum ſubditorum ſuorum, ſed & aliarum Gentium, cum tenebris luctantium; quas inter ſi Nationi vicinæ Moſcoviticæ locum aſſignavero, nihil â ratione alienius me feciſſe, mecum fatebuntur, qui ejus ſortem miſeram ſatis perſpectam ſibi habuerint. Huic autem illuſtrandæ cum hæ pagellæ deſtinatæ ſint, cui majori cum ſucceſſu offerri poſſent, & â quo luculentius Patrocinium exſpectarent, quam â Rege, cujus facta heroica, cum ſtupore ſe-

culi præsentis & admiratione futuri loquuntur, re ipsa Eum præstitisse quod de se prædicârat, inter Imperatores optimos haud postremus, *ARCADIUS*: *Nulla res æque nos habet solicitos ac sanctarum Ecclesiarum cura, & fidei in Christo firmissima basis, per quam salvamur, & subjiciuntur nobis barbaræ Nationes.* Neque alia mens est R. M.ti V.stræ quam quæ fuerat fratri hujus Imperatoris *HONORIO*, de se professo: *Inter Imperii nostri maximas curas, Catholicæ legis reverentia aut prima semper, aut sola est. Neque enim aliud aut belli laboribus agimus, aut pacis consiliis ordinamus, nisi ut verum DEI cultum orbis nostri*

ſtri plebs devota cuſtodiat. Quid mirum proinde ſi DEus O. M. arma R. M.tis V.ſtræ juſtitiâ radiantia, feliciſſimo victoriarum curſu, multis ſeculis inaudito, coronavit? Agnoſcit etenim R. M.ſtas V.ſtra cum piiſſimo modo memorato *ARCADIO*, hæc omnia divinæ benedictioni acceptum ferenda, dum ipſius verba, Chriſtiano Principe digna, ſua facit: *Nam neque viribus noſtris hoc agimus, neque robore equorum & curruum bellicorum, ſed virtute DEI roboratis omnia proſperè cedunt.* Quas autem magis acceptas grati pectoris victimas DEO offerre

posset R. M.tas V.stra quam si plures animas regiâ & curâ & munificentiâ lucraretur, suppeditando ea, quæ huic scopo attingendo videbuntur conducere quam maximè? Et licet bellicorum motuum turbulenta tempestas, quâ R. M.tas V.stra tantũ non obruitur, videatur arcere hanc solicitudinem; Ejus tamen rationem inter media arma habitam, docebunt Rescripta regia plurima, quæ testium loco erunt, bellorum Domini R. M.tem V.am non dememinisse. Extollant itaque alii admirandam R. M.tis V.stræ in rebus gerendis felicitatem & incredibilem in hostibus opprimen-

mendis celeritatem, quâ factum ut in R.M.tem V.am. quadret quod de se Cæsar olim dixerat: *Veni, Vidi, Vici*: deprædicent heroicum planè periculorum contemptum, quô acta R. M.tas V.stra in medios hostes, per ferrum & flammas ruit, eorum animos fregit, phalanges disjecit, turmas fugavit & in campo toties de hoste, viribus longè superiore, Victor stetit: inserant æternitatis tabulis Pietatem & Justitiam, queis ex sententia Augusti Imperatoris augustissimi, *Dii sunt Principes*: Clementiam incomparabilem in victos æquè ac subditos debitissimis e-

logiis prosequantur: Virtutum reliquarum gemmas, quæ R.æ M.tis V.æ diadema distinguunt, vivis depingant coloribus: mihi satis erit seræ posteritati exemplum omni ævo imitandum proposuisse, & commendasse Zelum illum, qui hæreses arcet, pacem Ecclesiæ tuetur, res sacras supra vota promotum ivit, ibitque nunquam sistendo gradu. Est sanè quod sibi gratuletur Svecia, & quæ in illa Christo colligitur Ecclesia, quod â tempore *GUSTAVI I.* veræ Religionis in his terris statoris, & Regiæ Familiæ Progenitoris, gavisa sit Regibus Religionis Zelo ad mi-

ra-

raculum usque florentibus, qui & Pontificiorum & Calvinianorum artes evertit, & quosvis Hæreticos fores noſtras irrito ſucceſſu pulſare docuit: ſed videor tamen absque omni ſuſpicione me aliquid auribus dediſſe, aſſerere poſſe, ſuperari omnes à R.M.te V.ſtrâ & ſi DEUS vitam, quam optamus prolixam & florentem, R.M.ti V.æ conceſſerit, tot illius fore monumenta, ut nullus Anteceſſorum R.iæ M.ti V.ſtræ ſit comparandus. Videbunt anni ſecuturi, divini hujus Zeli tot fructus dulciſſimos, quibus gloria DEI promovebitur, libertas Eccleſiæ preſſæ vindica-

bi-

bitur, Veritati Pietati junctæ campus tam ſpatioſus aperietur, ut nec votis amplius ſit futurus locus. Cui ut quantocius eventus reſpondeat deſideratiſſimus, noſtrum erit ex intimis cordis penetralibus vota nuncupare ardentia, pro R.M.tis V.æ incolumitate, Regiæ domus felicitate, Solii ſtabilitate, Regni tranquillitate, vocem imitati Regii Vatis: *Jehova, de robore tuo lætatur Rex & de ſalute tuâ, quam exultat valde! Deſiderium cordis Ejus des ei! Prævenias Eum benedictionibus boni! Liberes Eum ab inimicis ſuis! Concedas ei longitudinem dierum in ſeculum! Sit magna gloria Ejus in ſalute tuâ, decus & majeſtatem ponas in Eo. Diſpone illi benedictiones in ſempiternum, Magni-*

gnificam præsta salutem omnimodam, & exerce benignitatem erga unctum tuum, CAROLUM; erga Domum & Regnum Ejus in seculum! Quoniam ipse Rex confidit Jehovæ, ideo fretus benignitate Excelsi non dimovebitur! In hoc voto sistit

Sacræ Regiæ Vestræ Majestatis.

Subditus & cliens humillimus

Nicolaus Bergius.

Lectori Benevolo
fausta omnia.

Quid me potissimum moverit, ut meæ tenuitatis quam optimè mihi conscius, denuò audeam in celeberrimo Arctoi orbis Athenæo me sistere, publicæ luci expositurus Exercitationem hanc Inauguralem de Ecclesiæ & Religionis Moscoviticæ statu, *non opus esset exponere prolixius, nisi hic conatus multis videri posset supervacaneæ diligentiæ. Post tot de hoc argumento Scriptores felicissimos, quid attinet post Homerum scribere Iliada? Sed velim ad animum revocent, pauciissimis juniorum studiis apud nos operam dantium, Autores hosce esse notos; & si vel quicquam de his inaudivêre, non facilè esse parabiles: qui autem haberi possunt majoris moliis, ab ære imparatis acquiri non posse; nec illos, qui in compendium rem misêre, ubique prostare: quid quod si vel maximè unum vel alterum exemplar inveniretur; non tamen sufficerent omnibus, quorum interest horum Sacrorum habere notitiam.*

Hos inter nos principem occupamus locum, tum quod Genti vicini, tum quod non exigua pars incolarum Ingriæ, gladio Augustissimi Regis Gustavi Adolphi M. *acquisitorum, Sacris Moscoviticis sint addicti. Cujus Principis indulgentiâ, cum ipsis usus sacrorum avitorum fuerit*

con-

conceſſus, quis non videt è re noſtrâ eſſe, ut de his quid ſtatuendum ſit, ſimus edocti? Cum autem mihi, ne per ſomnium quidem de hac ſtatione cogitanti, oblata ſit cura iſtius Provinciæ, in qua plures adhuc florent Eccleſiæ Moſcoviticæ; inde mihi natum deſiderium addiſcendæ linguæ Slavonicæ, & experiundi, annon annuente Altiſſimo, ignorantiæ ſpiſſæ tenebræ, quibus involvuntur, clarioris Evangelicæ veritatis jubare, feliciter diſpelli poſſent.

Quid hâc ſini à ſummè Reverendis Dominis Anteceſſoribus meis tentatum, longum nimis foret explicare; quod autem metam ſibi propoſitam ex voto contingere nequiverint, triſtis illorum hominum conditio loquitur: Eò magis deploranda, quod nec ipſi Reges, *nulli operæ, nulli impenſæ parcentes, eam feliciorem reddere potuerint. Zelus* GUSTAVI ADOLPHI M. *emicuit clariſſimè, cum non tantum* de adornanda hic Holmiæ typographia Ruſſicâ *mandata dediſſet, teſte reſcripto regio Anni* 1625. *d.* 14. *Aprilis, ſed &* Catechiſmum Lutheri in forma 12. *& in* 4. Ruſſico-Svecicum, *itidem* Finnonicum literis Ruſſicis in 8. *tum & collationem* Chronologiæ Moſcorum *cum noſtra in folio impreſſa viderit. Nec defuit huic negotio promovendo* Regina CHRISTINA, *cujus Tutores & Regni Senatores Illuſtriſſimi Excellentiſſimique Heroes* Petrus Brahe, Jacobus de la Gardie, Ericus Ryning, Axelius Oxenſtierna & Gabriel Oxenſtierna *Artic.* 20. *Inſtructionis Superintendenti Narvenſi Summè Reverendo Domino* M. Henrico

Stah-

Stahlio *datæ d.* 16. *Junii Anno* 1642. ut Sacris ordinibus initiandi utramque Linguam Finnonicam & Ruſſicam calleant, *majorem in modum exegerunt*, ita ut ante ritum ordinationis Conciones illis linguis expeditè habere queant: & *Artic.* 21. ſingulis annis Menſe Martio & Septembri ab omnibus & Finnonicis Paſtoribus & Eccleſiaſticis Ruſſicis viſitationes locales inſtituendas *ſanxerunt*; *jubentes*, ut in iis examina catechetica frequententur, Caſus annotentur & Pietas ſedulo inculcetur; *ut taceamus reliqua*, *Ejus æquè ac Regum maximorum* CAROLI GUSTAVI *ac* CAROLI XI. *gloriosiſſimæ memoriæ*, *Reſcripta ſæpius iterata*, *quæ quam ſolicitè gentis converſionẽ urſerint*, *ampliſſimum perhibent teſtimonium*. *Quin & ſub poſtremo loco nominato Monarcha*, *de adornandis ſcholis Ruſſicis in Conſiniis Livoniæ noſtræ actitatum*, *certis nunciis edocti ſumus*.

Nec taceri poteſt, *absque ingratitudinis notâ*, *quod hodiè feliciter de hoſtibus ſuis ac noſtris triumphans Invictiſſimus Rex* CAROLUS XII. *de horum ignorantia expugnanda inter tot alias curas graviſſimas cogitârit*, & *ut de illa triumpharet felicius*, *partem tributorum remiſerit omnibus*, *diligentiam in addiſcendis veræ doctrinæ capitibus probaturis*, & *ad noſtræ Eccleſiæ pomœria acceſſuris*: *quâ Regia planè munificentiâ nonnulli permoti*, *animæ ſalutem magis cordi habere incipiebant*, & *inſtitutionem admittere*. Verum hæc ſalubriter deſtinata, omni ratione potentior fortuna evertit; *ut Curtii verba mea faciam*;

&

& irruens hostis, totam inundans provinciam, cursum Evangelii sufflaminavit.

Qua fide in isto saxo volvendo occupati fuerint Provinciæ istius Præsides, illustrissimis orti Familiis, locus hic dicendi esset amplissimus: Dignissimi namque sunt, quorum virtutes heroicæ & studium promovendæ salutis proximi, ab oblivione vindicentur. Ex his itaque quosdam tantum, prout memoria eos suggesserit, recensuisse operæ erit pretium. Primus fuit Illustrissimus & Excellentissimus Comes, Dominus Benedictus Oxenstierna, Reg. Senator, Gener. Gubernator Livoniæ & Ingriæ, qui circa annum superioris seculi 31. primus statutis æquissimis ordinem Ingriæ & in Ecclesiasticis & Politicis intulit, quæ materiem præbuêre Reginæ legibus utilissimus. Hunc excepit Illustrissimus & Excellentissimus Dominus Ericus Gyllenstierna, Lib. Bar. qui Zeli pro orthodoxa Religione, quo à multis annis floruit illustrissima familia, nunc Comitibus adscripta, plusscula per plures annos dedit argumenta, prorsus eximia. Huic inter alios successit Illustrissimus & Excellentissimus Comes, Dominus Ericus Stenbock, cujus curâ providâ, Templum Christinæ incrementa habuit invidenda; qui & illud inaugurari curavit, & Curatoribus ipsius Anno 1652. 19. Sept. normam dedit, ad quam illius commoda irent promotum. Quantâ curâ Illustriss. & Excellentissimus Comes & Reg. Senat. Georgius Sperlingius in id incubuerit, ut barbaries & ignorantia propulsarentur, non possumus paucis adumbrare; nec opus omnino, cum in omnium adhuc versetur memo-

ria: quod ipsum in causa est quoque, ut Illustrissimi & Excellentissimi Generalis Domini Ottonis Wellingk, *Lib. Bar. hodierni Gubernatoris Ingriæ & Kexholmiæ benevolum desiderium, ut rectius informentur Russi nostri, iteratis literis Consistorio Regio Narvensi dum ei præsideremus testatum, silentio potius involvere, quam strictim commendare judicemus tutius. Reliquorum Illustrissimorum Dominorum Gubernatorum,* Mannerschiöldii, Mörneri, Helmfeldii, Schultzii, Fersenii, Taubii *& si qui fuêre alii; ut & Summè Rever. Dominorum Sacrorum Antistitum,* Stahlii, Rudbeckii, Matthiæ, Thauvonii, Albogii, Bangii, Gezelii, Langii, *& plurium isto munere functorum, amplissima in Ecclesiam merita, alio, si fata sinent, tempore prosequemur.*

Cum autem non tantum de procurandâ Ingrorum salute, utpote minimæ partis Ecclesiæ Moscoviticæ, *teneamur esse soliciti; sed & curas nostras ad amplissimam illam Ecclesiam, quæ* Czaris *subest imperio extendere, haud dubiè indagatio & adhibitio mediorum illi illuminandæ aptorum, christianæ esset Charitatis & Vigilantiæ. Media verò ejusmodi à paucis video exposita. Tetigit tamen quædam Reverendissimus R. S. Archiepiscopus* Dn. Ericus Benzelius, *SS. Theol. Doct. & Academiæ Ulpsalienfis Procancellarius, Patronus meus colendissimus, cui quantum debeam, quod prolixâ & paternâ benevolentiâ, me ab Anno* 1677. *constanter est complexus, longum foret exponere; nec permitteret Viri Summi modestia. Debeo autem inprimis quod* CAROLUS XII. *Regum felicissimus, sub Eminen-*

tissi-

tissimi Archiepiscopi directione, in novâ Suecani Sacri Codicis editione adornandâ, me quoq; voluerit occupatum. Qui ubi intellexisset me moliri quandam de Ecclesia Moscovitica tractationem, pro innato sibi bonas literas juvandi studio, communicare mihi dignatus est continuationem operis inediti, à beato socero suo Maximè Rev. Domino D. Erico Odhelio *Professore Theologo Upsalienſi celeberrimo, ad mandatum regium inchoati, & varia enque haud ubivis obvia eruditione refertissimi, cui* Palmæ Paciferæ, *seu de modo conciliandi diversas religiones, dederat Titulum, in quo de* Ecclesia Græca *cap. 9. & de* Moscovitica *cap. 8. prolixè egit, & quomodo malis, quæ hanc urgent medicina paranda §. 16. brevibus indicat. Summa hûc redit:* videndum 1. quâ ratione juventus rectius edoceri queat, & informatio juventutis literata, quam in deliciis habere incipiunt, promoveri. vide *Olear. l 3. c. 22.* 2. Ut prudenti conversatione in vita privata & commerciis conemur eos lucrari; quod facilè effectui dari posse, experientia comprobat. 3. *His addimus*, non tam oneribus & laboribus esse frangendos, ut nullum tempus, nec discendi ardor ipsis suppetat. *Institutionem autem faciliorem redderet quam maximè*, bonorum Præceptorum, tum & librorum copia; quam si erectis apud nos Typographiis Russicis, ipsis suppeditaremus, rem DEO gratissimam, ipsis salutarem, nobis faceremus proficuam.

Hic mihi objici video, libros Theologicos

apud nos impressos, nullo apud ipsos loco futuros : *cum* CZAR *in privilegio suo cujus* Sect. 1. cap. 16. §. 9. pag. 156. *mentio, omnino eximat hujus generis libros. Verum si initium fieret ab iis, quæ & nos apud ipsos probamus, illos receptum iri, vix dubitandi erit ratio. Nec ab incepto desistere nos jubebit, Genti connata pertinacia in avitis tuendis erroribus, cujus accusantur* Sect. 1. cap. 5. §. 6. p. 63. *neque incuria salutis animarum promovendæ, quâ laborant plurimi, inutiles reddet conatus hosce ; nam utrique vitio remedium suppetit, tollendo malo par, si doctâ & fraternâ adhibeatur manu. Non enim tam altas radices egit vel pertinacia, vel incuria, ut evelli nequeant : nec omnium insedit animos. Rem authoritate* Regenvolscii *extra dubitationis aleam ponam. Is* lib. IV. Hist. Eccles. Slav. c. 3. pag. 485. *sequentia memoriæ prodidit* : Referebatur quoque Vilnæ à Nicolao Zienowicz Succamerario Osmianensi Evangelico, de Moscis, animos eorum ad Evangelium inclinare : Vitepsciæ, & in aliis conterminis Ecclesiis, centenis & ultrà, ad conciones sacras confluere : Biblia Polonica editionis Brestensis avidè coëmere & legere : Novi Testamenti Exemplaria, quæ sumptu suo Vilnæ imprimi curavisset, aliquoties centum coempta in Moscoviam detulisse. Aperiri & illic copiosam DEI messem ; modo non operarii desint. *Quod si vel maxime aliter esset comparatum, obstacula ejusmodi omnia, fideli oratione, & impigro labore essent removenda.*

Ex-

Extra controversiam est, quod Pontificii omnem moveant lapidem, ut Moscos ad gremium Romanæ Ecclesiæ alliciant, quod facile successurum jam suo tempore existimavit Legatus Cæsaris Pernisten, *qui An. Chr.* 1579. *ad Moscos delatus, de hoc argumento, scriptum reliquit:* Quei popoli si potrebbono brevemente & facilmente condurre nel grembo della Santa Chiesa, tanto piu, che mai non ne sono usciti, ma hanno ricevuta & imparata quella fede, che dalla Chiesa Greca vien data, & quella hanno servata sino à quest' hora, con tanto Zelo & fervore, che è meraviglia. h. e. *Hi populi possent per compendium facile adduci ad gremium Sanctæ Ecclesiæ, eò magis, quod nunquam ex eâ exierint, sed acceperint & didicerint fidem, quæ ipsis ab Ecclesia Græca est data, & quam custodivêre in hanc usque horam, cum tanto Zelo & ardore, ut sit admiratione dignum. Ilt taceam Legationem, quam obiit* Antonius Possevinus *Pontificis nomine, cui inter alia id negotii datum, ut animos Moscorum inescaret: Nonne* Dn. de Neuville *Relat. pag.* 9. *memoriæ prodidit Czarem* Alexium Michailowitz *Anno* 1672. *misisse Legatum Romam, qui Papæ unionem offerret? Ce Prince, inquit, le nomma en* 1672. *pour aller de sa part à Rome, offrir au Pape Clement la reünion de l' Eglise Russienne à la Romaine, à de certaines conditions? Quo instigante hoc factum, divinare non est difficile. Semper enim Jesuitæ, Pontificis Cohors prætoria, sunt in excubiis, & talia suggerunt consilia, quæ Pontificis Majesti ti*

ampliandæ creduntur proficua. Rediit equidem tunc infecto negotio Legatus; sed quid impedit credere, eadem hodieque agitari consilia? Quod si â parte nostra in id incubuerimus, ut in fumos abeant; nonne rem DEO gratissimam, & Ecclesiæ utilissimam nos effectui dedisse lætari possemus? Neque tam facilè coalescent hæ Ecclesiæ, uti existimavit Dn. Pernisten *dum dixerat:* Spero que V. Excel. comprenderà chiaramente d' esser cosa facilmente d' ottenere in tam prossimi simbolizantibus, il sopra da me detto transito. *Spero, quod V. Excell. clare inde percipiet, esse rem facilem obtentu inter tam prope consentientes, transitum illum, quem supra dixi. Obstat namque* 1. Dictatoria potestas quam in Sacra affectat Pontifex. 2 Communio sub utrâque in Sacra Cœna. 3. Conjugium Sacerdotum. 4. Doctrina de Purgatorio. 5. De Processione Spiritus Sancti, *& alia, quæ obicem huic unioni ponunt.*

Existimavit equidem laudatus Dn. Pernisten, *maximum errorem Moscorum in eo consistere, quod contendunt nemini licitum præter* 7. *Generalia Concilia alia celebrare*; Il loro magior errore à mio giuditio è che affermano, non esser stato lecito ad huomo alcuno celebrare altri Concilii che i primi 7. *Sed cum ipsimet Concilia convocarint, ut* Sect. 1. c. 19. p. 179. *indicavimus, illius amplius accusari nequeunt: cujus si rei essent, inter leviores connumerandus foret. Utinam* 1. *Cultui imaginum idololatrico.* 2. *Invocationi Sanctorum.* 3. *Fiduciæ in operum suo-*

suorum merita, quâ se gratuita peccatorum remissione indignos reddunt. 4. *Fictitiis bonis operibus, &* 5. *Supinæ ignorantiæ mysteriorum fidei nuncium mitterent, alia longè Ecclesiæ ipsorum & DEO accepta futura esset facies, quod & annotarunt Viri Celeberrimi* Rudbeckius & Palma *in sua Expositione fidei* pag. 32. seq.

His omnibus moti hanc selegimus materiam, maximè cum & præsens, quod nos inter & ipsos fervet bellum funestum, nos moneat, ipsorum erroribus opportunè bellum inferri, sine licet diversissimo. Illud enim geritur cum internecione corporis, & non rarò animæ: hoc nostrum, ut debellatis errorum monstris, & corpus & animâ æterna manu at salus & tranquillitas. Queis si addideris, quod de eâ in hac Musarum sede, nihil ferè ex professo, ut ita dicam, sit publicæ luci expositum, si excipias Theses 50. *à* Dn. D. Bothwidi *Anno* 1620. *ad disputandum propositas, sua facti mei constabit ratio; potissimum si memineris, me non scripsisse Viris omnigenâ eruditione florentibus, sed junioribus & in his minus versatis.*

Methodo de cetero usi sumus arbitraria in Sectione I. Historica, prout sese argumentum notatu dignum obtulerat, idem prosecuti. In II. Dogmatica, Confessionem presse sequentes; illius partis 1. *à vero declinationē indice digito monstravimus, & paucis ad lineam veritatis examinavimus. Secundam & tertiam Confessionis partem, Theologiam moralem potissimum complexam, suo, si DEUS volet, tempori reservantes; quemadmodum & alia non pauca ad historiam facientia, quæ*

prolixitas inſerere prohibuit; qualia ſunt, quæ de aqua luſtrali, indulgentiis, & his ſimilibus indicari debuiſſent. Nec ea quæ tradidimus ab omni errore libera pronunciamus, cum ipſi deprehenderimus nimis credulos nos fuiſſe, cum Sect. I. c. 9. §. 4. pag. 89. *ſcriberemus, in minoribus templis Miſſas quoque recitari; cum tamen ob defectum altaris conſecrati ibi celebrari nequeant. Quod ſi etiam propria Bibliotheca ad manus fuiſſet, felicius haud paulo expediviſſemus. Agnoſcimus equidem grato animo, quod amicorum Bibliothecæ nobis patuerint, imprimis Nobiliſſ. & Gener.* Dn. Sparfwenfeldii, *quæ plurima ſuggeſſit; cujus poſſeſſor veteri & infucata amicitia, à multis retro annis, nobis junctus, nulli pepercit ſtudio, ut pro eâ, quâ præ omnibus aliis, etiam Moſcis, excellit & linguæ Slavonicæ & Regni Moſcovitici ſtatus notitiâ, amicas nobiſcum ſociaret manus, ampliſſimas eo nomine à nobis promeritus gratias; ut & Rever. & Clar. Viri* Dn. Erici Holmen, *hoſpitis mei & amici à longo tempore integerrimi: Sed religio nobis fuit toties amicorum adire ſcrinia, quoties opus, & nobis abſque ſcrupulo integrum fuiſſet, ſi propria licuiſſet excutere. Tantum itaque abeſt, ut aliis ſatisfeciſſe me confidere audeam, ut potius lubens fatear, ne quidem mihimet ipſi ullâ in parte factum eſſe ſatis. Imò nec ſatisfieri potuit, ab animo curis fracto, & toto triennio dilectiſſimæ Conjugis,* Chriſtianæ Julianæ Oxenſtiernæ *& quatuor thori pignorum triſtitia & prematurâ facie lugendo, vitam inter gemitus & ſuſpiria exigente; quam quorundam ſiniſtræ cenſuræ*

furæ intolerandam reddidissent; nisi in benigniori Bonorum suffragio paratum mihi fuisset præsidium.

Horum monitu consilium mihi natum est hæc pro laurea Doctorali Theologica ventilandi; tum ut Dominorum Antecessorum meorum vestigia premerem; tum quoque ut publico denuò munitus testimonio, felicius invidiæ tela eluderem. Dubitantem in sententia confirmavit Venerandæ Facultatis Theologicæ Giessensis *benevolum de studiis meis judicium, quod ad calcem hujus præfationis exhibui, gratâ mente recolens Celeberrimorum tum temporis Professorum, Dominorum* Hannekenii, Clodii, Christiani, SS. Theolog. Doct. *& totius Senatus Academici prolixum in me affectum. Nec parum hoc propositum firmavit vox beati Parentis mei* Dn. M. Olai Bergii, Pastoris Ecclesiæ Sueticæ Acropolitanæ Revalensis & Consist. Assess. *qui puerum me ad diligenter tractanda studia hortaturus, hôc inter alia argumento utebatur: se facilè aditurum fuisse gradum Doctoris in Theologiâ, si iis subsidiis instructus Musarum accessisset castra, quibus me beasset Cœli indulgentia. Sed vix duodecimum exegeram annum, cum ipse fatis concederet: & Mater indulgentissima* Wendula Rylandra, Past. Suet. civitatis Reval. D. Suenonis Rylandri filia, *mœrore victa, in flore ætatis intra proximum biennium vitam cum morte commutaret; ut spes studiorum continuandorum tantum non omnis exaruerit.*

Reviruit tamen quamprimum Upsalienses Musas salutassem, & Dominorum Præceptorum

nunquam absq; honoris præfatione nominandorum, Max. Rever. Dominorum Petri Rudbeckii, Martini Brunneri, Samuelis Skunck & Petri Holm, SS Theol. Doctorum & Professorum, *qui omnes in Domino placidè obdormierunt, sed inprimis* Dn. D. Erici Benzelii *Reg. Sv. Archiepiscopi hodieque, utinam diutissimè superstitis, favorem plane singularem expertus essem, qui fideli suâ informatione, & Regii Stipendii in Facult. Theolog. concessione, ita res adflictas erexerunt, ut post exactum Upsaliæ quinquennium, & alterum quinquennium peregrinationibus per principes Europæ partes insumtum, primus Pastor Gallicus Holmiæ, CAROLI XI. Regis Zeli gloriâ fulgentissimi jussu Anno* 1687. *ab Illustrissimo & Excellentissimo Comite* Domino Christophoro Gyllenstierna, *Senatore Regio & Civitatis Gubernatore, Patrono suspiciendo, & Amplissimo Magistratu Holmensi vocatus, & paulo post Regiis literis confirmatus fuerim; à* CAROLO *autem* XII. *Domino meo Clementissimo primum An.* 1700. *Superintendens Narvensis & Pastor Suecicus, dein Anno* 1701. *Generalis per Livoniam Superintendens, præter & meritum & expectationem fuerim constitutus, & ab utriusq; Provinciæ Præsidibus & Militiæ præfectis, inprimis Perillustribus & Generosiss. Dn.* Carolo Gustavo Frölich *Lib. Bar. Generali & Gubernatore Rigensi & Dn.* Henningo Rudolpho Horn, *Lib. Bar. Generali Majore & Narvensi Præfecto & Vice-Gubernatore; Dominis Administratoribus Regiis Districtûs Æsthonici Nob. & Gener.* Gustavo Adolpho Strömfeldt; *& Districtus Lettici Nob. & Generos.* Michaele von Strokirch, *& harum*

Pro-

Provinciarum Secretariis Dominis Segebad & Teppati, *nec non utriusque urbis Amplissimo Magistratu, tantâ exceptus fuerim benevolentiâ & amicitiâ, ut majorem in modum me ipsis obstrictum esse fatear. Ex ordine Senatorio autem conatibus meis maximè faverunt Viri Nobiliss. & Ampliss. Dominus* Thomas Vegesack *Rigensis Burgravius Regius & Consul, Dominus* Christophorus von Koch *Burgravius Narvensis, Dn.* Johannes Stiernstet *Consul Justitiæ, Dn.* Hermannus Ditmer *Consul Politiæ, Dn.* Matthias Porten, *Dn.* Alexander Eckholm, *Dn.* Herman Porten, *Dn.* Johannes Folckern *Narvenses Senatores, qui & libris Moscoviticis dono datis, & aliis beneficiis meruêre, ut hic loci eorum gratam mentionem facere non dubitarim. Vetat quoque Lex gratitudinis, silentio involvere fraternum plane animum, quo & Livoniæ & Ingriæ Sacrorum Antistites, & Pastores Ecclesiarum me sunt dignati, quos inter præcipuè mihi memorandi sunt Max. Rev. & Celeber. Superintendens Regius Civitatis Rigensis, Dn.* M. Liborius Depkin; *Item Dn.* Liborius Depkin *Pastor ad S. Johan. & Consistor. Assess.* Mag. Reinerus Brochman *Præpos. & Past. in Lais*, Mag. Willebrand *Past. Eccles. Germ. Dorpatensis*, ~~Jo-~~ M. Rein. ~~haunes~~ Dauth *Pastor Roopensis: Ex Diœcesi Narvensi Plur. Rever. & Clar.* M. Johannes Andreas Helwig, *Past. Prim. Eccles. Germ. Dn.* Ericus Quist *Past. Legionis Præsid. Dn.* Ericus Bure *Past. Finn. Dn.* Henricus Bruningk *Compast. German. omnes Reg. Cons. Assessores. Ex Præpositis* Mag. Zacharias Lithovius *Neovicensis, Dn.* Johan-

hannes Sarcovius *Novaburenſis*, *Dn.* Johannes Schutz *Caporienſis*, *Dn.* Joannes Elianus *Ingrenſis*, *Dn.* Andreas Ahlgren *Lembalenſis*, *Ex Paſtoribus Dn.* Levin Andreas Schwartz *Gubanitzenſis & Ericus* Holmenius *Moloſcovitzenſis*, *qui multis modis amicitiam teſtatam voluêre. Sed & non uno nomine me ſibi devinctiſſimum reddidit Academia & Senatus urbis Pernavienſis; illa quidem oneri cui alias impar, humeros ſupponendo, uti fecêre Max. Rev. & Celeb. Viri, Dominus* Olaus Moberg *SS. Theol. D. & Prof. Prim. Dominus* Laurentius Molin *SS. Th. Lic. & Prof. nunc Th. D. & Reg. Majeſt. Reginæ Conc. Supr. & Dn* Johannes Folcher *SS. Theol. Lic. & Prof. Conſiſt. Reg. Aſſeſſores & Collegæ fideliſſimi: Hic autem mihi offerendo Spartam Paſtoris Eccleſiæ Germanicæ, quâ & Regiâ poſtmodum Authoritate Anno* 1703. *ſum auctus; omnes digniſſimi, ut eorum apud nos vigeat memoria benevola. Ultimo loco, quod primo factum oportuit, celebranda mihi eſt Illuſtriſſimi & Excellentiſſimi Domini Comitis & Regii Senatoris* Nicolai Lillierot *in Muſas Pernavienſes, & tenuitatem noſtram paternus plane animus, quo motus* Cancellarii *munus ad ſe devolvi, ad interceſſionem noſtram gratioſè eſt paſſus; cujus patrocinio uti lætamur enixè, ita ut Ejus nutantem valetudinem fulciat, & ipſum cum illuſtriſſima familia in ſeros annos ſervet divina clementia, eſt quod ſupplici voce â DEO efflagitamus quam ardentiſſime! Non eſt, optime Lector, quod ſuccenſeas mihi, quod forte moleſtus fuerim exponendo, qua mea fuerint*

fata

fata, & per quos mitiora sint reddita: dabis hoc pro candore tuo, tenerrimo amori, quo maritus Conjugem dulcissimam, filius Parentes, discipulus Præceptores optimos prosequitur: queis dum vitali aurâ fruerentur, quia gratitudinis documentum dare non licuit, hic saltem eorum gratam se servare & servaturum memoriam indicare voluit, debuit.

Prævideo equidem novam me Censuræ suppeditasse materiem, nec defuturos Momos; sed meminerint me paratum ad excipiendum ictus ipsorum alacri animo, cum gaudeam & adprobatione REGUM MAXIMI, & Illustrissimi Excellentissimique Senatoris Regii intimi & Upsal. Academiæ Cancellarii Magnificentissimi, Domini Comitis Caroli Piper, *Patroni nostri faventissimi, cui & toti Illustrissimæ Familiæ omnigenam ex alto benedictionem, larga manu admetiendam, animitus apprecor! quin & Eminentissimi Procancellarii calculus candidus accessit, nec non Venerandæ Facultatis Theologicæ consensus: quorum authoritas nobis & clypeus erit & aheneus murus.*

Possem hic finem dicendi facere, nisi præteritorum malorum jucunda recordatio, & divinæ Providentiæ illustre monumentum me adigeret, ut bona cum venia Lectoris, adhuc quædam addam, de adflictissima sorte mea, ad quam me Anno 1688. *deduxerat, justa quidem, paterna tamen Nemesis divina, ita ut ne spes quidem meliorum successuum relicta fuerit. Sed cum omnia viderentur conclamata, derepente cœlitus missa adfuit manus, quæ me mihi restituit, & omnia quæ rati triste minabantur naufragium, ictu oculi dissipavit, eamque in portum subduxit incolumen. Quot*

pro-

procellis brevi post jactata, alibi dicendi erit locus: nunc celebranda est divina bonitas, quâ factum ut omnes minitantium fluctuum minas hactenus eluserit, & cursum suum tenuerit minimè interruptum, ita ut venerabundus dicere queam cum Patriarcha Jacobo : Impar sum Domine omnibus his beneficiis, totique illi fidei quam præstitisti servo tuo ; *& cum Samuele* : Usque hûc nos Jehova adjuvit. *Quæ eam posthac maneat sors, cum quo magis in altum provehitur, eo magis quoque furibundo exponatur Cæciæ, novit solus is qui novit omnia, cui me meaque commendo, confisus ejus misericordiæ, quod cum à pueritia mea ad clavum sederit, Eum porro tenebit, donec in exoptatum æternitatis portum delatus, pro omnibus in me congestis donis, ipsi pæana canere licebit in seculorum secula. Dum autem undis furentibus conflictandum nobis in hoc turbido & æstuoso pelago, confugiamus ad Dominum mitissimum, ipsique commendatum eamus Pacem Ecclesiæ :* O DEUS exercituum revertere jam, intuere è cœlis & respice : ac visita Vitem hanc, quam plantaverat dextera tua ! Noli permittere ut suffodiat eam porcus sylvestris, aut animal agreste eam depascet, aut vulpes per eam liberè eant ! Sub umbrâ alarum tuarum vireat, vigeat, perennet ! Floreant bonarum mentium officinæ, propagandæ & vindicandæ cœlesti veritati destinatæ, ut in iis omni ævo, de mendacio alma triumphet Veritas ! *Pacem Patriæ* : Restitue nos, ô DEus salutis nostræ, & irritam fac indignationem

tuam

tuam contra nos. An in ſeculum iraſceris contra nos? Annon Tu reverſus, vitæ reſtitueres nos; ut populus tuus lætetur in Te Oſtende nobis Jehova benignitatem tuam & ſalutem tuâ da nobis. O DEUS! reſtitue nos, & fac ut luceat facies tua: ita ſervabimur! *Sic Benignitas & fides occurrent inter ſe, juſtitia & pax oſculabuntur ſe. Fides è terra germinabit, & juſtitia é cœlis proſpectabit!* *Nos autem læti ingeminabimus uno ore, uno ſpiritu*: Sit nomen Domini benedictum, deinceps usque in ſeculum: ab ortu ſolis ad occaſum ejus, ſit laudatum nomen Jehovæ! Halleluja. *Tu autem Lector amice, vale & fave conatibus meis & Clar.* Dn. Reſpondentis, *cum nunquam non ſimus habituri in votis*: Ut Tibi mella fluant, ferat rubus aſper amomum!

Facultatis Theologicæ Giſſenæ in Haſſia Decanus, Senior, & cæteri Profeſſores CHRISTIANO LECTORI proſperitatem â Domino.

TEſtimonia de benè meritis & rectè damus & piè deſideramus. Cæterum in veritate pondus eſt, non in copiâ verborum; quamvis & copiâ poſſit veritas illuſtrari, ma-

magis tamen compendiosa placet veritas, quam diducta. Dum de meritis plur. Reverendi & Clarissimi Dn. M. Nicolai Bergii, Sueci, pauca dicemus, ea pius Lector in compendio dicta ita æstimabit, ut veritati examussim consona, & quæ alibi uberiori sermonis apparatu poterant commendari. Vidimus certè apud nos Eum Academicis studiis enixè incumbentem, vidimus exercitia crebra & solidæ Pietatis & eruditionis, quorum meritis applaudente toto Senatu nostro, ad primas inter multos philosophiæ Candidatos evectus partes, famam clarissimam nominis sui nobis reliquit. Hunc porro sin consvetis de more statutorum nostrorum examinibus præsentem sistere se discupiat, dignissimum existimamus esse, cui & supremi in Theologia honores possint decerni. Ita testamur, ita judicamus, ipsiusque instituto & proposito, & muneri sancto omnem benedictionem cœlestem apprecamur! Gissæ A. O. R. MDCXC. Id. Junii. Sub Sigillo Facultatis Theologicæ.

Adde emendandis: pag. 14. lin. 3. *in* pro *cum*. p. 25. adde: l. 25. *utrumq; malè*. p. 39. l. 6. vel adde: Tres 1. *Magnam*. 2. *Parvam*. 3. *& Albam*. p. 87. l. 16. pro 160. leg. 200. & ultra. p. 112. l. 20. pro §. 2. l. §. 3. pag. 206. lin. 21. prædeterminat: dicendum: *determinat*. pro pag. 233. leg. 234. pro 134. leg. 235. pro 137. leg. 237.

Trúd ſa ſei twój, Saslus'chíl ti slus'chbójù
Mus'chei rasúmnich ſaplátu drus'chbójù.
Tschtós'che jeſt drùs'chba, mirskája ſapláta?
Tschtó nam welmos'chnago jásna paláta?
Odna bes-smértna ſebjè Dobrodjétel
Sámoi sapláta jeſt í Blaghodjétel.
Nénawiſt chót nas Grisét slo subámi,
Táks'che slonráwen poklépljet gubámi;
Náms'che utjécha da ſowjeſt bywájet,
Jús'che newínnoſt ott Bógha Dawájet.

Preoswjasch-tschennomú, imjenitomú, Doſtochwalnomú, welmi utschennomu, Prepotschtennomu, o Chriſtje duchownomu ottzu, i wladitsje, Goſpodinu Nicolje Bergiusu, Jegho Korolewskogho welitscheſtwa wjernomu mus'chu, i gheneralnomu Superintendentu Liwonskomú, doſtoinomu; Prijatelju i blaghodjetelju swojemu prisnomu i wsegda potschtennomu, o wjerje Slawjano-Roſtsyskoi, K'wosprijatiju obytschnyja wo ſwjatoi Boghoslowij ſtepeni docktorskija, mudrenno besjedujusch-tschemu, ſija wo Swoje wospominanije, ſo wſjakim blaghopolutschenija blagho-priwjetztwowaniem piſal jego Miloſti.

Prijatel i rab

Ioann Ghawriil Iwanówitsch
Sparwenfeldt.

Lucæ 21. verſ. 15.

As bo wam uſta dawat, i Mudroſt is wischnijch poslati
Budu, dawams'che nikto, nje Mogby protiw ghlagholati.

BEs wytschitánija ótzew woſtótschnych,
Jbes wysnánija Práwil tol Mótschnych,
Aschtsche Slawjáno- Roſſiiskuju wjéru
Chótschet wysnáti Kto, tójas'chie Mjéru;
Sdjè w'sei besédje obrjásch-tschet Konétschno,
Jés'che doſtóino Chwalíti jeſt wjétschno:
Mnóghich Naródow twortsì bo Pisáchu,
Jás che toi wjérje Protíwnaja bjáchu:
Glúpo, Njewjés'chdo, Bes-ſtúdno, i los'chno,
Chót by im byllo Moltscháti wosmós'chno.
Sdjè S' sámych jásnych iſtótschnikow S'skátschet
Práwdy wodà, chotja nénawiſt plátschet.
Nynje pridís'che ty drjáchlogho wjéka,
Ghórde Prewódnitsche, Pjén tschelowjeka!
Ti ſamomù treba Práwdje utschítsjæ,
Jéjus'ch' tak mir wes naſtáwit ti mnítsjá.
Sljépa kak Chótschet sljep pút Pokásati,
Drúgh drugha búdet Propáſt prowos'chdâti.
Tjæs'che, wladiko doſtoino Blas'chíti,
Wsém nales'chít Blaghodárnyms'che S'chíti

):( ):( ):(Trúd

Versio Latina.

Luc. XXXI. 15.

Os nam ego sapientiamque vobis
Invictum dabo, nemo cui resistet.

NOn est necesse in perlegendis Patribus
Orientis illorumque sanctionibus
Ecclesiasticisque duris legibus
Triviisse tempus eruendis. Scilicet
Qui nosse Fidei vult Slaveno-Rossicæ
Confessionis intimos sensus, librum
Isthunc perenni laude condignum, rei
Compendium totius integrum, legat.
Illam attigêre plurimarum gentium
Docti viri. Sed plurimi temerariè
Solidi parum satisque nugarum afferunt,
Quos nulla vis ad scriptionem compulit.
Ait, invidia plorante, limpidissimis
Hic veritas jam profluit de fontibus.
Huc fragilium contemtor omnium veni
Antiquitatum, interpres futilissime:
Hic disce, quam docere vis audaculus
Præceptor alios, veritatem consonam.
Cœco duce cœci, concidunt ambo in specum.
Sed Te beatum jure prædicabimus
Præsul sacer, debemus & Tibi gratias

Gra-

Grati labore pro Tuo Tibi præmii
Instar daturo doctiorum amicitiam.
Humana sed quid amicitia & quid præ-
mium est?
Excelsa quorsum proderint palatia?
Sibi sola virtus non moriturum est præ-
mium.
Nos dente livor mordeat: linguis, labris
Nos criminetur pervicax mendacibus:
Lætitia nostra recta conscientia
Erit alma diæ filia innocentiæ.

Famigeratissimo, laude dignissimo, valde docto, longe honoratissimo in Christo Spirituali Patri Ecclesiæque Præsuli, DNO. NICOLAO BERGIO, *Sacræ Regiæ Majestatis fideli Viro & Generali per Livoniam Superintendenti meritissimo, amico suo perpetuo jugiterque colendo, de* RELIGIONE SLAVENO-ROSSICA, *ad capessendum in S. Theologia præsignem Doctoratus gradum, erudite, disputanti, hæc in sui memoriam cum omnimoda felicitatis apprecatione scripsit*

Reverendissimæ Ejus Dignationis

amicus

SPARFWENFELDT.

АВВОСТАДАВШИЙ ВОДРОСТВЫНЫ

ПОСЛАТИ

ВОУДОДАВАЮЩИ КТОНЕНЫ

ПРОТИВ ГЛАТИ.

Luc: Ivangel: cap: 21. 15

Luk ivangil gla ka. ie.

Разоумивв вещеобрѣтатель Блгии.
Блгодатный же в словесѣ паче
послоужани. Изтотчнисс жи-
вотенъ мысль стяжавшии. Наказание
безмоудрыхъ Ѕло. Пречи Соломо. Гл: ѕі

Sapiens et prudens vocabitur . . .
sapientes autem in verbis magis audiuntur.
Scaturigo vitae è intelligentia possidentis.
sed eruditio (paedia) stultorum mala.

Prov: XVI. 21. 22

Sectionis Primæ Historicæ

CAP. I.

FAciem Ecclesiæ & Religionis Moscoviticæ rudi penecillo delineaturis, dispiciendum fuit, undè colores tabulæ huic exornandæ apti, minimo cum labore essent eruendi. Cum autem haud reperiantur felicius, quam in Authorum monumentis, qui huic operi eruditas commodarunt manus, hi nobis adeundi fuêre: Et ne defraudentur gloriâ laboribus & sudoribus ipsorum debitâ, sunt indicandi, nullâ habitâ ratione dignitatis, quâ quilibet coruscavit; additis judicio & meo & aliorum, quo in loco habendi, & quantum fidei ipsis sit tribuendum.

Primum locum damus *Sigismundo* L. B. ab *Herberstein* Leg. Cæs. in Moscoviam, cujus *Commentarii rerum Moscoviticarum impressi Antverpiæ apud Stelsium An.* 1557. *in* 8vo. ubi Auctor nominatur *Sigismundus Liber*. Posteà inter *Scriptores Rer. Moscoviticarum An.* 1600.

Francofurti editi. Hic hujus historiæ princeps audit ab Editoribus Marniis, & justo opere Res Mosc. descripsit.

Hunc excipiat *Paulus Jovius* de legatione Basilii, Magni Principis Moscoviæ, ad Clementem VII. Pontificem Rom., libello historiam complexus; qui è relatione Demetrii Legati Moscovitici sua hausit, ipsomet fatente.

§. 2. *Joannes Faber* Ferdinando I. Imperat. Rom. quondam â confessionibus, & postea Episcopus Viennensis, dissertationem *de Religione Moscovitica* edidit Tubingæ An. 1525. de quo nullum dubium, quin Pontificiorum cum Moscis in religione concordiam sæpius falsò jactitet: imò teste *Siricio* c. 3. pag. 10. apertè falsa miscet. Hinc *Dn. Sch.* in procœmio, liberum lectori relinquit, quantum fidei ipsi velit tribuere. Extat inter Scriptores rerum Moscoviticarum A. 1600. edit. pag. 130.

Clemens Adamus in descriptione navigationis Anglorum ad Moscovitas, haud inconcinnè, licet in compendio, rem tractat. Inter Script. R. Mosc p. 143.

Paulus Oderbornius, libris tribus *Joannis Basilidis* vitam describit, & de se prædicat, quod eorum ceremonias & preces & ritum & pietatis cultum coram cognoverit. editi A. 1586. & pag. 241. inter Script. R. Mosc. Anno 1600. altera vice impressi.

§. 3.

§. 3. *Antonius Possevinus* Soc. J. Anno 1581. à Papa Gregorio XIII. ad componendum bellum inter *Stephanum Reg. Polon.* & *Basilidem M. Ducem* missus. 1. librum de rebus Moscoviticis ad *Gregorium* XIII. *Pontif. Maxim.* duobus commentariis constantem: 2. Tria publica colloquia habita cum *Johan. Basilide* in ejus regia, Senatoribus & 100. proceribus aliis præsentibus: 3. Capita, quibus Græci à latinis dissentiunt: 4. Scriptum Magno Moscoviæ Duci traditum, cum Angli mercatores eidem obtulissent librum, quo hæreticus quidam ostendere conabatur Pontificem Max. esse Antichristum: 6. Interrogationes & responsiones de Processione Sp. S. à Patre & Filio, desumtas & breviore & dilucidiore ordine digestas ex libro *Gennadii Scholarii Pat. Const.* in gratiam & utilitatem Ruthenorum scripsit. Edita omnia in fol. A. 1595. Colon. Hunc partium studio ductum suspicatur *Sch.* in procœmio, & ipsius testimonio parcius utitur.

§. 4. *Alexandri Guagnini* Veronensis Equitis Aurati, in tractatu de Sarmatia, omnium regionum Moscoviæ Monarchæ subjectarum, morum & religionis descriptio, & gesta tyrannisque Joh. Basilidis, Spiræ A. 1581. edita; posteà inter Scriptores Rer. Moscovit. pag. 154. qui egregiè functus suo labore & nitido stilo usus est.

Mathiæ à Miechovia quædam de Moscovia,

desumta ex corpore historiæ Polonicæ, edito Basileæ ab H. Petri A. 1582. extant inter Script. R. Moscovit. pag. 206. Brevissimis rem tangit potius quam tractat. In tractatu de *duabus Sarmatiis*, i. e. *Asiana* & *Europæa*, prolixius in eo versatus labore. *Orichovio* in Dedic. ad Bapt. Ruthenorum: *vir gravis imprimis & fidelis Scriptor*, professione *Medicus*. Ante annum 1544. proinde scripsisse sua certum est; cum illo anno Libellus Orichovii Cracoviæ impressus fuerit.

§. 5. Edidit *D. Albinus* Spiræ A. 1582. varios de Russorum religione Scriptores, &

1. *Colloquium* de religione M. Ducis Moscov. cum *Rohita*, ministro Ecclesiæ fratrum Bohemorum.

2. Hujus *colloquii* literis mandati ab eodem Duce confutationem.

3. *Lasicii Poloni*, veræ religionis apologiam & falsæ confutationem: sub tit. *Theologiæ Moscoviticæ*; De quâ *Boxhornius*, Collector Scriptorum sub tit. Respublica Moscovitica, quæ prodiit ex officina *le Maire* A. 1630. in 16. Ita sensit: *Quam adeat, suadeo, quisquis velit habere solidam cognitionem & confutationem Theologiæ Moscoviticæ.* p. 192. satis prolixum opus, & commendatione adductâ dignum.

4. *Fabri* Relig. Moscoviticæ descriptionem seu laudationem; de quâ supra egimus.

5. *Sacrani* Libellum, sub Titulo: *Elucidarius Errorum ritus Ruthenici*, quo 40. errores Mo-

sco-

ſcorum ſeu Ruſſorum, & 12. ſeceſſiones Græcorum â Romana Eccleſia oſtenduntur. Fuit *Canonicus Cracovienſis* & ante LUTHERI tempora celebris. Nam anno 1500. ſcripſit: de quo *Orichovius* in Dedicat. verſionis Baptiſmi Ruthenornm; *Homo rudis Ruthenarum literarum, Græcarum expers, quî poterat ſine iſtis adjumentis, aut de Græcis ſtatuere, aut de Ruthenis aliquid certi pronunciare? mihi quidem nihil videtur potuiſſe minus.* Queritur proindè eum durius in Ruthenos inquiſiviſſe, illisque objeciſſe, quæ vel prætermittenda, vel in mitiorem partem accipienda fuiſſent.

6. *Scargæ Jeſuitæ* (Vilnenſis) Appendicem de iisdem Ruſſorum erroribus & cauſis, propter quas Græci â Romanâ Eccleſiâ defecerunt.

7. *Guagnini* deſcriptionem, cujus jam mentio facta.

8. *Narrationem de Ruſſorum & Tartarorum religione, ritibus nuptiarum, funerum, victu, veſtitu & moribus, ad Dn. Davidem Chytræum* ſcriptam 8. Kal. Aug. 1581. lectu digniſſima, & ob nervoſam brevitatem commendanda; quæ *Oderbornio* tribuitur à *Sch.* in procœmio.

§. 6. *Jacobi* nobilis Dani, qui â FREDERICO II. Reg. Dan. Legatus miſſus ad Moſcoviæ Ducem, *Hodœporicon* in 4to. A. 1608. Francofurti impreſſum, non contemnendum.

Adamus Olearius Sereniſſ. Holſatiæ Ducis

cis FRIDERICI, Sac. Reg. Maj. HEDWIGIS ELEONORÆ Reginæ noſtræ clementiſſimæ Parentis, Mathematicus & Bibliothecarius curioſiſſimus, reliquis palmam fecit dubiam; qui cum linguam calluerit, iteratis vicibus provinciam adierit, ſummâ diligentiâ cuncta explorârit: Ejus teſtimonium ſolum ſufficere potuiſſet, *Sch. judice* in procœmio. Scripſit libros 3. *Itiner. Perſici.* Ultimam editionem commendat *Opp.* c. 2. p. 12. Vid. Addenda.

§. 7. *Edoardus Brerevodus* Anglus, in Scrutinio Relig. c. 9. paucisſimis ſe expedit: ſed ſatis benè.

Alexander Roſſæus Anglus, in tractatu *de Religione omnium gentium* cap. 14. in compendio haud malè tractavit argumentum.

Boxhornius in Miſcella Farragine rerum Moſcoviticarum, ſatis commendatus ab aliis: in quâ exhibet *Clem. Adamum.* 2. *Acta* in conventu legatorum *Stephani Reg. Pol. & Baſilii Ducis Moſcoviæ.* 3. Literas *Michaëlis Fœderovitz* D. Ruſſ. ad ord. Fœd. Belgii. 4. De jure M. Ducis in Livoniam epiſtolam. 6. Appendicem ex *Michaële Lithuano.*

Ægidius Fletſcher, Legatus Anglorum in Moſcoviam, de quo ita *Becmannus* Hiſtoriæ orbis terrarum part. 2. c. 7. Apud Anglos melioris notæ ſcriptor de rebus Ruſſicis præſtat Giles ſeu Ægidius Fletſcher. Mihi autem non viſus, licet ſolicitè quæſitus.

Ludovicus Dunte Paſtor Reval. in Caſibus

bus conſcientiæ, occaſione quæſtionis, an Moſcovitæ ſint Chriſtiani? nonnulla de religione commemorat cap. 16. Sect. 2. quæſt. 6. & ea quæ à Dn. Doct. *Botvidi* diſputata in compendium redegit.

Becmannus in Hiſt. Orbis p. 2. c. 7. pag 661. politica potius tractat; pauciſſima de religione.

Michaël Siricius, Profeſ. Theolog. Gieſ. ſenſis, diſcurſum Hiſtorico Theologicum edidit A. 1661. Giſſæ, reſpondente *Luderto Cramero* Rigâ Livono; qui æſtimandus. Titulum talem dedit opuſculo: *Religio Muſcovitica per certa lectu digna & utilia capita &c.*

Johannes Schvabe, *in patria poſtea Paſtor Eccleſ. Æſthonicæ Revalienſis*, ſub præſidio Dn. Doct. *Joh. Erneſti Gerhardi*, diſſertationem de Religione & ritibus Eccleſiaſticis Moſcovitarum, publicæ luci expoſuit Jenæ A. 1665. Et quamquam non potuerit exſequi propoſitum quoad ritus; reliqua tamen laudem merentur eximiam.

Michaël von Oppenbuſch Amſtelodamenſis, Argentorati ſub præſidio celebratiſſimi Theologi Dn. D. *Joh. Conradi Danhaveri*, Exercitationem Hiſtorico Theologicam publici juris fecit, quæ in Faſciculo diſquiſitionum Sacr. Danhaveri recuſa A. 87. non infeliciter, quamquam ſtrictim, rem exſecutus.

Theophilus Warmund, germanice de

Religione Moscovit. in 8vo. egit. A. 1698. impressus & correctus : sed si pauca quædam excipias, exhibet versionem exercitationis von Oppenbusch ; lectu jucundus iis qui latina ignorant.

Dn. Aviti, in opere dicto *les Empires & les principautez du monde*, etiam de Moscovitis non pauca consignavit.

Philippus Nicolai l. 1. de regno Christi, summa Religionis Moscoviticæ capita delineavit.

Neugebaueri Moscovia cap. 12. De Religione & politia ecclesiastica agit.

Joh. Hornbec, Calvinianus Theologus Ultrajectinus, in Summa Controversiarum brevibus se expediit vid. l. 11. p. 955.

Petrus Petrejus Upsaliensis, Sac. Reg. Maj. Sveciæ GUSTAVI ADOLPHI MAGNI Orator ad CZAREM Moscoviæ, Holmiæ An. 1615. edidit in 4to. Regni Moscovitici Sciagraphiam ; quam sermone patrio conscripsit. l. 6. absolvit, & sextum Religioni delineandæ consecravit : qui mole sua lectorem à legendo non absterrebit, & aliis haud observata admiscet : licet quædam tradat, quæ vel plane non olim recepta, vel in melius posteà mutata fuêre.

Johannes Rudbeckius & Jonas Palma, mandato GUSTAVI ADOLPHI R. S. A. 1614. publicarunt scriptum sub hac epigraphe : Een kort berättelse och vnderwijsning om wår Christe-

ſteliga Tro och Gudztienſt vthi Swerige. Ther vthi ock the grofweſte wilfarelſer ſom åro vthi the Ryßars Religion warda korteligen förlagde / och tilbaka drefne; ſkrifwin til the Ryſke Präſter och gemene förſamling vthi Iwangrod / ſåſom och andre af ſamma Tro och mening / vthaf Kongl. Mayſt. til Swerige ꝛc. Hofpredikanter. Joh. Rudb. och Jon. Palma. Edita ſecundâ vice Aroſiæ in 4to. Anno 1640.

His ſuo merito annumerandus, imò præferendus Lib. B. de *Meiersberg*, Legatus Cæſaris *LEOPOLDI* ad Czarem *ALEXIUM MICHAILOVITZ* A. 1661. cujus iter ab ipſo deſcriptum haud pauca in rem noſtram conferre poteſt. Accuſatur autem à nonnemine in Epiſt. Gallicâ, quod nimis in Moſcovitas injurius: Ceci merite, *inquit*, d' autant plus de foi, que la Relation de cet Ambaſſadeur paroit en beaucoup d' endroits fort paſſionnée contre les Moſcovites. Sed à Gallis in hoc paſſu vincitur. Editus in fol. non adſcripto, Loci, anni vel typographi indicio.

§. 10. Ex recentioribus hoc ſaxum volvêre *Chriſtianus* Kühne Theolog. Stud. qui in linguam Germanicam tranſtulit *Oderbornii* 3. libros de vita Baſilidis: non quidem quoad verba ſingula, ſed præcipua contenta, quæ in certa diſtinxit capita; quod in latino textu factum non eſt: ſubjiciens deinde *Relationem de Theol. Moſcov.* quæ eadem eſt quam

edidit *Warmund*, additis pauciſſimis, ſed notandis, de diverſa facie Religionis Moſcov. ſeculo 16. & 17.

Anatomia Ruſſiæ deformatæ Germanicè prodiit An. 1688. Eſt libellus in quo per colloquia argumentum hoc exequitur autor, qui ſe tunc *J. U. Candidatum Dobriluca Luſatum* nominavit; Sed G. A. Schleißing dicendus: hujus exemplaria rariora ſunt, quam ut comparari potuerint.

Der Muſcowitiſche Staat in 4to. germanicè edit. Colon. 1702. politica haud pauca tradit, pleraque benè: ſed de religione cap. 5. breves admodum ducit lineas.

Der Curieuſen und Hiſtoriſchen reiſen durch Europa, andre Hauptheil / aus dem Franzöſiſchen überſetzet / und mit anmerckungen verſehen durch Talandern / lucem aſpexit Lipſ. 1699. in 8. ubi de Moſcovia agitur, eſtque pars ſeptima totius operis. Eſt autem Talander nomen fictum: verum *Auguſtus Boſe* Dedicatione teſte: qui ea quæ ſcitu neceſſaria ſunt maximè, haud perfunctoriè expoſuit.

Theſaurus Rerumpublicarum Oldenburgeri nonnulla huc facientia tradit, cum circumſpectione legenda.

Wagenſeilii, viri undiquaque eruditiſſimi, Pera, Loculamento 2. cap. 19. Moſcoviticæ gentis mores & regionem deſcripſit.

Hieronimus Kromaierus Hiſtor. Eccleſ. Sec. 10.

10. quæ de religione commemorat, ex *Oderbornii* Epist. ad Chytr. exscripsit: quæ de suo addidit, pauca sunt. Idem in *Scrutinio Religionum* delineavit religionem Anatolicam, seu Græcam, cui Moscovitica in plerisque conformis est.

Comes de *Carlile*, ad Regem Sueciæ CAROLUM XI. beatissimæ & gloriosissimæ memoriæ, FRIDERICUM III. Daniæ, & Czarem ALEXIUM MICHAILOWITZ Legatus â CAROLO II. Rege Magnæ Britanniæ destinatus; quæ in itinere observavit publici juris fecit gallicè, in Idioma German. translatus, de Religione Moscov. quoque egit optimè c. 4. p. 665. edit in 12. Lipsiæ.

Axtelmejer, Moscoviticum prognosticon publicavit germanicè, quo hodiè regnanti Czari, intuitu potentiæ & disciplinæ militaris florentissimæ, Constantinopolitanum promittit Thronum, ubi politicam historiam haud infeliciter expediit: sed de Ecclesiastica parum solicitus; typis exscriptus Augustæ Vindelicorum 1698.

Johan Arnold von Brand J. U. Doct. & Duisb. Prof. in Itiner. per varias Europæ Provincias, quas inter *Muscovia*, quædam hoc argumentum concernentia habet. Edit. Vesaliæ 1702. in 8.

Nobilissimus *Claudius Arhenius*, Örnhielm S. R. Maj. Sveciæ Historiographus, fautor noster

ſter dum viveret amicisſimus, Vitæ illuſtrisſimi Herois Ponti de la Gardie, Exercituum Sueciæ Supremi Campi Ducis, plurima Hiſtoriam Moſcoviticam illuſtrantia immiſcuit, & præterea, ut inſcriptio habet, totam ferè Livoniæ Hiſtoriam exhibuit; Ed. Lipſiæ An. 1690. in 4to. quæ Excellentisſimo Heroi, Reg. Svec. Drotzeto, Literarum & Literatorum Evergetæ ſummo, Comiti *Magno Gabrrieli de la GARDIE dicata.*

M. Joh. Herbinius, in opere *de Kiovienſibus Cryptis*, de religione pluſcula obſervat. Fuit is deſtinatus Paſtor Eccleſ. Inv. Aug. Confeſſ. addictæ Vilnæ, & juſſu Eminentisſimi Archiepiſcopi *Dn. Doct. Laurentii Stigzelii*, ab Epiſcopo Eſthoniæ *Dn. M. Joh. Jac. Pfeiffio*, Holmiæ in templo German. An. 1672. d. 30. Jul. ordini Sacro adſcriptus, teſte ipſo met capit. 4. §. 4. p. 36. Edit. Jenæ 1675. in 8.

De Neuville, nomine LUDOVICI XIV. *Reg. Galliarum* in Moſcoviam miſſi *à Marchione de Bethune A. 1689.* extat *Relation Curieuſe & nouvelle de Moſcovie*, à la Haye 1699. in 12. in multis Ruſſis minus æquus.

Johannes Botvidi S. Th. Doct. & Regis GUSTAVI ADOLPHI M. Concionator in Theſibus de quæſtione: *Utrum Moſcovitæ ſint Chriſtiani?* juſſu regio Upſaliæ ventilatis, plurima de Religione dixit. *Ed. Holmiæ 1620. in 4to.*

Boteri Relationes ipſis Ruſſis in deliciis;

&

& alios Geographos, qui Moscovitarum res attigere ; nunc sciens volensque prætereo.

Plures Autores vid. in Addendis. p. 283.

CAP. II.

§. 1.

QUemadmodum capite primo recensiti Auctores non tantum dogmata, sed potissimum historiam prosecuti sunt ; ita modo nominandi libri de doctrina saltem fuêre solliciti , quorum auctoritati maxima fides adhibenda. Agnovit hoc *Dn. Sch.* in procœmio , qui libello linguâ & literis Moscoviticis impresso , symbolum fidei ac literarum ductus exhibenti, primum locum tribuit. Sed nos hâc in parte ipso sumus feliciores , cum ad manus sint libri ipsorum, quibus jure *Symbolicorum* nomen assignare possumus , quos inter principem locum occupat : Confessio fidei Ecclesiæ Græcæ, lingua Moscovitica publici juris facta , sub hac inscriptione : *In honorem sanctæ, unius substantiæ , vivificantis & inseparabilis Trinitatis , Patris & Filii & Spiritus Sancti , hic liber , Orthodoxa confessio fidei catholicæ & Apostolicæ Ecclesiæ orientalis , noviter collatus cum Helleno - græca lingua , à fide dignis testibus , mandante honoratissimo Magno Domino nostro Czare , & Magno Duce PETRO ALEXII filio, totius Magnæ & parvæ & Albæ Russiæ Samoderschtze seu autocratore* (Difficile est exprimere vim vocabuli , de quo titulo longas in-

inter Legatos noſtros & Ruſſicos contentiones vide apud *Witekindum* Bell. Moſcov. *Libr.* 9. p. 686.) *Benedicente autem illum ſpirituali ordine patre ejus ſpirituali & Deum orante (vel devoto) magno Domino* (hic aliud occurrit vocabulum, ſed minoris ponderis, quod tamen & ipſi per Dominum vertimus; nam prius quod Czari datur, eſt *Goſſudar*, poſterius quod Patriarchæ eſt *Goſpodin*) *ſancto domino* (eſt in Moſc. хvр) *Adriano, Archiepiſcopo Moſcuæ & totius Ruſſiæ, & omnis tractus borealis Patriarchâ: ſub ſummo loco nato* (Högboren) *magnô Domino noſtro Czaris filio & Magno Duce ALEXIO PETRI filio, edita typis in Czarea magna civitate Moſcua, Anno orbis conditi* 7204. *nativitatis autem Dei Hominis JEſu Chriſti* 1696. *indicta* 4. *menſe Martio.* Editæ ſunt cum hoc libro *duæ homiliæ de cultu ſanctarum imaginum* Sancti Patris *Johannis Damaſceni* in fol. Præfationem confeſſioni addidit *Adrianus* Patriarcha ſatis prolixam, in commendationem libri; ubi & de occaſione editionis: Cujus ſententiâ, cum nunc potiſſimum ſtare & Doctrinam Moſcoviticam, quantum fieri poterit, ipſiſſimis Confeſſionis verbis exhibere animus ſit, operæ pretium cenſemus mox ſubjungere, quæ de Auctore, occaſione, argumento, editoribus, translatoribus & auctoritate libri comperta habemus.

§. 2. Atque de Auctore quidem, verbis

bis utor τῦ πάνυ *Norrmanni*, fautoris noſtri dum viveret propenſiſſimi, ex præfatione ad translationem latinam, quam ex græco adornavit accuratam: *Ex iis*, inquit, *quæ dudum operi præfatus eſt Nectarius Patriarcha Hieroſolymitanus, ſatis conſtare arbitramur, condendi illius prima auſpicia & initia haud immeritò ſibi vendicare Petrum* Mogilam *Metropolitam Kiovienſem, Thronique Conſtantinopolitani Exarchum, principali Ducum Moldaviæ Valachiæque genere editum*: Qui uti *Nectarius* loquitur in præfat. *gregem ſuum novis quibusdam ſectariorum opinionibus, à genuina & antiqua majorum ſuorum doctrina longiſſimè abhorrentibus, confuſum infectumque offendit.* Fuit itaque hæc anſa convocandi tres Epiſcopos & celebres eruditos viros, cum quibus re communicatâ, poſt multiplicem commentationem, communi conſilio unoque ore, inter omnes convenit de adornanda fidei ſuæ expoſitione, & ſcripto per certa capita conſignanda, illiusque ulteriore cognitione atque diſceptatione Eccleſ. Conſtantinopolitanæ, & ſacræ ejusdem ſynodo committenda. Jamdudum enim Eccleſiæ illius auctoritatem ſequebantur, illique tamquam orthodoxi Græcorum cœtus capiti, ultrò ſeſe ſubmittebant. Plura ad hiſtoriam hujus Confeſſionis explicandam pertinentia, cognitu digniſſima, ex memoratis præfationibus peti poſſunt.

§. 3. De argumento dubium nulli esse potest è titulo, qui *Nectario*, *Expositio fidei Russorum*, *Normanno*, *Catechesis Russorum*, re eodem recidente, perhibetur. Sed *Parthenius* in præfatione sub hoc titulo : *Confessio orthodoxæ fidei*, *catholicæ orthodoxæ Ecclesiæ* ad se missam asserit; adeò ut pedem promovere possimus ad cognoscendos eos, qui huic operi limam & obstetrices commodarunt manus.

§. 4. Prioris generis nominat *Nectarius Porphyrium & Meletium Syrigum*, cui elogium hoc tribuit, quod fuerit *magnus Ecclesiæ Doctor*. *Normanno* Hieromonachus & Theologus Ecclesiæ Constantin. qui & alio scripto, quo *Cyrilli Lucaris* (Calvinizantis, & honoris non tantum, Patriarcha enim Constantin. fuerat, bis loco motus, semel restitutus, sed & ipsius vitæ, in afflictissimo rerum suarum statu, jacturâ, malam fidem in tractandis Græcæ Ecclesiæ sententiis, expiavit) confessionem oppugnavit ex professo, nomen suum famæ inseruit: Qui in Moldaviam cum Porphyrio profectus est, quo & à Russis missi venerunt, *Hesaias Trophimi F. & (Josephus) Conovicius, atque (Ignatius) Xenovicius, homines revera admirabiles omnibusque literis & liberalibus doctrinis ornatissimi*, judice *Nectario*.

§. 5. Quod Translatores attinet, incertum est *Normanno*, quo Auctore *Panagio-*

nagiotæ primo Sultani Turcici Interpreti, *Catechismi Russorum seu Græcorum* versionem in linguam Græcam vulgarem tribuat *Carolus du Frêne*, nuperi ad Scriptores mediæ & infimæ Græcitatis Glossarii scriptor, in indice auctorum editorum & voce *μὰ*. Et licet non contemnendas afferat rationes *Normannus*; quarum potissima, quod viginti annis Confessione juniorem credat *Panagiotam*; quia tamen alium non nominat nobis licebit litem sub judice relinquere.

§. 6. Quod in dubium prætereà vocat noster *Normannus*; an Russico primum sermone concepta, cum ita contra *du Frêne* disputat: *Nequidquam sibi sumere vir summus videtur, Russico videlicet sermone, non vulgari græcanico, conceptam fuisse homologiam*; videtur hæc controversia facilè decidi posse, cum primas lineas confessionis Rusicè consignatas ipse fateatur *Nectarius*. Et si *Mogilam* Auctorem cogites Russum fuisse, vix suberit dubium, quin Rusicè primo scripta; quod & *Nectarius* innuere videtur, in præfatione inquiens: *Ut à Russis liber iste vulgari gentis sermone dudum typis excusus fuit: ita apud Græcos non nisi manu pauculisque exemplis descriptus.* Hæc licet ita sese habere queant, scrupulum tamen movet, quod ea quæ de *Dn. Panagiotæ* liberalitate, in calce præfationis græcæ monuit Patriarcha *Parthenius*, in Rusico compareant; ut inde colligi queat è Græco translatam,

cum aliàs hujus rei, in exemplari Rusſico, ſupervacua eſſet futura mentio. Alterum quod pro Græco militat exemplari, eſt quod Rusſica de verbo ad verbum Græcæ reſpondeat, more translatoribus Rusſicis recepto; qui haud facilè tranſpoſitionem vocum admittunt. Tertium, quod à ſolis Græcæ Eccleſiæ Doctoribus ſubſcripta. Difficile proinde certi quid de hâc controverſia ſtatuere; cum ab utrâque parte militent rationes pluſculæ. Si tamen dicendum quid ſentiam; *Normanni* potius quam *Du Fréne* judicio ſtandum exiſtimaverim, & Confeſſionem, qualem eam modo habemus, primo Græcè ſcriptam crediderim. Catecheſeos alîus extat quoque exemplar Slavonicum, & ni me omnia fallunt, hæc eſt illa *Catecheſis* quam reſpexit Patriarcha *Nectarius*, aſſerens: *Confeſſionem apud Ruſſos impreſſam jam fuiſſe.* Nam impreſſa eſt *Moſcuæ* anno à creatione mundi 7157. qui eſt à nat. Chr. 1648. Græca verò an. 1662. in Belgio primum lucem aſpexit. Nec obſtat quod non per omnia conveniant editiones: poſterior, licet auctior nonnihil, re à priori non differt. Noſtram ſententiam firmat *Synodus Hieroſolymitana* 1672. celebrata, quæ obſervat, Confeſſionem quidem *à Mogila* primò ſcriptam, ſed poſteà dilucidiorem & emendatiorem factam, ſi quâ in re illuſtrationis emendationisque egere viſa eſt: idque juſſu *Synodi Glaſcenſis*, *à Meletio Syrigo Cretenſi*, *magnæ Eccleſiæ Conſtantino-*

tinopolitanæ Proto Syncello ac Doctore. Tutissimum itaque erit statuere, primas Confessionis lineas Rusicè conceptas; sed emendationem Editionis prioris Græcè scriptam & impressam; deindè autem in Slavonicam translatam. Consentit *Adrianus Patr. Moscov. in præfat. ad Confessionem*; affirmans è Græca translatam Moscuæ, in Monasterio Michaelis Archistrategi, procurante *Joachimo* prædecessore suo.

§. 7. Versionem latinam primus apud nos adornavit sæpius laudatus *Normannus*, cujus Viri in rempublicam literariam merita, nullâ oblivione sunt sepelienda. Edita versio cum textu originali *Lipsiæ* apud *J. Thomam Fritsch* 1695. *Rechenbergio* allaborante. Notanter dixi hanc gloriam deberi *Normanno*, quod primus manum translationi admoverit apud nos: nam & *Nectarius* & *Parthenius Patriarchæ* testes exceptione majores sunt, versionem latinam sumptibus *Panagiotæ* jam an. 1662. editam: quorum prior in præfat. ita rem expediit: *Dominus Panagiota ut studiosissimus Græcanicæ nationis nostræ, fideique orthodoxæ propugnator ardentissimus est: super tot magnifica opera alia, hujus etiam curam & præsidium haud gravatè in se suscepit, ut hunc librum, nostrâ latinâque linguâ, suâ impensâ, quanquam civilibus negotiis in horas districtus implicatusque, typis evulgaret.* Posterior in suâ præfat. ita loquitur: *Ceterum alteram*

libri partem, latino sermone ex adverso positam, ut legendo non adtigimus: ita illam solam quæ vernaculâ nobis linguâ perscripta est, rite confirmamus. Scire si cupias ubi prior translatio invenienda; docebit te hoc *Normannus* in fine *præfationis suæ* optans: *ut primigenia ipsorummet auctorum translatio, ab eruditis Galliæ viris, è Regiis Gazis in lucem protrahatur.* Inprimis versione hac optimè de Russis & nobis est meritus, ut jam ipsorum Doctrina nostratibus felicius innotescere queat. Nam exemplar Russicum cum Græco ita concordat, ut verbum verbo respondeat; & correctio margini *Codicis Sparfvenfeldiani à Licudiis* fratribus adjecta, in Russico fideliter observata: ea autem quæ irrepsêre paucula, & *è quæstione* 70. *part. I. p.* 118. *non* 90. uti malè *in præfatione*, expungenda censentur, adeoque nec *à Normanno* translata, in Russico haud comparent.

§. 8. De Editoribus primis non est sollicitè agendum, cum & *Nectarius & Normannus Panagiotæ* hanc gloriam tribuant. *Quamquam verò*, inquit hic, *neque auctor Homologiæ, nostro judicio Panagiota* (de hoc non est dubium) *neque interpres* (hoc non facilè dixerim) *haberi debet, vel hoc tamen nomine de ea immortaliter promeritum censemus, quod illius præcipuè provisu & operâ, atque si Nectario credimus, impensâ etiam, editio prior græca, anno post natum humani generis sospitatorem* 1662.

1662. *in Belgio lucem adſpexit.* Fœderati Belgii munificentia editam, non ære privato, docere videntur ad *Arnaldum* ſcriptæ literæ Legati Gallici *de Nointel*, cujus amicus ſe ex ore *Reſidentis Hollandici*, hoc didiciſſe affirmat : *Le quinziéme de Fevrier, un de mes amis m' a rapporté, qu' ayant diné avec Monſ. le Reſident d' Hollande, & la converſation étant tombée ſur la religion des Grecs, on a parlé du livre intitulé*, Confeſſion orthodoxe de l' Egliſe Catholique & Apoſtolique d' orient, *comme étant juſtificatif de la præſence reelle & de la transſubſtantiation. Monſieur le Reſident decouvrit l' origine de l' impreſſion de ce livre. Car il lui dit, que Monſieur Panajotti ayant envoyé l' exemplaire en Hollande pour y être imprimé à ſes frais; Meſſieurs les Eſtats, n' avoient pas voulu qu' on priſt de ſon argent, & que pour gagner ſes bonnes graces, ils l' avoient fait imprimer à leurs propres depens avec un tres grand ſoin, & qu' ils en avoient confié pluſieurs caiſſes à leur Reſident, pour en faire preſent à Monſ. Panajotti. Voilà la maniere dont ce Seigneur Hollandois s' eſt expliqué.* Verum cum nec nobis animus ſit de re incomperta, quicquam adſeverantius adfirmare, eam cum *Normanno* in medio relinquimus. Quod ſi autem quis contendere velit, primam Editionem ſumptibus Ordinum Gen. Belgii, ſecundam, quam cum *Nectario Dionyſius Patriarch. Conſtantinop.* tribuit *Panagiota*, & mo-

do memoratus *Dionysius* suo ornavisse dicitur elogio, ære *Panagiotæ* publici juris factam, me quidem contradicentem non experietur. Quod autem maxima continuò exemplarium vis è Belgio evecta, Byzantiumque exportata fuerit, fidem non tantum meretur; sed & in causa fuit, cur liber hic paucis adhuc nostri orbis hominibus notus; quod *Normannus in præfatione* adnotavit, & experientia comprobat, cum in illis, quæ ab illo tempore exiêre *de Religione Gentis Moscoviticæ exercitationibus*, sub Præsidibus celeberrimis *Siricio*, *Gerhardo*, *Danhavero* frustrà illius vestigium quæsiveris.

§. 9. Restat ut paucis de auctoritate libri disquiramus; de quâ hanc movet *Normannus* quæstionem: *Quam fidem vero quamve auctoritatem huic tuæ Homologiæ adjungendam censes? Non enim te fallit opinor, elogium ejus â magni inter suos nominis Theologo* Johanne Claudio *carbone quodammodo scriptum videri*: Cujus verba gallica prolixiora ubi adduxisset, & peregrinitatem quandam in Ecclesias Græcanicas è Romanâ infusam concessisset, subdit: *Neque diffiteri possum hâc in parte me potius accedere* Thomæ Smitho, *cetera quidem* Claudio συμμύτῃ καὶ συνδιαστώτῃ *sed harum rerum haud dubie callentiori, quippe* αὐτόπτῃ καὶ αὐτηκόῳ, *qui ut sæpè alias suam de hodierno Ecclesiæ statu epistolam, Homologiæ nostræ verbis & testimoniis illustrat.*

Sic

Sic Smithus auctoritatem ipsi tribuit satis magnam, quam & nos ipsi nullatenus derogandam esse censemus, cum tot Ecclesiæ utriusque Antistitum communi consensu ac calculo subnixa, & postquam sub examen revocata, (de quo *Parthenius, quod diligenter cognoverit antequam candido dignatus esset calculo*) subscriptione firmata. Subscriptio facta An. salutis 1643. die 11. Martii, à Parthenio *Dei misericordia Archiepiscopo Constantin. novæ Romæ & œcumenico Patriarchâ*; Joannicio *Dei misericordiâ Papâ & Patriarchâ magnæ urbis Alexandriæ, orbisque terrarum judice*: Macario *Patriarchâ magnæ Dei urbis Antiochiæ*; Paisio *Patriarchâ sanctæ urbis Hierosolymæ*, & 22. *aliis Theologis*, quorum nomina post præfationem Parthenii addita, cognoscere qui volet poterit.

§. 10. Sed ut salva undique ipsi constet auctoritas, rem integræ *Synodi Hierosolymitanæ* An. 1672. *mense Martio habitæ*, Patriarchâ *Dositheo* celebratæ, testimonium firmat, quod *Normannus* græcè & latinè exhibet: nos latina tantum nunc dabimus. *Neque vero hi soli, sed alii item complures (quorum suo loco nomina reddemus) hujusmodi nuper argumenta tractavere: tum ante hos sex septem maximè annos in lucem liber hoc titulo prodiit: Confessio Ecclesiæ orthodoxæ orientalis, scriptus ille quidem à sanctissimo illo Metropolitâ Kiovienſi* (Petro Mogila) *sed dilucidior emendatiorque factus, si*

quâ in re illustrationis egere visus est; & jussu Synodi Glascensis, à Meletio Syrigo Cretensi *magnæ Ecclesiæ Constantinopolitanæ protosynarcho ac Doctore, quem librum & tum ubique recepit, & etiamnum recipit universa plane Ecclesia Orientalis &c.* Quæ, cum firment quæ supra adduximus, non fuêre omittenda. Unde factum, ut Dn. *Arnoldus Responso Generali* ad novum *Claudii* librum, *cap. IX. pag.* 137. postquam non indiligenter Homologiæ nostræ Historiam exposuisset, fidemque illi undecunque adstruxisset, his verbis mentem suam declarârit: *Tous les dogmes, sur lesquels les Grecs sont en differend avec les Latins y sont hautement soutenus, & on ne peut en aucune sorte soupçonner les auteurs de cette Confession, d' avoir aucune pente ny inclination pour l' Eglise Romaine. Ainsi il est difficile de s' imaginer, ni de souhaitter un livre moins suspect, plus autorisé, plus authentique, & dont on fut plus assuré qu'il contient les veritables sentimens de toute l' Eglise Orientale:* â qua ut recedamus, nulla nos cogit ratio.

§. II. Huic addimus librum alium cum *Confessione* per omnia consentientem, qui longo ante tempore quam Confessio, Moscoviticis typis editus est; qui etiam à *Mogila* cum adornaretur *Confessio* videtur adhibitus. Ità autem habet inscriptio: *Collectio brevis Doctrinæ de articulis fidei.* Quæ rubro colore impressa, sic prolixius explicatur: h. e. de

Dog-

Dogmatibus vel traditionibus fidei orthodoxæ Catholicæ, Christianæ, articuli Slavonicè traditi, compositi seu translati, *secundum confessionem & doctrinam sanctæ Orientalis universalis Ecclesiæ Apostolicæ, institutionis ergo & cognitionis omnibus orthodoxis Christianis, & præcipuè liberis discentibus, ad mandatum Magni Domini Czaris & Magni Ducis* Alexii *Michaelis Filii, totius Russiæ Samodertschzæ, & ad benedictionem magni Heri Sancti Josephi Patriarchæ Moscovientis & totius Russiæ, ex Typographia edita linguâ Slavonicâ in Czareâ urbe Moscuâ An.* 7156. *mense Januario die* 20. qui est â nat. Chr. 1648. In quo comparent:

I. Symbolum seu confessio Sanctissimi Athanasii Patr. Alexandrini; in omnibus cum nostro consentiens, excepto unico illo de processione Spiritus Sancti à Filio: verba *& Filio* in Moscovitica translatione omissa; addita est clausula: *quod qui hanc fidem non tenet, salvari nequeat*; quæ gratis à nonnullis arrogantiæ insimulatur. Hoc autem *Athanasium* authorem agnoscere, negat *Vossius de Tribus Symbol. Dissert.* 2. & primò Latinè non Græcè scriptum statuit. §. 23. p. 54. *Utrumq; male.*

II. Anastasii *beati Patriarchæ magnæ Antiochiæ &* Cyrilli Alexandrini *explicatio brevis de fide*, quæstionibus & responsionibus de Theologia; absolvitur viginti duabus.

III. Sancti Maximi *explicatio de fide in compendio; quæstionibus & responsionibus unicui-*

que orthodoxo Christiano : 13. complectens quæstiones.

IV. Explicatio Doctrinæ, quæ ibi inscribitur: *Liber Catechesis, vel doctrina de fide & maximè necessariis* ad illam pertinentibus.

V. Sancti Gennadii Patr. Constantin. de fide; ubi statim monet in initio, *quod orthodoxam fidem habere, sit fundamentum bonorũ operum. Ideoque meritò de fide incipiat sermo.* Capitulis constat 100. quorum 1. sic incipit : *Credo in Patrem, Filium & Spiritum S. Trinitatem inseparabilem &c.* Et ultimum finitur : *De Christo JEsu Domino nostro, cui gloria & potentia, honor & adoratio cum Patre & cum Spiritu Sancto nunc & semper, & in secula seculorum.*

§. 12. Est autem hic liber jam antea *an.* nempe 1645 publicæ luci expositus dialecto Bielo Russica, cujus hic tum fuit Titulus : *Collectio brevis doctrinæ de Articulis Fidei orthodoxo catholicæ Christianæ, ex scientia & doctrina Ecclesiæ sanctæ Orientalis universalis Apostolicæ, in illustrationem & doctrinam in Scholis discentibus Christianis orthodoxis liberis, ex dilucidatione & benedictione* (seu permissu) *Religiosorum Seniorum, primo quidem linguâ Polonicâ, nunc autem dialecto albo-Russicâ typis edita, in sancto magno miraculifico monasterio Petschjurico Chiovico An. Chr.* 1645. Causas editionis cum indigitet præfatio, & alia quoque memoranda contineat, eam uti à *Nob. Dn. Sparfvenfeldio* translata exhibebimus.

Per-

Permissu & explicatione Seniorum, nuper typis libellus, Brevis collectio Doctrinæ Orthodoxæ Catholicæ Christianæ, de Fide in lucem editus, at dialecto Polonica; Ob causas plenas & efficaces, benevole Lector, præsertim vero, ut ora impudentium obtrectatorum claudantur, qui inimici capitales existentes Orientalis Ecclesiæ, linguâ Polonicâ invectivam scripsêre contra Orthodoxam Ecclesiam Orientalem, ideoque ut eadem dialecto, quâ vera religio exponitur hic, confundantur, & nunc quidem hic liber de Fide Orthodoxo-Catholica, quibusdam in locis aliquantulum correctior dialecto Russicâ prodit, in usum ipsorum filiorum Ecclesiæ Orthodoxo-Catholicæ Orientalis, in illum finem, ut non solum Sacerdotes in parochiis suis, sibi â Deo datis, & Christi sanguine redemptis ovibus, dent inde doctrinam & plenum auxilium quolibet die, præsertim semel minimum quâvis hebdomadæ, & in festis diebus; Sed & ut Seculares, qui legere sciunt, reliquis simplicibus & idiotis, ex christianâ charitate, aliquem usum impertiri possint ad instructionem, præcipuè autem, ut Parentes instruant liberos suos, Domini servos, Principes suos subditos; præcipua autem utilitas redundet in scholas, ubi discipuli memoriæ tradere debent præcepta quæ in hoc continentur libro. Qui hâc non contentus brevi collectione doctrinæ Catholicæ, uberiorem desideraverit cognitionem, ex SS. Scriptura, S. Conciliis & divinitus inspiratis Patribus; is exspectet aliquantulum tem-

temporis : siquidem favente auxilio & promotione Sancti & vivificantis Spiritus, conabimur (in hac materia) *ex fundamento tractatum edere perfectiorem. Interim fruere B. L. hoc libello instar perfectissimi, & cum benedictione lege, & in memoriâ perfectè retinendo, sis salvus & benevolus.* Ex hac præfatione quæ educi possunt observatu digna, nunc sileo, alio loco indicanda.

§. 13. Ceterum nihil eorum, quæ editioni purè Slavonicæ addita, in hâc occurrunt; in quâ post adductam præfationem sequitur *Expositio fidei*; non additâ inscriptione: *Catechesis.* Utraque tamen, in explicatione concordat ita, ut non dubitarim asserere, Slavonicam esse ex hac Albo-Russica translatam (quod & inscriptio innuere videtur;) quemadmodum Albo-Russica ex Polonica. Hinc constare arbitror, fallere & falli *Regenvolscium* cum libr. 4. Histor. Eccles. Slav. cap. 1. pag. 461. scribit: *Libelli catecheseos, summam doctrinæ ipsorum continentes, apud Ruthenicos Sacerdotes non visuntur, præter Liturgias, Biblia Slavonica &c.* Nec est quod quis dicat, post illius tempora consignatos: nam *Regenv.* 1652. demum prodiens, de iis quæ an. 1645. & 48. jam contigerunt, debuisset habere & potuisset notitiam; maximè cum apud illos Ruthenos de queis ipsi sermo, etiam Polonicè editus talis libellus. Videtur *Oderbornium* in Ep. secutus;

qui

qui scripserat: *Catechesi nullâ gaudent*; quod ipsius tempore fortè verum esse potuit.

§. 14. *Regenvolscii* cum injecta sit mentio, non tacere possumus, quantâ injuriâ affectus sit, hic de *Historia Slavonicarum Ecclesiarum & Reformatione Ecclesiæ in universum*, optimè meritus Historicus: Cujus 4. Libri cum prodierint A. Ch. 1652. *Trajecti ad Rhenum, ex officina Johannis à Waesberge*, Bibliopolæ, & quidem inscripti: *Systema Historico-Chronologicum Ecclesiarum Slavonicarum per provincias varias, præcipuè Poloniæ, Bohemiæ, Lithuaniæ, Russiæ, Prussiæ, Moraviæ &c. distinctarum, libris 4. adornatum; continens Historiam Ecclesiasticam, à Christo & Apostolorum tempore, ad An. Dom. MDCI. opera Adriani Regenvolscii* E. P. cum præfatione *Vossii*: posteà recusi dicuntur *Amstelodami apud Jansonio Waseber-gios*, MDCLXXIX. cum hâc inscriptione *Andreæ Wengerscii Libri quatuor Slavoniæ Reformatæ, continentes Historiam Eccesiasticam Ecclesiarum Slavonicarum, inprimis Polonicarum, Bohemicarum, Lithuanicarum, Russicarum, Prussicarum, Moravicarum &c. Quibus additur Appendix variorum monumentorum ad res Ecclesiasticas Slavonicas pertinentium: nimirum Epistola Joannis Smeræ ad Regem Russorum Vlodimirum: Narratio compendiosa de ortu & progressu semiarianorum in Polonia: Catalogi Patriarcharum & Episcoporum Ephesiorum, Smyrnensium, Sardensium, Laodicensium Syriæ, Cæsariensium*

Pa-

Palestinæ & Capadociæ, Tyriorum : Historia de Catharina Zalassovia, Erasmi Otwinonii Heroës Christiani. Colloquium Roznovienſe habitum inter Pontificios & Socinianos. Fidem excedit, quod eò impudentiæ progredi ausus ſit *Wengerſcius*, ut ad verbum libros *Regenvolſcii* exſcriptos, pro ſuis venditârit: deinde *Lectori* ſpem fecerit, ad noſtra ferè tempora Hiſt. continuatam, ad an. ſc. 1679. cum præter *Colloquium* illud cum *Socinianis* 1660. habitum, ne verbulum de iis quæ contigerunt ab an. 1650. in quo deſiit *Regenvolſcius*, addiderit, & tota appendix decem plagulis abſolvatur; quarum ſex colloquium ſibi vendicat. *Huic proinde inter Plagiarios, quotquot ſol unquam viderat*, locus debetur princeps. Nec novam editionem eſſe arbitramur, cum non tantum paginarum numerus idem: ſed & commata, puncta &c. & diſtinctiones in nullo differant.

§. 15. Ad libellos noſtros catecheticos revertamur. In his fruſtrà quæſiveris *Symbolum Apoſtolorum*; quod *Dn. Sparfvenfeldt* quoque ſummo ſtudio in libris ipſorum indagavit, ut quæ illorum de deſcenſu Chriſti ad inferos eſſet doctrina, inde cognoſceret; ſed non invenit. Ut itaque mirum ſit, quo jure *D. Schwabe* cap. 3. aſſeruerit, *ipſos habere Symbolum Apoſtolicum. Oderbornio* tradenti, *quod illud, verbis quibusdam immutatis ediſcere ſoleant*, nimis credulus aſſenſit: Ego de *Nyceno Symbolo* capienda, quæ ille de *Apoſtolico* perperam affirmavit, judicarem.

§. 16.

§. 16. Hic silentii peplo involvere non licet, extare adhuc alium libellum catecheticum lingua *Slavonicâ* editum, sed ex *Latinâ* linguâ translatum, cujus titulus ita habet: *Catechismus, seu doctrina omnibus orthodoxis Christianis ad institutionem valde necessarius, ex Latinâ linguâ in Russicam linguam nouiter expositа. Impressa Vilnæ anno â nat. Chr. 1585. voluntate seu placito Seniorum.* Hujus copiam mihi fecit *Clar. Vir Ericus Benzelius Fil. Bibliothecarius Upsalienſis, amicus æstimatissimus*, cum si quid in splendidissima illa Bibliotheca Russicorum librorum inveniretur, exquirerem: in quo itidem *Symbol. Apostolorum non comparet.* Sed nec *Symbolum Nicenum* ibi traditur eo tenore; quo in memoratis libellis catecheticis, in quibus cum de Spiritu Sancto sermo est, articulus ita exhibetur: *Et in Sp. S. Dominum vivificantem, â patre procedentem, cum Patre & Filio adorandum & glorificandum, loquentem per prophetas vid. ed. Kiov. fol. 30. & Moscov. f. 20. cum Vilnensis* tantum habeat: *Et in Spiritum Sanctum.* Sed cap. 1. in explicatione rectè docet, quod *â Patre & Filio procedat. Vilnensis igitur* omisit quæ *Nicæno* addita: vid. *Vossium de Tribus Symb Diss. 3. §. 8. pag. 559. & §. 41. pag. 22.* Ex quo non pauca hausisse Russos mihi fit tam vero simile, quam quod maximè. Assertioni huic haud facilè fidem derogabit, qui consideraverit, *Tres Partes*, in quas & *Cate-*

che-

cheſes & *Confeſſio* dividuntur, iisdem titulis in hoc noſtro comparere. 1. de Fide. 2. de Spe. 3. de Charitate agere : Et licet *Vilnenſis* duas addat. 4. De Sacramentis. 5. De officio Chriſtiani ; has ad præcedentes retulêre *Kiovienſis* & *Moſcovienſis* catecheſes.

§. 17. Nec dubitarim ſtatuere, & noſtram *Catecheſeos* D. Lutheri *minoris verſionem Ruſſicam*, An 1628. mandato *GUSTAVI ADOLPHI Magni Reg. Sveciæ invictiſſimi, adornatam & Holmiæ typis exſcriptam* eodem anno per *Petrum Vancelav*, in cauſâ fuiſſe, quod de ſuâ adornandâ catecheſi Ruſſi cogitarint. Docuit me hoc *Adrianus Patriarcha Moſcov. in præfat. ad Confeſſ.* ubi inter alia ſic loquitur : D. Martini Lutheri *diſcipuli*, *poſtquam inveniſſent literas Slaveno Roſſicas pulchras & puras, & in linguam puram Slavicam tranſtuliſſent cauſas & explicationes fallacium illorum dogmatum, typis ediderunt in lucem veneno plenos libellos, unum in quarto in urbe* Nesvizina *anno 1562. alterum breviorem & minorem* Holmiæ anno 1628. *vocantes hoſce libros Catecheſis vel doctrina, quid homini ante omnia ſciendum & diſcendum, qui liber qualibus & quot ſordibus repletus, nunc facilè dici non poteſt.* Hactenus *Patr. Adrianus.* Sed pace ipſius dixerim, ipſum collationem inter noſtram Catecheſin & ſuam non inſtituiſſe ; quod ſi feciſſet, longè aliter de noſtrâ judicaſſet. Si enim è *Symbolo Apoſtolico* noſtro exemeris verba :

& Fi-

& *Filio*, cum *Niceno Moscovitarum* in omnibus concordat. In enumeratione *præceptorum Decalogi*, quæ reperitur discrepantia, tanti non est ut hic attendi mereatur. Quod numerum *Sacramentorum* non augeamus, præter mandatum Christi, vitio nobis verti non poterit. In explicatione *Symboli*, *Decalogi*, *Orationis Dominicæ*, *Sacramentorum*, ipsorum Confessio & nostra Catechesis in plerisque consentiunt; uti Sectione secunda, Deo favente, demonstrabimus. Interim hic omninò notandum, nostram Catechesin, quæ sub hac Epigraphe prodiit: *Catechesis, hæc est græca vox, sed Russicè significat Christianæ Doctrinæ Compendium, quid deceat hominem ante omnia discere & scire, in salutem animæ suæ. Impressit autem Holmiæ Magister Petrus Vancelaw, anno ab incarnatione Salvatoris nostri JESU Christi* 1628. antiquiorem 23. annis, omnibus libellis catecheticis apud Russos impressis, qui ad manus nostras pervenerunt. Et gratulamur nobis de Elogio, quo nos mactat *Patriarcha Adrianus* in præfat. ad Confession. *quod elegantibus typis & terso calamo Slavonico usi simus.*

§. 18. Miramur proinde quod hujus Catecheseos nulla extet apud *Dn. Bazium Invent. Hist. Eccles. Sveo-Gothicæ* mentio. *Capite enim* 20. *libri* 7. *ubi de libris GUSTAVI ADOLPHI Mag. tempore editis* agit, altum de hoc nostro est silentium. Unde colligimus non vana esse vo-

vota Eruditorum in Patriâ noſtrâ, ut aliquis huic negotio par, manum admoveat augendæ & emendandæ illius Hiſtoriæ. Nam uti labor â *Dn. Bazio* exantlatus, commendatione, quâ ipſum ornavit *Pallas Arctoa* CHRISTINA *Regina*, ejus Tutores & alii illuſtriſſimi Regni Proceres, *Petrus Brahe*, *Guſtavus Horn*, *Laurentius Flemming*, *Axelius Oxenſtierna* & *Guſtavus Oxenſtierna*, qui literis ad memoratum *D. Bazium Holmiæ d.* 25. *Martii* 1643. datis inſeruêre hæc verba: Wij förmärcke med ſerdeles nåde och behag Eder giorda flijt / och anwånde arbete at tiena Guds Förſamling och edert fådernesland ꝛc. videtur digniſſimus: ita limam nonnulla depoſcunt; & ſpicilegium relictum eſſe copioſum, nemo rerum Patriæ & Eccleſiæ peritus diffitebitur. Exhibet etiam *Cl. V. Dn. Schefferus*, de Muſis Upſalienſibus ampliſſimè meritus, *Sueciæ ſuæ Literatæ p.* 88. *& ſeqq.* prolixum catalogum Librorum editorum, dum Sceptra teneret GUSTAVUS ADOLPHUS: Sed Catecheſeos Ruſſicæ nulla occurrit memoria. Unde & huic Operi incrementa deberi, quis non videt?

§. 19. Ne autem *Vilnenſes* ſibi blandiantur, quod ipſorum Catecheſeos editio Ruſſica, omnium fuerit prima, meminerint *Patriarchæ teſtimonio* palmam ipſis præripuiſſe illam quæ *Neſwizinæ annno* 1562. *in* 4. *prodiit*; cum ipſorum demùm An. 1585. lucem adſpexerit, & ſic 23 annis ſit recentior. Eſt autem *Neſwizina*, ut

ut hoc addam, *seu Neſwiſium, oppidum Palatinatus Novogrodenſis in Lithuania, ad amnem Uzſam ſatis cultum, cum tit. Duc. Radziviliorum*, obſervante *Hofmanno Lex. Univ. T. 2. pag.* 6. Sciant præterea Ruſſi, & qui *Adrianum* jam fato functum ſequentur Patriarchæ, quod *Catechiſmos habeant*, ſe non minus ac reliqvus orbis Europæus, imò totus quantus eſt, qui Chriſto nomen dedit, debere *incomparabili Heroi & orthodoxæ Religionis Vindici* D. MARTINO LUTHERO; cui ipſimet *Jeſuitæ*, hanc laudem tribuere coguntur, quod ipſe *his ultimis temporibus docuerit Chriſtianos, catecheticâ informatione uti*; quæ licet primis ſeculis uſitata, in deſuetudinem planè abierat. Ne autem in dubium trahatur aſſertio, ex *Dn. D. Mayeri* eruditiſſimo tractatu, quem inſcripſit: *Eccleſia Papæa Lutheranæ Reformationis Patrona & Cliens, Lipſ.* 1698. *in* 4*to* publicato, *Heroi autem Excellentiſſimo, Senatus Regii principi, Cancellariæ Præſidi & Academiæ Upſalienſis Cancellario, Dn. Comiti* BENEDICTO OXENSTIERNA, (jam ad cœleſtem patriam evocato, relicto poſt ſe ſummo omnium bonorum deſiderio, Ordinis Sacri maximè, qui Celſiſſimi Patroni clementiâ, nunquam non gaviſus eſt, & indulgentiſſimi Benefactoris gratam ſervabit memoriam, donec inconcuſſa ſteterit mundi machina.) dedicato; ubi cap. 4. §. 5. pag. 92. laudatus *Mayerus docet*, quod *Catechiſmos Romana Eccleſia Lutheri laboribus poſ-*

fideat; & ipsum *Possevinum* testem adducit, quem audisse juvabit. Ita autem ille *Epistolâ de necessitate, utilitate ac ratione Catholici Catechismi ed. Ingolstad.* 1583. *Quid ergo? si ita posthac fiat, ut Catechismum doceamus existimabit populus.* NB. *aut hoc manasse ab aliis, aut hactenus nos dormitasse. Atqui* NB. *ut verum utrumque est, ita Christiani hominis est, potius culpam suam agnoscere, quam Reipublicæ periculo tegere privatum vitium*: Cui volupe cognoscere *quot linguis, & quinam Jesuitæ Catechismos ediderint*, consulat §. 4. l. c. ubi equidem inveniet inter plurimarum, triginta & amplius linguarum catecheses, *Polonicè*, *Lithuanicè*, & *Livonicè* quoque consignatas: *Russicè* autem Lojolitici Satellitii nemo eam promulgavit: nobis *Lutheranis* hanc relinquentes gloriam, quod de Russorum salute, *Catechismos Slavonicos concinnando & edendo*, primi fuerimus soliciti.

§. 20. His accensendæ *Liturgiæ*, *libelli Catechetici*, *precum & Manualia &c.* alii, si fuerint editi plures: de quibus suo loco. Libri Symbolici vicem pridem subiisse videtur liber *Joannis Basilidis*, centum capitibus constans; ab ipso concinnatus, & proin magnæ authoritatis. Ad imitationem fortè Caroli Magni Imp. Rom. cujus etiam extant Capitularia; de quibus vid. *Hofm.* Lex. U. Cont. Tom. I. p. 366.

CAP.

CAP. III.

§. 1.

Sic expeditis quæ de præcipuis *Libris*, qu nobis videntur jure *Symbolicorum* auctoritatem tueri, dicenda visa sunt, nunc in incunabula gentis inquirendum. *Herberst.* refert ipsorum annales m. scr. (Ejus enim ævo nihil hujus argumenti typis commissum) nihil habere de origine gentis præter hæc: *Gentem esse Slavonicam, ex natione Japhet, atque olim consedisse ad Danubium, ubi nunc Hungaria est & Bulgaria.* Consentit *Synopsis Historica* Ghizelii *Archimandritæ, Ling. Russ. impressa* 1678. pag. 7. *Reliqua petantur* ex *Herberst.* p. 2. edit. in fol. adde Don *Mauro Orbini Il Regno de gli Slavi pag.* 6. Horum Slavorum patriam fuisse Scandinaviam, uti modo dictus Scriptor asserit pag. 7. vix concesserit *Cl. Rudbeckius*, qui *Sarmatas* præeunte Herodoto negat esse *Scythas. Atlant.* part. I. cap. 10. §. 3. *Sarmatas* autem hodie & *Polonos* & *Moscovitas*, vocari docet: cujus sententiæ & nos accedimus; cum dubium nullum sit *Slavos* & *Sarmatas* eandem esse Gentem. vide *Ghizelii Ruth. Synops. Hist.* p. 8. Confer *Hofman. Lex. Univ. Tom. 2. p.* 309. *de Sarmatis & pag.* 323. *de Slavis, & alios Geographos.* Don *Orbini* victorem populum Gothos, qui devictis Slavis, sedem sibi in ipsorum regionibus elegerunt, cum natione devictâ confundit, & migrationes

Gothorum Slavis, intolerando nobis errore, attribuit; gratis afferens sub nomine Gothorum Slavos quoque exiisse è Scandinavia: ita enim semet explicat pag. 7. *La prima partenza de gli Slavi d' ella Scandinavia fù, comme scrive Alberto Kranzio al. 2. cap. della Svetia, sotto Ottoniele Giudice de gli Hebrei inanzi i tempi de Re: Percioche costui era immediatamente succeduto a Giosue successore di Moise, l' anno del Mondo* 3790. *e prima della venuta di Christo* 1460. *anni: nel qual tempo uscirono della Scandinavia i Gothi*, è sotto loro ancora gli Slavi: quæ talo, quantum ad Slavos, infirmo stare arbitramur. *De Scandinavia & ejus incolis*, qui solidè cupit erudiri, adeat *Cl. Rudbeckii Atlant. part. I. cap.* 16. Nomina Russis dantur varia, adeò ut neminem debeat confundere, quod *Mosci*, *Moscovitæ*, *Russi*, *Rossiaci*, *Rutheni*, *Roxani*, *Roxolani* adpellentur, cum eandem sistant nationem; licet, si originem nominum spectes, unum altero pateat latius. Rossos dictos volunt à particula inseparabili *Ros*, quæ significat *dis*, & *Sejanie* seminatio, tanquam disseminata vel dilatata gens, ut coincidat cum significatione nominis *Japhet*, quod eundem sensum admittit. Olim *Sarmatas* dictos extra controversiam est *Clar. Rudb. Atlant.* part. I. cap. 10. §. 3. De origine vocis Slavus à *Slava*, quod significat gloria, vid. *Fletcherum de Russorum* Rep. cap. 13. Nos *Moscovitarum & Russorum* nominibus frequentius uti constituimus, cum magis sint nostro tempore nota. Vid.

La-

Lasiz. Theolog. Moscov. cap. 8. pag. 28. *Imhofer Annal. Hung.* Tom. I. pag. 78.

§. 2. Regionem ipsam dividi in duas partes *Albam & Nigram* seu rubram Geographi docent, & alii, vid. *Sir.* c. 2. p. 7. *Cromerus* lib. I. de Polon. cap. 8. 500. milliaria Rusiæ tribuit, sed alii 600. uti *Dn.* Isbrand *Relation du Voyage de la Chine, pag.* 3. *C'est un païs fort étendu, mais desert en plusieurs lieux, principalement du coté de l'Asie. On compte depuis la Pologne, jusques à la Tartarie Asiatique, trois cens lieües d'Allemagne, & autant depuis la Mer Caspienne jusques à la Mer Glaciale.* Nec prætereundum *Albam* Magno Duci, *Rubram* Polon. Regi parere. Romano Pontifici nihil unquam juris in has terras fuit, licet id confidenter asserat *Steuchus de Donat. Constant. M.* quod merum figmentum esse *Sir.* cap. 4. p. 19. solidè evicit. Ut vani sint & *Baronius* & *Imhofer*, quorum hic *Hung. Annal.* T. I. p. 86 asserit: *Russorum Regnum Romanæ Ecclesiæ esse donatum.* Sed benè sese res habet, cum ipse fateatur se ignorare à quo hæc donatio facta. Ita enim loquitur: *Qui Regum hoc tam illustri facto se nobilitârit, non invenio: constat tamen Regem Demetrium à Gregorio Papa Septimo dono S. Petri, Regnum obtinuisse; quâ de re extat Epistola ejusdem Pontificis* 15. *Kal. Maji, Indict.* 13. *an.* 1075. *Pontificatus* 2. *Verum non multò post expulsus à fratre Tyranno Demetrius, ad Henricum IV. Imp. confugit, de qua re Lambertus & Sigebertus, ille ad* 1075. *hic ad* 1073. *annum.* Hæc omnia non

Epistolâ Pontificis, sed fide *Annalium Russicorum* essent adstruenda. In quibus cum altum de hâc fictitiâ donatione sit silentium; gratis queritur *Imhofer*, *Baronii vocem imitatus*, hoc nobile monumentum, ab iis qui res Russorum prosecuti sunt, esse omissum. Quod in rerum natura non extitit, quomodo ab ipsis adduceretur?

§. 3. De moribus ipsorum quid multis commemorem? His proximè à cæteris barbaris abesse solere asserit *Dn. Scb. proœm.* Gentem universam in venerem pronam tradit *Sabellicus* l. 3. *Enead.* 10. Philosophiam non attigêre, inquit *Jovius* p. 176. edit. in 8vo, additâ comment. *Herberst.* Incestuosos concubitus esse frequentes *Sir.* c. 5. p. 61. Idem ex Epist. *Oderbornii ad Chytr.* colligit, Gentem Russiacam omnibus vitiis esse infamem. De *Neuville* Relatio sic eos describit: *Les Moscovites, sont à proprement parler barbares, ils sont soupçonneux & defiants, cruels, sodomistes, gourmans, avares, gueux & poltrons, tous Esclaves, excepté trois familles étrangeres, savoir le Prince Sirkacke, cy-devant Seigneur du pais du méme nom, & qui a des richesses immenses, Galitschin & Hartemonovitz. Ils sont encore par dessus tout cela fort grossiers & méme brutaux.* pag. 181. Verum si hoc ipsi concesserimus de iis qui bina ante secula vixêre; de hodiernis tamen minimè dici posse omnia censemus. Author Epist. *Sur l'Etat present de Moscov.* additæ *Relat. Dn. Isbrand.* pag. 194. etiam fatetur: *qu'avant*

le

le Czar ALEXIS MICHAELOVITZ, qui l' an. 1645. parvint à la couronne, les Moscovites paroissoient fort grossiers : mais que ce Prince d' une sagesse & capacité fort étendüe songa d' y remedier. Sed audiendus quoque erit *Orichovius Ruthenus* Dedicat. *Bapt. Russ. Tu nobis*, sic alloquitur *Gamrathum*, per Sarmatiam Pontificem Maximum, *concedes, Ruthenorum gentem, ad summam mansvetudinem natam : non solum patriis institutis, sed etiam literis partim domesticis, partim vero Græcis in omni officio humanitatis, atque Religionis contineri.* Ille autem jam anno 1544. scripserat. Consentientem sibi habet *Germanum Herbinium* quoad Borysthenidas: *Rutheni Borysthenidæ Moribus sunt elegantiores, utpote qui in schola artibus humanioribus passim fideliter emolliuntur : quare erga exteros humaniores paulò sunt, eosque benignè habent.* De reliquis eandem cum Gallo canit cantilenam, hanc nempe : *Ast Moscovitæ perquam barbari, præter superbiam atque avaritiam sordidam, nec leges humanitatis, nec morum civilitatem norunt :* vide cap. 14. pag. 177. ubi causam fastus esse docet : *quod se solos, ingenuos præ cæteris nationibus credant.* adde *Olear. lib. 3. cap. 6. pag.* 184. Sed spes est in melius mutatum iri mores, cum jam culturam ingeniorum admittant. Conf: Addend: p. 264. Lingua *Moscovitica*, non minus quam *Bohemica* atque *Polonica*, *Slavonicæ* dialectus est, nisi fortè ipsa lingua Slavonica; *Dn. Sch. discurs. præl.* 3. Ipsi videtur externis linguis sic confusa, ut vix *Slavus* & *Moscovita*, sese intelligant.

gant. *Olearius* verò *lib. 3. cap. 22. pag. 180.* asserit tantam esse *Polon. Moscov. & Slav.* cognationem, ut qui unam probè calleat, is quoque alteram intelligere queat. *Schwabio* tamen consentit *Clar. Rudbeckius*, ulteriori vitâ dignissimus, *Atlant part. 1. cap. 10. §. 3. pag. 43.* Qui ubi de Polonica, Moschovitica, Lithuanica linguis asseruissent, illas tres ab eruditis ad unum fontem, Slavonicam, reduci, subdit: *Tanta tamen est singularum harum dialectorum diversitas & discrepantia, ut unius tantum dialecti peritus, sine interprete in cæteris obmutescere teneatur:* Cui nostrum qualemcunque lubenter addimus calculum. Mirati autem sumus quod *Dn. Sch. l. cit.* visum fuerit non operæ esse pretium, Slavonicam linguam addiscere. Quantum indè remoræ excolendis Russis injectum, alibi in Ep. Germ. sub tit. Freundliches Ansinnen an die Herren Liebhaber der Russischen Sprache / Historien und Bücher / davon Nachricht zu ertheilen N. B. Sup. Narv. Narvæ die 10. Apr. 1702. edita typis Köleri, breviter indicavimus. Rationes, quibus *Dn. Sch.* motus, nullo nituntur fulcimine. Non Imo. quod Russi sint *jejunantes à bonis literis.* Digni namque sunt, quos ad adamandas literas excitemus; quod sine cognitione linguæ ipsorum minùs feliciter succedet. II. Nec impedit, quod *typographiæ ipsius tempore minus ferbuerint* Nunc enim magis sudant præla; sed & satis librorum jam ipsius tempore impressum: quorum sensum assequi linguæ igna-

ignarus quî poterit ? Dicis *versionibus totum quod ediderunt constare.* Sit ita, atqui genuina versio sitne vel non, judicare nostrum erit; & sic vel eo nomine addiscenda. De usu eximio planè quem ex ipsius notitia hauriunt Politici, vel inde constare arbitror, quod beatissimæ memoriæ *Reges nostri* semper nonnullos aluerunt suis sumtibus in Moscovia, ut linguam addiscant. Necessariam proinde si dixero nobis vicinis, rem acu me tetigisse confido.

§. 4. Eam linguam esse latissimam verè docet *Jovius pag.* 176. & vel sic adamanda. *Jovii* authoritas si quempiam parum moverit, audiat *Hofman. Lex. Un.* part. 2. pag. 323. *Slavonica Lingua, quæ nonnullis* Windisch, & apud *Latinos* Illyrica appellari *putatur, hodie omnium latissimè patet, ut quæ à mari Adriatico & Oceanum Septentrionalem extendi videatur. Nam eâ utuntur Dalmatæ, Bosnenses, Moravi, Bohemi, Lusatii, Silesii, Poloni, Lithuani, Rutheni, Scandinaviæ incolæ, Russi longè latèque imperantes, Bulgari, multæque circumvicinæ regiones, Constantinopolim fere usque, adeò ut ejus etiam inter Turcas frequentissimus sit usus.* Videns Imp. CAROLUS IV. Sorabici sermonis cultor maximus, tantam esse ejus tum amplitudinem tum dignitatem, Lege Imperii quæ *Aurea Bulla* dicitur, *& anno* 1356. *promulgata est, publice sancivit, ut Electores Principes Politici Sclavicæ Linguæ, hoc est Rex Bohemorum*

&

& Elector Heidelbergenſis Bohemicæ, Electores Saxoniæ & Brandenburgenſium, Sorabicæ, peritiâ ſint clariſſimi, ut verbis utar *Frencelii præf. ad Lect. ad Tom. I. de Orig. L. Sorabicæ*, qui indè jure optimo colligit, non infra dignitatem celſiſſimorum ac potentiſſimorum Principum fuiſſe, ſcire cum Sorabis (Slavis) ſorabicè loqui.

§. 5. Et quanquam hæc ſufficere poſſent, ad convincendos quoscunque, Linguæ hujus ſtudium multis nominibus commendatiſſimum eſſe debere, celebrium tamen virorum judicia ſubjungenda duximus, noſtræ aſſertioni fidem conciliatura indubiam. *D. Andr. Mollerus* Fridberg. in Procem Tr. de vita & obitu Patris ſui: *Dolendum autem eſt, linguam eam jam plane negligi tanquam barbaram, & homine liberali indignam: quam tamen CAROLUS IV. Imperator voluit, ut Electorum filii hæredes & ſucceſſores addiſcerent, lege Curiata in Comitiis Metenſibus, A.C. 1356. Cujus juſſis ſi obtemperatum fuiſſet, plura forſan penetrare poſſemus in veterum ſcriptis, quæ de Slavis edita ſunt, ſcitu & notatu digna: neque enim Slavi adeo contempti olim fuerunt, ut hodie poſteri ipſorum habentur; Sed tam bellicâ, quam aliis virtutibus maximis claruerunt, quibus freti adeò latè per totam ferè Europam atque Aſiam ſe diffuderunt, ut nulla unquam gens, tanto ſucceſſu & copia habitabilis orbis partem inundârit, & Imperatoribus, Græcis & Germanis acrius reſiſtendo, plus negotii faceſſ-*

ve-

verit. Imprimis autem, si lingua Slavonica nota nobis esset, sciremus, quæ in his regionibus per aliquot secula usque ad imperium Henrici Aucupis, cum Slavis acta fuissent : Quorum cognitio tota ferè nos latet. At talia sero nimis deploramus, nec delicata nostratium ingenia, & præposterus rerum antiquarum contemptus, meliora nos sperare jubet.

Thomas Reinesius, eruditione celebris *Lib. I. Var. Lect. c.* 14. *p.* 48. *Slavicam*, inquit, *seu Slavonicam linguam gentis Sarmaticæ Venedorum, quæ in Germania, transmissis Vistulâ & Danubio, è Schythiâ in Illyrico Dalmatiaque latè habitavit olim, hodieque plures ejus Provincias insidet, malo more ceu rusticam, impexam, sordidamque & indignam homine liberali δοκησισεμνοι, & polituli nonnulli derident ; contra pro jovis cerebro habent, si quid transalpinum Italicum Gallicumque inter æquales tinnire norint. Is neglectus quantum insciticæ & tenebrarum in rebus vicini, & Aquilas easdem nobiscum venerantis populi, Germanis objiciunt, sero nimis & cum deplorare solum, possunt, sentiunt.* Cl. Schurtzfleisch disput. *de Rebus Slavicis in fine* : *De lingua Slavica alii agant, mihi meminisse sufficiet, tantam ejus discendæ quondam necessitatem fuisse, ut sanciretur publicâ imperii lege.* Athanasius Kircherus *de Turre Babel* Lib. 3. c. 1. p. 131. *Illyrica lingua vetustissima, ramos suos in Poloniam, Lithuaniam, Moscoviam, usque in ultimos terminos orientis, innumerabili linguarum fœtu traduxit.* Ex hac enim

postea

postea Turcica, Bulgarica, Bosnica, Tartarica, natâ, maximam Tartariæ magnæ partem replevit. De Turcicâ quod dicit Jesuita, cum illa ex Arabica descendat, à veritate alienum esse vix dubitaverim. Reliqua quoque cum grano salis accipienda esse existimaverim. His addi queunt: *Herbinius* De Cryptis Kiov. c. 15. *Nicolaus Myler* Jurisc. Tubing. in addit. ad Martin Rumelin part. 3 dissert. 6. thes. 17. sup. Aur. Bull. p. 867. *Ed. Brerevodus* Scrutin. Ling. cap. 8. qui usum ejus latissimè patere uno ore affirmant.

§. 6. Difficultatem addiscendæ linguæ mitigat, quod Græcis utuntur literarum figuris, eruditis cognitis, exceptis paucis, quas ab Illyrica vel Serviana Scriptura, vel à Slavonibus mutuò sumsêre; de quo prolixè *Sch. discurs. prælim.* 3. *Jovius* p. 176. existimat eos literis *Illyricis* uti, quemadmodum & *Slavos, Bohemos, Dalmatas, Polonos & Lithuanos:* Sed de paucis illis accipiendum Reliquæ græcæ; nisi fortè ad peculiarem Illyricis Scripturam respexeris; Sed hæc non in usu *Moscovitis*; nec Moscovitica *Polonis, Lithuanis*, latinis gaudentibus literis. Has à Græcis acceptas non diffitetur *Ghizelius Histor. Syn. pag.* 19. *idque an. Chr.* 790. factum, & ab Imperatore Græco post pacem, cum Ruthenis initam, in benevolæ mentis tesseram, libros quosdam prima literarum elementa exhibentes, missos; Post græcas, propter Slavos esse dein alias nonnullas inventas: Ex illo tempo-

pore Russiam literas & libros habuisse, & res gestas suas scribere incepisse, idque ducentis annis ante quam *Poloni* eo gauderent beneficio, non diffitente *Stricovio Hist. Lith.* l. 4. pag. 87. Unde non video quid moverit *Kojalovitz* Jesuitam, ut scriberet: *Wlodimiri* tempore nec Russis fortè literas fuisse. *Hist. Lith* part. I. lib 2. pag. 36. cum tamen Stricovium Polonum latinè loquentem, in compendio sistere voluerit.

§. 7. Habet præterea hæc Lingua plurima cum Hebræa communia, uti inter alios observavit *Herbinius* de Cryptis Kiovienſ. c. 15. §. 3. p. 168. & ad oculum, collatione quinquaginta & unius vocabulorum, demonstravit. Sed post ipsum an. 1693. *Frencelius de lingua Sorab.* partem maximam vocabulorum inde deduxit, & concludit *Hebræam* matrem esse omnium Linguarum incassum renitente *Goropio Becano*, qui totus in id incubuit, ut linguam Cymbricam seu veterem Teutonicam, *Adamo* fuisse vernaculam evinceret. Sed *Sisiphio nisu*, vid. *Michaelis Havemanni Methodum Sect. 2. cap. 1. pag.* 215. Benè author horum versuum rem exposuit:

Cuncta ut ab oceano maria: omnis ab origine una
Lingua ita promanat labio formata sub uno;
Exemplo esse potest vel res vilissima saccus.

Plures autem DEO volente Slavonicæ addiscendæ sese accingent, cum Lexicon Slavonicum, quod *Illustr. Dn. Sparf-*

wen-

wenfeldius cum versione latina adornat, annuente propitia fortuna, prodierit. Hactenus enim hoc adjumento destitutis, ad eam patuit quidem aditus, sed longè difficilimus.

CAPUT IV.

§. 1.

NUnc propius ad religionem gentis accedendum. Idololatras fuisse, nullum est dubium. Quæ autem idola culta quam maximè, docet *Herberst* pag. 5. Primum seu primarium *Perum* dictum (aliis *Peruni*) *capite argenteo, cetera lignea.* Alia *Vslad, Corsa, Dasva, Striba, Simaergla, Macosch* vocabantur &c. qui delineationem quatuor idolorum, æri incisam videre volet, adeat *Warmund* pag. 2. quorum 1. Stribi. 2. Macossi. 3. Chorsi. 4. *Pioruni* ibi appellatum. Plura de Diis Slavorum suppeditabunt *Frencelius Lib. 5. De Orig. L. Sorab. Helmoldus in Chron. Slavorum.* qui Sec. XII. claruit: de quo vid. *Molleri Diatribam Historico-Criticam ed. Lubecæ 1702. Arnkiel Antiquitates Cimbricæ.* Et ex Ruthenis *Innoc. Ghizelius* pag. 41. seqq. Cui addi possunt *Nestor Petzurski, Strikowski Polonus, Cromerus* lib. 3. pag. 42. *Guangninus* & alii.

§. 2. Sed missis Idolis, de tempore quo ad Christianismum conversi, simus soliciti. *Siricio.* c. 3. p. 8. Maximè probabilis videtur illa sententia, quæ temporibus *Wladimiri* circa

An-

Annum 990. contigisse statuit. Cui multi alii nobiscum subscribunt. *Stepenna Kniga* msc. *Annales Russicos exhibens*, annũ 989. & 9. imperii Wladim. ponit: *Ghizelius* pag. 62. an. 988. qui *Cromerum* citat an. 989. præferentem: *Liber de fide* allegat *Joannem Dugloſſum* ad an. 992. Lib. I. p. 150. qui haud longè absunt à nostra sententia. Et quanquam *Dn. D. Benzelius Hist. Eccles. N. T.* Sec. 9. §. 1. p. 233. dixerit: *Polonos & Slavos Christianam fidem recepisse hoc eodem seculo creditum est, idque docente Cyrillo Methodii socio*; videaturque nobis adversari: tamen si expenderis quod Summus Vir adhibuerit *rò* creditum est, quod nihil adseverantius statuit, & deinde addideris, quod de illa quæ sub *Basilio Macedone* facta; non autem solenni illa, de qua nobis sermo, loquatur, omnis quæ hic videri potuisset contradictio in fumos abibit. *Olha vel Olga* Regina, licet sacra Christiana agnoverit, & in baptismo *Helena* dicta fuerit anno 955. sub *Rege Constantinop. Joanne*, inde etiam Soli comparetur à Russis: Religionem tamen in terris illis propagare non potuit, renitente filio *Stoslao*, qui eam suscipere noluit, *Zonara* teste: Ex quo *Joh. Pappus Histor. Eccles.* p. 77. idem tradit. Hujus filius *Wladimirus* postquam idololatriæ renunciasset, & Perum cum reliquis idolis in Borysthenem abjici mandasset, divina luce colluſtratus, baptismatis fonte ablutus, *Basilii* nomen accepit: Imperatoris Constantinopol. sororem

Annam in matrimonium duxit; quæ Episcopum *Leonem* secum adducens, eum Patriarcham constituit, & ei jus ordinandorum sacrorum concessit, uti noster *Petrejus* l. 6. p. 2. tradidit, quem audire juvat: Then religion the nu hafwa och bekänna / bekommo the säsom the säya / åhr efter Christi börd 980. af Keyser Constantino med sin Syster / som han gaf Storförsten i Ryßland til Hustru / som förde med sig i landet en Biskop som het Leo &c. plura qui volet adeat Auctorem; addat ex Ruthenis *Ghizelium* p. 62. ubi *de Baptismo Wladimiri*: & p. 63. *de Baptismo universæ gentis*; cum quo conferri possunt *Stepenna Kniga* & *Nestor Petzurski*, ab iis quibus mscripti obtigere: impressi nondum habentur: Consentit nobiscum *Papebrochius* in præfat. *ad Ephemerides Græco-Russicas*, cum Magistro suo *Henschenio* ad an. 990. conversionem Gentis referens. Sanè ipse Magnus Dux Mosc. *Basilides* ad tempora *Wladimiri* incunabula Christianismi referendo, omnem dubitandi sustulit rationem. *Baptizantur*, inquit, *nostri in nomine Patris, Filii & Spiritus Sancti, nunc & in secula benedicti, postquam primus noster progenitor beatus ille & Magnus Czar Wlodimirus divinitus illustratus, nomen Basilii ad mysticam undam nactus est, ab quo tempore usque ad hunc diem, non Russica sed Christiana appellatur fides nostra.*

§. 3. Basilium Imperatorem multos & Episcop. & sacerdotes eo misisse *Sir.* c. 3. p. 9. do-

docet, qui gentis conversionem urgere. Miraculo id factum ex *Zonara* & *Curopalate* monstrat *Sch. discurs. prælim.* 2. Cum scilicet vidissent librum Evangelii in flammas conjectum, illæsum elatum, cujus fides penes auctores sit. In *Zonara* majorem curam desiderat *Vossius*, & miratur Virum adeo experientem, pleraque perfunctorie tantum dicere, *de Histor. Græc.* lib. 2. c. 27. p. 304. Cui cum Russi fidem habeant, teste *Libro de fide* p. 32. seq. nostrum non est illam sollicitare. Miraculum hoc ante Wladimirum contigit, & sub *Basilio Macedone* factum, non autem *Wladimiri* tempore; & sic *Basilios* confudit Sch. l. c.

§. 4. Hic proinde *Baronius Card.* qui *Tom.* 10. *Annal.* 253. (opere triginta annorum, concinnato ad elevandam fidem *Centuriatorum Magdeburgensium*, & stabiliendam *Papæ Rom. imaginariam Majestatem*, *seu Primatum*; qui tamen spe suâ excidit, id evincente *Casaubono* in *Exercitationibus Antibaronianis* & *Kortholto* & *aliis*: Confer. *Voss.* de 3. Symb. Dissert. 2. §. 9. p. 43.) seculo 9. conversionem factam defendit, & alteram sententiam rejicit, nobis notandus venit; & *Imhofer* Jesuita, qui *Annal Hungar.* T. I. pag. 85. ad an. 810. eandem refert; quorum errori jure opponimus *Crom.* l. 3. de R. Pol. p. 415. *Guagninum in Sarm. Europ.* Epilogo. *Olearium* qui ex chronicis Russ. hoc constare docet, factam esse conversionem, cum penes Basilium & Constantin. in oriente, Ot-

tonem vero tertium in occidente ſumma rerum eſſet, quæ §. 2. modo adduximus. Interea videor fontem erroris detexiſſe, ſi aſſeruero, Confundi converſionem ſolennem ultimam, cum prioribus; quarum *Liber de fide quatuor, Ghizelius* Hiſtoricus 5. numerat; Veſtigia legens *Neſtoris* Ruthenorum Chronographi part I. Ex quo *Herbinius de Crypt. Rov.* c. 3. p. 16. tradit: 1. *ab Andrea Apoſtolo, baptizatos.* 2. *Anno Chriſti* 863. *vel* 62. *imperante in Oriente* Michaële *Cæſ. & ſedente Photio Patr. Conſtant.* 3. Anno Chr. 878. vel ſecundum *Baron. Tom.* 9. *annalium* 886. Imp. *Baſilio Macedone.* 4. Olha Uxor *Ducis Ruſſiæ, avia vero* Wladimiri An. Ch. 958. exemplo ſuo procuravit quartum Baptiſmum. 5. Tandem *Wladimiro Suetoslao* Ruſſiæ *gubernacula tenente, omnes in univerſum Rutheni Anno Chriſti* 1000. *vel calculo Baronii* 1008. *converſi ad Chriſtum & baptizati ſunt.* Facile itaque conciliabimus diſcrepantes ſententias, ſi conſtiterit de quâ Gentis converſione ſermo.

§. 5. Sed ſicco pede non prætereundum, quod ipſemet Ruſſi in annalibus ſuis *Andreæ* Apoſtolo prima Chriſtianiſmi initia deberi contendant: Dein verò doctrinam Chriſtianam, per idololatrarum irruptionem eliminatam. Alii Thadddæum, alii Bartholomæum ipſis Chriſtum annunciaſſe tradunt. vid. *Sir.* cap. 3. pag. 7. Sed de hoc *Guagninum* audiamus. *Ipſi ſane*, inquit, *in ſuis annalibus fatentur, quod jam dudum Apoſtolorum tempore S. Andre-*

dreas Apostolus ex Græcia per Pontum Euxinum ad ostia Borysthenis fluvii appulerit, & inde ad Kioviam tum temporis metropolin Russiæ adverso flumine pervenerit, atque ibi omni terræ Russiæ benedixerit, baptizarit, signumque olim ibi constituerit. Ex Kiovia verò pervenerit inde in Novogardiam magnam. De *Miechow* Tract. de duabus Sarmat. l 2. cap. 1. refert, quod Rutheni inter Sanctos cumprimis colunt *Thaddæum Apostolum*, adserentes quod eas converterit & fidem Christi docuerit: Deinde *Bartholomæum itidem Apostolum* per quem multos articulos de fide se accepisse dicunt. *Ghizelius* Synops. Hist. p. 66. contendit *Apostolum Paulum* (quem Theologiam suam in tertio cœlo didicisse, Oratores Ecclesiastici non pauci asserunt, nulla subnixi ratione; cum ibi ἄῤῥητα audierit, doctrinam autem suam ab inspirante Spiritu Sancto æquè ac reliqui Apostoli hauserit, & publicè annunciaverit) quoque testibus *Annal. Russ.* ipsos informasse. Docuit enim in *Mysia*, & *Illyrico*, uti habetur in Actis Apostol. cap. 16. *Mysia* autem & *Illyricum* Slavonicæ sunt Regiones. Quod deinde *S. Apostolus Paulus Slavis* miserit discipulum suum *Andronicum*, unum ex septuaginta discipulis: qui docuit & baptizavit in Illyria & Mysia, h. e. *Bulgaria*, *Bosnia & Moravia*: qui & postea in *Pannonia* Episcopus fuit, refert; allegat quoq; Rom. cap. 15. Confer *Hist. Eccles. Goth.* l. 2. cap. 2. Sect. 3. §. 11. ubi itinera & Ministerium

Pauli explicantur & §. 14. ex *Mysia* in Troadem profectum, annotatum est.

§. 6. Sane si sonus Apostolorum exivit in omnem terram, non dubium quin & eò pervenerit. Nec mirum si idem ipsis, quod & nobis, eveniſſe dicamus, apud quos vera religio introducta, sed postmodum ecclipsin passa, teste Eminentissimi Archiep. *Hist. Eccl. N. T.* Sect. 1. §. 1. pag. 149. *Nec prohibere videtur quidquam quo minus affirmari possit, etiam Suecos aliquo Evangelicæ religionis lumine hoc seculo & sequentibus fuisse collustratos*; & Sect. 9. §. 1. pag. 234. *Prædicationes ab Apostolis factas, & postea ab aliis continuatas, lateque per orbem sparsas, etiam Sueciam ex parte collustrasse ad Seculum I. indicatum est. Redierunt vero homines ad pristinos errores, & cultum Idolorum suorum, toto fermè orbe celebratorum. Quo minus autem credi debeat, penitus exstinctam in his terris per sequentia secula doctrinam celestem: prohibent non tantum testimonia illustrium Scriptorum & Patrum de fidei doctrina apud Sueones & Gothos sonante, sed & frequentia commercia indigenarum cum exteris Gothis per Orientem & Occidentem diffusis, quos habuisse doctores Christianos indubium est, quosque non abjecisse curam de popularium suorum conversione credibile est, quamvis non desiterit diabolus jus suum tueri & prædicationis cursum impedire.* Idem videor asserere posse de Russis, apud quos Religionem Christianam plane obscuratam &

ejus

ejus memoriam abolitam, cum *Imhofer* non dixerim. Ita enim ille *Annal. Hungar.* Tom. I. pag. 86. ad annum 870. *Ceterum ſicut ex defectu culturæ ager ſylveſcit, ita apud Ruthenos, dormientibus dubio procul Paſtoribus, injuriâ temporum, religio penitus eſſe deſiit: donec quingentis fere poſt annis, circa hæc tempora repaſtinata eſt.* Nam ut taceam inter cauſas ſuſceptæ religionis Græcæ, potius quam alîus fuiſſe, quod adhuc nonnullis locis viguerit: negari nequit ſeculo IV. à nato Chr. Concilio Niceno interfuiſſe, & illi calculum addidiſſe quendam Ruſſorum ſeu Slavorum Epiſcopum; evidentiſſimo teſtimonio non omnem fidem Chriſtianam in exilium miſſam fuiſſe. Religionem Chriſtianam à non paucis in illis vaſtis provinciis in deliciis habitam inde conſtare arbitror. Idem *Imhofer* ad an. 325. quo Synodus Nicæna celebrata, obſervat: *Domnum Stridonenſem ex Provincia Pannoniæ illi interfuiſſe &c. At ille Slavus fuit*, Stridon enim urbs Dalmatiæ fuit, Hieronimi natalibus clariſſima: vide *Chronic. Imhoferi Annalibus præmiſſ.* pag. 78. & 79. & in Annal. ad an. 870. p. 86. *Reperitur*, inquit, *in Generali Concilio Antiocheno anno 363. adfuiſſe Antipater Rhoſſos ſeu Rhos, quâ nomenclatura Græcis Ruthenos dici alibi oſtendimus, idemque cum reliquis Synodali Epiſtolæ ad Jovianum datæ, apud Socratem* lib. 3 cap. 29. *ſubſcripſiſſe.* Defectionem à fide, quâ maximâ pars ſeſe contaminaverat, non tantum Paſtorum in-

curiam, sed persecutionum acerbitatem & hæresium diluvium, & Gentilium irruptiones frequentatas, promovisse dubium non est. vid. *Regenvolf. Histor. Eccles. Slavonic.* l. 4. cap. 1. pag. 456.

§. 7. Et hæc de conversione ad Christianismum sufficiant. Verum cum Ecclesia miserè scissa fuerit, inde ab Apostolorum temporibus, cui parti sese adjunxerint *Moscovitæ* cognoscere operæ videtur pretium. De *dissensu Orientalis & Occidentalis Ecclesiæ*, quarum illa *Græca*, hæc *Latina* adpellata, ut prolixè agamus instituti ratio non permittit: videantur quæ contra *Leonem Allatium* consensum adstruentem, attulit inter alios *Vejelius Ulmensium Antistes Celebr. Exercit. Histor. Theolog. de Ecclesia Græcanica hodierna Allatio*, *Arcudio*, aliis oppositа, Argentorati 1666. edita, præside *Dn. D. Danhavero*; ut ideo de dissensu nullum sit dubium, maximè si spectes Ecclesiam Græcam, cujus placita & ritus *Wladimiro sic placuêre*, ut genti suæ ea commendarit. Quia 1. Religio Græca in Russia antea viguit, & adhuc in paucis locis vigebat. 2. Hujus ceremoniæ splendidiores latinis. 3. Templa apud Latinos parum ornata &c. *Sir.* c. 3. p. 9. Qui videndus. Cum autem *Papebrochius* in Præfat. *ad Ephemerides Græco Russicas* non dubitet ipsi *Possevino*, contribuli suo, bellum indicere, & contendere *Ecclesiam Græcam cum Latina* consensisse in omnibus, cum Russi Chri-

sti

sti doctrinam admitterent ; rejiciatque tanquam erroneam *Possevini* sententiam, *Russos à Schismaticis Græcis esse conversos* : monendum duximus, *Possevinum* à suâ habere parte omnes alios scriptores, Annalesq; Russicos. *Papebrochius* autem ad contrariâ tuendam animum appulit, ut *Sanctos Russorum* omnibus colendos commendare posset ; quod piaculum esset, si illi fuissent Schismatici. Sed huic opponimus non Theodoretum Cyri Episcopum, Seculo quinto celebrem, ad quem schismatis initia ipse *Bellarm. l. 2. de Christo cap. 21.* refert, de quo *Theodoreto* ejusque Elogio agit. *Lex Univ. Hofm.* T. 2 pag. 445. & *Pl. Rev. Dn. M. Edsberg Pastor Ridderholmensis Fautor meus honoratiss. in erudita Disp. de Proceff. Spir Sancti ed. Holm. 1702. Membr. I. Th. 12. pag. 21.* Nec *Damascenum* ex Sec. 8. easdem cum *Theodoreto* lineas ducentem : Cujus *Dn. Edsberg meminit* l. c. Sed integram *Synodum Constantinopolitanam* An. Christi 979. celebratam sub *Photio Pat.* in quâ aperte factam divisionem ostendit modo laudatus *Edsbergius M. I. th. 13. p. 24.* Cui adde *Dn. D. Vejelium De Eccl. Græc. hodierna* pag. 14. & 18. *Wladimirus* autem & gens Rossiaca demum an. 990. fidem suscepere, consentiente *Papebrochio*. Quâ proinde ratione, non â *Schismaticis Græcis* conversos, audeat asserere, non video. Id tn. pag. 3. præfat. fecit ; sed timidiusculè. *Non facile inducor*, inquit, *de Moscis ut credam, eos à Schismaticis conversos, quantocunque præ-*

judicio talis opinio fulciatur. Verum non præjudicio, sed omnium Scriptorum fide nititur, nostra assertio. Causas autem Dissensus cui volupe, legat in *M. Edsbergii Disp. de Sp. S. proceff. memb. I.* th. 9. pag. 16. ubi 4. recenset. & th. 14. additionem illam *Filioque*, *Photio* aliisque præcipuam visam docet. Adde *Dn. D. Vejelii de Eccl. Græc. hodierna* pag. 14. 18. 47. 50. seqq. Et *Exercit. de Eccles. Græc. Defensionem* passim causarum mentionem faciens.

§. 8. Quod si quis aveat scire, num per omnia Græcis consentiant Russi; respondet *Sir.* c. 3. p. 11. *fatendum esse non in omnibus cum Græcis consentire Russos*, & cap. 5. p. 93. idem repetit, additque: *quem dissensum cum Duci Basilidi exprobrassent quidam, crudeli morte sublati*: Idem asserit *Opp. cap. 2. pag. 5.* De capitibus dissensus fortè in progressu operis mentio habebitur.

§. 9. Posset aliquis ex hoc dissensu cum Græcis, inferre consensum cum Pontificiis; maximè si expenderit quæ magna cum ostentatione *Baron.* circa finem Tomi septimi annal. attulit, obsignans totam de Unione cum Eccles. Roman. historiam, delineatione numismatis, *cujus uni lateri impressa effigies Clement. VIII. Pontif. Max. alteri vero idem Pontif. throno* insidens, prostrato ante eum quodam Rutheno, additaque inscriptione: *Ruthenis receptis* 1596.

§. 10. Sed si de omnibus *Ruthenis* id vellet

let intellectum, fumos venderet: Si de illis qui sub *Rege Poloniæ* degunt, fatendum est eos in quibusdam accessisse ad Pontificios, maximè *agnoscendo Pontificem Caput Ecclesiæ*. Sed cum iidem stipulati sint doctrinam & ritus in cæteris non immutanda: ne sic quidem de unione magnopere gloriari potest.

§. 11. Hoc autem ita se habere testis est *Brerevodus Scrutin. Relig.* c. 8. asserens. *Quod licet Rutheni illi se Rom. Pontifici subjecerint, id tamen fecerint, salvâ religione Græcâ & ritibus*, ut ex articulis, qui apud *Thom. à JEsu de convers. Gentium l. 6. pag. 3. cap. 1. pag.* 326. recensentur, patet; ut ita non tam â religione Græcâ defeciisse quam jurisdictionem Constantinopol. Patriarchæ excussisse dicendi sint. vid. pl. *Sch. disc. prælim. 1. & Sir.* c. 4. p. 14. *Petrejus* l. 6. p. 20. notat, *quod unionem sibi persuaderi minimè patiuntur.* Opp. c. 2. pag. 8. *Unionem non successisse docet, licet tentatam in Synodo Brestenſi.* cap. 3. p. 21. omnino adeundus: ubi *Isidorum Metropolitam*, quod unioni consenserit & aliis persuadere conatus sit, miserè necatum docet pag. 18.

§. 12. Qui sese *Ecclesiæ Rom.* associarunt, dicti sunt posteà *Uniti*, contra quos *Liber de fide* peculiari capite, nempe 23. disputat. Reliqui non Uniti appellati; ne existimes omnes in illis regionibus degentes Papæ servitio se addixisse; de quorum Zelo in tuendâ Græca Religione vid. *Piasec. Chr. ad an.* 1632. *pag.* 443

&

& Regenvolscius Hist. Eccles. Slav. l. 4. cap. 2. dignus qui consulatur ; cum præter alia etiam pag. 475. exponatur series Personarum Ecclesiasticarum, in regimine, apud *Græcos* seu *Ruthenos* jam divisos, constitutarum.

§. 13. Idem *Regenvolscius* cum *l. 4. cap. 3. De Unione Evangelicorum in Polonia & Magno Ducatu Lithuaniæ cum Græcis seu Ruthenis agat*; verbo indicandum, quibus authoribus & quo successu suscepta. Authores â parte Græcorũ seu Ruthenorum fuit *Dux ab Ostrog Constantinus :* â parte Evangelicorum *Andreas Comes de Leschno & Christophorus Radzivilius Dux Birzens.* qui convocatis utriusque Ecclesiæ Theologis, Colloquium *Vilnæ* anno 1599. mense Majo, instituerunt. Evangelici quosdam Articulos pro collatione cum Græcis ubi consignassent, quos *vid. l. c. p.* 481. iisque quæstiones quasdam adjunxissent, & Ruthenorum Sacerdotum cum ignorantiam, tum pertinaciam perspectam habuissent ; rem totam *ad Patriarcham Constant. perscribendam consenserunt.* Epistolæ exemplar exhibet idem *Regenvolscius pag.* 491. & sic istius unionis Historiam claudit : *Cæpta Concordiæ Evangelicorum cum Græcis tela abrupta fuit, neque postea continuata vel absoluta. Politica tamen societas, etiam tum Vilnæ obtenta, hodieque conservatur.* Quæ verba toti operi etiam coronidem imponunt.

CA-

CAPUT V.

§. 1.

His ita expeditis ad enucleandam celebrem quæstionem, *An Moscovitæ Christiani dicendi sint*? nos accingamus. Rem dubio non caruisse argumento sit, quod *Ordinantia Ecclesiæ nostræ An. Chr.* 1572. *fol.* 32. eos eodem ferè quo Gentiles loco habere videatur, cum agens de excommunicatis, ipsis facultatem concedendam, ut in templo audiant conciones sacras, contendit, hâc allata ratione, quod illa paganis & Russis non denegatur: Doch måge the wål wara inne / når Gudz ord predikas: Ty thet warder och Rydzom och Hedningom tilstadt. Hinc jussu GUSTAVI ADOLPHI Magni Sv. R. *Dn. D. Bothvidi Concionat. Aul. prim.* theses de hoc argumento consignavit & Upsl. An. seculi elapsi 20. ventilavit. In eodem argumento explicando *Dn. Henricum Stahl primum Superintend. Narvensem, & Antecessorem meum de totâ Livonicâ Ecclesiâ optimè meritum*, versatum fuisse *Sch. in proœm. Opp.* c. 3. pag. 27. tradunt. Quamvis ut verum fatear *Stahlii* laborem, licet studio quæsitum, non invenerim; iis tamen ut & aliis *Sir. Sch. Opp.* pollicem facilè premimus: *Esse Christianos*, licet & doctrina insignibus erroribus, & vita plurimorum abominandis scateat criminibus *Confer. Olear.* l. 3. c. 21. p. 276. Nã non omnes vel erroribus oœcœcati, vel flagi-

gitiis dediti; adeo ut de salute multorum non desperandum, judicemus cum *Opp.* qui hanc quæstionem ita concludit: *absit omnes Ruthenos damnemus; sunt in Ecclesia; multos inter eos benè sentire compertum est.* Exemplum civis Narvensis benè locuti, vid. apud *Olear. Itiner. Pers.* l. 3. cap. 26.

§. 2. Verum enimverò, licet de majore parte benè sperare vellem, tamen summa quæ apud plerosque regnat ignorantia rerum sacrarum, contrarium extimescere jubet. Nam ut de profectibus gentis in Religione nimis sterili, multi olim conquesti sunt; ita supina hodiernorum negligentia, eidem querelæ locum facit.

§ 3. Nam quod *Clemens Adamus in descript. navigat. Anglorum* suo tempore questus est: *vix decimum quemque Orationem dominicam memoriter recitare posse*, & suo ævo verum esse deprehendit *Olear.* l. 3. c. 21. p. 279. nostro quoque conqueri possumus. In Ingriâ enim nostrâ tristia hujus veritatis occurrunt monumenta; cum incolarum Moscoviticæ fidei addictorum, supina oscitantia, Zelum Christianis Principibus & Episcopis dignum, quo ipsorum in fide profectus promotum ibant, eluserit. Et quid â plebe sperandum, cum ipsi sacerdotes adeo rudes, ut ne quidem S. S. Trinitatis mysterium è Sacris demonstrare valeant, annotante *Epist. ad Chytr.*

§. 4. Quo tamen non obstante, *devotio-*

tionem magnam præ se ferunt maximi, minimi, Opp. cap. 2. p. 6. sed nullo solido principio innixam. Hinc superstitionibus indulgent. Exemplo sit quod *serpentibus rei familiaris & domus statum florentem acceptum ferant.* De quâ ὀφιολατρείᾳ *vid. Opp.* c. 2. p. 16. Superstitioni imputandum, quod *in natali die Joh. Baptistæ, & in Paschate & trium magorum presbyteri sacratos panes toti populo largiuntur; quorum usu febribus conflictatos allevari existimant. Jov. f.* 175. ubi plura occurrunt notatu digna.

§. 5. Quâ in re Pontificii cum ipsis conspirant. Nam memini me vidisse *Patrem Marcum D' Aviano* fragmenta panis distribuisse sanandis morbis dicata, cum ad eum populus numero magno, sanitatis indipiscendæ causâ, in Alpibus confluxisset Anno 1686. tempore quadragesimæ. Credebatur namque rudi plebeculæ, florere miraculorum gloriâ.

§. 6. Sed ad Russos redeo, & cum *Sir. cap. 5. p. 58.* agnosco monendos esse Russos, *ut segnitiem suam, in percipienda verâ Dei cognitione, excutiant, & veritati victas manus dent:* Quod tamen *optandum magis quam sperandum, cum â concepta opinione ægerrimè se amoveri patiantur,* si *Opp.* cap. 2. pag. 6. credimus. Sed nobis non omnis exaruit spes; & si convenientia adhiberentur media, ad depellendas ignorantiæ tenebras, unâ cum cognitione bonarum literarum: veritatis lucem ipsis non minus ac nobis exorituram, Deo benedi-

ctio-

ctionem operi largiente, cur dubitemus, non perspicimus.

§. 7. Pertinaciæ ipsorum cum conjuncta ignorantia debetur mos ipsis receptus, quo disputationes de religione nullo admittunt modo; adeò ut Monachus cum Lutherano disputans in vitæ periculũ incidisset, nisi â Patriarcha interrogatus, sibi hoc consuluisset artificio, se studuisse conversioni Lutherani, & jam rem eo perduxisse, ut ad sua castra propediem sit transiturus. videatur *Olear.* l. 3. c. 21. p. 279. *Sch.* c. 1. §. 6. addatur. *Sir. c. 5. p. 88.* qui inde rectè colligit: *ruditatem hinc fluere.* Causas obstinatissimæ prohibitionis si desideres, hanc inprimis allegant: *Sic unitatem & puritatem fidei servari posse. Opp.* ca. 20 p. 7. *Olear.* l. c. Es gibt der Patriarche nicht zu/ daß man von Glaubenssachen viel rede und disputire/ daher sie allenthalben einerley Meinung erhalten. Tempore *Basilidis* tamen & cum *Antonio Possevino* & *Rohita de Religione instituta esse colloquia* ex iis, quæ cap. 1. §. 3. p. 3. & §. 5. p. 4. supra allata, dignoscimus.

CAPUT VI.

§. 1.

NOn tamen hâc Disputationum de Religione quantâcunque prohibitione, prævenire potuêre omnem de religionis capitibus dissensum.

§. 2.

§. 2. Cujus dissensus injecta mentio nos monet, dispiciendum nunc esse, *An dentur sectæ in Moscovia?* Negativam videntur adstruere leges, quibus excluduntur non tantum, sed & cura Patriarchæ *summa, ne occasione disputationum hæreses & dissidia enascantur.* Verum contrarium firmat experientia. Nam uti compertum est, non exiguum numerum inveniri eorum, qui Lutherum & Zvinglium sequuntur teste *Olear. l. 3. Itin. Pers. c. 3. pag.* 317. ita nos qui ipsorum sacra non probamus, ipsis sumus sectarii. Plerique qui hoc argumentum attigêre, in hâc fuere sententia, *nos ipsis esse tantum sectarios.* Sed rem si penitius introspexerimus, vix ac ne vix quidem Christianorum nomine ipsis digni videbimur. Nam uti supra *cap. 5. §. 1. pag. 61.* de illis mota quæstio: *an Christiani?* ita nunc de nobis eadem examinanda: *an & nos ipsis simus Christiani?* Pro negativa militant 1. *Basilidis de Luthero judicium, qui c. 1. Resp. ad Confess. Rohitæ* eum accusat, *quod impetu facto in Christum, ejus doctrinam everterit, Apostolorum sanctorumque Patrum doctrinam distraxerit, destruxerit, in oblivionem adduxerit & Sacras Scripturas inverterit, sensum illis affinxerit, non quem in se habent, sed quem ipsi depravata mens atque libido suggessisset.* In Edit. *Albin.* pag. 14. & cap. 9. *quod nulla legitima vocatione gavisus sit; sed cum suis Satanæ adjutor in decipiendis hominibus.* Ab hâc Ducis sententia, nondum hodiernos recessisse,

docet Rusticus *Autor tract. de Luthero, eum filium Satanæ &c.* nominans. 2. Quod inde deducunt, *ministerium legitimum apud nos nullum esse.* 3. *Nulla Sacramenta ne quidem baptismum*; de quo *allegatus Autor* sentit, *non esse ablutionem à peccatis, sed potius contaminationem*, si ita loqui liceret. De quo in sua ad *Dn. Sparfwenfeldium* Epistola, de iteratione Baptismi consultus *Legatus Mosc. captivus Knes Andrei Jacowlowitz Chilkow*, ubi prius & ipse exploraſſet sententiam reliquorum, sic mentem suam declaravit, uti mihi laudatus *Dn. Sparfwenfeldt* scripsit die 6. Octob. cujus verba ita habent: Sedermera har jag fått finalt svar / at det blifwer wid det / at Lutheraner och Calviniſter de skola döpas genom indoppande i watnet formaliter efter Ryska ritum, och dierfwes de klarligen säya / som och Residenten mig med sulla bockskäfwer skrifwit / att Ryska församlingerna intet werdera wårt Präste-Embete för något Präste-Embete / och wåra Präster för intet annat anſee / än annat gement folck och Laicos, uthan ordinatione, den de soutenera oß intet hafwa eller kunna hafwa / och det i samma mening som de Romerska giöra oß; deraf faller hela disputen. Är hoos oß intet Sacerdotium, so åro ey heller Sacramenta. Stantibus hisce, quid pro affirmativa adduci queat, repertu haud erit facilè. Nam si hodie regnantis Czaris sententiam, quâ nos Christianis sectis accensemur, in Edicto 15. Apr. 1702. adduxero; gratis ab illo

illo hoc dici, evincunt quæ præcedunt. Impiæ hujus & perfrictæ frontis sententiæ vanitatem, quod *D. Lutherum* attinet, demonstrarunt *Summi Viri*, *Mullerus* in Luthero defenso & *Defensione Luth. defensi. Danhawerus in Memoria Thaumasiandri Lutheri renovata* & alii innumeri. *Seckendorf in Histor. Lutheranismi*, quorum agmen *ducit Melanthon in Histor. vitæ Lutheri*, quam nos sveticè translatam & notis quibusdam illustratam edidimus Holmiæ an. 1700. Ministerium & Sacramenta post alios innumerabiles, nos Sect. 2. dogmatica annuente altissimo vindicabimus.

§. 3. Quanquam *Turcas pro hostibus Ecclesiæ declarent*, plurimos tamen sibi subjectos habent. Judæos planè abhorrent. In castris tamen ad Narvam feliciter *ab invictissimo Rege* CAROLO XII. 1700. die 20. *Novemb. fusis*, etiam Judæos repertos, ex ipsorum Tephillim ibidem inventis, haud vanus concludo. Quid autem Tephillim sint, docebit *Buxtorfii* Synagog. judaica.

§. 4. Se Christianos cum jactitent *Pet. l. 6. pag. 26.* omnes alios â semet dissentientes barbarorum, imò impurorum loco habent. Fidem faciat *mos Principis abluendi manus, quoties legatis Christianorum Regum manum dat deosculandam.* vid *Opp.* cap. 2. pag. 7. *Talander* cap. 9. p. 59. Dieses Volck siehet die andern Christen als Heiden und Abgötter an / und gläuben daß ihre blosse Gegenwart Sie unrein machen könne.

So bald auch der Czar ausländischer Potentaten ihre Gesandten audientz gegeben hat / welche nicht von dem Griechischen Glauben sind / so wäscht er auch alsofort die Hände / wenn Sie aus dem Verhörsale wieder hinaus gegangen sind.

§. 5. Quod si autem quis scire desideret, quem ordiné constituant inter eos, qui ab ipsis dissentiunt, hunc dedit *Opp.* c. 2. p. 9. primo loco à se *Græcos*. 2. *Lutheranos & Calvinianos*. 3. *Pontificios* collocant. Hinc infert memoratus *Opp. l. c. Lutheranis potius quam Pontificiis assensum præbituros* : cujus rationes apud ipsum videat, cui volupe. Consentientem habet *Petrejum*, plus auctoritatis habere apud ipsos *Augustanam Confessionem*, *quam Pontificiam* adserentem l. 6. pag. 19. Hæc *Petreji* ævo ita se habere potuêre ; & ipsius & *Dn. D. Schelwigii* autoritate motus in eâdem fui sententia, teste Epist. die 10. Apr. 1702. *ad amatores Librorum & rerum Russicarum*. Verum dubium me reddit, cum autor Scripti : Die Europæische Fama, welche den gegenwärtigen Zustand der vornehmsten Höfe entdecket / ed. 1703. qui p. 1038. part. 11. docet Czarem velle mittere Filium suum Viennam. Erstlich wil Er seinen Hoff nach der manier anderer Höfe in Europa einrichten ; wie denn auch seinen Erb-Printzen ein absonderlicher Staat formiret werden wird / in dem derselbe mit eheften unter der Aufsicht eines geschickten Hofmeisters / und mit einer ziemlichen

lichen Anzahl anderer Bedienten an den Keyserlichen Hoff in Deutschland verreisen soll. tum & *Legati Chilkow* declaratio, quod Pontificii ad interpositionem Czaris, nunc recipiantur in Eccles. Russicam, absque iteratione Baptismi, quæ ipsis olim æque ac aliis necessaria. Ita enim *Dn. Sparfwenfeld*: De hafwa ock i förra tider formaliter genom indoppande omdöpt de Catholiska/ som intet länge sedan nöto det privilegium at få slippa/ och skal skedt genom Czarens interposition nyligen/som de mig nu refererat. Hæc sequentia revelabunt tempora, ut & quantum fidei tribuendum rumori, *Czarem velle Pontifici Romano Sacramentum dicere.* Vix crediderim Principem Magnanimum eò processurum dementiæ, ut colla jugo, nulla urgente necessitate, submittat. Fortè insistet vestigiis *Basilidis*, de quo *Piasec. Chron. pag. 9.* ad an. 1582. *Moschus Polonum pertimescens, ad callida consilia conversus, miserat ad Summum Pontificem Legatos, ejus opem in componenda cum Polonis pace implorans, & fidem Catholicam in ditionibus suis se recepturum promittens. Missus pacis tractandæ gratia Antonius Possevinus.*

CAP. VII.

§. 1.

Inter alias Sectas eminet apud Russos nata & latè sparsa quædá, Roscolskika vel Rascalnica (adversaria, tumultuaria latinè) dicta,

quæ ſibi placet titulo Electorum: *Isbranici* namque vocari Sectarii amant, quod Electos notat. Videtur eſſe ſanctitatis in externa cum aliis converſatione oſtentatrix, & aliorum contemtrix, ſtrenuè Phariſaiſmi æmula. Nam à contubernio aliorum ita abhorrent Sectarii illi, ut cum nemine vel cibum vel potum capere dignentur, niſi ſuæ ſuperſtitionis ſocio; cumque in Ingria & Doctoribus ipſorum & auditoribus familiariter uſus fuerim, illi me viſitarint, & ipſos adiverim frequentius, numquam ab ipſis impetrare potui, ut vel micam panis in ædibus meis guſtarent.

§. 2. Cum de hac Secta noſtratium nemo quod ſciam, publicè ſcripſerit, non injucundum fore arbitror, ſi paulò prolixius ejus natales & dogmata expoſuero, idque ex actis *Archivi Regii* Holmenſis & Reg. *Conſiſtor. Narvenſis*, in quo ſæpius comparuêre, rationem fidei ſuæ reddituri: Quibus id denegari nequit, majore quidem cognitione literarum Sacrarum gaudere, quam ceteri Ruſſi, in Ingria: Sed peculiaribus dein ſtatutis eam contaminant.

§. 3. Cum autem ipſimet quandam relationem Anno 1687. menſe Febr. exhibuerint, quæ poſtea in Sveticum ſermonem, cura *Illuſtriſſimi & Excellentiſſimi Comitis, Regii Sen. & Campi Mareſchalli Georgii Sperlingii, tunc Gubernatoris Ingriæ, & Reverendiſſimi Dn. D. Joh. Ge-*

Gezelii filii, tunc Superintendentis vigilantissimi, (quorum ille in Genero *Perillustri & Generosissimo Dn.* HENNING RUDOLPH HORN *Narvensis urbis & arcium Præfecto maximè strenuo, & Provinciæ Vice-Gubernatore & filiis superstes: Hic Ecclesiam magni Ducatus Finlandiæ hodieq; optimè regit, regatque diu!*) translata sit, eam hic subjicere equidem constitueramus, & ea fini *Nobiliss. Dn. Eliam Palmskiöld Archivi Regii Secret.* compellaveramus, ut apographum nostrum cum exemplari, quod in Archivo Regio servatur conferre liceret: verum ne pagellæ hæ nimis crescant, ejus contenta tantum indicabimus.

§. 4. Docent de tempore, Anno 1666. enatum esse schisma. De occasione diffidii tradunt 1. quod *Patriarcha* Nicon *curârit imprimi Patrum scripta & Concilia 7. œcumenica immutata.* 2. *Quod crucis figuram antiquam sustulerit à panibus cœnæ distribuendæ destinatis, aliâ substitutâ.* 3. *Ex oratione eliserit mentionem filii Dei.* 4. *male de Spiritu Sancto sit locutus.* 5. *mutarit ritum circuitionis circa templa, seu processionem in die paschatos receptam, quam à sinistris ille, hi à dextris vel septentrionibus auspicandam voluerunt.* 6. *vasa sacra, calicem & orbem mutarit.* 7. *jussu ejus templis efferri, quæ à S. Patribus illata.* 8. *inprimis libros ipsorum.* 9. *suos autem inferri curarit, in quibus innumeræ hæreses reperiantur.* 10. *Rituale quoq; mutationem subire jusserit, & ibi ipsum spiritum malum invocare docuerit.* 11. *Quod*

in

in Baptismate administrando non cum Patribus circumeat baptisterium (vel situlam) cum sole. 12. *neque cum conjugium ineuntibus benedicunt, cum sole, sed adversus solem.* 13. *Quod mortuos sepelientes non sequantur funus cum thuribulo, sed præcedant, cum tamen aliter â s. Patribus constitutum.* 14. *Quod 8. synodum celebrarit, eoque se Antichristum esse declararit, qui in omnibus se Christo esset oppositurus.* 15. *Cum â s. Patribus ordinatum sit, non minori quam septenario numero, panes sacros in cœna esse consecrandos,* Nicon *quinarium substituerit: quem proindè vas Satanæ nominant.* 16. *Quod totum mundum veneno hereseos infecerit, & multas animas profanarit.* 17. *Simplicem crucis formam panibus sacris impresserit, & sic populum satanæ adduxerit.* 18. *Quod ipsum docuerit signare se cruce, tribus primoribus digitis, sub quibus ipse Satanas lateat, qui Titin adpellatur. Originem hujus moris Pontificibus Romanis hæreticis tribuunt.* 19. *Conqueruntur de vi sibi illata, ut hunc morem recipiant, cum Christus neminem vi adegerit. Ipsi autem docent tribus quidem digitis crucem fieri oportere, sed pollice & duobus aliis annulari & auriculari; hujus mysteria pandunt, indicantes libros unde suam hauserint doctrinam.* 20. *Sacerdotes & Diaconos admoveri pecuniæ causa, ipsos male habet, adeoque Judæ & Caiphæ comparandos, & maledictos esse.* 21. *De jejunio, instituto more majorum haud servato, movent querelas.* 22. *Nec adprobant quod Sacerdos muneris sui partibus defungens,*

gens, baptizando, cœnam administrando, matrimonio benedicendo, pro labore honorarium accipit. 23. *Si usurarius, temulentus, adulter, cum eo non esse orandum.* 24. *Se Græcæ religioni genuinæ addictos esse.* 25. *poscunt sibi dari libertatem exercendæ religionis suæ, sine metu persecutionis, à quâ longissime abfuisse pios Czares testantur.*

§. 5. Ex his liquido constat, quid in hodierna Russorum religione & ritibus desiderent; quæ an tanti sint momenti, quanti illi existimant, dubitari jure potest. Nonnulla quæ reliquis imputant, reperta sunt falsa, quod ipsi vidimus. E: g. *quæ de adoratione spiritus immundi, in majori rituali commendata garriunt.* Nam nomen Spiritus immundi parenthesi inclusum, ad sententiæ integritatem non spectat, sed explicationis causa additum. Quantum ex ipsis intelligere potui, mos signandi se, princeps fons est dissidii; V. p. 218 quod tamen confessio nostra dirimit, adprobando eum quem tenet universa Russia. Alterum illum, volunt Moscovitæ esse Sacerdotibus populo benedicentibus peculiarem.

§. 6. Majoris lucis causa subjungemus *Johannis Michailow*, ad ipsos nomine *Consistor. Reg. Narv.* missi relationem, quæ sic habet: *Mense Junii d.* 1. (annus adscriptus non est qui tamen videtur 87. seculi elapsi fuisse) *iveram in pagum Climentinum* (sueticè Klimentine/ haud procul situs à castro Capurgensi, *Med. Doct. Dn. Döhnell. Fautoris honoratiss. peculium*) *cum libro ad Ruthenicos homines, qui cerevisiam &*

vinum non bibunt, lupanaria non servant, lupuli radices secant, effodiunt, & ex horto ejiciunt, carnibus non vescuntur, nec nubunt. (Nota, lupuli nullus apud ipsos usus, cum cerevisiam, vel potius potus genus, ex solo hordeo tosto (malt.) conficiant.) 2. *Carnibus vescuntur, sed rarius quam cæteri, cum jejuniis deditissimi; Sic ut sanitati vim sæpius intentent & inferant, Sceletis similes circumeuntes.* 3. *Non nubunt, cum ipsis nulli ordinati sacerdotes, qui conjugium confirmare possint.* Enumerat jam errores & mores.

I. *Filias nubere non permittunt.* 2. *In templum non veniunt.* 3. *Sacerdotes odio habent, vocant lupos, & vestimenta, luporum pelles; in Russia vero vocant homines delatores.*

II. *Me objurgabant cum libro confistoriali, vocabant furem, maledictum, diabolicum, famulum Antichristi nimirum; Liber (dicebant) qui apud te diabolicus conscriptus, talis liber dignus est ut comburatur tecum & ille qui scripsit, voca illos qui te rogant in tuas neces.*

III. *Est apud nos liber Cirilli Jerosolymitani, Evangeliorum, & liber Apis, liber Clavis, liber de Fide, tantum dabimus quantum volueris: Contra tamen inquiremus homines, qui resistent in Narva; ipsi dicebant quod hi libri sunt in Narva.*

IV. *Qui sequuntur illos in hac religione cum uxoribus, etsi infans nascitur, sacerdotibus baptizare non dant, ipsi inter se baptizant;* (nam hoc sacramentum etiam Laicis licet administrare,

quan-

quanto magis illis, qui ſacerdotum loco ſuſpiciuntur doctoribus?) *eò magis cum uxoribus non dormiunt, quæ ad illos non vult (id eſt ad conſilium tranſire.) In unâ domo vivunt, panem ſeparatim comedunt*, (ſc. ſi ejusdem ſectæ non ſint uxor & maritus) *neque diligunt illos homines, etiamſi pater, â liberis ſuis ſeparatur, ab illorum conſiliis, patrem odio habent liberi. Sunt videndi tales â ſpirituali ordine Conſiſtoriali, & libri illorum inquirendi, utrum illi libri ſint digni, quos ipſi promittunt oſtendere.*

V. *Ad hoc dictum Capurgenſis Diaconus manum ſubſcripſit, audivit & vidit objurgantem ſacerdotem cum libro Conſiſtoriali. Nomina Maxim Ivanow & Syſtog, uxor Maximi Martha.* Scripſit Capurgenſis Sacerdos.

§. 7. In his nolui mutare quidquam, ut de profectibus Ruſſicis in lingua latina conſtare queat. Nam quidam eam quomodocunque callent; nî translatoris Rusſici verſio potius, quam à Sacerdote conſignata, credenda.

§. 8. Hæc fortè de hac ſufficere poſſent Secta, niſi conſultũ ducerem addere ex *eruditâ & nonnulla ad Hiſtoriam illuſtrandam ſuppeditante Epiſtolâ, ad Conſiſt. Narvenſe*, quod deſideraverat, ut ea quæ ſibi penitius perſpecta communicaret *Rev. & Cl. V. Dn. Schwartz, Paſt. in Gubanitz, datâ d.* 17. *Novemb.* 1701. ſequentia capita.

§. 9. Quæ præter ea, quæ propria ipſorum

rum subministrat confessio, ex illâ discere possumus sunt. 1. *Nomen Roskolski, Roskolniki & per contemptum Roskoltschiki ipsos à separatione accepisse.* 2. *Ipsos reliquis Russis id nominis potius competere, contendere.* 3. *Magnum Ducem* ALEXIUM MICHAILOWITZ *nominat, sub cujus imperio hæc mutatio facta.* 4. *Quod querantur de reliquis, quod vetustiores codices non tantum, sed ipsum Psalterium immutârint, adeoque in Canonicas Scripturas involarint.* 5. *E Patribus magni fieri apud ipsos Basilium Magnum & Gregorium Bogoslova seu Nazianzenum.* 6. *Quanti imagines ipsis etiam fiant, & quod in cultu imaginum cum reliquis amicè conspirent.* 7. *Quod reliquos incusant, articulum de S. S. Trinitate eos non recte tradere s. credere, sed negare divinitatem Christi & Spiritus Sancti, cujus rarior in scriptis & concionibus mentio; quin & nullum honorem ipsi exhiberi.* 8. *Filium ipsos è Baptismatis formula excludere, nec in ejus nomine baptizare.* (Rectè autem suspicatur *Dn. Schwartz*, hæc conficta ad conflandum odium adversariis, & ut in articulo quodam dissentire videantur, cum reliquus dissensus tantùm sit de ceremoniis.) 9. *Quod ceremonias ad salutem necessarias judicent.* 10. *Confirmat quæ de signo crucis jam annotavimus.* 11. *Quod barbam non radant, sed tantum caput.* 12. *Causam abstinentiæ à vino & cerevisia esse metum, ne si inde gustaverint, ad temulentiam usque hauriant, & repetitis vicibus, iisdem vitiosè se contaminent.* 13. *Cum sacerdotibus careant, nullus apud eos s. Cœnæ usus, vel in extre-*

tremo tantum necessitatis casu (uti prius verissimum; ita posterius valde dubium, ni prorsus falsum.) 14. *Plurimos fassos se nunquam s. Synaxi usos.* 15. *Unum dixisse, se ad communionem accessisse semel, ipsi sacramentum datum his verbis: accipe meritum Christi &c.* (fortè antequam ad ipsos defeciſſet. Nam ex reliquis complures alliciebant, fucatâ pietatis ſpecie.) 16. *Quod pacatè & piè externam instituant vitam.* 17. *Dolis & fraudibus intenti, non minus ac reliqui.* 18. *Non facilè alibi habitent, quam ad fluenta, cum aqua fontana & sordibus vicina, ipsis sit exsecrationi.*

§. 10. Doctores quos habent *Knisnikos* (*librorum peritos*) adpellant, vel proprio reliquorum Poporum judicio, aliis magis eruditos. Hi non rei domeſticæ, nec uxoriæ operam dant, ſed lectioni & ſcriptioni tempus conſecrant, quorum ſex, in Synodo A. 1702. menſ. Martio Narvæ, præſentibus ordinariis Conſiſtorii Aſſeſſoribus *Pl. Rev. & Cl. Viris M. Joh. Andrea Helwig, Paſt. Eccl. Germ. Prim. Dn. Erico Quiſt P. Leg. Horniane, Dn. Erico Buure, Paſt. Eccleſ. Fin. Dn. Henrico Brüningk Comp. Eccleſ. G. & Not. Dannenberg* tunc Collegis, nunc Fautoribus deſideratiſſimis, cum illis habitâ, ad examen vocavimus; quos inter *Spiridon*, qui ætate & eruditione cæteris præſtabat, in lectione & S. Scripturæ & Patrum quorundam non jejunè verſatus, ad tuenda ſua dogmata, imprimis invocationem Sanctorum & cultum imaginum, ſe ſatis para-

ratum ostendit. Consistorii jussui, ut capita præcipua dissensus suos inter & reliquos consignaret, morem gessit, linguâ Slavonicâ ea exhibendo, quæ nunc ad manus, ut alia haud pauca, non sunt.

§. 11. Post S. Scripturâ & Patres, summas deferunt libro, qui dicitur ipsis *Vera Kniga* vel rectius *Kniga o Vere* de fide liber, de quo nonnulla monenda, cum de Libris Moscovitarum erimus solliciti. Quantum enim nobis hactenus constitit, recipitur hic *Liber de Fide*, non tantum à Roskolkianis, sed & reliquis in universum Russis, ut proinde ejus testimonium magni fecerimus.

§. 12. Sectæ autem hujus asseclas Russia flamma ferroque persecuta est; Hi vero supplicium ultimum læti subiêre. Pars in Ingriam concessit: Sed nuper illata nostratibus equitibus novem strage, intempestâ nocte eos jugulando, quos hospitio exceperant, perfidiæ in nos documentum dedêre cruentum, & in Russiam sese contulêre ex pago satis incolarum frequentiâ florente, *Uchora* dicto, in quo etiam primariam sedem habebant Doctores, & in domo quadam sacellum pulchrè ornatum.

§. 13. Ex accurato de his judicio, lato à *Dn. D. Gezelio Episcopo Ab. Fautore nostro colendo*, die 17. Novemb. Anno 1687. hoc addendum judico: 1. Eos gratis de Magiâ accusari. De beskylles för någon olofflig konst at

blif-

blifwa lärde-- åth minstonne har jag ån intet någon probabilitet/ minder något fundament funnit til beskyllningen. 2. *Vix tam crassam apud ipsos regnare idololatriam.* 3. *Quodmos ipsorum antiquitus in Ingria susceptus.* Så kunne de ock det för sig andraga/ at det sättet at korßa sig/ och de böneformer/ sampt omgånger med rökelse Karet wid helige förrättningar/ och annat som de wilja förswara/ äro sådane som brukades wed den Ryska religionen, hwilken deras Majestieter glorwyrdigste Sweriges Konungar/ ifrån 1617. hafwa här i landet privilegerat. 4. *Quod in Russiam non essent reversuri.* Sed aliud docuit nuperrima infidelitas, de quâ modo diximus. Inter ea quæ vituperanda, occurrit: 1. *Eos sensum Scripturæ literalem ad allegoricos, sed absurdos torquere.* 2. *Crassiorem apud ipsos quam cæteros Pharisaismum regnare, qui omnem in Christi meritum & gratiam DEI collocandam fiduciam abolet. Nam hanc se repositam habere, in sanctâ vitâ, jejuniis, crucis signis &c.* palam fateri. 3. *Separatismum irreconciliabilem esse; & proinde periculi plenum.* 4. *Vix alios alloquio & salutatione eos dignari.* 5. *Callidiores reliquis in defendendis suis placitis.* 6. *Dissidia familiis inferre, quosdam alliciendo.* 7. *Nocturnos congressus amare.* 8. *Dubium esse an infantes ritè curent baptizari.* (De hoc nobis certò constat: non quidem à Russorum Popis, sed suis Knisnicis.) 9. *Negare se denuò baptizare eos qui ad se transeunt: Sed convictos esse testimo-*

monio multorum. 10. *Matrimonium esse ordinationem divinam, non concedere.* (*Unde periculum infamæ commixtionis.*) 11. *Nihili facere argumenta, licet stringentia, contra se allata.* 12. *Sectæ propagandæ studiosissimos non tantum Diakos, sed & rusticos, vetulas, opiliones: ita* 50. *familias attraxisse in sua retia.* 13. *Fovere quoque desperata consilia, eruptura si quis eos â Religione suâ dimovere tentaret*

§. 14. Non autem prius in eos sævitum, quam tentatum fuisset, an non docendo in viam reduci possent. Quâ fini Czares duo convocarunt Concilia, & Patriarcha *Joakimus* peculiari tractatu ipsos erroris convincere & in viam revocare conatus est: de quibus infra pluribus.

§. 15. Memorabile prorsus est exemplum pœnæ in Hæreticos exercitæ, quod apud *Warmund.* cap. 4. pag. 21. adducitur: *Sectas*, inquit, *alias omnes, non judicant esse Christianos, sed Fanaticos, & Sacrilegos: uti patet ex eo quod nuper notus Hæreticus Quirinus Kuhlman, Silesius, cum alio Moscuæ vivus combustus est.* Quod hâc ratione factum. *Cum memoratus Kuhlman, Sutoris Böhmii Scripta Lugduni Batavorum denuò defendere ausus esset, & novas turbas dare, sectamque ibi instituere parasset, ab illâ Universitate summâ cum infamiâ relegabatur. Indè se in Angliam contulit, ibi somnia sua divulgaturus. Cum vero illo quoque Regno excedere juberetur; ad incitas redactus in Moscoviam se-*

cessit,

cessit, ubi in Metropoli divertit ad quendam ejusdem farinæ, Norderman dictum, qui olim mercator germanus fuerat, postea variis erroribus indulserat, & tandem inter alios hanc fovere ceperat sententiam: Necessum esse, ut Christus, instar magni Prophetæ adhuc semel in mundum cum multis miraculis veniens, omnes homines convertat & secum in regnum suum ducat. *Hic quo magis admonebatur, ut huic nuncium mitteret, eo plus in sua sententia perstitit, donec tandem tractatulum Linguâ Russicâ corrasisset, & primario cuidam status Ministro obtulisset, obnixè rogans, ut impressionem promoveret. Vir autem ille ipsum dehortaturus dicebat:* Norderman, mentene captus es plane? scis me tibi amicitiâ devinctum, consulo tibi ut ab incepto desistas, & in melius mutes sententiam, alioquin certò flammis adjudicaberis. *Norderman hic vero, susque deque habitâ admonitione salutari, abit in Typographiam, rogans hoc opusculum imprimere velint. Cum autem Typograghus se excusasset, hoc sibi absque Patriarchæ veniâ non licere; adegit illum Norderman ut Patriarchæ librum censendum offerret. Patriarcha fanaticum scriptum ubi perlegisset, jubet statim utrumque & Norderman & Kuhlman in carcerem abduci; & cum Norderman fanaticam opinionem revocare nullo vellet pacto, uterque in balneo quodam vivi combusti sunt.*

CAPUT VIII.

§. 1.

EX hoc constare arbitramur quid sentiendum sit de libertate profitendi religiones alias, quam ibi obtinere tradunt authores: Tales scilicet, â quibus ipsorum fidei nullum periculum, & quæ lingua peregrina exercentur, ferri: Lutheranorum sc. & Calvinianorum, qui in suburbio Sloboda dicto, suis gaudent templis, & quidem Calviniani uno, Lutherani duobus: quorum recens exstructum, alterum splendore superans, ab ipso hodie regnante Czare dicitur esse erectum, magnâ sui parte, cum ipsis lapides donârit, & libertatem campanis utendi concesserit; idque invito Patriarcha. De hoc ita *Isbrand Rel. du Voyage de la Chine*: *Il faut remarquer ici, que le Czar* Pierre Alexeowitz *aujourdhui regnant, Prince d' une bonté achevée, a fait present aux Luteriens des pierres, dont leur Egliſe neuve eſt batie, leur ayant auſſi permis d' y elever un clocher; ce que le Patriarche n' auroit jamais voulu accorder.* pag. 6. edit. 1699.

§. 2. Pontificios olim tanto odio dignos judicarunt, ut illis nullo modo exercitium concedere suæ superstitionis voluerint, adeò ut ipse Rex Galliæ Ludovicus XIII. frustra fuerit de eo obtinendo solicitus. vid. *Sir.* c. 1. pag. 5. Sed hodiè ipsis domum concessam, in qua sacra peragunt, tradit memoratus *Isbrand*

brand: A l' egard des Catoliques Romains, que les Moscovites ne voient pas de bon œil non plus que les juifs, ils ne peuvent faire leur devotion, que dans une maison, qu' ils ont achetée, neanmoins cela ne leur a été accordé qu' à condition qu' aucun Jesuite ne viendra s' établir dans le Royaume, ny y dire la Messe, auquel cas s' il y étoit attrappé, il seroit sur le champ banni du païs, comme cela arriva, il y a quelques années à un Jesuite qui avoit eu la hardiesse de le faire pag. 5. Reliquis Sectis inter ipsos enatis nullum dari domicilium, vel fata Roskolkianæ edocere possunt.

§. 3. Hic commodus sese offert locus inserendi §. 2. Edicti Czaris PETRI An. 1702. die 20. Apr. publicati, cujus hic est tenor: Und weil auch bereits alhier in Unsrer Residentz das freye Exercitium Religionis aller andern / obgleich mit unsrer Kirchen nicht übereinstimmender Christlichen Secten, eingeführet ist; so soll auch solches hiemit von neuen bestätiget seyn; solcher gestalt daß Wir bey der Uns von dem Allerhöchsten verliehenen Gewalt / Uns keines Zwanges über die Gewissen der Menschen anmassen / und gerne zulassen / daß ein jeder Christ auf seine eigene Verantwortung / sich die sorge seiner Seligkeit lasse angelegen seyn. Also wollen wir auch kräftiglich darob halten / daß dem bißherigen Gebrauche nach / niemand in obgemeldter seiner so offentlichen als privat-Religions-Ubung soll beeinträchtiget / sondern bey solchem Exercitio vor allermännniglichen Turba-

tion geschützet und gehandhabet werden. Und da sichs zutrüge / daß etwa an einem / oder anderm Orte unsers Reichs / oder bey unser Armée und Guarnison kein ordentliches Ministerium Ecclesiasticum, Prediger oder Kirche verhanden wäre; so soll doch ein jeder befuget seyn / nicht allein in seinem Hause / und vor sich und die seinigen / Gott dem Herrn zu dienen / sondern auch die jenigen / die sich daselbst versammlen wollen / um nach Anweisung der allgemeinen Ordnung Christlicher Kirchen / GOtt aus einem Munde zu loben / entgegen zu nehmen / und also den Gottesdienst zu verrichten. Und wann sich auch bey unsern Arméen einzele Officirere oder gantze Corps von Regimentern und Compagnien befinden / welche mit Predigern versehen sind; so sollen sie allerdings aller derselben Immuniteten, Privilegien und Freyheiten geniessen / wie wir alhier in unserer Residence / auch in Archangel und andern Orten / sothane Kirchen verstattet haben / und wie solches nicht allein bey Verwaltung des ordentlichen Predig-Ambts / sondern auch bey Austheilung der Heiligen Sacramenten, und andern Actibus Parochialibus alhier gebräuchlich ist; allermaßen wir auch sonsten auf sothanen Religions Verwandten gesuch / ihnen vergönnen auch anderswo aufs neue Kirchen zu bauen. Extat in Fama pag. 1024. & aufgefangener Brieffe 3. Paquet der dritten ravage pag. 244. Unde mitiora Pontificiis quoq; nunc esse Moscuæ fata, liquido apparet.

§. 4.

§. 4. Hujus Principis Exemplo, si quis Tolerantiam Religionum ubique introductam vellet, meminerit, ipsi & religioni ipsius, non tantum inde imminere periculi, ac aliis. Nam cum peregrini sint, vel â peregrinis oriundi, qui se separant à Religione Moscovitica, & ex ipsa gente Moscovitica latina sacra nemo sequatur nec intelligat, non facilè turbas excitare poterunt. Ceterum nostram de hâc Tolerantiâ sententiam, sæpius exposuimus in Præfationibus ad varios Tractatus aliorum, nostro studio & sumptibus editos, ut 1. *ad Dn. D. Laurelii Articles de la foi, Holm.* 1694. *Principi Hæreditario* CAROLO. 2. *Pierre de Touche* 1695. *Principi* HEDWIGI SOPHIÆ. 3. *Epistolam Augustini de moderate coercendis Hæreticis, Reg. Sen. Comiti* Christophoro Gyllenstierna. 1696. *Censuram Episcoporum Reg. Suec. Actionum Durei, Archiepiscopo Dno.* Swebilio b. m. *& reliquis Episcopis & Superintendentibus* 1697. 5. *Ad Dn. D. Calovii Syntagma Locorum Antisyncretistico-rum* 1698. *Dn. Archiepiscopo* Erico Benzelio, *humilime & officiosissime inscriptis, ut & ad Clausulam Speculi Religionis Dn. D. Laurelii* 1699. in quibus cum Tolerantiam istam intolerandam apud nos esse debere demonstraverimus, actum hic agere nolumus. Quibus addi potest *Dn. D. Speneri Concio de Falsis Prophetis*, hic nostra curâ & impensis recusa An 1693. quam absque omni ratione è numero operum suorum excluserit senex, cum juniori omnium orthodoxorum amorem & favorem conciliârit.

rit. vid. *Dn. D. Pfeiffer* Lub. Antistitis celeb. p.m. Scepticismus Spenerianus part. 3. c. 1.

CAPUT IX.

§. 1.

QUemadmodum Russi desudant in conservanda avitâ religione; ita etiam nulli parcunt operæ in eadem propaganda. Ut taceam quæ de Monachorum & Eremitarum Zelo, in adducendis populis borealibus ad suam fidem memorantur: haud paucos ab illis inescari audimus tam nostræ, quam aliarum Ecclesiarum cives; quibus per sex hebdomadas in cœnobio quodam, 1. *Haurienda elementa fidei*, quam adire cogitant. 2. *Errores abjurandi.* 3. *Homines pristinæ religionis execrandi.* 4. *Baptismus denuo suscipiendus:* plura suppeditabunt *Opp.* c. 2. p. 13. *Petrejus* l. 6. p. 16.

§. 2. Sacris peragendis habent & ipsi Templa consecrata, rotunditate cœlum repræsentantia; sine subselliis. De quibus *Oderbornii Ep. ad Chytr.* ita: *Russi delubra habent plerumque ruri lignea, tecto scandulari, in summitate templi signum Christi in crucem sublati conspicitur.* Sed simplex figura crucis tantum apparet. De his *Olear lib. 2. pag.* 177. ita: Ihre Kirchen sind fast alle auf eine Manier gebauet. Die von Steinen haben fünf Thürne, alle rund, fast als Aepfel formiret, deren gröster in der mit-

mitten / und auf jeglichen ein dreyfaches Creutz. Inwendig sind sie alle rund gewelbet / welches sie vielleicht von den Alten her haben / die ihre Tempel auch rund gebauet / anzudeuten Dei adorandi majestatem indeterminatam. Bene *Oderbornius* addidit, plerumq; esse lignea. Nam innumerabilia lateritia quoque ubique reperiuntur, præsertim Moscuæ; quæ inter excellunt *S. Trinitatis*, *S. Michaelis Archangeli*, ubi Czares sepeliuntur, *Metropolitanum* templum, Moscuæ Virgini Mariæ dicatum, celebri structura atque amplitudine; quod si *Jovio* credimus *Aristoteles Bononiensis*, *mirabilium rerum artifex & machinator insignis*, *ante annos* 60. *exstruxit*. Scripsit *Jovius* Anno 1557. vel circiter, ut jam annos 200. floruerit, *et ultra*.

§. 3. Nec tacendum vetustissimum & venerabile templum *Novogardiæ ante* 400. *annos Byzantinorum Cæsarum æmulatione Sanctæ Sophiæ*, *Dei filio Christo dicatum*: *Jov.* p. 170. & 172. ut constare queat non planè nullam fuisse ipsis occasionem addiscendæ religionis, à seculis benè multis, & extare apud ipsos templum senio venerandum, cui paucæ provinciæ antiquitate pares monstrabunt. De ornatu templorum exteriori sequentia notanda: Die Kirchen aber ingesamt in solchem Revier seynd von steinen erbauet / und deren Glocken-Thürne mit Kupffer bedecket / welches in der Sonnen dermassen schön leuchtet / daß es auch dem Golde nicht ungleich komt / und daher anlaß gege-

hen hat zu glauben als ob von der Sonnen/ ein so hoher Grad der Vollkommenheit wäre zu wege gebracht. *De Carlile cap. 8. pag. 120.* ubi descriptionem Moscuæ exhibet.

§. 4. Quod autem religiosissimè hæc templa venerentur, non tantum testis est *Jovius*, sed & *Olearius* l. 3. c. 27. p. 303. Sie halten die Kirchen für sehr heilige Oerter/ und ehren sie hoch/ lassen nicht gerne frembde religions Verwandten hinein gehen ꝛc. Sed hoc inde quoque constare arbitramur, quod non tantum fœminæ uti *Oderborn, Ep. ad Chytr.* putat: Sed & viri, qui præterita nocte veneri militarunt, in penetralia sanctæ ædis non veniunt, ne locum profanent; illi enim in vestibulis, (πρόναος) seu tertiâ parte templi, viri à fœminis separati, stant; reliqui Ecclesiam intrant, & in secundâ parte (ναὸς) templi subsistunt. In tertiam partem (Τραπέζα) nemini præter Sacerdotem & Diaconum aditus patet. In medio *Trapezæ* positum est altare, ipsis *Præstol*, & versus orientem æstivum minus altare, *Schertwennick miesto*, locus offertorii, ubi Diaconus præparat hostiam. vide *Leon. Allatium* & alios de structura Templi Græcorum; quos inter commendationem meretur *Jac. Godofredus Exercit. 1. de Ecclesia. Suicerus Thes. Eccl.* voce Ναὸς, observat, partes templorũ in Græca Ecclesia quinque fuisse. Βῆμα, Ἱερατεῖον i. e. Chorus, (locus Clero & Cantoribus assignatus) Ἄμβων, i. e. Pulpitum, (ubi

(ubi recitabatur Evangelium & Epistolæ & verba fiebant ad populum) Ναος i. e. Navis (ubi populus orabat, sexu per tabulata diviso) & Βαπτιστηριον propè προναον, ubi hærebant pœnitentes. Ipsorum Templorum totidem formæ. vide *Hofm. Lex. Univ. Contin. Tom.* 3. *pag.* 27. Majora *Chram* appellantur, Russis ædificium per Excellentiam, & cruce distinguuntur. Minora *Tschassovni*, *quia ibi* tantum breviarium dicitur, missa non celebratur, nisi necessitate exigente. Ingens utriusq; generis numerus, sed horum longè maximus, cum in singulis pagis, imo Magnatum ædibus Moscuæ exstructa, Diis tutelaribus excipiendis dicata, in quibus rarò sacra peraguntur, tempore sc. quo festum sancti Patroni pagi celebratur. De Campanis hoc habendum, peculiarem Deo cultum iis exhiberi credunt, ideoque ipsorum usu in excessu peccant. In cœmiteriis ædificant fabricas igneas, in quibus librantur campanæ, nunc singulæ, nunc binæ, nunc trinæ *Clem. Adam.* p. 365. Reipubl. Moscoviticæ. Harum una est tantæ magnitudinis ut parem orbis non habeat. Im Glocken-Thurm hänget die sehr große Glocke/ welche seither wenig Jahren von einem Moscowiter gegossen worden/ und dreyhundert und sechs und funfzig Centner schwer seyn soll. Sie hat neun Klafter im Umkreise/ und dahero folget/ daß sie deren 3. haben müsse nach dem Diametro, so daß 40. in 50. Personen in solcher Glocke raum haben können. *Car-*

lile c 8. p. 121. Alius meminit *Ol.* l. 3 c. 1. p. 147. Templorum picturâ vid. *Ol. l.c. & l.1. c.12. p. 45.*

§. 5. In his sacra peraguntur *Linguâ Slavonicâ*, ut apud Græcos græcâ, quo ipsi Pontificiis sunt feliciores, quibus Latina, licet pauciſſimis auditorum intellecta, in deliciis. Quanquam si quod verum est fateri velimus, rudi plebeculæ Moscoviticæ, paulò minus sit peregrina Slavonica, ac Latina Pontificiis.

§. 6. Libertatem hanc concessit *Joannes* Pontifex Moravis, quorum regionem latissime patuisse & terminum Europæ constituisse observavit *Sch. cap. 1.* Concessio *Joannis 8. Epist. ad Sventopulcum Moraviæ Comitem* ita habet: *Literas Slavonicas à Constantino quodam Philosopho repertas, quibus Deo laudes debitæ resonent, jure laudamus, & ut in eâdem linguâ Christi Dei præconia & opera enarrentur, jubemus: neque enim tribus tantum sed omnibus linguis Dominum laudare, auctoritate sacra monemur, quum præcipit, dicens: Laudate Dominum omnes Gentes &c. Nec sacræ fidei vel doctrinæ aliquid obstat, sive Missam in eâdem linguâ Slavonicâ canere, sive sacrum Evangelium vel lectiones divinas N. & V. Testamenti benè translatas & interpretatas legere &c.* Pontificiis, Latinam Linguam in Synodo Tridentina canonizantibus, hic locus sudes est in oculis. Epist. integra reperitur *apud Baron. Tom. 10. annal.* ad an. 1880. n. 16. seqq. In *Dalmatia quoque & Illyrico &c.* hodieq; Missa dicitur linguâ vernaculâ Slavonicâ. *Innocentius XII.* jussit Missalia in Linguam

guam literalem Slavicam transferri, ope *Dictionarii Latino-Moscovitici Dn. Sparfvenfeldii*, quod ille ipsi Papæ obtulit die 4. Junii 1692. Dialectum illyricam addet *Pastricius*, *in Collegio de Propaganda Fide Professor Theologiæ*. Refert autem laudatus *Dn. Sparfvenfeldt*, quod librum à se oblatum, Papa Thesaurum nominarit, & stans, subalari fulcro nixus, gratias ipsi porrectâ manu & ore proprio egerit, quin & ut in omnibus expeditioni ipsius faverent, jusserit Cardinales præsentes.

§. 7. Cultum Numini exhibendum potissimum faciunt consistere, in recitatione Sacræ Scripturæ novi Testamenti, quam sanctiores sacerdotes prælegunt, si *Jovio* fides. Vetus autem Testamentum tanquam minus sanctum, in publico templo non adhibent, putantes hoc illo profanari, cum in Vet. Testamento multa impudica & libidinosa contineantur facta. *Olear lib. 3 Itin. Persici p. 276.*

§. 8. Bene monuit *Dn. Sir. cap. 3. pag 42.* Non sic primum à Moscovitis detrahi V. Testamento; sed jam olim à Simonianis, Basilidianis, Marcionitis, Manichæis idem factitatum, de quo *Irenæus l. 1. adverf. Hæref. cap. 20. 22 Epiphan. hæref. 56.* legendi, & ad animum revocandum, *Magni Chemnitii dictum hypomnem 7. pag. 17. Antiquas hæreses, diversis temporibus variatis pauliſper coloribus, rursus ab infevis excitari.*

§. 9. Utut autem in ædibus privatis Co-

di-

dicem ſacrum integrum recipiant, & ſic antiquis hæreticis meliores ſint : imò & Perſis *qui eum planè contemnunt*, *Olear.* l. 5. c. 40. pag. 683. dicentes eum eſſe à Judæis & Chriſtianis corruptum : novum proinde in Alcorano fuiſſe mittendum : cujus Author impuriſſimus *Mahomet*, qui peculiarem concinnavit Theologiam à Turcis receptam : Sed à *Dn. Petro Holm*, poſtea Profeſſ. Theol. Upſalienſi profligatam, in erudito plane tractatu : *Theologiæ Muhammedanæ Brevis conſideratio dicto.* Jenæ ed. 1664. qui part. 2. c. 1. Cont. 1. S. Scripturæ Majeſtatem vindicat : Tamen excludendo è templis errant errorem, minimè tolerandum. 1. Quia tota Scriptura V. Teſtamenti ab Apoſtolo Rom. I. verſ. 21. 2. Tim. III. v. 15. adprobatur. 2. Tota inſpirata à Spiritu Sancto. 2. Tim. III. 16. 3. Tota per ſanctos viros tradita. 2. Pet. I. v. 21. 4. Doctrinam tota continet ſanctam 2. Tim. III. v. 16. ad ſanctitatem homini implantandam. 5. Totam ſcrutari jubemur Joh. V. v. 39. 6. Tota eſt fundamentum Eccleſiæ, Epheſ. II. verſ. 20. 7. Tota in templo Hieroſolymitano aſſervata. Plures rationes exhibet *Dn. Sir. c. 3. p. 43.* Hinc factum ut *Confeſſio* Moſc. part I. q. 54. p. 97. ex 2. Pet. I. 19. *Vet. Teſt.* authoritatem ſtabiliat.

§. 10. Quod autem Flamines tam offenſatè legant, ut nec ipſe qui legit intelligat, nec illi qui audiunt, cum lectio ſæpiſſimè fiat inter auditorum confabulationes & ſtrepitum, annotante ex *Clem. Ad. Opp.* cap. 2. p. 6.

non

non tantum est verissimum, sed dolendum quam maximè; cum ita omnis inde sperata auditorum ædificatio, in fumos abeat. Nec video quid moverit *Oderbornium* ut scriberet: *Quod si Sacerdos inter legendum aut erret aut lingua titubet, aut vocem aliquam depressius enuntiet, gravissimè propterea ab auditoribus objurgatur, qui eum & sacro loco indignum, & libros alii tradendos, unanimi voce proclamant, Epist. ad Chytr. p. 132.* nisi dixeris, in quibusdam hoc observari Ecclesiis.

§. 11. Devotionem auditorum sic depingit eadem Epistola: *Ad Ecclesiam summâ cum festinatione properant. Verum enimvero pedem domo non efferunt, nisi prius Genium suum dictis precibus mitigaverint. Habet enim tabellam quisque ligneam, in qua capita aliquot sanctorum depicta conspiciuntur, ad hanc cum totâ familiâ accedentes, cum gemitu & lacrymis* S. Nicolaum *ejusque in cœlo commilitones, pro salute domus suæ supplices deprecantur, atque interim tantâ cum devotione pectus tundunt* (Exemplo sumto à publicano Luc. XVIII.) *ut cuivis adstanti facile cordolium excitent. Jamque Penatibus placatis ad sacram ædem discedunt, cujus limina quam primum tetigerunt, magna cum reverentia caput telluri illidunt. Et sane si frons animi janua rectè dicitur, non video quali sub fidere homines numen Dei religiosius adoraturi sint, quam hi, de quibus loquimur, si modo pro vanis fabulis verbi cœlestis veritatem aliquando cognoscant. Dolendum autem magnoperè est, lucem clarissimam Evangelii illis nondum illuxisse.*

§. 12.

§. 12. Video quoque ipsis exprobari quod fabulas & legendas easque spurcas populo prælegant, quod inter alios facit *Sir. c. 5. pag. 38. Errore 2. Cont. art. de Sacra Scriptura*, nixus fide *Oderb. Epist. ad Chytr.* qui queritur: *se Evangelii lectionem unam nunquam audivisse*; & ubi de libris ipsorum sermonem instituisset, subdit: *neque quare hos libros possideant scire possum, cum diebus dominicis puras solummodo fabulas populo prælegant*: exemplumque fabulæ addit Plures ejusmodi abominandas adducit *Sir. c. 5. p. 40.* Sed uti antiquitus id moris ipsis fuisse negare non ausim; ita non dubitarim asserere hodie tale quid in templis minimè committi. Nam ut taceam me solicitâ cura excussisse omnes septem majorum Ecclesiarum Russicarum, quæ in Ingria nostra fuêre, loculos, & omnes perlustrasse libros, nihilque ejusmodi nugarum invenisse; Revaliæ quoque Russorum templum adeundi copiâ mihi facta, libros à Czare donatos splendidos inveni, in quibus ejusmodi fabularum neque vola neque vestigium apparuit. In Vitis Sanctorum fortè occurrent fabulosa, sed spurca non crediderim iri repertum.

§. 13. *Organa pneumatica*, & alia *instrumenta Musica*, suis Templis non inferunt; contendentes iis vitâ destitutis, DEI laudes celebrari non posse. Et quanquam ipsis *Psalmos Davidis* & instrumenta in Templo Hierosolymitano adhibita proponas; Respondent:

hæc

hæc in Veter. Testamento quidem in usu fuisse, sed in Novo abrogata. *Olear. l. 3. cap. 27. pag.* 302.

§. 14. In fundendis precibus occupati, genua nunquam ponunt: Sed vel erecti, vel in terram prostrati orant. Eos qui in genua procumbunt, imitari dicunt milites Christo illudentes. *Olearius* itaque asserens, quod precentur procidentes in genua, à vero aberrat l. 3. c. 27. p. 502. Die Russen haben in ihren Kirchen weder Stüle noch Bäncke / denn es muß niemand sitzend / sondern alle auf der Erden kniend / oder liegend ihr Gebet und Gottesdienst verrichten.

CAP. X.

§. 1.

HIc jam offert sese commoda occasio, disserendi de libris, quorum usus in Templis ipsorum. Primo loco nominanda *Sacræ Script. N. Test.* uti cap. præcedenti §. 7. jam indicavimus. Hic autem paulo curatius inquirendum, in partes illas Scripturæ Sacræ quas Templis inferunt: quas inter eminent, *quatuor Evangelistæ*, (Evangelie) qui mscr. & splendidè compacti, laminis argenteis ornati, in altaribus syndoni involuti, inveniebantur; tam sanctè habiti, ut non nisi signo crucis primum muniti, & peculiari amiculo manu involuta, contrectare eadem ausi fuerint.

Sed

Sed *Acta Apostolorum & Epistolæ* (Apostol ipsis dictæ) in cathedra ecclesiastica reponuntur. *Psalterium* Davidis, cum variis sanctorum *Liturgiis* & *Patrum* fragmentis, licet alii defuerint, ad manus esse debent. E Patribus pauci in templis comparent, licet satis magno numero in suam linguam habeant conversos, ita ut *Jovius* asserat, *quod in linguam Illyricam, ingens multitudo librorum sacrorum translata.* Et ne translatores ignores, *Hieronimum* & *Cyrillum* nobis sistit.

§. 2. Translatorum cum injecta sit mentio, commodè ventilabimus quæstionem de versione Slavonica *sacrorum Bibliorum* & 1. *à quo facta.* 2. *an ex ipsis fontibus, vel aliis adornata sit translationibus.* Prius quod concernit, in varias abeunt Eruditi sententias. Nam si Moscovitica Translatio eadem est, quam *Hieronymus* in lingua Dalmatica exhibuit, quæ Slavonica vel ejus Dialectus, cum certum sit, quod exstiterit ejusmodi Bibliorum versio, licèt auctores ignorati, teste *Jesuita Contzen, quæst. prooem. in Nov. Testam. qu.* 4. §. 10, Hieronymo utique tribuenda quoque Moscovitica.

§. 3. Sed ut verum fateamur, non videmus cur ab illustris *Scaligeri* sententiâ recedamus, qui observavit exstare translationem in linguam Slavonicam, *Hieronymi* Dalmaticâ posteriorem, charactere Serviano, non ut illa *Hieronymi* Dalmatico; & hanc ipsam esse, cu-

jus

jus in Moldavia, Russia &c. hodieque usus est. Sit itaque *Methodius* auctor versionis: Quinâ vero fuerit, non ita certò constat. Videtur hic Methodius, unus idemque fuisse cum *Methodio Moravienſis Eccleſ. Archiepiſcopo*, ad quem *Johannes VIII. Papa Epiſt.* exaravit (quæ apud *Binium Tom. 3. Concil. Gen. part. 2 pag. 995. ordine eſt 268.*) de quo *Aventinus*, cui diligentiæ laudem meritò tribuunt, *Annal. Bojorum l. 4. pag. 59.* refert, *quod ob bella crebra Moraviâ relictâ in Dalmatiam abierit, ibique inventis literis ad Moravos redierit, ab ipſis dein in ſanctorum numerum relatus & religioſè cultus.*

§. 4. Sed juvat audire ipsum Aventinum l. c. sic loquentem: *Eadem tempeſtate (Ludovico Auguſto imperante & Joan 8. ſedente, ſecul. 9.) Methodius Philoſophus Venedas invenit literas, vertitque divina oracula in vernaculum Slavorum ſermonem, perſuaſitque popularibus Dalmatiam incolentibus, ut exploſa lingua latina, exſibilatoque ritu Romano, ſuum conſecrarent eloquium. Idem vero, hoc cum & incolis in Bojoariæ regno perſuadere conaretur, factione juvanenſium myſtarum inde pulſus, in Moraviam aufugit, ibique in urbe Ulmutz humatus eſt. Lætus Compend. Hiſtor. Univ.* de eo refert: *quod ſub Ludovico II. Imper. Dalmatas & Slavos converterit A. Chr. 862. Bohemos dein ad fidem perduxit, Borzivoo R. baptizato, A. Chr. 894. quibus ut & Moravis, jam ante à ſe converſis, adhuc A. C. 910. diligenter Chriſtum prædicavit.* Ex Læto *Hofm.*

Lex. Univ. Tom. I. p. 1035. A *Cyrillo* fratre adjutum contendit *Frencelius*, *de originibus linguæ Sorabicæ in Præf. ad Lect.* Sed *Brerewodus Scrut. Rel.* c. 17. p. 146. cum *Scaligero* versionem *Methodio* tribuit. Quis autem hic *Cyrillus* fuerit, & quomodo *Mutius Pansa* aberrarit, vel *Alexandrinum*, vel *Hierosolymitanum* credendo: cum hic *An. Chr.* 860. *demum vixerit*, vide sis l. c. *Moravorum Præsulem fuisse docet* Hofm. *Lex. Univ. Tom. I. pag.* 517.

§. 5. Ceterum *Dn. Olear.* l. 3. c. 21. p. 276. quod posterius spectat, an sc. *è fontibus facta*, sic definit; *quod Vetus Testamentum juxta LXX. Interpretum versionem adornatum sit. Novum autem Testamentum, juxta versionem Vulgatam.* Die Heilige Bibel haben sie / und zwar das Alte Testament nach den 70. Griechischen Dolmetschern / das Neue aber nach der gemeinen Uebersetzung / in Sclavonischer und Rußischer Sprache beschrieben und gedrucket. (ubi Slavonica & Russica eadem lingua censenda.) Quoad Vetus adstipulamur *Dn. Sch. c.* 1. asserenti, neminem magnoperè impugnaturum ex LXX. fluxisse, cum illa versio primitivæ Ecclesiæ temporibus in magna fuerit authoritate; adeo ut illi Doctores plurimum tribuant, quos inter *augustissimus Latinorum Pater Augustinus l.* 15. *de Civ. Dei c.* 23. *sensit*, quod *illi spiritu Prophetico Vetus Testamentum verterint.* Cujus vestigia pressit *Bellarminus l.* 2. *de Verbo Dei* c. 6. asserens, quod *LXX. Interpretes peculia-*

liari modo Spiritum Sanctum adsistentem habuerint, ne quâ in re errarent, ut non tam interpretes, quam Prophetæ esse videantur; quos tamen collatio cum Authentico fonte Hebræo instituta, à veritatis tramite aberrasse sæpiùs, evidentissimè convincit.

§. 6. Quod si expendissent *Morinus & Is. Vossius*; ille I. 1. *Exercit.* 6. *c. 1. p.* 183. vix scripsisset: *Certum est antiquam illam LXX. translationem authenticam fuisse: alias enim nullo verbo Dei authentico quingentis annis usa esset universa Ecclesia, nullo Apostoli Apostolorumque successores, qui alia translatione nec ipsi usi sunt, nec aliam Ecclesiis Dei utendam tradiderunt*: Hic autem peculiaribus Diatribis evincere non allaborasset, *ipsam textui sacro præferendam*; quibus se è nostratibus *D. Gerh. Disp. Isag. de Sacra Scriptura c.* 17. §. 6. *D. Calovius Crit. Sacra pag.* 787. *seq. D. Walth. Offic. Bibl.* §. 339. *seq. e Pontificiis.* Huntlæus *Tom. I. Controv. cap.* 11. *pag.* 42. *Bonfrerius proleg. in Lib. Mosis & alii* opposuêre; Textumque Hebræum illi præferendum, optimo jure statuunt.

§. 7. Uti autem pollicem *Olearii* libenter pressimus in iis quæ de Vet. Testamento attulit; non tamen idem facere quimus quoad Novum; licet videamus alios eidem accedere, quos inter *Opp. cap.* 2. *p.* 6. *qui interpretationem cum versione V. Test. LXX. & Nov. Testamenti cum Vulgatâ congruere ex amico, qui biennium nuper in Russia docendo transegerat, utrâ-*

que versione collatâ intellexisse se contendit. Nam bene observat *Sch. cap. 1.* id scrupulum injicere posse, *quomodo Russica secundum Vulgatam adornata, cum Græci semper ab Ecclesiâ Latinâ averso fuerint animo, adeoque minimè consentaneum, fonte deserto rivulos sectatos*: qui tamen rem minime confecit recurrendo ad *Hieronymum*; quod cum à Pontificiis Vulgatæ auctor statuatur, si is Slavonicæ quoque scriptor, potuerit Vulgatæ rationem habere; quod memoratus *Sch.* certò, asserere non sustinuit; nec potuit, cum *Methodium* hæc maneat gloria.

§. 8. Unde nos collationem instituentes, discrepantiamque inter utramque invenientes, cum Slavonica pressè verborum ordinem, à quo Vulgata sæpius recedit, sequatur, non dubitamus asserere è fonte factam, & amicum *Oppenbuschii* haud accuratè utramque contulisse. Uno & altero exemplo fidem assertioni conciliabimus. Contulimus autem loca sequentia, eo maximè nomine, quod in *Manuali* ipsorum compareant. In formula benedictionis Matrimonii. *Joh. 2. 6. lapideæ hydriæ* V. Sed in Gr. est: *hydriæ lapideæ*; Sic & Biblia Russica. Ib. omisit *V. ἀνὰ*, *sed R. vertit πο*, circiter. *Eph. V. 23.* Gr. *& ipse est*, sic R. Vulg. omittit, *& est.* ibid. Gr. *corporis.* sic R. addit V. *ejus.* Vers. 29. Gr. *suam carnem*, sic R. & Pagn. Ast V. *carnem suam.* ib. Gr. *Κύριος & Dominus* sic R. & Pag. Sed V. *Christus.* v 31. Gr. *relinquet patrem suum & matrem.* sic R. Pagn. omittit: *suum.* Vulg. *patrem & matrem suam.* G. *τὸν πατέρα*

σάρκα μίαν. R. sic. V. & P. *in carnê unâ* ib. V. *in Christo.* P. *de Christo.* R. *in Christum.* Sic Gr. V. 33. ἕτως. R. & P. *ita.* V. omittit. In formula sepulturæ occurrit *Joh. VI. v.* 35. & 37. & 38. in quibus loca per participium in Græco prolata; per participium *Russus* explicat. *Vulg.* per pronomen qui. Sed participium activum Vulgata quoque per participium reddit. *1. Cor. XV. v.* 20. Gr. *dormientium* per participium. sic V. At R. *mortuorum.* P. qui *obdormierunt.* Gr. *primitiæ dormientium* ἐγένετο. sic R. V. omittit *factus.* V. 15. Gr. *Caro mea est quam Ego dabo pro mundi vita.* Sic R. & P. At *Vulg.* omittit: quam ego dabo. *Rom. VI. v.* 4. addit Russ. *incipiamus.* quod nec in Gr. nec in V. vers. 6. V. *ut ultra non serviamus. Gr.* addit. *nos.* Sic R. & P. *Matth. XXVIII. v.* 19. Gr. *Sancti Spiritus.* Sic R. sed Vulg. & P. *Spiritus Sancti.*

§. 9. Speramus quoq; nos Lectori benevolo haud ingratam facturos rem, si quod in medio relinquit *Dn. Sch. c. 1.* determinaverimus, quoad aliam *versionem Slavonicam*, de quâ ille ita: *Typis quidem impressa extat versio Bibliorum Slavonica, literis latinis s. Dalmaticis, ut vocant, Witebergæ superioris seculi* Anno 1584. *exscripta, apud Johannis Cratonis hæredes* (& hanc in illustri inclutæ Academiæ hujus Bibliotheca videre mihi contigit) *Ast num eadem hæc sit cum Slavonica, qua Russi hodie utuntur, meum non est judicare, quippe cum Russicam oculis usurpare nondum licuerit.* Videtur subdubitasse *Dn. Sch.* an *Oratio Dominica*, quam exhibet

cap. 1. ex libellis *Catechet. Russorum & Rocha iisdem in Bibliis Russicis concepta verbis* : Alias ipsi haud difficilè fuisset statuere, non esse eandem; cum notabilis in orationis Dominicæ translatione occurrat differentia. Sed antequam eam monstramus, pace viri optimi, licebit annotare, quod nec Lecturam linguæ Russicæ, nec ipsam linguam calluerit: Hinc abbreviationibus delusus, malè in petitione 1. scripsit Dastetsi: pro Da suiatetsi. In 5. Ostavlem, pro Ostavliajem &c. jam si conferamus utramque versionem, discrepantia deprehendetur maxima. Exordium Russicè ita sonat: *Otze naſch ischе jesi na nebesech.* At in Witteb. (quæ è germanicâ Lutheri versa à *M. Georgio Dalmatino*, qui *Vetus* & *Trubero* qui *Novum Testamentum* transtulêre, cujus Exemplar impressum à se visum, sibique placuisse docet *Frencelius de Ling. Sorab. in Præf. Sparfwenfeldiana Bibliothcca* item in folio servat) *Nasch Otze kir si v' nebesich.*. 1. Petitio Russ. *Da Suiatetsi ima twoje.* In Witteb. *Posvitschenu bodi twoje ime.* 2. Russ. *Da prüdet Zarstwie twoje.* Witt. *pridi twoje Krailestwu:* quæ sufficere possunt ad evincendam differentiam.

§. 10. Sed nec ea quæ *Schwabio* dicitur è *Rocha* desumta, concordat cum illâ quam exhibet *Boxhorn. in Rep. Moscov.* 194. ex *Bibliotheca Vaticana Angeli Rochæ*, quæ magis translationi codicis Witteb. conformis est, quam Rus-

Russicæ; sed ab utraque abit. Nec Slavonica literis latinis, prout oportuit, (*quod impossibile fortasse*) descripta: quod an typographo, an exscriptori tribuendum non definio. Hoc asserere queo, eos qui de Translationibus ex aliorum sententiâ ferunt judicium, cum ipsimet linguæ ignari, in devia facilè prolabi. Integram orationem dominicam, infra ubi eò perventum fuerit, dabimus ex Bibliis Russicis.

§. 11. Sunt autem hæc *Biblia Slavono-Russica* impressa bis. 1. quidem apud Ostrogenses Anno 1581. sumtu & curâ *Constantini Ducis Ostrogensis & Palatini Kiovienſis, Principis Woliniæ*, qui *Regenvolscio* audit, *veneranda canitie senex, pius & zelosus, Hist. Eccles. Slav. l. 4. c. 3. pag. 486.* de qua editione vide *præfationem Græco-Slavonicam*: in qua conqueritur Dux, se multos â Diabolo incitatos calumniatores esse expertum. Sic non minus illum, ac alios ejusmodi sacros labores urgentes, malevolorum iniquis censuris expositum fuisse videmus.

§. 12. *Moscuæ* itidem in fol. An. 1663. *regnante Alexio Michailovitz* prodiêre, quorum hæc longè splendidiora. Exhibet utraque singulis libris *Novi Testamenti additas præfationes*; Sed & Vet. Testam. præfatio prolixa præmittitur; & huic subjunguntur *Summaria* seu *præcipua capita cujusque libri*; ex quibus contenta facilè possunt à lectoribus addisci, & memori mente recondi. Sunt autem hæ præfationes ad Nov. Test. desumptæ *ex Theophylacto*,

insigni usu semet lectoribus commendantes, cum in compendio explicent, quæ in singulis libris sacris traduntur.

§. 13. Nec infructuosum erit disquirere, de editione τῶν LXX. cum quâ Translatio nostra Veter. Testamenti conspiret quam maximè. Illud extra controversiam est, eam ex manuscriptis codicibus adornatam, Sec. 9. à *Methodio*, de quo cap. §. 7. cum *ars typographica, quæ unicum est contra tineas & blattas, omnis eruditionis inimicas, remedium*, demum Sec. 15. *Argentorati, Moguntiæ, an Harlemi*, nostrum non est determinare, sit inventa. vid. *Lex. Univ. Hofm. Tom. 2. pag. 507.* Quæ Msc. cum variarint, inde factum, ut etiam impressæ editiones discrepent; de quo juvabit audisse *Joh. Morinum Ep.* ad Junium de Versione LXX. *Ex his causis fit, ut codices 70. Interpretum etiam correctissimi inter se nonnihil varient, etiam ubi amanuensium negligentia aut ignorantia* (has inter causas alias retulerat) *nulla est, vel alteratio commissa. Correctissimos dico, ne existimes hic de mixtis illis editionibus me verba facere, quales sunt Complutensis, Antverpiensis, Francofurtensis & aliæ. Illæ enim non sunt ullo modo sinceræ 70. Editiones* sed *farrago quædam ex Editione 70. Seniorum, & interpretatione Theodotionis collectæ. Interrogabor forsan hoc dato, utramque illam editionem germanam 70. Seniorum interpretationem, utra purior & ab omni mendo defecatior? Romanam præstare*

ratio

ratio sana & experientia suadere videntur p. 418. Eccles. Orient. antiquit. Enuel. Et aliis interjectis, hæc addit: *Nolim quoque existimes me editionem Romanam omnis mendæ puram credere: habet suos nævos hæc editio, quod non dissimularunt & in scholiis & in præfatione, qui eam Romæ curarunt. Exempli causa: Gen. V. v. 25. ubi de annis Methusalah; sic cap. XI. v. 24. ubi de Nachor, aliisque in locis eodem capite, in quibus tua sicut & Aldina multo sincerior est.* Sed nec sequentia absque fructu hoc loco adduci queunt: Pergat itaque *Morinus*: *Multis*, inquit, *tamen nominibus excusari potest. Codex enim ille vetustissimus, ex quo editio illa desumpta est; ab initio Geneseos ad Cap. 47. plurimum mutilatus erat, ideoque editio Romana aliorum codicum ope restituta est. Deinde in numeris ubique varietas maxima est, & potissimum his in locis, ut varias editiones conferenti & ea legenti quæ Jo. Scaliger ex Eusebii & Georgii Syncelli παντοδαπῆς ἱστορίας excerpsit, manifestum est. vid. pag. 424.* Hinc factum ut & *Morinus* Parisinam splendidissimam, adjectâ versione latina, ad textum LXX. interpr. efformata, Tomis IV. in fol. constantem, ad exemplar Romanum edidisse se fateatur, addictis scholiis a. 1628. Sed & Amstelodamensis de a. 1683. itidem hanc imitata. Cujus editor in fine eruditæ præfationis, quâ usum, utilitatem, imò & necessitatem versionis τῶν LXX. latè demonstrat, optat ut *Is. Vossius* ex collectione omnium accuratam nobis exhi-

beat. Nuperrima Lipsiensis de an. 1697. se Romanæ & Londinensis vestigia premere fatetur. De LXX. Interpr. confer *Ligtfoti* Miscell. c. 22. &c. *Calovii* Criticam Sacram, *Morini* Exercitationes; in compendio multa tradentem *D. Pfeifferum* Crit. Sacr. cap. 11. §. 8. p. 321. seqq. qui tamen, dum Versionis hujus authoritatem §. 13. non tantum *humanam* sed & *exiguam* dixerat, videtur jejunè nimis de illa sentire. Qui plures de LXX. Interpr. agentes nosse vult, legat §. 15. l. c. magno numero indicatos.

§. 14. Romanæ editioni primas cum deferant aliæ omnes, cum hac Slavonicæ nostræ collationem instituere non pigebit. Prolixo tamen mihi esse non licet, ideoque loca quædam tantummodo examinabo. Initium autem faciam à loco Gen. V. v. 25. quem *Morinus* corruptum fatetur. In Romano legitur: καὶ ἔζησε Μαθουσάλα ἑπτὰ ἔτη καὶ ἑξήκοντα, καὶ ἐγέννησε τὸν Λάμεχ; καὶ ἔζησε Μαθουσάλα, μετὰ τὸ γεννῆσαι αὐτὸν τὸν Λάμεχ δύο καὶ ὀκτακόσια ἔτη, καὶ ἐγεννησεν υἱὸς καὶ θυγατέρας. Sed Russus textum originalem sequitur.

Gen. V. v. 32. Romanus Codex, habet: τρεῖς υἱὸς *tres filios*. Suec. juxta text. Origin. och födde Sem / Ham och Japhet. Russus ab hoc versu incipit cap. 6. (unde patet nec eandem cum Romano admittere Capitum divisionem) & quoque addit: *Sini Tri*, tres filios; quod nec Pagn. nec Vulg. fecit.

2. Chron.

2. Chron. 14. Tria loca habent variantes lectiones in Scholiis : quas sequitur Russus. v. 6. quædam addit. v. 15. Rom. κτήσεων legit; in Schol. κτηνῶν. ita R. Rom. ib. legit: ἀλιμαζωνεῖς in Schol. ἀμαζονεις. sic & R.

Psalm. 118. v. 27. ἐπήκουσάς μου, καὶ ἔγενον μοι εἰς Σοτηρίαν. Non in Suec. nec Luth. In Russo habentur.

Prov. II. vers. 3. addunt alii Codd. *Si scientiam quæsiveris voce magna.* Russus quoque hos sequitur. Non in Origin. nec Luth. v. 21. auget Russus sic : *quia justi hæreditabunt terram, pii in illa subsistent* ; quæ non in Rom.

Es. I. v. 4. in Orig. & Suec. Wända tilbaka. Rom. omittit. Russus inseruit.

Jer. IV. v. 8. Suec. grymma wrede. Rom. iræ solum meminit. quidam Θυμὸς ὀργῆς legunt. hos sequitur Russus.

Ezech. I. v. 14. in Rom. editione omittuntur : Och diuren lupo hijt och tijt. in cæteris comparent. Etiam in Russo.

Dan. VI. vers. 18. additur : *DEUS occlusit ora leonum* &c. Non in Hebræo, nec Lat. Russus habet. Hinc facilis conjectura, non eodem msc. usum translatorem Russum, ad quod Rom. Editio concinnata.

§. 15. Præter divisionem in certa Capita nostris respondentia plerumque, in minora fragmenta Nov. Testam. quoque dividunt, Zaczalas s. inceptiones dicta ; adeo ut apud Mo-

Moscovitas Matthæus capitula habeat CXVI. pleraque adeo parva ut tribus aliquando tantum constent versibus; Marcus LXXI. Lucas CXIV. Johannes LXVI. quod ad imitationem Græcorum eos feciſſe, qui Nov. Teſtamentum in περικοπὰς diſtinxêre, non eſt dubitandum vid. *Sch. c. 1.* ex *Laſizii Theol. Moſc.*

§. 16. Quod autem hæc translatio, multum contulerit ad promovendam Ruſſorum converſionem, nemo negaverit. Nam cum Sec. 9. verſio abſoluta eſſet, & Sec. 10. exeunte ſolennis converſio ſecuta ſit; quis non videt eam translatione eſſe procuratam, minimùm valdè promotam? Idem viſum in re ſimili *Duntio* noſtro, qui Caſ. Conſc. de Eccleſ. ſect 2. q. 5. aſſerit, multum juvaſſe reformationem à Luthero ſuſceptam, egregiam illam Bibliorum editionem, *Franciſci Ximenii Toletani Archiepiſcopi in Hiſpan. Cardinalis & Complutenſis Academiæ fundatoris*, incredibili ſumtu, (nam ducatorum ſexcenties millenis conſtitiſſe ei dicitur) & curâ Anno 1515. (& ſic, biennio ante cœptam reformationem) evulgatam, quod opus Complutenſe vocatur, & in Vet. Teſtamento textum Hebræum & Paraphraſin Chaldaicam cum totidem verſionibus latinis, in Novo Teſtamento Græcum cum verſione latina exhibet. Quod cum doctis præbuerit occaſionem diligentius ſcrutandi textum biblicum, ſimul lux Evangelii quaſi è tenebris prorupit. vid. l. c.

CAPUT

CAPUT XI.

§. 1.

His de versione Sacræ Script. *Slavonicâ* prælibatis, addimus ea quæ *de Patribus* in linguam Slavonicam transfusis, eâ quæ possumus brevitate dicenda habemus. Occurrunt autem nobis primo sequentes, quorum meminit *Liturgia Chrysostomo adscripta his verbis: In honorem & memoriam sanctorum Patrum nostrorum sacerdotum principum, Basilii magni, Gregorii Theologi, Johannis Chrysostomi, Athanasii, Cyrilli, Nicolai Myrensis & omnium sanctorum sacerdotum.* Edit. in fol. p. 5. sed in 8. pag. 32. *Athanasii* nihil vidimus translatum, præter *Symbolum* quod ipsi tribuitur, de quo sup. c. 2. §. 11. Neque *Nicolai Myrensis*; si quæ scripsit: nominandus itaque.

§. 2. 1. *Cyrillus Hierosolymitanus*, cui catecheses adscribuntur, florens A. C. 365. Moscis *Kirila Jerusalimski* dictus.

2. *Johannes Damascenus* Sec. 8. sub *Leone III.* & *Constantino V.* scriptis libris 4. *de orthodoxâ fide* clarus, quos in Slavonica lingua extare valde dubito. Homilias duas de cultu imaginum confessioni additas, supra monuimus. Ipsis dicitur *Jwan Damaskin.*

3. *Johannes Chrysostomus* Archi-Episc. Constant. quem ob melleum eloquium, aureum os nominant; quod Moscovitæ exprimunt *Sloto Usta* eum appellantes. Floruit autem cir-

circa fin. Sec. 4. *Arcadii & Honorii* Imperatorum tempore. Hujus *Homilias in omnes Epistolas Pauli*, ne quidem ad Hebræos excepta, *Spiridon* in Consist. Narvensi Slavonicas nobis monstravit, in folio apud Kiovienses editas. 2. Habent etiam *Homilias ejusdem in Evangelium Matthæi* in fol. 3. Ejus *Liturgia* quoque in 4. edita: de qua infra 4. Item l. 7. *de Sacerdotio.* quos omnes in Bibliotheca *Generos. Dn. Sparfwenfeldii* vidimus.

4. *Ephrem Syrus*, *Diaconus Edessenus* Sec. 4. cujus scripta tanti facta, ut post Sacrarum Scripturarum lectionem palam recitarentur, *Hieronymo* teste lib. de Scrip. illust. Moscovitis *Jephreim Syrin* dictus: qui quod librum ab Angelo acceperit aureis *literis scriptum*, à nemine præter ipsum aperiendum, & inde sua hauserit, ipsis gratis creditur. Sub *Valente* Imp. decessit, An. Christi 478. de quo plura *Hofm. Lex. Un.* Tom. I. p. 601.

5. *Gregorius Nazianzenus*, uti *Schv.* existimavit cap. 1. & cum illo alii, *Bogoslova* (Theologus) ipsis dictus. In indice meo msc. *Liturgiæ* ejus quoq; fit mentio, sed an impressa, an msc. tantum sit, non liquet. Mortuus An. C. 389. in solitudine, cum Archi-Episcopatui Constantinopolitano A. C. 382. sponte renunciasset. *Hofm. Lex. Univ. Tom.* 8. *pag.* 717. plura notanda suppeditabit.

6. *Basilius Magnus*, cujus *Liturgiam* translatam tantum vidimus, impressam anno 1684.

Mo-

Moſcuæ in 4to. Hic floruit Sec. 4. in cujus laudem Nazianzenus orationem compoſuit. *Hofm. Lex. Univ.* Tom. I. p. 259.

7. *Theophylactus in 4. Evangelia*; cujus ſecundam editionem nitidiſſimam è caſtris ad Narvam *accepimus*. Fuit *Bulgarorum Archiep.* ipſis convertendis ingenti zelo intentus; Seculi ſui decus, qui obiit Anno Chriſti 1071. *Hofm. Lex. Un.* Tom. II. pag. 450.

8. *Vitas Sanctorum* prout in *Menologiis Græcorum* ſe invicem excipiunt 4. Tomis in fol. editas habent. Poſtrema editio ſplendidiſſima eo ipſo anno exiit, qui CAROLUM XII. Auguſtiſſimum, victoriâ multis retrò ſeculis inauditâ, *Narvam* noſtram inſigni Ruſſorum clade, & ſua liberatione nobilitavit. *Prolog* Ruſſis dictum opus. Hæ vitæ etiam in compendio editæ in 12mo. Editio ſecunda *Moſcuæ prodiit* A. C. 1659. ſub Tit. *Meſetzoslow*, ſeu *Calendarium*. Præterea inſertæ ſunt recentioribus editionibus Libri, cui nomen *Pſaltir Sledovanna*.

9. Præterea invenies *Menologia*, *Minea* Ruſſis dicta, è græco translata, 12. Tomis in fol. (quorum ſinguli ſingulis menſibus deſtinati) complectentes *Liturgias Sanctorum* ſeu Miſſas dicendas, quoties eorum recurriſſet memoria. Secunda editio paucis abhinc annis ſatis ſplendida exiit.

10. Sunt & alii ejusdem generis libi *Octai*, *Trifoloi*, *Scheſto dnef*, *Triodi*, *Penticaſtarion &c.* Ruſſis dicti, quorum nomina indicant è Græ-

ca

ca Eccles. ad Russos perveniſſe. vid. *Allatium diſſert.* de lib. Eccl. Græ.

11. His addendus liber *Jirmoloi* dictus in 4. dirigens miſſas vulgares.

12. *Manuale* ſ. *Rituale*, quod *magnum* vel *parvum*. Magnum eſt Euchologion Græc. quod *Petri Mogilæ* curâ translatum, editum in ſancti Spiritus magno & *miraculifico* monaſterio Lauræ *Kioviæ* an. 1646. menſis Decemb. die 16. de quo *Normannus* præf. ad verſ. *Confeſſ. fidei.* Ex hoc dein aliud enatum etiam in fol. ſed longè minoris molis. Hujus videtur eſſe compendium illud quod in 8vo editum Anno Chriſti 1696. Extitêre autem & in 4. & in 8vo. & in 12. quorum nunc rarior copia, Roskolkicis unicè adamata. Hi enim quo vetuſtiores codices vident, eo lubentius ære grandi eos redimunt. Dicuntur ipſis *Potrebnik* neceſſarii.

§. 3. Exemplar notiſſimum exiit ſub hâc Epigraphe : *In honorem ſanctæ unius ſubſtantiæ, vivificantis & inſeparabilis Trinitatis, Patris & Filii & Spiritus Sancti, ex mandato Magni Domini noſtri Czaris & Magni Ducis* Petri Alexii filii, *totius magnæ & parvæ & albæ Ruſſiæ autocratoris, ex permiſſu & benedictione illius Patris ſpiritualis, & devoti magni Domini, coram DEO ſancti* Dn. Adriani *Archiepiſcopi Moſcoviæ & totius Ruſſiæ & omnis tractus borealis Patriarchæ, ſub Sereniſſimo Magno Domino Czaris filio & Magno Duce* Alexio Petri *filio*; *editus eſt hic liber*

Treb-

Trebnik (necessarius, usualis) *in Czarea magna urbe Moscua, anno à mundo condito* 7205. *à nativitate vero secundum carnem Dei verbi* 1696. (eodem quo Confessio anno) *indicta* 5. *mense Septembri.* Indicem transferamus, qui talis:

Descriptio Capitum cum Deo Sancto comprehensorum in hoc Manuali.

1. *Precationes in primâ die, quâ mulier enixa puerum, fol.* 1.

2. *Oratio dicenda cum puerulus nondum nominatus, nomen suscipiet die octavâ nativitatis suæ, fol.* 3.

3. *Precatio mulieris quæ peperit, dicenda post quadraginta dies, (à partu) fol.* 11.

4. *Oratio mulieris cum abortum patitur, fol.* 11.

5. *Precationes cum facit exorcismum. fol.* 13.

6. *Sequelæ sancti Baptismatis fol.* 24. *& precatio sancti Baptismatis in compendio, quomodo scilicet infans baptizandus citò, nim. propter infirmitatem mortiferam. fol.* 42.

7. *Sequela de Confessione, fol.* 45.

8. *Oratio super eos, qui solvendi sunt ab excommunicatione, fol.* 51.

9. *Sequelæ s. continuatio precationum in Desponsatione, fol.* 60.

10. *Sequelæ in benedictione Nuptiarum, fol.* 65.

11. *Precatio in dissolutione conjugum die octava, fol.* 80.

12. *Sequelæ super bis nuptis, fol.* 90.

13. *Sequelæ benedictionis sancti Olei, fol.* 90.

14. *Ordo quomodo agendum, cum cito ægroto danda Sacra Cœna, fol.* 137.

15. *Canon precationum ad Dominum noſtrum JEſum Chriſtum, & puriſſimam Deiparam matrem Domini, in diſſolutione animæ â corpore uniuscujusque rectè credentis; & precatio in exitu animæ, fol.* 141.

16. *Sequelæ in morte & ſepulturâ corporis ſecularis hominis, (è plebe & è ſeculo) fol.* 150.

17. *Inſtructio quâ ratione agendum cum ſepeliendis morientibus, in ſancto paſchate & in totâ ſanctâ ſeptimanâ, fol.* 178.

18. *Sequelæ ſuper ſacerdotes mortuos, fol.* 182.

19. *Ordo ſepulturæ infantis, fol.* 227.

20. *Sequelæ brevioris benedictionis aquæ, fol.* 243.

21. *Sequelæ benedictionis in ſancto manifeſtationis Dei ſc. die trium Regum, fol.* 259.

22. *Precatio in nativitate Chriſti filiis ſpiritualibus, fol.* 274.

23. *Precationes in initio jejunii ſancti quadrageſimalis, fol.* 276.

24. *Precatio cum benedicendum cibo & carni, (additur in libro, in ſanctâ hebdomade paſchatos) fol.* 281.

25. *Precatio cum benedicendum caſeo & ovis, fol.* 282.

26. *Precatio in perceptione fructuum 6. die Auguſti, fol.* 282.

27. *Precatio ſuper illos qui portant primitias fructuum, fol.* 283.

28. *Precatio in fundatione domus, fol.* 284.

29. *Precatio cum quis vult ire in domum novam, fol.* 287.

30. *Pre-*

30. *Precatio in fodiendo puteo, fol.* 287.

31. *Precatio super novum puteum, fol.* 287.

32. *Ordo servandus, quomodo sacrum peragendum, cum aliquid impuri inciderit in puteum aquæ, fol.* 287.

33. *Precatio volentis itineri se committere, fol.* 288.

34. *Precatio excommunicatoria Sancti Basilii super obsessos â Dæmone, fol.* 289.

35. *Ordo servandus cum sacrum peragendum, cum impuri vel inquinati quid ceciderit in vas vini, vel olei, vel mulsi, vel quid simile, fol.* 290.

36. *Precatio super illos qui comedunt aliquid impuri, fol.*292.

37. *Precatio super vasa inquinata fol.* 293.

38. *Precatio super triticum inquinatum, vel farinam vel aliud quidpiam, fol.* 293.

39. *Precatio super salem, fol.* 295.

40. *Precatio super sementem seminandam, fol.* 295.

41. *Precatio super horrea, fol.* 296.

Reliqua quæ in eo continentur, sunt:

42. *Ex* Nomocanone *centum & sedecim utilissimarum regularum elucidatio, fol.* 297.

43. *Calendarium cum DEO sancto, per totum annum, fol.* 326. *seq.*

44. *Paschalia s. tabulæ festum paschatos & reliquæ festa inveniendo servientes, fol.* 380.

§. 4. 13. *Kanonick*, duûm generum: majus & minus.

14. *Molitwennik* s. Liber precum; quorum in 8. 12. 16. plurimæ editiones publicatæ.

15. Χειροτονία ſ. inſtructio ſacerdotis, libellus in 8. paucis foliis conſtans.

16. *Uſtaf*, quorum pluſculæ editiones, continentes varios tractatus: horum primus Pſalterium &c.

17. *Sluſchebnick* ſ. ratio adminiſtrandi officium ſacrum in fol. 4. & 8. Mea editio in 4. Moſcuæ an. 1684. impreſſa.

18 *Tſchaſoslow*, in 8. 12. Horologium, continet preces ſeu horas Canonicas.

19. *Kormtſcha Kniga*, mole magnus liber, Concilia & Canones complectens &c.

20. *Hiſtoria Eccleſiaſtica*, ſi indici mſcr. meo fides.

21. *Vita Nicolai* in 8vo.

22. Innotuêre alii nomine *Philiſtim* & *Margariſt*: an unus liber duplici nomine, an diſtincti libri, non facilè dixerim. Homilias dicuntur continere.

23. *Mir Sbogom Tscheloveku*, Pax cum DEO homini.

24. In indice meo mſcr. præter *Anaſtaſium*, *Cyrillum Alexand.* & *Maximum*; quorum ſupra meminimus, nominantur, 1. *Athanaſii libri.* 2. *Theodori Balſamonis Canon.* 3. *Joannis Zonaræ de Patribus.* 4. *Photii Nomocanon.* 5. *Matthæi Hieromonachi quædam.* 6. *Archidiaconi Alexii.* 7. *Harmenopuli Nomophylacis.* 8. *Epiſtola S. Nicolai.* 9. *Theodori ſtuditæ*: ſed an editi, an manuſcripti tantum apud ipſos inveniantur, incertum eſt. Certum autem quod

quod plurimi libri Mſcr. in deliciis habentur, typis licet nunquam exſcripti.

25. Inter Mſcr. eminere credo *Joannis Climaci Scalas Paradiſi*, in Charta Orientali in fol. nitidiſſime deſcriptas : qui ſolus eſt liber, quem in ejusmodi Papyro, cum Mſcr. innumera viderim, ſcriptum deprehendi. Aſſervatur in Biblioth. Upſalienſi.

26. *Calendaria* habent addita aliis operibus, & ſeparatim in 12. impreſſa ; quorum uſus perpetuus eſt ; & quanquam hodiernus Czar annum, quem olim â menſe Septembri, nunc à. *Cal. Jan.* incipiendum juſſerit : *Eccleſiaſticus* tn. etiamnum à 1. Sept. initium capit.

§. 5. Ceterum licet, *Jovio* aſſerenti, quod *Ambroſius*, *Auguſtinus*, *Hieronymus*, *Gregorius Papa* in linguam Illyricam traducti ſint, (in gratiam forte Dalmatarum latinæ Eccleſiæ filiorum) contradicere non auſim : hos tamen in Ruſſia receptos eſſe omnes, negare nullus dubito, maxime cum ſciam omnes ferè Patres Latinos ab ipſis contemni, in quo conſentientem habeo *Sir.* cap. 5. pag. 33. Qui de Patribus his plura volet, adeat dictum *Siric.* c. 4. p. 23. *Sch.* c. 1. *Laſizii Theol. Moſcov. cap.* 4. *A Miechow Sarmat. Aſiana & Europ. pag.* 517. *Pet. l.* 6. *pag.* 7. Tandem reperi Canticum *Ambroſii : Te DEUM laudamus*, in linguam Slavonicam translatum & libello precum in 16. additum ſub tit. *Confeſſio orthodoxæ Fidei Sancti Ambroſii Epiſcopi Mediolanenſis*, in nullo à noſtro verborum ordine recedens. Libellus

Kioviæ impressus permissu *Kyo Barlami Schepţizensis Archimandritæ* anno 1698. die 20. mensis Augusti.

§ 6. Non silendus nobis Russicæ Gentis scriptor *Nicola Tschjudo tvorets*, qui sanctitate & miraculis celebris perhibetur, quem diligenti manu versant. Ex eo fabulas in templo perlegi solitas, depromptas existimat *Sch.* cap. 1. Verum credimus eum non tantæ esse authoritatis, ut scripta templis illata fuerint. Meminit quoque *Dn. Ludolphus* præfat. in *Grammat. Russ.* cujusdam *Simonis Polotskogo*, qui tempore ultimi Czaris *Theodori Alexeovitz*, Psalmos Davidis in Rythmos Slavonicos redegerit, & alia multa Theologica in lucem emiserit, nimirum *Objed Duchovni*, prandium spirituale: *Wetscher Duchovni*, Vespera spiritualis: *Mnogo tzvetznoi vertograd*, multorum florum hortus; qui & quantum potuit difficilioribus Slavonicis abstinuisse traditur, quo â pluribus legi & percipi posset; interim tamen omnia esse Slavonica, & multa vulgo contendit esse ignota.

Andreæ Cæsarienſis Episc. Commentarium in Apocalypſin Mſcr. in fol. cum figuris: & in 4to absque iis, apud *Spiridona* Roskolkicum Doctorem vidimus.

§. 7. Hic quoque monendum, in omnibus fere templis reperiri librum dictum *Psaltir Sledovanna*, hoc est, Psalterium, cum sequelis seu tractatibus variis, quorum præcipui:

pui: 1. *Symbolum Athanasii.* 2. *Anastasii Patriarchæ magnæ Antiochiæ & Cyrilli Alexandrini brevis explicatio de fide per interrogationes & responsiones,* 3. *Regulæ quo modo legendum Psalterium per totum annum.* 4. *Regulæ quâ ratione legendum Psalterium tempore quadrageſimæ.* 5. *De Caphismis quintæ ſeptimanæ ſanctæ & magnæ quadrageſimæ.* 6. *Quomodo legendum Psalterium ſeptimana ſancta, ut idem finiatur.* 7. *Basilii Magni de Psalterio ſermo.* 8. *Auguſtini Patris & Doctoris &c. prolegomena ad Psalterium & aliorum de præſtantia Psalmorum.* 9. *Theodoriti explicatio in 5. Psalmum.* 10. *Quomodo privatim cantandum ſit Psalterium inſtructio.* 11. *Oratio ante lectionem Psalterii.* 12. *Ipſum Psalterium Davidis.* 13. *Horologium ſive breviarium continens continuationem rituum Eccleſiæ, ſecundum ordinem Hieroſolymitanum & honoratiorum monaſteriorum &c.* 14. *Menologion totius anni, cum Chronologia, precibus, laudibus & legendis.* 15. *Condonatoriæ preces, cantus & laudes, incipientes â ſeptimana, quâ Phariſæi & Publicani hiſtoria legitur, usque ad omnium ſanctorum diem, & aliæ pluſculæ precationes, laudes &c.* 16. *S. Cyrilli Alexandrini ſermo de exitu animæ, & ſecundo adventu Chriſti.* 17. *Ritus & officium ſingulis ſeptimanæ diebus adhibenda.* 18. *Paſchalia & cyclus lunæ, computata ab anno mundi* 6000. *usque ad* 7448. *Pleniorem enumerationem contentorum alii ſervamus tempori.*

Neque prætermitti debet *Anthologion* ſeu

Florilegium h. e. divinorum officiorum beviarium, & volumine satis magno in fol. editum, Kioviæ.

Hinc constare arbitror, maximam illis fuisse curam, ut Ecclesiæ instruerentur libris necessariis, & cognitio Theologiæ Bibliis, & Patrum Scriptis promoveretur; unde quoq; factum, ut pauciſſima extent impressa scripta politica, de quibus in peculiari opere, *de libris scilicet & re literariâ Moscov.* volente DEO, agere decrevimus.

§. 8 Habent autem longe plures, quam â nobis modo indicati; quod vel *tres indices* probant; qui impressi sunt in eodem cum *Cyrillo* volumine. Primus hanc habet inscriptionem: *Libri Sanctorum & â DEO inspiratorum nostrorum Pastorum & Doctorum universaliũ;* in quo primo nominatur: Liber *Dionysii Areopagitæ &c.* Ex latinis: *Hippolitus Papa Romanus, Sylvester* P. R. *Palladius, Irenæus Lugdunensis, Isiodorus Peluſiota, Augustinus Hipponensis civitatis Ep.* quorum omnia Scripta in Slavonicam translata esse vix credo. Unicam tantum Augustini Præfationem in Psalmos, Slavonicè conversam vidi in Psalterio Sledovanna; de reliquis planè nihil. Nominantur ibi Scriptores & libri circiter 90. Alter index nominat *Libros Apocryphos E. g. Psalmos nonnullos, Evangelium Barnabæ, Thomæ &c.* quorum non multo minor numerus, quos orthodoxos Christianos legere aut asservare non oportet. Tertius

tius *librorum Hæreticorum* nomenclaturam sistit, & incipit nominando: *Astrologiam, Astronomiam &c.* Satis prolixus; quam finit hoc voto: *Maledicti sint Hæretici, Scripta autem Vulcano consecrentur.* Hi posteriores respondent *Indicibus Expurgatoriis & librorum prohibitorum Romanensium*; Sed quo authore consignati nostri, non inveni. Crediderim paucissimos horum Slavonicè extare; & esse translationem indicis â Græcis concinnati.

§. 9 Non tamen negaverim plures *Libros Mscr.* quam *impressos* reperiri. Cujus rei fidem faciunt scriptores, qui quorundam meminêre. *Olearius* etenim tradit interpretem von Delden plusculos libros ex Latino & Gallico transtulisse: quorum nominat: *Historiam Magni Mogulis*: quod ipsi præiverit Legatus Cæsar. *Adam* Dorn / qui *Cosmographiam in Compendium missam*, ipsis Slavonicè communicarit, l. 3. *itin.* cap. 22. p. 281. Licet Astronomiam inter prohibita retulerit index, cujus meminimus; possideo tamen Mscr. de Astronomia, de signis Zodiaci, & aëris temperie, quæ singulis respondet.

Mappas Geographicas non tantum habent, sed & sæpius queruntur, quod minus accuratè sint adornatæ illæ, quæ *Moscoviæ* delineandæ sunt destinatæ. Proinde particularium provinciarum tabulas ipsi accurarunt, quas *Dn. Sparfvenfeldius* collegit, & *Dn. Witte* Consuli Amstelodamensi Amplissimo, it. *Joh. Bleau*, ut inde *Universalem adornarent*, communicavit.

§. 10. *Historiam* in deliciis habent *veram & fabulosam*, & inter libros licitos enumerant *Chronographicos*, *Genealogicos* & similes. Quin & *Jovius* author est, suo tempore apud ipsos reperta præter *Annales Patrios*, *Historiam Alexandri Magni Romanorumque Cæsarum*: item *M. Antonii & Cleopatræ*. Unde *Dn. D. Bothvidi* th. 17. benè infert: *Prudentiam eorum politicam in rebus gerendis, non soli naturali solertiæ, sed etiam talium historiarum cognitioni acceptum ferendam.* Prolixitatis vitandæ causa. de *Libro* de *Fide*, ut cap. 7. §. 11. promisimus, agere nunc non possumus.

CAPUT XII.

§. 1.

CUm *Græci* non minus ac *Pontificii*, adeoque etiam *Moscovitæ*, potissimam cultus divini partem repositam habeant in recitandis & frequentandis *Missis* seu *Liturgiis*, in earum naturam paulò curatius erit inquirendum. *Liturgia* Græcæ originis, propriè ministerium significat; & admittit significationem *Politicam*, *Aristotel. Polit. l. 4. Oeconomicam*, *Aristot. Pol. l. 7. Ecclesiasticam*, & tunc modo *latiore* modo *angustiore* sensu accipitur. Nos sensu Ecclesiastico acceptam, nihil aliud esse dicimus cum *Hofmanno*, quam *descriptionem ordinis servandi in celebrandis Sacris*, qui etiam Hierurgia dicitur. vid. *Cont. L. U. Tom. I. p.* 1032.

§. 2. Circumferuntur Liturgiæ plurimæ,

mæ, quarum quædam *Petro*, *Jacobo*, *Andreæ*, *Basilio*, *Chrysostomo*: quædam *Marco*, *Clementi*, *Gregorio Magno*, & cui non? tribuuntur. *Jeremias Pat. Constant. Liturgiam* Græcis usitatá refert ad *Jacobum Apostolum*: concedit quandam à *Marco* quoque ordinatam, postea à *Basilio*, & tandem à *Chrysostomo* brevius & concinnius conscriptam. Causas mutationis se ignorare fatetur: Sed certo scire duo volumina à *Basil. & Chrysost.* relicta, quorum *Basilii* Liturg. plenior sit verbis, *Chrysost.* concisius loquatur. vid. *Censuram Orientalem cap. 13. p.* 105.

§. 3. Hinc necesse est sequi, pro lubitu mutatas; multa iis addita, nec omni illâ prolixitate esse opus. Additiones autem plusculæ impiæ cum sint & idololatricæ, adeoque ad Patres referri nequeant; multi dubitarunt an essent fœtus istorum Patrum? Genuinos non esse dubio caret, si omnia iis contenta respicias. Quis enim crederet illos præscripsisse cultum idololatricum? quis *Chrysostomum* docuisse fideles orare: *Pater Joannes Chrysostome ora Christum, Deum salvare animas nostras.*

§. 4. Nec tamen inde colligerem, nihil eorum, quæ ibi habentur esse *Chrysostomi*. Placet sententia *D. Andrews. Epis. Winchest. in the Patern of Catechistical Doctrine c.* 3. de 2. præcepto pag. 202. *But to deny the Substance of it to be Chrysostoms, is contrari to the Testimony and practise af all the Greeck Church, and therfore was niver*

niver intendet by this Learned author. Subſtantiam vindicat *Chryſoſtomo*: idque teſtimonio *Eccleſ. Græcæ* innixus: Sed mutationem ſubiiſſe concedit. Verum argumentum quo ipſe & quem citat *Jewel*, utuntur, ut probent mutatas: *quod nimirum orarint pro Imperatore Alexio qui* 600. *annis Chryſoſtomo junior, non evincit Liturgiæ* quicquam additum. Neque enim ſemper pro *Arcadio*, cujus tempore vixerat *Chryſoſtomus*, orare poterat Eccleſia: Sed alii aliique Imperatores, prout quisque alterum excipiebat, ſubſtituendi; ut demirer illos hâc uti voluiſſe ratione. Sed cum Oratio à nobis allata & ſimiles, id evidentiſſimè doceant, ſcrupulo hic non eſt locus. Ut autem, liquidius conſtet vitiatas eſſe, comparationem quandam inter varias editiones inſtituemus.

§. 5. Ad manus fuêre *Liturgiæ Chryſoſtomi* editiones duæ Græco-Latinæ in 8. Venetiis impreſſæ 1644. quarum prior multo prolixior & variis Sacerdotis inſtructionibus, orationibus &c. auctior. Dein alia *editio in fol.* non addita Loci vel Anni impreſſionis memoria. Inter quam & prolixiorem illam modo memoratam, minima occurrit differentia: Sed nec inter alteram talis, quæ ipſam planè convellat ſubſtantiâ. De *translatione Ruſſica* idem dicere poſſum; quæ tamen *pluribus ſuum inſtruit Sacerdotem* quam reliquæ omnes; *ritus nonnullos addit*, maximè. ubi de ſcindendo

&

& sciſſo in altari reponendo pane ſacro agitur : Sed in iis quæ verbo divino conſentiunt, æque ac in reliquis quæ ipſi adverſantur, amicè conſpirant.

§. 6. Prioris generis quod 1. Omnes *panem & vinum adhibent.* 2. Omnes *retinent verba inſtitutionis.* 3. Omnes *orationem Dominicam recitant.* 4. Omnes *hymnum cantant Angelicum.* Eſ. VI. 5. Omnes *precantur ut communicantes dignè Sacramento utantur.* 6. Omnes *ſub utraque Sac. Cœnam adminiſtrant.* 7. *Epiſtolam & Evangelium & Symb. Nicenum prælegunt.* 8. *Ad devotionem ſæpius exhortantur aſſiſtentes.* 9. Omnes *pro Regibus orant, & Litaniæ partem inſerunt præcipuam:* 10. *Pro Catechumenis apud Deum intercedunt,* in quibus nos ipſorum veſtigiis, quoque inſiſtimus ; & noſtram Liturgiam cum ipſorum quoad hæc capita, ſi Catechumenos excipias, concordare palam eſt.

Sed in omnibus tam *Græcis* quam *Ruſſicis* Liturgiis, invenies eadem idololatriæ triſtia & deploranda monumenta. Nam 1. Cunctæ *preces ad Mariam & Sanctos fundunt.* 2. Cunctæ *ipſorum meritis & interceſſionibus â malis liberari & ſalvari geſtiunt.* 3. Cunctæ *Sacrificium incruentum Deo offerunt.* 4. Cunctæ *non tantum pro vivis, ſed & mortuis orant & ſacrificant.* 5. Cunctæ *aras & imagines thure expiare & placare ſe credunt.* 6. *Panem etiam antequam conſecratus fuerat, venerantur præpoſtera adoratione: Poſt conſecrationem minimè* ; ut obſer-

servat *Mayerberg* pag. 51. Confessione invitâ, quæ *Sanctam Eucharistiam* sic venerari jubet, uti ipsum JEsum Christum. qu. 56. & 107. 7. *Sanctorum meminêre, de quorum sanctitate nemo certus, ne quidem certitudine probabili, esse potest.*

§. 7. Differentia autem maxima, quæ Majorem & Minorem inter occurrit Liturgiam, hæc est, quod major jubeat *Catechumenos accedere* p. 88. & Edit. in fol. pag. 17. Minor autem vult *eos excedere. Russus* huic consentit: idque jure optimo. Quod ut pateat, ex *Isidoro de Eccl. officiis lib. 2. c. 20.* disce *Catechumenos fuisse homines, qui primum de Gentilitate veniebant, habentes voluntatem credendi in Christum.* Horum tres fuisse classes Scriptores tradunt: *Audientium* nempè, *Genuflectentium & Orantium*; unde etiam ter Diaconus repetebat suum: *Catechumeni excedite.* His omnibus prima fidei elementa, in certo loco *Catechumenio dicto*, non scripto sed viva voce tradebantur: unde & ipsis nomen hæsit â κατηχειν, *auribus insonare, erudire, docere prima elementa:* quo sensu Luc. I. 4. Act XVIII. 25. Gal. VI. v. 6. adhibetur; fides enim ex auditu. Rom. X. 17. seq. Omnes hi dimittebantur, cum ad sacram Cœnam celebrandam se accingeret sacrorum minister, Diacono ter exclamante: *ite Catechumeni, missa est*, idque apud Latinos imitatione Græcorum, qui abeundi verbo utebantur: notante *Hofm. Cont. L. Univ.* Tom. I. pag. 365. Ergo Liturgia *Russica* & *minor* præferenda *majori*; eò magis quod & *Ba-*

silii

filii Liturgiam consentientem habeat fol. 164. Plura de his suppeditabunt *Macri in Hierolexico*, *Sviceri Thes.* in hac voce: *Hofman in voce Missa.* Ex nostris *Dn. D. Lange Reval. Ep. longè meritissimus*, in Dissert. Grad. de Introductione Catechumeni ad lectionem Sacr. Scripturæ, habitâ Aboæ an. 1690.

§. 8. Sunt autem ejusmodi *Liturgiæ* seu *Missæ*, inprimis apud Pontificios, variæ & peculiari nomine insigniuntur, prout hunc vel illum scopum sibi habet Sacrificus propositum. Nam celebrantur missæ 1. *Defunctorum.* 2. *Judicii.* 3. *Feriales.* 4. *Præsanctificatorum.* 5. *Privatæ.* 6. *Publicæ.* 7. *Siccæ.* quidni *frigidæ*, *calidæ*, *humidæ*? quas species omnes apud *Russos* receptas esse asserere non audeo. De his qui plura cupit, consulat *Hofm. Cont. Lex. Un.* Tom. II. p. 69.

§. 9. *Præsanctificatorum* Missam apud *Russos* celebrari dubium non est; cum ea Græcanicæ Ecclesiæ sit propria, in qua Christi corpus, non conficitur, ut ajunt, sed confectum, divinis laudibus decantatis absumitur. vid. *Hofm. l. c. Formulam* hujus *Russicam* vid. in *libro Liturgiarum* à fol. 199. ad fol. 224. Huic ægrotorum communio, apud Pontificios respondere videtur. Neque enim apud ægrotum de novo conficitur. Ergo etiam hujus in Ecclesia Rom. deprehenduntur vestigia.

§. 10. Hic verbo monendum, quid inter *Romanam Liturgiam & Russicam* intersit discriminis; cum inde eluceat, gratuitam esse illam

illam Romanæ Ecclesiæ, seu potius *Allatii* & complicum, de *perpetuâ cum Græca Consensione* jactantiam. Nam 1. *Russi* pane fermentato, *Romani* azymo utuntur. 2. *Alios Sanctos* sibi demulcendos, seu placandos & interceſſores elegêre *Illi*, alios *Hi*. 3. *Illi* sub utraque specie; *Hi* sub unâ populo distribuunt; quæ vel sola discrepantia, jactatum falsò consensum infringere potis est. 4. *Illi* panem & vinum simul calici immittunt, & cum cochleari populo distribuunt. fol.144. seq. *Hi* utrumque separatim. 5. *Canon Romanus* non tam prolixus ac *Russicus*. Adhibui autem editionem *Canonis Rom.* antiquissimam 1507. â *Melchiore Lotter* impressam, cum expositione *Balthasaris Lic. Th. Lipsiensis*.

§. 11. Occurrit præterea *hæc diversitas* 6. quod cum *Pontificii* credant *Mariam* sine peccato conceptam, & pro ea Sacrificium non offerant; hoc tamen faciat *Græca* utraque *Minor* pag. 87. *Major* p. 132. iisdem verbis si Græca spectes: ἔτι προσφέρομέν σοι τὴν λογικὴν ταύτην λατρείαν, ὑπὲρ τῶν ἐν πίστει ἀναπαυσαμένων προπατόρων &c. ἐξαιρέτως τῆς παναγίας ἀχράντε, ὑπὲρ εὐλογημένης Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκε, καὶ ἀειπαρθένε Μαρίας. *Major Liturgia* tantum addidit: ἐνδόξε. Versio autem variat. Nam in minori sic habet: *Præterea offerimus tibi rationalem hunc cultum, pro in fide requiescentibus majoribus &c. Præcipue pro sanctissima immaculata, super omnes benedicta, Domina nostra*

noſtræ Deiparæ, & ſemper virginis Mariæ; in *majori* verò ita: *offerimus pro his, qui in Chriſto requieſcunt Propatris &c. Præſertim Sanctiſſimæ & intemeratæ, plus quam benedictæ, glorioſæ Reginæ noſtræ Deiparæ, & ſemper Virginis Mariæ*; ſecuta caſum genitivi, qui in Græco reſpondet illorum præpoſitioni: cum Latina ablativo gaudeat. Pro illâ quoque offert *Ruſſus* fol. 129. Hic in *Minori* additur: *Ave Maria*, quod non in *Majori*, nec Lat. Canone; nec in *Moſcovitico*. *Baſilii Liturgia* in præcipuis Capitibus, conformis eſt illi quæ dicitur Chryſoſtomi. *Ruſſica* ſæpius remittit Sacerdotem ad *Chryſoſtomi Liturgiam*, ut inde petantur quæ repetere bis in eodem libro noluêre editores. Peculiarem præterea pro *Czare Orationem* habet; quæ non in altero occurrit. Adhibetur in feſtis ſolemnioribus: Chryſoſtomi autem aliis diebus. *Magnæ quidem quadrageſimæ, Sacri Paſchatis, Dominicis diebus, & quibusdam aliis, Magni Baſilii Liturgiam legimus: in aliis autem diebus Dom. ſequimur Chryſoſtomum, ſunt verba Pat. Jerem.* Cenſ. Or. c. 13. pag. 106. conf. Orient. Kirchen Stat pag. 10. Et quemadmodum *Græci* lingua veteri eam recitant, licet vulgo intellectu ſit difficillima: ita & *Moſcovitæ* ſuam Slavonice, de quo vide ſupra capite 9. §. 5.

§. 12. Hoc ordine autem ſeſe invicem excipiunt *actiones Sacerdotis in Liturgia recitanda* occupati: 1. Præmittit hanc orationem:

Domine emitte manum tuam de excelso habitaculo tuo: & corrobora me ad propositum Ministerium tuum: ut indemnis adsistam tremendo tuo altari, incruentum sacrificium perficiam, quoniam tua est potentia & gloria in Secula Seculorum Amen. 2. *Recitat plures preces, dum sese sacris induit vestibus: Tunica, Horario, Stola, Cingulo, Subgeniali, Casula; quibus singulis peculiaris est destinata oratio.* 3. *Lavat manus, addendo orationem ex Ps. XXV. 6.* 4. *Præparat vasa sacra, Patenam & Calicem.* 5. *Scindit panem Lancea; & in sublime tollit & sacrificat.* 6. *Diaconus infundit vinum in Calicem & aquam; cui benedicit in honorem & memoriam Mariæ, rogans ut ejus precibus Dominus accipiat Sacrificium istud super cœleste suum altare.* 7. *Plures particulas panis ordine elevat, & ad tertium panem prolixum texit Catalogum Sanctorum, quorum precibus protegi exoptat.* 8. *Orat pro vivis & mortuis.* 9. *Diaconus sumit Thuribulum, & Sacerdos orat ut incensum sit gratum.* 10. *Velat sanctum Panem.* 11. *Velat S. Calicem additis precibus.* 12. *Dicit orationem oblationis.* 13. *Diaconus incensat mensam.* 14. *Dicit 50. Psalmum.* 15. *Benedicit & orat pro pace, populo, Archie-Episcopo &c. Regibus, & aliis rebus vitæ commodè transigendæ necessariis, navigantibus, viatoribus, &c.* 16. *Sanctorum recolit memoriam ter.* 17. *Chorus cantat Antiphonas.* 18. *Chorus psallit Trisagium.* 19. *Sacerdos orat secretò.* 20. *Offert incensum.* 21. *Recitat Evangelium* (*Russus præmittit Epistolam.*) 22. *Ite-*

22. *Iterum orat pro Regibus.* 23. *pro Catechumenis orat his verbis :* Domine Deus noster, qui in altis habitas, & humilia respicis, qui salutem generi humano misisti unigenitum filium tuum, & Deum Dominum nostrum JEsum Christum, respice in servos tuos Catechumenos, inclinantes tibi ipsorum cervicem, & dignos facias ipsos in tempore opportuno lavacri regenerationis, remissionis peccatorum, & indumenti corruptionis. Unias ipsos sanctæ tuæ Catholicæ, & Apostolicæ Ecclesiæ, & connumera ipsos cum electo tuo grege. *Hactenus secreto ; nunc cum voce* : ut & ipsi simul nobiscum glorificent venerabile & magnificum Nomen tuum, Patris & Filii, & Spiritus Sancti, nunc & semper, & in Secula Seculorum. 24. *Diaconus jubet recedere Catechumenos.* 25. *Orationes fidelium succedunt duæ, quas Sacerdos secreto dicit.* 26. *Diaconus extra tabernaculum recitat pacifica.* 27. *Chorus cantat hymnum Angelicum.* 28. *Quem dum cantant, Sacerdos prolixè orat.* 29. *Iterum* Ps. 50. 30. *Diaconus patenam super caput elevatam & Sacerdos calicem tenens, in dextrâ tenens thuribulum circumeunt templum & orant pro omnibus.* 31. *Diaconus incensat res Sacras ter.* 32. *Orat pro Sacris muneribus & omnibus rebus quas enumerat.* 33. *Chorus cantat Symbolum Nicenum.* 34. *Hortatur populum ad devotionem.* 35. *Chorus iterum cantat &c.* 36. *Benedicit sanctum Panem verbis institutionis.* 37. *Similiter & sanctum Calicem.* 38. *Orat ita :* fac quidem panem

hunc pretiosum Corpus Christi tui, qui autem in calice isto est, pretiosum Sanguinem Christi tui. 38. addit ad transsubstantiationem procurandam: *Permutans Spiritu tuo Sancto.* 40. *Orat ut vergat in salutem animæ communicantium.* 41. *Mariam deprædicat.* 42. *Diaconus defunctorum & vivorum, prout vult, memoriam facit.* 43. *Ad Sanctorum intercessionem confugit.* 44. *Nunc Sacerdos memoriam agit quorum vult mortuorum & vivorum, pro defunctis sic orans:* Pro Requie & Remissione animæ Famuli N. in loco luminoso, ubi non est dolor, gemitus, colloces ipsum Deus noster: & requiescere facias ipsum, ubi custodit lumen vultus tui. 45. *Iterum pro omnibus orat prolixè, ut jam sæpius* 46. *Orat ut dignè communicent; & alia bona expetit.* 47. *Chorus dicit* Pater noster. 48. *Sacerdos addit, quoniam tuum est regnum &c.* 49. *Preces recitat plusculas.* 50. *Elevat sanctum panem* (qui dicitur Prosphora, cujus medio impressa est crux & lancea cum signo, quod nominatur: Agnetz, cum addita inscriptione: JESUS Christus Nika.) 51. *Diaconus dicit Sacerdoti: Scinde Domine (vel perfode) lanceâ sanctum Panem.* 52. *Sacerdos scindit eum in quatuor partes.* 53. *porrò Diaconus dicit*: Impleas Domine sanctum Calicem. 54. *Diaconus jubet benedicere fervidæ aquæ.* 55. *Quod Sacerdos facit.* 56. *Hanc dein Diaconus infundit in modum crucis in sanctum Calicem.* 57. *Diaconus rogat sibi dari sanctum Panem.*

nem. 58. *Sacerdos eum porrigens dicit:* impertior tibi pretiosum & sanctum & immaculatum Corpus Domini & DEI, & Salvatoris nostri JESU Christi, in remissionem peccatorum & vitam æternam. 59. *Sacerdos accipit similiter panem & orat, ut dignus fiat communicans & alia pluscula addit.* 60. *Sic accipiunt sanctum Panem, & sanctum Calicem, & desumit quidem prius sacerdos tres haustus in una inclinatione, & idem primo haustu dicit*: in Nomine Patris; *secundo*: in Filii; *& tertio*: & Spiritus Sancti. *Dicens porrò*: Hoc tetigit labia mea, & auferet iniquitates meas, & delicta mea perpurgabit, ubique nunc & semper & in Secula Seculorum Amen. 61. *Vocat Diaconum.* 62. *Diaconus accedens dicit*: venio ad immaculatum Regem &c. 63. *Sacerdos ad Diaconum*: Accipis, serve Dei Diacone N. pretiosum & sanctum Corpus & Sanguinem Domini & Salvatoris nostri JEsu Christi, in remissionem peccatorum tuorum & vitam æternam. 64. *Patenam & Calicem detergit Diaconus, eumque populo ostendit.* 65. *Gratias agit pro Communione Sacra.* 66. *Deinde orat post completam Missam pro populo & Ecclesia.* 67. *Recitat Ps.* 33. *secundum ipsos*: *nobis* 34. 68. *Orationem dicit in contrahendis rebus sacris.* 69. *Dat remunerationem & facit absolutionem.* 70. *Abluit sanctum calicem ter, & inspicit ne quid superst, quod appellatur margaritis.* 71. *Recitat canticum Simeonis.* 72. *Colligit res Sacras, si non adest Diaconus; si*

adest ipse facit. 73. *Iterum Pater noster.* 74. *Absolutorium Chrysostomi.* 75. *Postea Contacium.* 76. *Dicit ad populum:* Custodiat DEUS omnes vos, sua gratia, & pietate, ubique, nunc & & semper, & in Secula Seculorum, Amen. 77. *Populus inclinans caput respondet:* Benedicentem & sanctificantem nos, Domine conserva in multos annos. Et recedit in pace cum Deo Sancto.

§. 13. Priusquam hoc caput de Liturgiis finiã, renovanda est memoria præteritorum malorũ, excitatorũ in Patria nostrâ occasione *Liturgiæ Romanæ*, quam postliminio Ecclesiæ obtrudere conabantur *Hosius Cardinalis, Possevinus, Laurentius Closter lassius* & alii; qui bonâ fide Optimi & Eruditissimi Regis JOANNIS III. abusi, contradicentes calamitatibus variis afflixêre. Sed viri illi, quorum præcipui *M. Ericus Jacobi Schinnerus*: *M. Nicolaus Olai Bothniensis*: *M. Petrus Kenicius*, *M. Ericus Skeperus*, malis & persecutoribus victas manus dare, piaculum ducentes, nobis laudum DEO dicendarum reliquere materiam, quod per hæc sua organa, veritatem nobis servaverit sartam tectam; quâ ut Nepotes nostri ad consumationem usque seculi gaudere queant, est quod â DEO supplicibus contendimus votis! De hoc certamine Liturgico & Lernâ malorum, quam unius & alterius ritus mutatio, & vocabuli intrusio, secum traxerunt, vide *Bazii Invent. Hist. Eccl lib. 3. à cap. 37. ad c. 66.* & *Dn. D. Paulini Hist. Arctoæ c. 72. c. 308.* CA-

CAPUT XIII.

§. 1.

VIdimus *locum* in quo Sacra celebrant: *Templa* nimirum: Egimus de *lingua*, quâ Sacra peraguntur, *Slavonica*: Mentionem fecimus *Liturgiæ*, quæ anima est totius religionis ipsorum: Nunc de *tempore* quo conveniunt, ad sacra loca dispiciamus. Tria autem diversa indicat *Dn. Olear.* l. 3. c. 25. p. 291. & *Fletsch.* cap. 22. I. ante solis ortum, quod *Outrena* dicitur, respondens nostro Ottesáng/ Anglorum *Mattins*: cujus hunc nobis describit ordinem *Fletscherus* l. c. *Sacerdos intrat templum, comitante Diacono*, qui ubi ad medium templi processit, clarâ voce dicit: *Blagoslavi Vladico* h. e. Benedic nobis Cœlestis Pastor; Christum indigitans. Ita *Fletsch.* Verũ hoc non ad Christum, sed ad Sacrificantẽ vel Episcopũ, qui per excellentiam sic appellatur, referendum. Tunc addit: *In Nomine Patris &c.* item Aspodi pomilui (dicere debeat Ghospodi) h. e. Domine miserere; *ter idem repetit. Dein promovet gressum ad suggestum usque* (chancell) *vel Sanctum Sanctorum uti appellatur â Russis, & intrat illud per portam cœlestem; per quod nemini patet aditus, Sacerdote excepto*, (& Czare, cui intrare licet, quoties S. Cæna utitur.) Ubi *stans ad altare, vel mensam* (positam ad superiorem parietem suggestus) *recitat orationem Dominicam, & dein Ghospodi pomilui duodecies.*

Postea : *Benedicta sit Trinitas, Pater, Filius & Spiritus Sanctus. Diacono & populo respondentibus Amen. Tunc Sacerdos addit Psalmos illi diei destinatos & incipit dicens :* veniamus procedamus &c. *& convertit se cum Diacono & populo ad idola, seu imagines pendentes ad parietem, signantes se cruce, inclinantes se ter, illidentes capita pavimento. Post hæc legit Decem præcepta & Credo Athanasii, ex libro Liturgico.* (Quod de decem præceptis asserit *Fletsch.* à vero abludit. Neque illa in libro Liturgico comparent.) *Hoc facto Diaconus, qui stat extra portam cœlestem vel suggestum, legit particulam Legendæ, ex libro scripto (nam impressos non habent:) (Fletsch.* ævo fortè ita sese habuit. an. 1605. enim scripsit. At nostro abundè typis exscriptæ) *cujusdam Sancti vitam, miracula &c. continente. Hæc in multas partes dividitur singulis anni diebus*, & legitur *apud ipsos cum tono cantus, non dissimili Papistarum, cum Evangelium suum decantant. Post hanc lectam (quod per sesquihoram, vel bihorium continuatur) addit certas collectas seu preces ordinatas ad illa quæ legerat antea : & sic ministerium concludit. Et hoc tempore magna vis candelarum cerearum accensa comburitur* (quarum quædam longitudine viri staturam exæquant) *à populo Ecclesiæ istius vel sponte oblata ex voto, vel illi in pœnam imposita.*

II. Tempus Objedna, de quo *Fletsch.* ita: *Circa horam nonam ante meridiem, alium cultum habent* (ipsi Compline, nobis Hógmáßa dictum)

ctum) *in quo multum observant ordinem Pontificis usitatum in ipsorum Liturgia, cui idem nomen. Quod si fuerit dies festus celebris, ministerium illius peculiari exhibetur modo, & tunc incipiunt ab hac precatione: Benedictus DEUS &c. & Benedicimus tibi, ô DEUS &c. & decantant reliqua, sed cantu magis exquisito.*

III. Vespertinas preces, ipsis Vetscherna, Aftona sång, incipiunt *eodē modo ac matutinas, cum Psalmis ad id selectis. Quibus lectis, cantat: Magnificat anima mea Dominum &c. tunc omnes uno ore cantant: Ghospodi pomilui trigesies. Cui respondent pueri*, qui sunt in templo una voce, quam elevant quantum possunt: Verij, Verij, Verij, vel lauda &c. trigesies; (quid hic velit dicere, non capio. Nam *Verij* non significat *lauda*, uti ille transtulit.) *Tunc legitur & in festis cantatur Psalmus primus*; & additur *Alleluja decies. Dein aliquid ex Evangelio, quod finitur ter cantando Alleluja.* Et cum dixit *Collectam in memoriam sancti illius diei, concludit ministerium vespertinum. Dein autem Sacerdos in Sancto Sanctorum commoratur, unde nunquam exit durante ministerio* (exiisse vidi;) *Diaconi (quorum multi in templis Cathedralibus, stant ad portam cœlestem, intra illam non audent comparere) & populus unà adstat in medio templi vel in porticu*; neq; enim sedilia aut scamna habent in suis templis. Consentit *Fletschero Olearius* l. c.

IV. Circa mediam noctem, sed tantum in Monasteriis observant. *Conf. Pet. l. 6. p. 6.*

CAPUT XIV.

§. 1.

FEstorum cum sit facta mentio, illa nunc enumeranda veniunt: Tredecim præcipua nobis sistit *Olear. l. 3. c. 25.* Primum ipsorum festum solenne, incidit in 8. Septemb. & nominatur *Festum nativitatis purissimæ Virginis Mariæ*; ipsis *Prasdznik Roschestve pritchistija Bogoroditsii*, DEI genetricis.

§. 2. In 14. Sept. *Ilzemirnoje wosduischenije Cresta*, uuiversalis exaltatio Crucis.

§. 3. In 21. Nov. *W' Wedenie pretschistija Bogoroditsij*, Introductio purissimæ Deiparæ.

§. 4. In 25. Decemb *Roschestwa Christowa.* Nativitas Christi.

§. 5. In 6. Jan. *Bogojavlenia* seu *Creschenia*; Epiphaniæ s. manifestatio divinitatis Christi, testimonio SS. Trinitatis ad baptismum ejus in Jordane à S. Joh. Baptista (Trium regum nobis dictus)

§. 6. In 2. Febr. *Stretenia Ghospoda naschgeho Isusa Christa.* Dies candelarum, Simeonis obviam itio Christo, â matre in templo exhibito.

§. 7. In 25. Mart. *Blagoveschenia pritschistija Bogoroditsij.* Annuntiationis Mariæ.

§. 8. *Werbnoje Voscresénie.* Dies Palmarum, dicitur doctis: *Nedjela Tswietonosnaja*, dominica s. Septimana florifera.

§. 9. *Woscresenia Christova*, s. *Den Swiatije Paschi*, Paschatos aut resurrectionis Christi:

Quo

Quo die Ruſſi hilari ſunt animo, cum quod Chriſtus reſurrexit; tum quod jejunio diuturno finis impoſitus fuit. Peculiari tunc quilibet gaudere poteſt beneficio, & ut ſecundum morem ipſis receptum loquar, *Czaris lucidos oculos intueri*, h. e. admitti ad deoſculandam manum; accipiens ovum rubrum in rei memoriam. Ab hoc die continuos 14. ſequentes populus & Primores ejusmodi colorata ova portant; quorum ubique magno numero venalia. Qui ſibi invicem occurrunt, hoc ſancto tempore ſalutant ſe oſculo, his verbis additis: *Chriſtos Voskreſe* h. e. *Chriſtus ſurrexit.* Cui reſpondent dato oſculo dicentes: *Voiſtino Woskreſe*, verè ſurrexit. Neque tunc quisquam, cujuscunque ſexus aut dignitatis, cuiquam tale oſculum & ovum denegabit.

10. *Woſneſcnia Chriſtova.* Aſcenſionis Chriſti.

11. *Soſcheſtwija Suiatagho i Schivotworaschthago Ducha.* Deſcenſionis Sancti & vificantis Spiritus.

12. Incidit in 6. Aug. *Preobraſchenije Ghoſpoda Iſuſa Chriſta.* Transfiguratio Chriſti coram diſcipulis ſuis in monte.

13. In 15. Aug. *Uſpenie pretſchiſtija Bogoroditſii*; Obdormitio puriſſimæ Matris DEI, (ut ita dicam.)

14. Addit *Warmund ſc. Novi anni*, quod in 1. Sept. ſtyl. vet. incidit, ſi de Eccleſiaſtico eſt ſermo. Eſt *Simeoni Stylitæ* ſacer: quem quibus

cere-

ceremoniis celebrent legere est apud *Warm.* cap. 7. p. 52. Addenda his, quæ etiam solennioribus accensentur, ad d. 27. Sept. *Mors Johannis Evangelistæ.* d. 13. Nov. *Joh. Chrysostomi.* d. 1 Jan. *Circumcisionis Christi.* die 17. Jan. Eremitæ *Antonii*, qui vixerat sub *Constantino Magno* d. 29. Jun. *Petri & Pauli* festum solenne. Videantur *Calendaria Rüssica.*

Hæc modo enumerata festa omnibus celebranda; reliqua, quorum tantus est numerus, ut singulis anni diebus, non tantum singula, sed plura respondeant. E. g. Michaelis, Andreæ &c. liberum est unicuique pro lubitu celebrare. Sed Ecclesiasticus ordo, illa legendo, cantando, & Liturgias recitando transigit. Præter hæc Festa, diem Dominicam non tantum, sed & diem Mercurii & Veneris, quibus ipsis jejunandum, sacris addicunt; uti observat. *Olear.* l. 3 cap. 25. p. m. 290. Sed olim nulli religioni sibi duxerunt, postquam semel sacris matutinis interfuissent, reliquum diei labori destinare, accedente inprimis persvasione, quod feriari Magnatum tantum esset: Sed addit idem, Patriarcham jam suo tempore eo rem perduxisse, ut suus honos diei constaret Dominicæ. Nunmehro hat es der Patriarch also verordnet/ daß nicht allein in den Fest- und Sontägen/ sondern auch des Mittwochens und Freytags weder Kram noch Werckstätt offen stehen muß/ auch müssen an selbigen tage die Kabake und Krüge zu-

zugehalten werden / und sonderlich wanns Zeit zur Kirchen ist zu gehen / nichts daraus verkaufset werden. Quæ à Patriarcha tunc constituta, ita quoad diem Dominicam confirmavit Czar ALEXIUS MICHAILOWITZ *Stat. Mosc.* cap. 10. lege 26. *Singulis diebus Sabbathi Orthodoxi Christiani tribus horis ante vesperas officinas claudant, & à mercatura & aliis operibus omnibus desistant. Dominicis vero non aperiantur, nemoque mercaturæ, exceptis quæ ad victum humanum, & equorum pabulum pertinent, aut labori vacet. Quod observetur in singulis Domini Festis.* Sic sanctificationi illius diei tam bene ibi cautum arbitramur, ac in aliis Christianis Ecclesiis.

CAP. XV.

§. 1.

PEculiarem cultus speciem, cum apud *Russos* æque ac *Pontificios* constituant *Processiones*, earum paucis meminisse juvabit. Duodecim milliaribus (30. wirst:) *Moscuâ* distat Monasterium *S. Trinitatis*, in quo sanctus quidam, natione Russus, nomine *Sergius*, professione primò *miles*, postea *Eremita*, mortuus Anno 1563. humatus, miraculis, si credere fas est, inclytus; quò se *Czar* cum universa familia sua, & Primariis aulæ Ministris, singulis annis bis confert, *Trinitatis & Michaëlis* diebus. Dimidio milliari cum à Monasterio abest, ipse pedes incedit, & *Tzarissa* & *Sorores* ejus, us-

usque ad Monasterium, ubi aliquot dies exigit; quo tempore *Archimandrita* ipsi & comitatui, quæ ad victum necessaria suppeditare tenetur: ibi quoque venationi *Czar* indulget, relaxandi animi gratiâ.

§. 2. Alia processio instituitur, in qua & *Czar & Patriarcha* præsentes, ad templum in urbe, non procul ab aulâ legatorum situm; cujus delineationem dabit *Olear. lib. 1. cap. 13.* Eamque d. 22. Octobr. institui docet, & Templum occasione imaginis Mariæ in terrâ repertæ in eo loco ædificatum.

§. 3. Processio quoque habetur ad aliud templum Moscuæ, cui nomen *Pretschistija Boghoroditsja Casanskaja*, quod in illo reperitur Exemplar imaginis Mariæ, in Casan inventæ; quò peregrini se magno conferunt numero.

§. 4. Inter maximè solennes eminet illa, quæ die *Palmarum* celebratur, & instituitur à Templo S. Mariæ, ad illud cui nomen Jerusalem, in vicinia arcis, cujus descriptionem hanc dedit *Warm.* pag. 58. nempè: *Primo arborem, ad quam varii fructus alligati, in humili curru, quem equus trahit, præcessisse; cui insidebant 4. pueri candidis amicti stolis, cantantes Hosianna. Hos excepisse Sacerdotes (Popos) Pontificalibus indutos, portantes cruces, vexilla, imagines, thuribula fumantia. Post hos Principes & Consiliarios Czaris & reliquos nobiles, binos processisse, plerosque ramos palmarum gestasse. Hos secutos utrumq; Czarem* Iwan & Petrû Alexeowitz,

Fra-

Fratres, tunc simul regnantes, qui â quatuor Bojaris splendidè vestitis deducebantur: Czar uterque Patriarchæ Equum, cui longas aures artificiosè addiderant, ut Asino esset similis, manibus habenas longiusculas tenentes, ducebant. Fictus ille Asinus nigro panno involutus erat, cui Patriarcha, eô quô apud nos mulieres equitare solent modô, insedit, indutus Pontificalibus pretiosissimis vestibus, in capite gestans mitram unionibus distinctam, cui aurea super imposita erat corona: Dextrâ crucem auream Adamante ornatam, quâ populum adstantem benedicebat. Ad latera & â tergo Patriarchæ incedebant Metropolitæ, Episcopi & alii Ecclesiastici, libros pars, pars thuribula portantes, quos primarii Mercatores & populus comitabantur. In via puerorum plurimi jussi erant consistere, & partim vestimentis suis, partim aliis rebus viam sternere, ut sic per illas Czares & Patriarcha incedere possent. Pro hâc operâ Patriarcha Czaribus 800. Rublos tum dedisse, fatetur author se audivisse; Czares autem hâc ratione humilitatis documenta se dedisse, ipsique Salvatori hunc honorem, idque in memoriam ipsius, exhibuisse credunt. Eodem modo per totum Regnum hæc processio instituitur: Czaris locum tenente Woiwoda vel Gubernatore, Patriarchæ autem Metropolitâ vel primario Ecclesiastici ordinis viro. Hanc processionem delineatam & æri incisam videre est in Brands *Itin.* p. 256. Sueticè descriptam lege *Pet. l.* 6. p. 36. qui eam Apespel nominare non dubitat.

§. 5.

§. 5. Peregrinationibus his ad loca sacra vim expiandi peccata &c. adscribi vix dubitare possum licet Or. Kirchst. p. 19. contendat, id apud Græcos non fieri. Sed eô fine quoque â Pontificiis instituuntur; quibus si Russos jungamus, veritati nos litasse credimus. Quam sanctè habeant Processiones, ex hac lege 26. cap. 10. *Stat. Moscov.* colligas: *In diebus vero quibus publice cum imaginibus, & crucibus per civitatem procedunt supplicationes, nemo mercaturam exerceat, aut officinas aperiat quoad usque Processio in Cathedralem Ecclesiam revexa non fuerit.*

§. 6. Non minimam cultus divini partem cum in *jejuniis* quærant, quædam de his etiam indicanda. *Ecclesiam Moscoviticam duram & molestam jejunandi rationem suis præscribere* indicat *Olear.* l. 3. cap. 29. pag. 308. Cujus jussis quidam strictius, quidam verò stant laxius. Neminem se vidisse ait, qui illis diebus carnes comedere voluerit. Neque sacharû nunc adhibent, cum *Patriarchæ* mercator dixisset, illi albumen ovorum admisceri. Plures dies per annum habent, quibus carnis esus interdictus, quam concessus. Singulis enim hebdomadibus *Mercurii & Veneris* diebus jejunandum est ipsis.

§. 7. Deinde maximum jejunium incipit, circa Dominicam *Esto mihi*, & usque ad *Paschatis* tempus extenditur. Prima septimana *Maslaniza* dicitur illis, cum butyri, la-

ctis,

cis, ovorum adhuc concedatur usus; in quâ se plurimi strenuè ingurgitant, vino sublimato maximè, quod ipsis valdè placet; immemores illius *Basilii hom.* 1. pag. 185. *de laude jejun. Non per temulentiam aditus patet ad jejunium, nec ad sobrietatem per lasciviam.* Per reliquum tempus jejunium melius observant, ita ut quos religio incessit, etiam piscibus abstineant.

Secundum jejunium *octiduo* post *Pentecosten* incipit, duratque *ad Petri Pauli* 14. diebus.

Tertium incipit 1. *Aug.* & 14. *diebus* observandum.

Quartum *die* 12. *Novemb.* usque ad *Nat. Christi.* Diebus Festis & Dominicis, nisi incidant in tempus jejunii, omnes carnes comedunt, & dicitur quod se *peccare credant*, si tunc abstinerent. Est namque apud ipsos, æque ac in Primitiva Ecclesia prohibitum jejunare die Dominica, quæ gaudio spirituali destinata. Durante jejunio, præsertim magno, *nemini licet mutuam uxori præstare thori benevolentiam*: Existimat autem *Olear.* Daß durch verrath Ihrer selbst oder Ihrer Weiber/ wenig Strafgelder einkommen werden. Quod uti à multis negligi crediderim, à cordatioribus tamen observari dubio caret, idque sub pæna Epitimii, & non mulcta pecuniaria. Pænam hanc sic describit Talander Reiß-B. cap. 3. pag. 22. Wer in der Fasten seine Frau erkennet/ kan das gantze Jahr nicht zum Abend-

mahl gehen/ ohne Beisorge/ eine große Sünde dadurch zu verüben. Ist es ein Priester/ muß er ein gantzes Jahr seine Ampts-Verrichtungen unterlassen. Und wenn es ein andrer/ der in das Predigampt zu kommen trachtet/ wird er die gantze Zeit seines Lebens nicht darzu gezogen. Ihr Mittel wider diese Unreinigkeit/ ist vielmehr das Bad als die Reue.

§. 8. Peculiaris est jejunii sanctificatio, quæ in majori inprimis jejunio frequens, olim maximè, cum ad confessionem se præparant; nam quidam *aves coëmunt & avolare sinunt*, existimantes liberatione avium se bonum opus exercuisse, & quod DEUS ipsos â peccatis eâdem ratione sit liberaturus. Cum Turcis hoc commune habent, qui & ipsi similibus operibus remissionem peccatorum lucrari se posse, falsò sibi persuadent. Hoc nostro tempore, fere in desuetudinem abiit hæc consuetudo, & parum inter honesto loco natos obvia. De reliquis ritibus in administratione Sacramentorum adhibendis nunc esset dicendi locus: Sed illorum, ubi ad Sacramentorum doctrinam perventum fuerit, mentionem faciemus. Nunc de Scholis disquirendum.

CAPUT XVI.

§. 1.

TEmplis contiguas habent *Scholas*, quarum

tum minutus olim fuit numerus; hodiè valdè auctus, ut in singulis majoribus *pagis* singulæ, in *Civitatibus* plures occurrant. Eruditionis in illis acquisitæ summus apex fuit, *legere & scribere Russicè & Slavonicè*: *Olear.* autem docet jam suo tempore agitata esse consilia de erigendis talibus, in quibus & *Græca & Latina* addisci possent *linguæ*, *Patriarchâ & Czare* in id enitentibus; quæ adeo feliciter effectui data, ut in viciniâ Aulæ Patriarchalis, ejusmodi *scholam erectam* viderit, cui tum Græcus, *Arsenius* nomine, præfuerit. Ab illo tempore longè plures fundatæ, ut non amplius isti querelæ *Olearii* locus: Verstehet auch kein Ruße / er sey geistlich oder weltlich / hohes oder niedriges Standes-Personen / nicht ein Wort weder Griechisch noch Lateinisch. Confer. Talander cap. 4. pag. 28. Sed alia fuit *Orichovii* sententia, qui suo jam ævo illorum Latinis Græcisque literis exculta docet ingenia: quanquam nimius videri posset in laudibus gentis suæ *Orichovius*. Inter alias scholas eminuit illustris illa, quam duo Hieromonachi Græci Giovannichius & Zophronius *Licudi* fratres germ. Moscuæ aperuêre, in qua plusquam 100. juvenes Græcam, Latinam & Slavonicam addiscebant linguas; quin & à longo tempore Lingua Græca in scholis tradita; licet non semper à magistris eruditione claris. De scholis hæc Talander cap. 4. pag. 27. Man findet in Moscau weder

Collegien noch Universitäten. In Ihren Schulen lernet man in der Jugend nichts mehr als schreiben und lesen. Hactenus benè. Sed sequentia sibi non constant. Und wenn einige wolten mehr studiren/ so würden sie sich verdächtig machen/ und deswegen gestrafft werden; in dem der Czar nicht zuläst/ daß einer vor gelehrter als Er gehalten werde.

§. 2. De ipsorum ingenio in percipiendis literis & linguis *Olear.* testatur, *esse illos felicissimo*, quod Exemplis confectum dedit. Libros, quorum præcipuus in Scholis usus, sequentes enumerat *Petrejus* lib. 6. pag. 7. *Alphabeta*, *libros precum* (*Tsasownik* dictos) quarum plurimæ ad *Mariam* & *Nicolaum directæ*, *cum responsoriis*, *Psalterium Davidis*, *Symb. Apostolicum*, *Nicenum & Athanasii* & gestas res Alexandri Magni. Quod de gestis Alexandri M. hic asserit, non meretur assensum: nam in Scholis nullius teruntur manibus. *Symb. Apost.* non habent translatum. Sed illi quibus animus est adeundi sacros ordines, discunt legere in *Nov. Testam. Act. Apost. Epist. Pauli*, *Homilias Chrysostomi*, *Basilii*, *Gregorii Nazianzeni* & quorundam aliorum. His adde Grammaticam, *Slavonicam* in 4. & 8. editam. sub hoc titulo: *Grammatiki Slavenskija pravilnoje Syntagma*, cujus author *Miletius Smotriskius*, Clericus ad templum descensus Spiritus Sancti *Vilnæ* in Lithuania, tempore Patriarchæ Constantinop. *Thimothei*. De literis ipsorum sequentia tradit

dit Talander: Im Jahr zwölfhundert und zwey und sechtzig / hatten die Moscowiter noch kein *Alphabet* gehabt. Aber zu selbiger Zeit sendete ihnen Keyser Michael Palæologus die Sclavonischen Characteren oder Zeichen der Buchstaben / deren sie sich bis anjetzo bedienet / und seynd alle Ihre Bücher mit diesen Buchstaben geschrieben. Indeß brauchen sie noch zu ihrer Sprache ein absonderliches Alphabet, welches sie meistens von den Griechischen entlehnet / und haben die Zahl der Buchstaben dermaßen vermehret / daß sie deren 43. zehlen / davon der gelehrte Daviti uns die Aussprache gezeiget / und kan man deren Figuren in dem Turnisser antreffen. cap. 4. pag. 26. Quod longè ante illa tempora literis gavisi sint, supra annotavimus. c. 3. §. 6. Quod alio Alphabeto, quam hoc posteriore, à Græcis maximâ parte mutuato, utantur, vidisse me nô memini: Literarû figurâ, nomen & potestatem, vide sis ap. *Olear.* l. 3. cap. 22. p. 280. *Pfeiff. Crit. Sacra* qui tantum 40. numerat. *Ludolphum* Gram. 39. *Vanselaw* in initio *Catecheseos Russico-Sveticæ* nitidiss. Holmiæ in 4. impressæ, cujus unicum tantum in Archivo Regio vidi Exemplar, curiosissimis hactenus ignotum.

§. 3. Nunc celebrem plane scholam Moscuæ apertam esse, à captivo *Præposito Marienburgensi D.* Glück inaudivimus, ipsius quoque ad Czarem de hâc factam propositionem ad manus habemus, quam prolixitas vitanda inserere

prohibet. Quod felici succeſſu gaudeat conatus., literis amicorum nuper edoctus eſt Adm. Rev. *Dn. D. Molin*, S.R. M. Reginæ noſtræ clementiſſimæ à Sacris primariis. Sed non deſunt qui aliam fovent ſententiam, & hanc facultatem ipſi conceſſam non eſſe, niſi ipſorum ſacris ſe addixerit, exiſtimant.

§. 4. Calligraphias ſunt ſtudioſiſſimi, quod Manuſcripta in Archivis Czaris aſſervata loquuntur. Sed & hodie librorum manuſcriptorum, apud ipſos eſt uſus frequentiſſimus: cum impreſſi omnibus non ſufficiant, Typographiis exiſtentibus rarioribus.

§. 5. Non equidem accedo *Talandro*, qui c. 4. p. 27. unicam tantum in regno toto exiſtimat eſſe *Typographiam*, eamque Alexandriæ in Sloboda quæ 4. milliaribus Moſcua diſtat. Sic enim loquitur: Alle Bücher / deren ſie ſich bedienen / ſeynd geſchrieben / in dem im gantzen Lande nicht mehr als eine eintzige Buchdruckerey iſt; nemlich zu Sloboda in Alexandrien, vier meilen von Moſcau / welche doch nichts anders unter die Preße nimt / als die Wercke / ſo zu des Czars gebrauch beſtimmet / und müſte man in ſonderbahren Gnaden ſtehen / wann man einiges Exemplar davon erhalten ſolte. Hodie aliter ſe res habet, & tanta vis librorum in caſtris Ruſſicis ad Narvam reperta, ut Pop *Fædor Stepanof* Ratzinenſis Sacerdos, cui cognitionem Elementorum Ling. Moſcov. debeo, per jocum dixerit: Ruſſos veniſſe op-

oppugnatum Narvam, Libris non armis; Processionem potius, quam expeditionem bellicam instituisse. Nobis autem licebit inde inferre: Majorem metum Numinis & pietatis curam florere in ista gente, quam hactenus persuasum plurimis. Ceterum plures sunt Typographiæ, nec locus quem nominat *Tal.* notus. Antiqa videtur illa satis quæ *Ostrogiæ* adhibita est ad *Biblia imprimenda*; quam comparavit *Dux Ostrogenſis*, circa an. 1580. Deinde *Kioviæ* instructam crediderim: Itidem *Moscuæ*, ubi nunc *Palatium Typographorum* magnificè exstructum, plura præla continet. Est & quarta in monasterio *Kutenienſi*, duobus milliaribus Novogrodiâ dissito, Typographia; item 5. *Tshernighowiæ*, è quibus plures prodiere libri precum &c. Celeberrima omnium est *Moscovienſis*: in qua splendidissima imprimuntur opera, varia & vasta volumina, sumtus *CZARE* liberalissime suppeditante. Hujus natales & antiquitatem, ut & alia ad Hist. Eccles. Russicam spectantia cum doceat *relatio* ex Archivo Regio die 13. Nov. 1703. nobis communicata, hanc subjungere placuit:

§. 6. Auß Copia aus deß Großfürsten Knes *Iwan Wasiliewitzen* Kirchenordnung/ welches aus der Reußchen Jahr Rechnung von 7061. biß zu itzo lauffenden 1640. Jahre vor 71. Jahren/ von dem Großfürsten und Metropoliten wegen der Druckerey und Kirchenordnung angerichtet/ und gestifftet worden/ auß der Reuschem Sprache

che ins Deutsche mit Fleiß übersetzet worden:

VOn dem Vater ausersehen / von dem Sohne geliebet / von dem Heil. Geist geschlossen / und von dem glaubigen Zahren und Großfürsten *Jwan Wasiliewitz*, aller Reuschen Landen Herscher / und gesegneten auch geweiheten Macarien Metropoliten über gantz Reuschland / haben viele heilige Kirchen aufbauen / in der Zahrischen Stadt Moscau / und in allen andern des gantzen Landes herümb gelegenen Städten / in seinem Reiche / auch in dem neuen gewundenen Lande / unter Casan mit seinen Städten / die Heiligen Kirchen / von dem glaubigen Zahren herrlich und schön mit Bildern auch mit gottseligen Schrifften und herrlichen Büchern / und allen gebührlichen Kirchen Ornat und Zierde ausgeputzet / und wol staffiret / nach guten Gewohnheiten / und geistlichen Kirchensatzung / vermüge Göttlicher und Apostolischer Väterlichen Büchern / aus weisem Rath so vieler berühmten grossen Könige / seligen Andenckens / auch von Constantinopel aus Griechenlandt / von dem großen Keyser Constantino, Justino und Michael auch andere zu der Zeit Gottseligen Königen / auch zu dieser Zeit nun jetzt regierenden gottseligen glaubigen Zahren und Großfürsten *Jvan Wasilievitz* Herr über gantz Reuschland angeordnet und befohlen die Heiligen Bücher von Märcketen und Buchladen zu kauffen / und in die heilige Gotteshäuser geben lassen / als nemlich: Den Psalter / die

die Evangelien und Apostel-Geschefft/ auch andere Gottselige heilige Bücher und Schrifften/ die da unverfälschet/ und unverdächtig seyn; Sintemahlen man viele Bücher befunden/ die da verdächtig/ falsch und unrecht geschrieben/ auch viele alt verlegen und zerrissen/ von den ungelehrten unverständigen Schreibern verfälschet uud unrecht geschrieben. Da dieses vor den Zahren gebracht/ und solches verständiget und zu Ohren kommen/ da hat der Zahr und Großfürst/ auf Mittel gedacht/ durch was wege Er die Druckerey aus Griechen/ Venedig oder Phrygia aus andern Sprachen und Zungen ins Land bekommen möchte/ darinn man forthin die Heilige Schrifft und nützliche Bücher gedrucket/ und verfertiget bekommen könte/ und hat der Zahr und Großfürste seine Meinung und Bedencken/ dem geweiheten Macarien Metropoliten über gantz Reuschlandt zu verstehen gegeben/ worüber der Metropolit sich höchlich erfreuet/ und zu dem Zahr und Großfürsten gesaget: Dieser Rath und gute Gedancken/ hat dir GOtt eingegeben/ von oben her seynd diese gute Gaben dir zugeflossen. Nach diesem Befehl des glückseligsten Herrn Zahren und Großfürsten *Ivan Wasilievitz*, Herrn über gantz Reuschlandt/ und dem gesegneten und geweiheten Metropoliten ist gerathschlaget worden/ auf was manier man einen Meister mit der Drucke-

rey in dem Jahr 7061. in dem 35. Jahr / des Großfürsten alter / aus Zahrischen gottseeligen Bedencken / und gehabten Rathe befohlen / die Druckerey zu bauen / und aus seinem Zahrischen Schatz / alle Unkosten daran zu spendiren / biß daß die Druckerey vollkömlich gefertiget. Und gab der Zahr und Großfürst aus seinem Schatz den Bauleuten in St. Nicolai Kirchen / und dem Buchdrucker Iwan Hoderßon und Peter Timofiofson / wegen der Druckerey und ihren Häusern Geld zu bauen / und da ihre Erbeit alles vollkommlich gefertiget / da hat man zu aller erst Bücher der Heiligen Schrifft und Apostel Geschefft / und aus allen Apostelen und des Apostels Pauli Epistel zusammen getragen / und drucken lassen / in dem Jahr 7071. den 19. April. am tage St. Iwan Paliwreda, die gantze Erbeit angefertiget / hernacher im Jahr 7072. den 1. Martii ist bey Antretung des Ertz-Bischoffs Offanasii Metropoliten, über gantz Reuschlandt / in dem ersten Jahr seiner Regierung / dieses Werck gäntzlichen vollführet und geschlossen; Alles der Allmächtigen und alles Lebendes Anfängern / der Heiligen Dreyfaltigkeit / GOtt dem Vater / GOtt dem Sohne / und GOtt dem Heiligen Geiste / zu höchsten Ehren und Danck glücklichen verrichtet und wol vollendet / Amen. Integrum itaque decennium Typographiæ adornandæ insumtum. Et sic hæc re-

reliquis omnibus *antiquior, nitidior & illustrior*, meritò censebitur.

§. 7. Memini conquestum esse â *Dn. Schvabe* Disc. præl. 3. & *Olear.* Edit. primæ p. 174. quod lente Typographicæ operæ procedant; quo jure id fecerint ignorare me fateor, cum observaverim *librum de Fide* satis magnum in fol. crassitie duos digitos æquantem, intra bimestre esse absolutum an. m. 7156. Hinc factum, ut in secunda edit. omiserit *Olear.* querelam. Carè libros divendi nullum est dubium, quod & benè observarunt authores allegati.

§. 8. Nitidissimis & chartâ & stylo utuntur, ut nihil reliquis Typographiis Europæis concedant, vel in ullo inferiores sint: cujus testes adduco Biblia, libros Chrysostomi de Sacerdotio, Liturgias & vitas Sanctorum An. 1700. editorum. Videtur Czar hodiernus palmam *Regibus & Principibus quibusvis* dubiam facere velle, promovendo literarum studia. Nam immensam auri vim iis impendit, & etiamnum impendere paratus. Absque *Czaris* & *Patriarchæ* veniâ nullus liber imprimitur, omnes etiam nomina eorum adscripta habent; Vetustiores ad calcem: Recentiores in frontispicio. Exempl. vide supra *cap. 2. §. 1 & 12.*

§. 9. Neque suis Typographiis contentus hodiernus *Czar*, facultatem dedit Bibliopolæ & Typographo Batavo, *Joanni Thesing*, imprimendi *Libros Russicos* & vendendi in ditionibus suis, peculiari ipsi concesso 15. annorum

Pri-

Privilegio Anno 1698. 14. Maij St. V. quod ſic incipit: *De Voorſt en Grootmagtigſte Heer en Zaerſe Majeſteyt*, PETER ALEXEWITZ, *der beiden Ruſſen Vryherr.*

Gehoort hebbende de vorenſtaende bede, heeft deſelve an den Suppliant Jan Theſing *goedertierentlyk toegeſtan en vergunt, als mede gelaſt te doen drukken alle* Kaerten *der* Waereldt, *Land en Zee Kaerten, alle* beelteniſſe van vorname Perſonagien, *alle voorens benaemde Boeken handlende van* Oorlog *ſo te Water als te Lande, als ook die van* Bouw-konſte, Wis-konſte, Veſtning bouw, *Boeken van allerley* Kennis, Vrye Konſten, Handwerken, *behalven van de* Griekiſche en Geſtelike Beliednis, *in de* Duyitſe en Ruſſe *tael, med letteren van jeder in ſin tael in en band teglyck, of jeder int byſonder: de gemeldte* Boeken *en* Kaerten, *van de geheele* Waereld, Printen, *of* Beeltniſſen *van alle voornaeme* Herren *en* Perſonagien, *van* Amſterdam *tot int* Ryk *van ſyn* Zaerſe Mayeſteyt *af te Schepen op Archangel, en in alle andere Steden en Plaetſen van geheel* Rusland, *op dat daar door ſyn* Zaerſe Mayeſteyts Onderdanen gereet, *en gehoorſam woorden geoeffend, en veel Winſt toegebracht.* Quibusdam interjectis: *Sullen van alle Boeken, die te koop worden gebracht tot Archangel, motten betalen* vire ſtuyvers *van waerde van* vyfgyldens *in de Schatkiſt van ſin* Zarſe Mayeſteyt. *&c.* Optandum eſſet, *ut* promiſſis ſtaret *Dn. Theſing.* Sed literæ *Dn.*

Bloau

Bleau & Dn. Petzold ad *Nob. Dn. Sparfvenfeld* spē noſtram in herbâ ſupprimere videntur. Ita enim ille Amſtelod. d. 10 Apr. 1700. *Je me ſuis informé de ce que le Sr.* Theſing *a deſſein de faire, en vertu de l' octroye & du Privilege du Czar, mais il n' a encore rien fait, je ne crois pas méme qu' il faſſe quelque choſe, à moins que quelqu'un, qui fut plus ſcavant dans ces affaires s' en veullie mesler & s' aſſocier avec luy, ce qu' il ſouhaitte fort; mais il aura de la peine à trouver ſon hommez. Les Moſcovites, comme vous le ſcavez, ſont gueres curieux, tout ce qu' il font eſt par contrainte, & pour complaire au Czar, lequel mort, adieu les eſtudes.* Hic vero d. 9. Apr. ejüsd. anni: Theſing hat ein Privilegium auf 15. Jahren/ ob er ſchon ſehr wenig thut/ und ſelber keine capacität dazu hat.

§. 10. Ut conſtet Czarem nihil reliqui feciſſe, quod ſubditis ſuis expoliendis conducere poſſit, non præterire poſſum ea quæ reperi in Hiſtoriſchen Remarques Hamburgenſibus d. 23. Maij 1702. pag. 167. Herr Elias Kopijewicz, ſo mit Ihrer Czariſchen Mayeſtet in Moſcau allergnädigſten Privilegio verſchiedene Bücher geſchrieben/ und Anno 1698. in Amſterdam eine Druckerey zu excolirung der Sclavoniſchen Sprache (von welcher die Rußiſche ein Dialectus iſt) angerichtet/ iſt anjetzo in Berlin würcklich in Unterhandlung begriffen/ daß beſagte Druckerey dorthin zu der von Ihro Königl. Mayſt. in Preußen errichteten Academie

des

des Sciences soll transportiret werden. Exhibent dein Catalogum librorum, partim impressorum, partim prælo paratorum: Sed experientia docuit nihil omnino hactenus typis descriptum. Cum averem scire, quâ fortunâ uteretur Berolini, egi cum Dn. *Nöller* Bibliop. Rigensi, ut quid rei esset inquireret; qui desiderio meo velificatus, hoc responsi â *Dn. Ulrich* Liebpert Berolino die 28. Febr. anno 1702. tulit: Was anlanget wegen der Rußischen Schrifft / kan ich meinem Herrn nichts gewisses davon berichten. Es ist zwar hier viel redens davon gewest / aber nicht zum stande kommen. Die Buchstaben sind Griechisch / aber auf ein 8. oder 10. stücke sind anderer gestalt; Sie haben hier sollen geschnitten werden / aber sie können nicht mit einander über einkommen / sind welche die sagen: Sie können die Sprache aussm fundament, andere die da sagen: Sie können nichts / also ist es ins stecken kommen / und biß diese Stunde nichts daraus worden.

§. 12. De Bibliothecis quid dicam? Nullam harum apud Scriptores invenio mentionem. Ex relatione *Dn. Sparfvenfeld* didici, Czarem habere aliquam satis instructam & mscr. & impressis libris, eamq; in aulâ ipsius asservari. Est & Patriarchæ sua, non minori librorum numero celebris. In singulis provinciis suas adornarunt, Metropolitæ, Archiepisc. Episc. inprimis in Monasteriis eas reperire est; ibique

que Mſcr. antiquiſſima ſumma cura aſſervantur. Apud Eccleſiaſticos alioquin præter *Pſalterium & Manuale*, *libellumque precum*, raro quidpiam invenies. Qui nobili loco nati ſunt, Hiſtorias patriæ & alias Mſcr. legunt. De reliquis libris minus ſunt ſoliciti; ut apud privatos ſi Bibliothecam (extra domum *Luciani Holoſow*, & pauciſſimorum) quæſiveris, operam luſiſſe te deprehendas. Interim libros ſplendidè veſtiri curant, nec auro & argento parcunt uni lateri exornando: alterum quod menſæ imponunt plerumque deauratum non eſt. Hodie autem multi utrumque ornatu ſimili dignantur.

CAPUT XVII.

§. 1.

Monaſteriorum mentionem planè omittere non poſſumus, quæ olim *officinæ fuêre jejunii*, *vigiliarum*, *precum*, *beneficentiæ*, *charitatis & laboris*, *inſuperque ſtudioſorum Scholæ*. *Hofm.* Cont. L. U. Tom. I. pag 109. hodieque planè degenerarunt in otioſorum hominum receptacula. Magno numero viſuntur in Ruſſia, tam viris quam muliebri ſexui dicata. In hæc ſe conferunt, pars paupertatis cauſa, alii ob ingraveſcentem ætatem, quidam ſanitatis minus validæ curandæ cauſa, multi quod cum thori ſocio vel ſociâ non ipſis conveniat, quidam aliis moti rationibus: Quarum

rum postremam & rariſſimam devotionem dixeris; quæ tamen divites quoque eò traduxit. In Monaſterium transiens, olim omnia ſua bona legavit Monaſterio, poſtea partem quoque hæredibus reliquit. Cum ſic ferè tota regio Monaſteriis addiceretur; ut ipſi *Czari* tandem absque colonis vita transigenda fuiſſet: Malo huic medicina facta hoc *Statuto*: *Si aliquis patrimoniatus cujuscunq; conditionis, aut vidua, in Monaſterium ingreſſus, aut ingreſſa fuerit, patrimonia qualiacunque (ſi quæ habuerit) illi non det, nec poſt ſuſceptum monaſticum habitum ea amplius adminiſtret. Sed reddat agnatis ad ea de jure vocatis, qui teneantur ipſi usque ad mortem de omnibus neceſſariis proſpicere. Quod ſi iſti non præſtiterint, liceat ei patrimonia ſua vendere agnatis, aut extraneis; Empta autem patrimonia poterit ad libitum cuicunque vendere, vel donare, retinere autem poſt ſuſceptum habitum nullo modo.* Stat. Moſcov. cap. 17. Leg. 43. Quædam proinde divite gaudent proventu: quædam ſatis paupere.

§. 2. Regulam *S. Baſilii*, (qui in Oriente Sec. 4. ut *Benedictus* in occidente Sec. 6. Monaſticâ vitam ad certas regulas alligarunt, vide *Diſputationem noſtram Synodalem de Votis Monaſticis Upſaliæ Anno* 1698. *habitam, cap. 2. pag. 7. ſeq.*) in Ruſſia ſeqvuntur; quæ neutiquam in tot & innumeras ferè familias, uti in Lat. Eccleſia diviſa. Exiſtimat *Warm. c. 5. p. 34.* etiam *Benedicti & Nicolai* Sectatores Monachos inveniri: Sed de

de hoc apud alios, si *Opp.* excipias, nulla prorsus extat mentio. Imò cum omnes Græcorum Monachi *Basilii* regulam sequantur, *Orient.* Kirchenstat p. 10. non video undè plures Regulæ ad Moscovitas emanârint. Consentit *Pernisten* Relat. *de Moscov. i frati sono tutti del ordine di San Basilio.* Errarunt proinde illi qui *Petrejo* retulerunt, eos esse *Bernardi* regulæ addictos. vide l. 6. p. 4.

§. 3. Regulæ suæ sunt observantissimi. Statis temporibus nocte dieq; cultui divino vacant. vid. *Petr.* l. 6. p. 26. *Rosaria* semper ad manus habent. Sunt autem *Rosaria Russorum* ex corio fabrefacta; certis peculiari modo paratis nodis distincta; cum *Romanæ Eccesiæ Rosaria* ex globulis constent: & hunc morem orandi per calculos, ab *Eremita Petro*, introductum jam A. C. 1090, etiamnum servat. Eorum nullus usus in Ecclesia Græca, si fides *Orient.* Kirchenstat pag. 18.

§. 4. Austeram degunt in Monasteriis vitâ: nunquam comedentes *carnes & pisces recentiores*; Sed tantum salsos, cui addunt *mel*, *lac*, *caseum*, & *olera*, inprimis *cucumeres* salitos. Bibunt autem *quas* seu liquorem ex aqua, cui parum farinæ injectum, compositum; ingrati & acidi saporis; cui etiam cucumeres immittunt & cochlearibus comedunt.

§. 5. Extra septa Monasterii ab amicis interdum lautius habentur, ut etiam bene poti reducendi sint. In Monasteriis neque vinum, neque vinum adustum, neque medonem, aut

cereviſiam inebriantem ſervare licet: queis ſi Pontificiorum Monaſteria privaveris; Monachos quoque omnes in exilium miſeris. His enim vina generoſiſſima, quibus plerâque abundant, præcipuum eſt coactæ & violentæ detentionis ſolatium.

§. 5. Plurimi ſunt indocti, ſimplicitate & ſtupiditate celebres; & de his non minus ac de plerisq; Ruſſis è plebe verũ eſt hodieque, quod *Clemens Adamus* dixerat: *Orationem Dominicam decimus quisque haud novit.* Pauciſſimi decem præceptorum habent notitiam; credentes hanc ad Dominos & primarios Eccleſiaſticos, non verò ad ſe ſpectare. *Orient. Kirchenſtat p. 20.* etiam teſtis eſt, ignorantiam hanc apud Græcos quoque Monachos regnare: Was endlich die Literatur der heutigen Griechen betrifft/ ſo iſt gewiß daß ſo wohl zu Athen/ als in dem übrigen Griechenlande/ die alte Philoſophie und rechtſchaffene Gelehrſamkeit gantz zu boden liege/ und die meiſten Prieſter und Mönche die alte Griechiſche Sprache nicht verſtehen/ ja es iſt manches orts von den Biſchöffen verbotten/ daß niemand die alte Poeten, Redner/ Philoſophos und andere Scribenten leſen möge. Deßhalben lernen die meiſten in der Schule deßwegen Griechiſch leſen/ daß ſie ihr Breviarium oder Stunden Gebete können auffagen/ die aus ſchönem Griechiſch beſtehen/ und auf welche/ wie die Papiſten auf ihre Horas Canonicas, und die Nonnen auf dem Pſalter/ die Griechen/ nicht allein die Prieſter

ſter und Mönche / ſondern auch die meiſten der Leien / den gröſten theil ihrer Religion gründen.

§. 6. Multos Monachos in plateis videas ruſticorum inſtar, currus regentes, & mercaturam exercentes, qui â ſecularibus non niſi veſte diſcerni poſſunt. Sic plebei etiam apud Græcos Monachi laboribus dediti, nec in otio vitam tranſigunt, ut fit apud Pontificios, quorum pars maxima Vacunæ vacat. Veſte pullâ utuntur: comam alunt & barbam.

§. 7. Reguntur ab Archimandritis, Abbatibus, Igumenis, Prioribus &c. quorum apud inferiores & fratres authoritas ſatis magna. Inter Monaſteria eminet S. Trinitatis Sergii, quod caput præ reliquis effert

Quantum lenta ſolent inter viburna cupreſſi;

ut mihi hoc de ſuo largiatur Latinorum Poëtarum princeps *Virgilius*. De quo Monaſt. *Sup.* cap. 15. §. 1. pag. 141.

§. 8. Ordinem quo ſe invicem excipiunt, habes in *Statutis* Moſcoviticis cap. 10. *de judiciis*. Sed & ex mulcta eorum qui verbis injurioſis Abbatem hujus vel illius Monaſterii exceperit, quæ non æqua omnibus dictatur, quid interſit diſcriminis certus eſſe poteris. Qui enim Abbati Monaſterii S. Trinitatis ſolvere tenetur Rublos 100. Abbati ex Wlodimirienſis Nativit. Chriſti Monaſterio ſolvit 90. & ſic minuitur mulcta in reliquis. Eliguntur Principis arbitrio, cui nemo reſiſtere audet. D. *Bothwidi* th. 40. De Mo-

nialium Monasteriis, vide *Meyersb.* pag. 32. de *Eremitis Lasizium* pag. 166. *Herberst.*, pag. 31.

CAPUT XVIII.

§. 1.

REgimen Moscoviticæ Ecclesiæ quod concernit, habuit illa olim *Metropolitam* tantum, à Patriarcha Constantinopolitano electū & constitutum; postea vero *confirmatio* ipsi solum relicta; Dein Episcoporum & totius ordinis Clericorum consensu ordinatum, donec jus constituendi illum sibi vindicasset Magnus Dux; qui etiam *Metropolitæ* titulum in *Patriarchatus*, proprio motu commutavit. *Olear.* l. 3. c. 28 p. 304. tradit equidem Patriarcham *Philaret Nikititz* ultimum fuisse *Patriarcham à Constantinopolitano* confirmatum: Sed jam antea hæc videtur ipsi derogata fuisse authoritas. De hoc in *Stepenna Kniga.*, Mscr. & vita *Joannis Basilidis*, hæc reperio. *Primus Patriarcha Moscoviæ fuit* Job, *prius Metropolita Moscoviæ. Creatus* autem *est anno Mundi 7063. à Jeremia Pat. Constant. qui ipse in Moscoviam venit cum Metropolita uno & duobus Episcopis Græcis. In magna autem Novogardia posuit Archiepiscopum Alexandrum in primum Metropolitam ejusdem &c.* Et ab illo tempore *Czares* Patriarchas constituisse, mihi quam maximè fit vero simile. Conf. *Guagnin.* in ed. *Albini.* p. 226.

§. 2. Hodiè electio ipsius fit in majori arcis Templo Sobor, congregatio, dicto. Ex

Ex Metropolitis, Archiep. eliguntur duæ, ternæ & interdum quinæ personæ, quorum eruditio, prudentia, pietas cæterorum antecellere creditur, quas *Czari* commendant; qui instituto cum Ecclesiasticis colloquio, id muneris digniori committit. Interdum cum optio inter illos datur difficilis, sorti decisionem committunt; quæ etiam nonnunquam repetitur sæpius, ad leniendam aliorum invidiam; Cui cum Czaris accesserit consensus, Electio rata habetur. Electores autem dant ipsi literas vocationis, quibus eum rite electum testantur: de qua Electione vide *Petr.* l. 6. pag. 3. dicentem: Hwilcken/ når som han skal wäljes och wijes/ ingen minder tijd/ id skeer/ än når en Storfurste uthwäljes. Et ut pateat quanta sit in hoc negotio authoritas *Czarii* addit: Mißhagar samma Person Storfursten/ som the uthwald hafwa/ tå tager han en annan ther til/ then honom täckes/ och achtar intet/ om han til samma kall är dogelig eller ey/ och alle the andelige stå honom emoot/ moste han tå likwäl taga ther widh/ och blifwa Patriarch så länge Storfursten synes. Hæc postrema verba videntur innuere, pro arbitrio Principis iterum deponi posse: verum experientia firmat, quod cum *Patriarcha Nicon* esset loco movendus, tunc à *Czare* tres accersitos esse Patriarchas Græcos, qui sententiam de eo tulêre, & officio indignum judicavêre; ut absoluta sua potestate in hoc

passu non utatur. Jure optimo proinde attulit sequentia *Dn. Sir.* cap. 5. p. 86. Nec minus in Russica Religione laudandum, quod ab electione *Patriarchæ*, non excludant magnum Czar, secus ac hodie contra vocem Spiritus Sancti & Antiquorum Praxin, in Romana fieri solet Ecclesia.

§. 3. Hujus Patriarchæ â *Czare* in universo regno summa est authoritas: Titulo gaudet eo quo Czar, excepto quod se non Czarem sed Patriarcham nominat. Patriarchen / inquit *Petr.* l. c. brukar så högh Titel som Storfurſten / allenaſt at han intet ſkrifwer ſigh för Czar &c. Judicium in rebus spiritualibus exercet, religionis *curam* habet, mandato Principis, cui summa incumbit. vide *Quenst. Part.* 4. c. 13. Sect. 2. q. 5. Officio satisfacturus, *Pietatis*, licet superstitione & erroribus contaminatæ, sedulus est promotor; & quæ huic scopo obtinendo ipsi videbuntur conducere, ordinare ipsi integrum est, & sic ordinata Czar mandat executioni dari. De hoc *Olear.* l. 3. *Itin.* cap. 28. p. 304. Der Patriarche hat nach dem Großfürſten die gröſte Ehre und Gewalt im Lande; Iſt Richter über die Geiſtlichkeit in Sachen / die nicht bloß dem weltlichem Rechte unterworffen / hat aufſicht auf die Religions Sachen / gute Sitten und Chriſtlichen Wandel / und was ihm dabey gut deucht / mag er nach belieben ordnen / einführen und abſchaffen / und befielet dem Großfürſten die Execu-

tion.

tion. Et si fides *Dn. Perniſt.* inconsulto Patriarchâ, nihil majoris momenti, determinat. *Il gran Prencipe non risolve ò non determina cosa d' importanza, senza il parere, del Metropolita.* Hic ipsius tempore nondum titulo Patriarchæ gaudebat.

§. 4. Patriarchæ dignitatem illustrat cap. 12. *Stat. Moscov.* cujus I. lex ita sonat: *Patriarchæ officiales, aulici, filii nobilium, subditi, cæterique cujuscunque conditionis homines, qui vivunt in Patriarchatus bonis, judicentur in quacunque causa, sive actores, sive rei in aula Patriarchæ; nunquam enim tempore antecessorum Tzarum, & piæ memoriæ Domini Tzaris, & totius Russiæ Magni Ducis Michaelis Federowitz, ad aliquam Cancellariam vocati fuerunt, sed semper ad illam, cui ipse præsidet.* Hinc quoque officiales Patriarchæ & Consiliarii, Tzaris dignitate proximi. Lege II. vero ita constitutum: *Sed si Patriarchæ officiales muneribus corrupti, vel amicitia depravati, aliquem injustè judicaverint, & hic appellationem ad Tzarem interposuerit, admittatur, & ejus causa ab officialibus Patriarchæ ad Tzarem & ejus Bojares avocetur, & comperta veritate, quod illi injuste judicaverint, puniantur sicut constitutum est de judicibus Tzaris.* Quo jure proinde *Guagninus* c. 2. *Descr. Mosc.* dixerit: *Arces, civitates & omnes administrationes seculares ipsis ademtas;* non video. Nec id sequitur ex hac relatione *Herbersteinii* pag. 22. *Episcopi, duntaxat circa res divinas, ac ipsam religionem*

piè procurandam ac promovendam sunt occupati: rem autem familiarem & publica negotia officialibus administranda committunt. Nam & idem faciunt Pontificii Episcopi, quibus administrationem ademtam esse, nemo affirmaverit. Unde *Petrejus:* Metropoliterne / Patriarchen / Abbaterne och Priorer i Clöfteren hafwa sina egna Landbönder / och åhrlig inkomst l. 6. p. 4. Reditibus Patriarcha gaudet ampliſſimis, ſi fides *Talandro* cap. 9. pag. 58. Dieſer Patriarche hat ohngefehr drey und viertzig tauſend zwey hundert Pfund jährliches Einkommens.

§. 5. Ab hoc etiam Czar coronatur ſeu ungitur; qui poſtquâ Principum digniſſimus eum rogavit nomine populi, ut Czarem dignetur ungere, manu prehenſum Czarem in ſede Regia colloeat, crucis ſigno munit faciem ipſius & pectus, imponit capiti mitram Ducalem, corona ornatam, finiens ceremoniam hanc benedictione, quam ipſi Patriarcha, Archiepiſc. Epiſc. & totus Clerus impertiuntur; commendans ei *Timorem DEI, amorem juſtitiæ, & religionis defenſionem. Taland.* cap. 6. pag 40. A nemine, ne quidem ipſo Czare Patriarchæ deſtinatis facilè contradicitur: Et plura pro arbitrio Patriarchæ eſſe immutata teſtis eſt *Olearius.* Hodie defuncto *Adriano* nemo eſt ſurrogatus, licet ſedes jam ultra biennium vacaverit; quæ tamen aliàs intra ſemeſtre ab alio occupata. Hinc ſuſpicio & hic mutationem meditari *Czarem*; ſed fortè temeraria.

§. 6.

§. 6. Metropolitas secundum *Olearium* lib. 3. capite 28. pagina 305. habent præterea quatuor. 1. *Novogrodiensem.* 2. *Rostopiensem.* 3. *Casanensem.* 4. *Sarkiensem.* Quos excipiunt Archiepisc. septem 1. *Wologdensis.* 2. *Resanensis.* 3. *Susdalensis.* 4. *Twersensis.* 5. *Sibirensis.* 6. *Astracanensis.* 7. *Plescovensis.* De *Meyersb.* pag. 27. addit *Archangelensem.* Hos excipit Episcopus *Columnensis.* De *Meyersb.* addit. Episcop. *Viatkæ.* Post illos numerant *Protopopas, Popas & Diaconos. Archidiaconum* unum habet Patriarcha, Cancellarii vices obiens. *Patriarchæ, Metropolitis, Archiep. & Episcopis* nunquam uxorem ducere integrum est, cum è Monachorum ordine sint electi. Interim viduo, ubi in Monasterium se contulit, patet aditus ad ipsum patriarchatum. Exemplo sit *Philaret Nikititz Czaris parens*; quod tamen singulare, nunquam fortasse imitandum.

§. 7. Non licet Ecclesiasticis annulos gestare, nisi *Protopopis & Diaconis*; nec uti caligis; nec lintea, sed lanea indusia tantum induere, neque molli lecto membra excipere fessa. Ipsi tamen Patriarchæ non quidem lineum sed sericũ fusci coloris, indusium concessum est. Vestis *Patriarchæ & Metropolitis* communis est tunica nigra prolixa, cui adhuc pallium nigrum injiciunt. Nigri coloris panno nemo, præter Ecclesiasticos & Monachos, in Moscovia vestitur. Mitras *Archiepiscopi, Episcopi*

& *Abbates* nigras & rotundas gestant: solus *Novogrodiensis* albam bicornem more Romano. *Olear.* sic describit capitis ornatum: Auf dem Kopfe tragen sie schwartze Hauben / bey drey Ellen weit / welche in der mitte eine runde Platte / als einen großen Teller und hinten vom Kopfe herunter hangend haben. Baculum in modum crucis formatum manu tenent *Olear.* Wañ sie auf der Gaßen gehen / haben sie stäbe in Händen / die sie Posok nennen / so oben ein guten finger lang / fast in einen rechten Winckel gekrümmet.

§. 8. Poporum seu Sacerdotum quantus in Moscovia sit numerus inde cognoscas, quod Moscuæ 4000. numerentur: cum in Templis majoribus 6. 8. & 10. reperiantur.

§. 9. Hi ad ministerium sacrum destinantur hoc modo. Ille qui Sacris initiari cupit adit Patriarcham vel Metropolitam &c. ubi examinatur, non quidem ab ipso Patriarchâ, sed alio cui illud commisit: qui si ipsi testimonium dederit, quod bene legere, scribere & cantare didicerit, ordinatur & ordinationis ipsi dantur literæ.

§. 10. In vestitum datur ipsi tunica sacerdotalis, parum â plebeis tunicis differens; coloris promiscui. Crines in vertice non raduntur, sed forcipe secantur & capiti pannеum capitium *Skuffia* dictum imponitur: Quod dein semper gestant, nec in gratiam ullius loco movent. In hoc dignitatem ipsorum

rum potissimum consistere facit. *Warm.* cap. 5. p. 33. Worinnen ihre gantze Priesterliche Würde bestehet / und käme der jenige so Ihm sothanes Skuffia oder Weyhmützlein von dem Kopf abschlagen solte / in sehr große Straffe. Simonia valde in usu. *Warmund.*

§. 11. *Popis & Diaconis* non tantum licitum est uxores ducere, sed tenentur eas sibi adjungere, idque uti volunt, ad præscriptum Pauli 1. Tim. III. 12. *Episcopus sit unius uxoris vir.* Peculiarem quoque meretur observationem, *quod Virginem teneantur ducere :* Sie seynd verbunden eine Jungfer zu nehmen inquit *Talander* c. 9. p. 58. Qui uxorem violatæ pudicitiæ ream invenerit, ministerio sacro adhiberi nequit. Sammaledes skal ey heller wijas til Präst som kräncker en Jungfru / heller och märker första natten han hoos sin hustru ligger / att hon icke war Jungfru. *Petr.* l. 6. pag. 47. Mortuâ uxore, à sacro ministerio abstinere debet, nisi ætate & moribus conspicuus inveniatur; nec quicquam illorum obire, quæ antea obierat. In choro tamen instar Diaconi, legere & cantare ipsi licet. Sæpè etiam junior Sacerdos, cui castè extra conjugium vivere difficile, deposito habitu sacerdotali, mercaturæ vel opificio se addicit, & sic secundas celebrat nuptias.

§. 12. Episcoporum jurisdictioni subsunt *Clerici*, *Monachi*, *Moniales*, *Proscurnicæ* (viduæ Sacerdotum pinsendis panibus sacris

de-

destinatæ) *uxores & filii Sacerdotum, viduæ & obstetrices, ac ministri monasteriorū, quique vestes monachorum conficiunt & similes. D. Bothw. th. 42.* quod de actionibus ad ministerium ipsorum spectantibus accipiendū. In cæteris judici seculari subsunt, perinde ac laici. Committit *Dn Sir.* Fabrum cum Sacrano, nec obscurè partibus hujus accedit. Dixerat *Faber p. 171. Nec se unquam Imperator ipse de pœnis Clericorum ingerit. Hoc Episcopalis tantum animadversionis constanter affirmant & prædicant, ut eos arguant, & castigent, quos sibi subditos Evangelicus ordo, & in sortem Domini vocatio fecerit.* Subdit *Sir.* Ast imperitum & inexpertum sese iterum præstitit *Faber*, cum *Sacranus Elucidarii* sui cap. 2. errorem Moscorum 40. hunc referat: *Dicunt*, sunt verba Sacrani, *Secularibus Dominis, eorum præsidibus, licere sine nota excommunicationis majoris, verberare & deponere eorum Patriarchas, Episcopos, sacerdotes.* Sed utriusque assertioni sua constat veritas. Illi quidem, si de iis sermo, quæ ad officium ipsorum spectant. Huic, si de aliis criminibus & offensis agas. Impunè tamen verberare ipsos non licet: licet de facto sæpè fiat; quod cum ipse *Dn. Sir.* observaverit ex *Petr. Olear. Herberstei-nio*; cur dicam *Fabro* scripserit non conjicio. *Petrejus*, inquit, docet l. 6. à Patriarcha & Episcopis coerceri sacerdotes in actionibus officium eorum spectantibus; ast in aliis peccatis, adulterio, furto, homicidio, proditi-

one

one &c. Magistratus politici coërcitioni eos esse subjectos &c. Talem autem exemptionem ac in Papatu, ibi vigere, nemo dixerit. Hinc illæ *Sacrani* lachrymæ.

§. 13. Officium Episcoporum est Sacerdotes, ordinare ac dissidia in religione componere: Sacerdotum ter in septimana Sacra peragere. Hæc de jurisdictione Episcoporum & de Clericorum coërcitione, paucis delibasse sufficiat.

§. 14. Necessarios proventus habent è prædiis, aliisque extraordinariis beneficiis. Sacerdotes plerumque ex contributione curialium seu Parochianorum sustinentur: assignanturque eis domunculæ cum agris & pratis, unde victum quæritant. Tempore belli etiam tenentur exercitum milite augere, ut reliqui Bojares. The moste ock giöra sin Nußtienst som andre Bojarer / når krig är förhanden / och hålla så många hästar och karlar / som the hafwa godz och inkomst til. Ty Patriarchen / Metropoliterne / Biſperne / samt Munckerne / hafwa fierde dehlen af landet under sine klöster: Kneßerne och Bajorerne den andre fierde dehlen / och Storfürſten så mycket som både dehlerna / thereffter the ock skola sigh rusta / och ferdige hålla når krig är / och the på tog uth draga skola. *Petr.* l. 6. p. 4.

§. 15. Ecclesiastico Ordini tantus habetur honos, ut summis Ducibus præferantur Metropolitæ &c. vide *Petr. l.* 6. pag. 4. ubi Bo-

ja-

jarum filii ipsis ministrare dicuntur. The förnämste af them hålla öfwer 1000. Ajorer / som dem dageligen tiena / och somlige minder / som the hafwa förmögenhet til.

CAPUT XIX.

§. 1.

DE Conciliis apud ipsos habitis verbo agamus. Nationalium satis magna apud ipsos veneratio; quorũ duo occasione *Sectæ Roskolkicæ* habita. Primum A. M. 7162. Moscuæ in arce; cui interfuerunt *Czar Alexius Michailovitz*, *Nicon Patriarcha* & totius Cleri præcipui num. 34. una cum toto *Senatu Principis* seculari. In hoc verba fecit *Nicon* & Schismaticos refutavit, de modo signando se cruce & emendatione librorum impressorum; eo successu ut *Czar* & totum *Concilium* statueret, fidem deberi codicibus vetustis membranaceis; & secundum illos impressos emendandos. Quorum sententiam *Patriarcha Const.* de eo consultus, approbavit, & plusculos Codd. Manuscr. Czari submisit.

§. 2. Alterum celebratum Anno Mundi 7190. d. 5. Julii in Granwita Czaris arce præsentibus. *Czaribus Joanne & Petro*, & præcipuis è Clero: Sed & *Czarissa Nathalia Kirilovna & Principes Tatiana Michalovna, & Sophia, & Maria Czarum Sorores* aderant, in quo prius Concilium confirmabatur, & quod libri Patriarcharum *Philareti & Josephi* tempore

im-

impressi, emendatione egerent ipsis ad oculum demonstrabatur. Tantum autem tumultum Schismatici excitarunt, ut eo perculsi Czares & reliqui coronâ exire parârent. Sed precibus Procerum moti, ad tempus usque precum vespertinarum interfuere. Caput autem *Mikitæ* tumultuantium principi amputatum: Cæteris libri ademti: & ne tumultui ansam darent inposterum, Vulcano traditi. Hanc relationem suis circumstantiis munitam, communicavit nobis Generosissimus *Dn. Sparfvenfeldius*, qui tempore postremi hujus Concilii Moscuæ degebat. Sed de Conciliis late tractatur in libro *Objed Duchowni*, ad quem Lectorem remittimus.

§. 3. Paucis adhuc monendum, ex *Herberst.* p. 22. quod præter *septem Concilia Generalia* Russi nulla agnoscant. Illa autem sunt: I. *Nicenum* in quo 318 Episc. *Arium*; II. *Constantinopolitanum I.* in quo 150. Episc. *Macedonium*; III. *Ephesinum I.* in quo plus quam 200. Episc. *Nestorium*; IV. *Chalcedonense* in quo 630. Ep. *Eutichen* damnârunt. V. *Constantinopolitanum II.* Anno Christi 553. VI. *Constantinopolitanum III.* An. Chr. 680. VII. *Nicenum II.* An. Chr. 787. celebrata. Hoc ita intelligendum existimo; Reliquis tantam authoritatem non esse tribuendam: omnem autem illis adimendam, non sinunt credere provocationes ad Concilia particularia, non infrequentes.

CAPUT

CAPUT XX.

§. 1.

CLaudat hanc Sectionem *Sanctorum* memoria, quorum cultus apud Russos utramque facit paginam. Ordinem talem eis assignavit *Basilides Cap.* 13. Responsionis, quo agit de veneratione Imaginum. *Enimvero*, inquit, *divinarum Imaginum, prima est JESU Domini & Servatoris nostri. Deinde purissimæ Genitricis ejus. Tertium obtinent locum eæ, quæ sunt potestatum cœlestium Sanctorumque omnium.* Præcipuos horum enumerat *Oderbornius in vita Basilid* pag. 320. *De sanctorum hominum numero S. Nicolaum, Michaelem Archangelum, Eliam vatem, & Johannem Baptistam religiosissimè venerabatur, futurum ratus, ut post tot patrata facinora, illorum intercessione ad DEum immortalem commendaretur.*

§. 2. Rationem invocationis hanc dat *Basilides*, & quidem *B. Virginis*: *Ea est mediatrix salutis hominum, ac per eam placatus est nobis DEus.* De reliquis ita: *Saluti nostræ opitulantur.* Sed frivolam esse rationem, quis non videt? De Sanctis è gente Moscovitica, vide *Olear.* lib. 3. cap. 27.

§. 3. Observatione peculiari digna quæ tradidit *Meyersb.* pag. 27. *Simulachra omnia, præterquam in Ecclesiæ altari, Moscovitæ respuunt. Sed à Græco, vel Russico penicillo delineatæ Divorum Iconibus tabulæ, postquam eas pro*

auro, vel argento permutatos (emere non licet) suas fecerint, & aqua asperserint lustrali, in tanta apud eos sunt veneratione ut addubitare liceat, quonam eos cultu prosequantur.

§. 4. Pergit laudatus Author: *In ædibus suis privatis plures quisque habet, quæ in cœnaculorum & cubiculorum angulis collocatæ, & juxta uniuscujusque facultates argento, auro, ac gemmis ornatæ, tam familiarium, quam advenarum cultui exponuntur. Coram his luminibus actensis preces suas fundunt, easque profectò compendiosas.*

§. 5. Tanta est imaginum necessitas, ut in omnibus actionibus sacris adhibeantur. *Monachis, aut Sacerdotibus preces suas absente imagine ad DEum fundere, nullo modo licet. Ita Dn. Meyersb. De omnibus hoc asserit Pet. Lib. 6.* Sed audiamus iterum *Dn. Meyersb. Si baptizandus est puer, si connubia jurgenda, si juramentum præstandum, si defuncti cadaver terræ mandandum, imagines adhibendæ.*

§. 6. Nec sequentia prætermittenda censemus. *Ab intimis templorum parietibus, circumquaque à privatorum pietate appensæ pendent imagines. Si vero aliquis Ecclesiæ decreto reliquorum communione privetur, eâdem pœna sacra ejus plectitur Icon, è templo enim detracta excommunicato domum suam deferenda traditur, admittenda rursus cum ipso, si Ecclesiæ fuerit reconciliatus.*

§. 7. De cultu quem ipsis exhibent, ad-

venæ sic loquitur sæpius allegatus *Meyersb.* l. c. *Cum Moscovitarum aliquis alterius conclave ingreditur, omnibus, quos ibi offendit, cujuscunque dignitatis fuerint, insalutatis, circumlato confestim obtutu angulos perlustrat, an Imagines adsint? Quas si illico non viderit, interrogat annon aliquis ibi DEUS sit: Ostensas autem ter se inclinando, & crucis signo muniendo veneratur. Inde erga adstantes humanitatis officia adimplet. Peractis negotiis abiens, imagines iterum eodem venerationis cultu prosequitur.*

§. 8. *Si vir cum uxore sua generationi operam dare velit, imagines aliquo velo operire tenetur, teste codem* l. cit. Omnia quæ hic *Dn. Meyersb.* retulit, apud *Olear.* l. 3. cap. 26. quoque germanicè legi possunt.

§. 9. Quæ fata maneant cariem sentientes, sic exponit *Meyersb.* pag. 28. *Porro si aliqua ob vetustatem evanidis coloribus carios a conciderit, eam projicere, vel comburere religioni sibi ducunt, fluento potius supernatare volunt, quo sors duxerit appellendam, aut in aliquo cœmiterio, tanquam suo usui mortuam sepeliri.*

* * *

Secti-

Sectionis Secundæ
Dogmaticæ
CAPUT I.
De *Justificatione.*

POscit nunc institutî ratio, ut pedem promoveamus ad dogmata indicanda, & quantum tempus patietur paucis examinanda; quod cum receperimus nos facturos verbis *Confessionis Russicæ*, â methodo ipsi recepta recedere nobis erit religio. Cum autem Auctorî volupe fuerit, tres quasi præliminares tractationi & divisioni præmittere quæstiones, has sicco pede prætereundas minime censemus, cum doctrinam de justificatione contineant.

§. 2. Quantum contentionis super hoc caput: *An justitia sit ex lege, an ex prædicatione fidei, an vero ex utraque simul? Apost. Paulo cum Adversariis intercesserit, in pererudita Disquisitione Inauguralî cui Tit. Zelus Vindex* ed. Aboæ 1703. ostendit *Dn. D. Johannes Rungius Sup. Narv. successor meus honoratissimus.* p. 4. Et dolendũ quam maxime, quod totus ferè orbis Christianus, Judæorum legat vestigia, & vel ex operibus solis, vel ex fide & operibus justitiam arcessat; quanquam soli fidei hanc acceptum ferendam tota doceat Sacra Scriptura, &

Paulus quam luculentissime. His qui operibus maximè confidunt, accensenda est tota Ecclesia Græca hodierna & Moscovitica quoque, uti patet ad oculum ex quæstionibus in Confessione præmissis, quarum

§. 3. Primæ his verbis conceptæ: *Quid tenere atque observare orthodoxus & Catholicus homo debeat, ut æternæ olim vitæ hæres fiat?* Cum respondet: *Rectam fidem & bona opera*: hâc addita ratione: *Qui enim hæc duo servat, ille bonus Christianus est, certamque æternæ salutis spem habet*, teste Scriptura, quam allegat, nempe *Jac. II. v. 24. & 26.* Dein *1. Tim. I. v. 19. & 1. Tim. III. v. 9.* non obscurè indicat, operum maximè habendam esse rationem, quod ex quæst. 9. pag. 26. patet, ubi *spem salutis æternæ habendam esse adminiculantibus nostris operibus asseverat.* Quo ipso Autor in fidem injurius est haud dubie, & dictis his ad sententiam suam stabiliendam abutitur.

§. 4. Nam quod dictum *Jacobi* attinet, in eo *Apostolus* nullo modo operum necessitatem ad salutem adstruit, sed id requirit, ut testimonium perhibeant veræ fidei, se per opera bona à fide mortua separanti; unde tamen non sequitur ad vitæ æternæ consecutionem necessariò requiri opera. Quia autem *Apologia Augustanæ Confessionis* pag. m. 107. de hoc loco asserit, quod nullus alius locus magis putatur officere nostræ sententiæ, haud supervacanea censenda opera, si & illam audiamus.

§. 4.

§. 4. *Sed est facilis & plana responsio*, inquit, *Si non assuant adversarii suas opiniones de meritis operum, Jacobi verba nihil habent incommodi.* 1. *Hic locus magis contra adversarios facit quam nos; Illi namque de fide nihil dicunt, quam Jacobus retinet.* (Quod & *Confess. Ruff.* facit, hac in parte Pontificiis vetustioribus præferenda: Recentiores enim fidem quoque poscunt.) 2. *Non sensit Jacobus nos per bona opera mereri remissionem peccatorum & gratiam, loquitur enim de operibus justificatorum, qui jam sunt reconciliati, accepti & consecuti remissionem peccatorum. Jacobus paulo ante dixit de regeneratione, quod fiat per Evangelium. Non igitur per opera.*

§. 5. Quibus si subjunxerimus ex *Solida declaratione Concordiæ* pag. m. 639. sequentia: quantum à mente *Jacobi* abfuerit illa sententia, quam adversarii ipsi tribuunt, constare putamus. *Jacobus* (*ut Apologia docet*) *agit de eorum operibus, qui per Christum jam sunt justificati, cum DEO reconciliati, & per Christum remissionem peccatorum sunt consecuti. Cum vero quæritur, unde fides hoc habeat, & quid requiratur ut justificet & salvet, tum falsum erit, si quis dicat fidem non posse justificare sine operibus: vel fidem quatenus charitatem, quâ formetur, conjunctam habet, justificare: vel fidei ut justificet, necessariam esse præsentiam bonorum operum, aut ad justificationem: vel in articulo justificationis esse necessariam præsentiam bonorum operum: vel bona opera esse causam, sine qua non: quæ per parti-*

vulas exclusivas ex articulo justificationis non excludantur. Fides enim tantum eam ob causam justificat, & inde vim illam habet, quod gratiam DEI & meritum Christi in promissione Evangelii (tanquam medium & instrumentum) apprehendit & amplectitur.

§. 6. Ut proinde rejicienda merito explicatio dicti *Jacobi*, quam cum *Pontificiis* communem habet *nostra Confessio Russica*, & cum explicatione doctrina: *Formalem nostram justitiam coram DEO, esse inhærentem nostram novitatem seu charitatem.* Et dein illa: *quod justitia fidei coram DEO duabus partibus constat; remissione peccatorum & renovatione seu sanctificatione*, prout etiam rejectæ sunt *Lib. Conc. pag.* 644. De dicto *Jacobi* vide *Bald.* ad h. l.

§. 7. Nunc quo jure *Paulum* adducat *Confessio* videamus: Nullo si opera spectes; & hoc inde constat, quod *Apologia Aug. Confessionis* docet *Paulum 1. Tim. I. v.* 19. tractare, *non modum consequendæ vitæ æternæ, sed summam vitæ Christianæ*, quod de altero loco quoque certum est. vide *Bald.* & Lib. Concord. p. m 108.

§. 8. Ad secundam quæstionem ita formatam: *Quid vero prius credere, tum deinde bona opera efficere debet Christianus?* respondet: *Quia sine fide nemo DEO placere potest, secundum dictum Pauli* Ebr. XI. 6. *ut acceptus igitur sit DEO homo Christianus, ut illique grata ejus sint opera, is primum fidem in DEum habeat oportet; postmodu & vitam etiam suam ad fidei regulam componat*

&

& *conformet.* In qua responsione, si de fide justificante sermo, quid desiderem non habeo. Hic Russi saniores videntur Papicolis, opera bona sine fide fieri posse asserentibus, *teste Apol. in Lib. Concord.* p 107. ubi hæc habentur: *Adversarii docent hominem justificari dilectione & operibus. De fide quâ apprehendimus propiciatorem Christum nihil dicunt.*

§. 9. Quæstioni tertiæ: *Quibus in rebus hæc duo consistunt?* sic satisfacit *Confess. In tribus hisce virtutibus Theologicis: In Fide, in Spe, in Charitate;* non malè, si fidem non tantum ut virtutem, sed ut medium applicandi sibi meriti Christi considerasset. Sed vix, ac ne vix quidem, in hoc sensu de Fide aget *Confess.* quod & summum illud est, quod meritô in illa desideramus; & ipsius Authores eodem quo Pontificii morbo laborasse deprehendimus; quibus consentit Pat. *Parthenius* in Syn. 2. cont. *Cyrill. Luc.* rejiciens hanc sententiam; fidem sine operibus salvare. *In nono vero* inquit, *fidem sine operibus salvare statuit: esse autem hanc non opus nostrum, sed Christi unius extrinsecus justificantis hominem per vitam ac mortem suam, ne videatur quidquam ad salutem suam homo conferre. Et Cyrillus Berrhoensis Syn.* 1. *damnat in illo, quod docuerit nequaquam opera sufficere, ad petendam remunerationem in Christi tribunali.* Ex hac assertione credit fluere: *mentiri Evangelia, dicentia,* Esurivi: & dedistis mihi manducare; & Paulum os Christi, atque

fratrem Domini Jacobum ; hunc quidem non auditores ; sed factores legis, justos esse legem ferentem, illum vero fidem sine operibus mortuam declarantem.

§ 10. Distributionem *Operis* facit Autor secundum tres illas partes; Nimirum inquit, ut in prima parte : *Concordi confessione de articulis fidei agamus.* In secunda : *de Spe & oratione Dominica & beatitudinibus Evangelicis.* In tertia denique, *de præceptis divinis, quibus Charitas in DEUM & proximum continetur.*

p. 273.

p. 302.

CAPUT II.

De Fide, Fidei principio, Sacra Scriptura, Traditionibus, Conciliis, Patribus.

PArtis primæ tractationem orditur quæstione 4.: *Quid est fides?* & respondet ex Ebr. XI. 1. (quam epistolam Paulo rectè tribuit) suam subjungens definitionem : *Fides orthodoxa, catholica & Apostolica est, corde credere & ore profiteri unum DEUM, personis trinum.* Quæ de fide cordis & confessione oris tradidit, bene firmat loco Rom. X. v. 10. sed minus rectè sese habere definitionem asserere possum, si cum iis quæ apud *Script. Loc. Theolog.* occurrit conferatur.

§. 2. Nam uti fides alia est *quæ* creditur

tur Gal. I. 23. Tit. I. 13. alia autem *quâ* creditur 1. Joh. IV. 15 16. alia atq; alia quoq; definitio danda. Cum autem *Confess.* hic agat de fide quæ creditur, haud incommode sic definitur; *Est cognitio doctrinæ salvificæ, è sacris literis ritè cognitæ, solido assensu approbata.*

§. 3. Quæ dein subjungit: *Adhæc pro certo atque indubitato tenere debet orthodoxus Christianus* (Syn. 6. Can. 82.) *omnes Fidei articulos quos Catholica & orthodoxa credit Ecclesia, a Domino nostro JESU Christo per Apostolos Ecclesiæ traditos; atque ab œcumenicis Conciliis expositos adprobatosque fuisse, quos & ipse verâ fide complecti debet*, favent 1. *Traditionibus.* 2. *Conciliis*, & illa ut fundamentum fidei considerant.

§. 4. Fidem nostræ assertioni facit locus 2. *Thess. II.* 15. allegatus: *Vos igitur fratres perstate, Traditionesq; tenete, quas sive ex sermone nostro sive Epistola didicistis* (Tremell. vertit *traditam doctrinam*) & ex 1. Cor. XI. 2. *Collaudo ego vos fratres quod mea omnia memoria tenetis, quodque traditiones prout illas vobis tradidi, retinetis.* Hic autem agi de Doctrinâ, (quam si traditionem adpellare volueris, per me licet) per omnia iis quæ in Sacra Scriptura tradita sunt, consentiente, tam erit certum quam quod certissimum. Unde quid præsidii hic habeant *Traditiones frivolæ, cum verbo DEI pugnantes, cerebello superstitionum nubibus obtenebrato originem debentes*, non video.

§. 5. Fallit proinde vel maximè ex illis Sacræ Scripturæ dictis facta illatio: *Ex hisce manifestum est, articulos fidei auctoritatem adprobationemque suam partim Sacræ Scripturæ, partim Traditioni Ecclesiasticæ, atque doctrinæ Conciliorum, sanctorumque Patrum acceptum referre.* *Dionysii* quæ affertur authoritas ex *Hierarch. Eccl.* cap. 1. pag. 108. cum suppositititium sit opus, & auctoris incogniti (vide *Hofm. Lex. Univers.* part. I. pag 556. qui non fuisse compositum ante finem Sec. 4. rectè docet.) nos non movet; quanquam *Critop. Conf.* cap. 1. pag. 17. eum magni faciat: Et malæ causæ est indicium, quod è tot Patribus neminem in hâc sententia reperiunt, ut confugere habuerint necessum, ad fictum & fucatum hunc scriptorem.

§. 6. Ruunt itaque sequentia: *Scilicet quia gemina & duplicia Ecclesiæ dogmata sunt. Alia literis mandata, quæ divinæ Sacræ Scripturæ literis comprehensa habentur. Alia vivâ voce ab Apostolis tradita. Atque hæc ipsa sunt, quæ postmodum â Conciliis, sanctisque Patribus plenius declarata fuerunt: binisque his fundamentis fides superstructa exstat.*

§. 7. Ex his apparet, quid statuendum de hoc asserto *Opp.* cap. 2. pag. 11. *in rebus fidei Principem ipsum, quidquid credere aut opinari vident, id rectum omnibusque sequendum statuunt.* sc. de facto forte tempore *Basilidis* nonnulla è voluntate tyranni constituta: sed de jure

jure nihil ejusmodi evenire debere docet *Confessio. Sch.* cap. 1. tradens eos Sacram Scripturam sufficientem agnoscere fidei normam, à *Confess.* refutatur: Num autem ipsis videatur clara, ut & hic Pontificiis obscuram clamitantibus, eos possimus opponere, dispiciendum alibi.

§. 8. Circa *principium cognoscendi*, seu normam doctrinæ intolerandum hunc errorem communem habet cum *Ecclesia Romana*, quæ, *traditiones pari pietatis affectu cum Sacra Scriptura suscipiendas* blasphemè docuit in Concil. Trid. Et quod mireris, Christianis in mentem venire potuisse, *pluris traditiones, quam ipsas Scripturas facit tota Ecclesia Romana*, quod Doctorum testimoniis firmat *Quenst.* part. 1. cap. 2. Sect. 2. quæst 11. Quibus quoad hoc posterius Russi mei sunt meliores: nam de Traditionibus exæquandis vel præferendis, altum apud illos silentium. Traditiones autem dum rejicimus, *dogmaticas*, cum Sacra Scriptura *pugnantes*, volumus intellectas: *non rituales*. *Quenst.* l. c.

§. 9. *Conciliis* ut majorem quam Patribus auctoritatem largimur haud inviti; ita nihil planè, divina fide credendum extra Scripturam, ab illis nobis obtrudi patimur. De his vide *Quenst.* part. 1. cap. 4. Sect. 2. Esse utilia, non necessaria fatemur lubentia lubentius. sup. p. 174.

§. 10. *Patres* sint testium loco, quorum suffragia veneramur, & ut fortius stringamus

ad-

adversarios ex abundanti ipsimet ea subjungimus. *Quenst.* l. c. Sola itaque *Scriptura Sacra erit norma & regula*, secundum quam omnia dogmata examinanda, vide *Lib. Concord.* p. 570.

§. 11. Laudanda omnino sunt quæ hic in *Confess.* sequuntur, *p.* 18. *Quam* (sc. fidem) *neutiquam arcanis pectorum clausiris duntaxat abstrudi oportet: Verum etiam confessione oris intrepidè, & indubitanter prædicari & proferri, quemadmodum & sacer Psaltes loquitur*, Psalm. CXVI. v. 10. & Paulus 2. Corinth. IV. 13.

CAPUT III.

De numero Articulorum fidei &c.

§. 1.

NUnc sequitur in Confessione nostra *quæstio 5. Quot Catholicæ atque orthodoxæ fidei articuli sunt?* Cui respondet: *Duodecim secundum symbolum Concilii primi Niceni & secundi Constantinopoli habiti.* De numero hoc nos ipsi litem non movebimus, cum de eo varient Eruditorum sententiæ. Longe plures esse, si ea, quæ symbolo illo traduntur, in suas partes dispescas, quivis videt. Sed videtur hic numerus placuisse, ut responderet numero Apostolorum, quorum singulis suum symbolum ex *Symbolo Apostolico* tribuunt quoque *Pontificii*. De Conciliis nihil monendum, præterquam quod & nobis sint œcumenica.

§. 2. Sed quæ in Confessione sequuntur:

tut: *Quibus in Conciliis* (quorum doctrina Symbolo comprehensa) *ita accuratè sunt exposita quæ ad fidem nostram pertinent omnia, ut neque plura neque pauciora à nobis credi oporteat*, examen merentur. Et quidem quod de sententia *Calixtinorum*, contendentium omnia *Symbolo Apostolico* esse comprehensa, dixerat *Magnus Calovius*, hic nobis quoque reponendum; esse plusscula quæ hic non sunt exposita, nobis tamen & scitu & creditu necessaria. E. g. *Doctrina de justificatione per fidem Christi meritum applicans, De Scriptura Sacra; de Libr. Canon. & Apocryph. auctoritate Sacræ Scripturæ & alia hujus generis.*

§. 3. Cum notissima sit distinctio Articulorum *in fundamentales & non fundamentales*, quorum illi nec ignorari nec negari possunt: Hi & ignorari & negari: Illi autem *in fundamentales primarios & secundarios* distribuantur, quos inter hæc notanda distinctio: Primarios nec ignorari, nec negari posse: Secundarios ignorari quidem, non autem negari posse, absque salutis periculo & dispendio; Hos omnes *Symbolum Nicenum*, si vel maximè de primariis sit sermo, complecti quisquis dixerit, veri limites transgressum se deprehendet. Proinde Confessionis assertioni suus non constabit honos.

§. 4. Addita præterea: *non alio sensu intellectuque, quam quo Patres illi intellexerunt*, non absque prævio examine admittimus: nam

nam & hic Patribus nimium defertur, & quod Scripturæ Sacræ unicè competit. Ex hoc enim fonte fluxit *Symbolum*, & de *rivulo* ejusque *puritate* ex ipso *fonte* instituendum esse judicium, per se clarum esse opinor. Quod si Patrum dicta *Sacræ Scripturæ* consenserint, ut testes admittantur.

§. 5. Articulos quosdam per se *claros & manifestos* : alios *quædam occultius complecti*, cum docet *Confess.* nos sibi assentientes habet; Si ad verba quibus in Sacra Scriptura tradita respicias : non si ad rem ipsam, quæ omnem superat captum.

CAPUT IV.

De DEO.

§. 1.

SUccedit articulus primus Qu. 6. *Credo in unum DEUM, Patrem omnipotentem, Conditorem cœli & terræ, rerumque visibilium atque invisibilium omnium.*

§. 2. Quæst. 7. p. 20. docet: *Articulum duo complecti : prius DEUM credendum* Deut. VI. 4. posterius : *DEUM omnia è nihilo condidisse* ex Psalmo XXXIII. 9.

§. 3. Quæst. 8. pag. 21. docet, esse *unum*, ex Ephes IV. 5. 6. præterea *existere neminem* ex Es. XLIV. 7. & Deuter. VI. 4.

§. 4. Quid sit DEUS? qu. 8. ita explicat: *Ceterum quidnam omnino, in natura sua DEUS*

sit

sit, id ipsum res creata nulla satis adsequi ac percipere potest. Non visibilis modo; sed ne invisibilis quidem, Angeli ipsimet. Recte omnino; causa addita se quoque bene habet, *quoniam nulla penitus inter Creatorem & rem creatam comparatio proportioque intercedit.*

§. 5. Quæst. 9. pag. 22. *Deum esse trinum in personis demonstrat* ex Matth. XXVIII. 19. & *institutione Baptismi.* Ordinem personarum rite tradit: licet *errorem de processione Spiritus Sancti â solo Patre insinuet*, de quo suo loco. *Identitatem essentiæ* pag. 28. ex 1. Joh. V. 7. orthodoxe proponit. Ad consensum *Synodorum & Doctorum* provocat, *Martyrum* sanguine firmatum, concludens: *hoc plane & nos modo ex toto corde nostro sine ulla titubatione credere, atque hanc firmam & inconcussam servare fidem, illiusque causa, si necesse sit, mortem oppetere debemus.* Sic necessitatem hujus articuli quoque adstructam opinamur, & hæc omnia firmo stare talo judicamus. Consentit *Critop. Conf.* cap. 1. pag. 10.

CAPUT V.

De S. TRINITATE.

§. 1.

Quæst. 10. pag. 26. Trinitatis mysterium plenius explicat, & quod *nulla imagine, vel exemplo penitus declarari possit*, ex Es. XLVI. 5. colligit.

§. 2.

§. 2. Cumque *nullum intellectum comprehendere, nullam linguam eloqui valere* dixisset, ex 2. Cor. X. 5. *rationem captivandam monuisset, & Symboli Athanasii* explicationem candido lapillo signasset, sic finit sermonem : *Hâc fidei simplicitate contenti, nihil ulterius exquirimus ac scrutamur. Siracidæ* cap. 3. 22. ne *scrutare*, observandum ducens.

§. 3. Postea *Sanctæ Trinitatis Mysterii* ex Veteri Testamento probatita, ut in ruborem dare possit *Calixtinos* è Vet. Testam. hoc mysterium clarè probari posse negantes : Qua negatione quantum turbarum in Ecclesia nostra moverint, loquuntur tot libri, tot contentiones.

§. 4. Ut autem constet quâ via incedat, 1. *allegat locum* Gen. I. 26. & Cap. III. 22. & Cap. XI. 7. *pluralitatem personarum adstruentes.* Dein in Es. VI 3. *Trinitatis vestigia reperit.* Sed ex Psalmo XXXIII. 6. *plane Trinitatem evincit, & ad sacras literas & Doctores Ecclesiæ remittit.*

Sic Russi sese â Socinianis, Anabaptistis, Pontificiis nonnullis, cum quibus Novatores unum inflant cornu, feliciter separant, laudem promeriti eo nomine eximiam. Necessitate medii in Veteri Testamento creditam Trinitatem cum *Quensted* statuimus. part. 1. cap. 9. Sect. 2. quæst. 3. vide *Critop.* cap. 1. pag. 11.

CA-

CAPUT VI.

De *Proprietatibus* DEI.

§. 1.

Quæst. 11. pag. 29. *Proprietates DEI in personales & essentiales commode dispescuntur.* quæst. 13. pag. 30. *Personales* esse eas, *quæ personas divinas discriminant, non vero essentiam*, ubi character *Personarum Patris*, ingenitum esse, *Filii* genitum, *Spiritus Sancti* procedentem, si excipias quod à solo patre additur, verè traditur, idque *ab æterno contigisse docetur* ex Ps. CX. v. 3.

§. 2. Hanc doctrinam obsignat effatò Gregorii Theologi: *Commune hoc equidem Filio ac Spiritui Sancto est, quod utraque persona à Patre oritur. Sed illud Patri proprium quod ipse ingenitus est, ut Filio, quod genitus est, & Spiritui Sancto quod procedit.* Quod Confess. addit: *alia personalis Filii proprietas universa adsumtæ humanitatis œconomia est*; peculiaris ipsi est sententia, suo loco relinquenda.

§. 3. Quæst. 13. pag. 31. de *essentialibus* proprietatibus divinis sic mentem explicat: *Esse illas, quæ in Patrem & Filium & Spiritum Sanctum æqualiter conveniunt: nimirum esse DEUM, esse æternum, carere omni principio & fine, bonum esse, omnipotentem &c. æqualiter, nullo-que prorsus discrimine tribus personis communes.*

§. 4. Quæst. 14. p. 33. Exponit causas *cur in*

Symbolo omnipotentiæ tantum facta mentio: quoniam *illa essentiæ divinæ proprietatem quam adcuratissime exprimit. Et omnipotentiæ proprium 1. à seipso naturam habere 2. Ex mero nihilo creare.* Omnipotentem probat ex Apoc. I. 8. Lucæ I. vers. 37.

§. 5. Porrò adnotat, *omnipotentiam à voluntate & arbitrio distinctam: ut non omne efficiat, quod efficere potis est, sed tantum quod vult,* ex Psal. CXV. v. 3. Et quæ dein subdit: *ille quidem certe sexcenta mundorum millia, æque ac nostrum hunc fabricari potuit, at noluit: Cartesianis nostris expendenda relinquimus:* nam hi illud impossibile dictitant, more suo rationis decempeda, campos divinæ potentiæ dimensuri.

§. 6. *Omnipotentiam cum summa perfectione* conjunctam statuit, atque argumento profanorum DEUM impotentem asserentium, cum peccare nequeat, occurrit, *hoc esse impotentiæ summum signum, & sui abnegationem, cum essentia DEI incompatibilem.* 2. Tim. II. 13. Ebr. VI. 18. *Omnipotentiam extollit* ex Psalmo LXXVII 13. & 14. rectèque dici *omnipotentem, cum omnia in suo habeat arbitrio.*

§. 7. Quæst 15. pag. 36. Docet *quâ ratione DEUS omnipræsens, & tamen quibusdam locis adesse dicatur.* sc. quod *nullum DEUS occupat locum, sed ipse sibi locus est.* Verum quoniam *iis in locis illustriora quædam & magis insignia efficit, ibique opera ipsius & gratiæ vestigia clariùs*

sepiusque emicant, ita illic habitare fertur, velut in *cœlo* (ex Damasc. O. F. l. 1. c. 16.) *quoniam ibi sunt, qui jussa atque arbitria illius capessunt, illumque perpetuo concelebrant Angeli. In terra, quoniam illic in carne cum hominibus versabatur. In sanctâ Ecclesiâ, quoniam illic modo peculiari & gratia fidelibus datur, & prædicatur gloria. Similiter & locus quilibet alius, in quo aliqua gratiæ DEI significatio ostenditur, locus illius adpellatur.*

§. 8. Quæst. 16. pag. 37. *De omniscientiâ DEI agit* & differentiam tradit inter cognitionem *occultorum*, quæ *DEO & hominibus* competit. *DEUM per se nosse omnia; abdita, arcana, hominum angelorumque cogitationes, idque ante orbem conditum*, ex Sir. cap. XXIII. 29. &c. & Apocalypseos II. v. 23. *Angelos & homines ex divina patefactione occulta & futura cognoscere*, ex Dan. II. 23. 2. Reg. V. 26. & Actor. V. cujusmodi *rerum futurarum præsensione omnes Prophetas instructos fuisse affirmat*, & nostro gaudet calculo.

§. 9. De *bonitate* DEI ita quæst. 31. pag. 65. differit: *quicquid boni animo atque cogitatione complecti potes, id omne DEO summè bono, ut causæ ac principio adscribe.*

§. 10. De *præscientia* infra quæst. 25. p. 55. agit. De *providentia* quæst. 29 pag. 62.

§. 11. Quæst. 17. pag. 38. de reliquis egit proprietatibus. *Eas dicit innumerabiles, adeoque reliquis sepositis in enumeratis esse adquiescendum.*

CAPUT VII.

De Creatione.

§. 1.

QUæst. 18. pag. 34. docet: *DEUM esse creatorem omnium rerum visibilium & invisibilium sine ullâ controversiâ.*

§. 2. Ordinem hunc observasse, quod *ante cætera omnia cœlestes exercitus produxerit.* Rationem addit, *cum illi præcipui præcones laudis:* sed nihil certi evincit. *Sola cogitatione effinxerit, idque de nihilo, mundum illum intellectualem.*

§. 3. Tum & *materialem è nihilo*: tandemque *hominem, qui haud immeritò pusillus mundus dicatur, cum immateriali mentisque compote anima, & materiali corpore constet.*

§. 4. Quæst. 22 pag. 47. *Quod DEUS verbo jussuque suo cuncta è nihilo fecerit.* Et p. 48. addit, quod post *reliqua omnia hominem Dominum omnium* ex Psal. VIII. 7. pag. 48. qui locus tamen primariò agit de Filio DEI; sensu accommodatitio de filiis hominum. p. 199. inf.

§. 5. *Omnia bona esse, quatenus ab illo optimo creatore producta.* Ergo *Sir.* cap. 5. pag. 59. & *Sch.* cap. 5. nihil hic censurâ dignum invenientibus adstipulamur. Consentit *Critopul.* cap. 2. pag. 41.

CA-

CAPUT VIII.

De Angelis.

§. 1.

Quæst. 19. pag. 40. Cum *primo loco creatos Angelos dixisset, spiritus esse adstruit.*

§. 2. Officium, 1. *quoad DEUM, ut ipsum hymnis concelebrent, ipsique adpareant.* 2. *Quoad homines, ut ministerio ipsis adsint.* 3. *Illisque in regnum DEI viam præcant* pag. 41.

§. 3. *Esse illis etiam urbium, regionum, Monasteriorum, Ecclesiarum, hominumque, item tum religiosorum, tum secularium curam commissam.* Quod probat locis sequentibus, *Actor. V.* 18. & cap. XII. 7. & *Matth.* XVIII. 10. in quo sanior *Pontificiis*, qui huic vel illi Angelo in particulari peculiarem assignant provinciam, urbem &c. cujus hic nullum vestigium.

§. 4. Sed & ea quæ præterea tribuuntur Angelis, quod nimirum: *preces & elemosynas nostras & benefacta reliqua ad divinam Majestatem proferant* pag. 42. & pag. 321. (si addas ut testes.) 2. *pro nobis intercedant.* 3. *localiter singulis hominibus adsint.* 4. *ex periculis quibuslibet eripiant.* 5. *animarumque hostem propulsent* pag. 43. quæ firmat testimon. Ps. XCI. v. 11. recte se habent, si excipias quæ *de intercessione dixit.* Ejus enim in Sacra Scriptura exemplum non occurrit.

§. 5. Nec aberrat dicendo, *quod in antiqua*

tiqua Lege, lege Mosaica nondum lata, legem voluntatemque DEI, majores nostros Angeli quoque & etiam postea edocuerint pag. 42. idque *Dionys. Hierarch. Eccles. 4. pag. 26. docente.* Quanquam omnem voluntatem ab illis edoctos esse, ut illa contendit, asserere non sustineam. Unde & nos assensum præbemus *Dn. Schv.* cap. 5 asserenti: *De Angelis recte sentire videntur, nisi quod Dæmones sufficu abigi posse credunt*, teste *Oderb. Epist. ad Chytr. decepti forte apocrypho testimonio Tobiæ. Idem Pontificiis creditum.*

§. 6. Excipit officium Angelorum, eorundem *divisio in novem choros / idque ex sententia Dionys. l. c. cap. 6 & 7.* quem & Pontificii in his constituendis agnoscunt doctorem. Sed eius authoritati quantum tribuendum, jam *cap. 2. §. 5. p. 186.* indicavimus. Et licet Apostolus meminerit Thronorum, potestatum &c. in 9. tamen præcisè ordines dispescendos, nullo solido evincetur argumento.

§. 7. De confirmatione Angelorum in bono tradit, *labi non posse*: rationem addens: *quod Lucifero aurem non præbuerint pag. 45.* illudque non posse labi, *non ulli naturæ suæ præstantiæ, sed meræ DEI gratiæ acceptum ferendum*; & quidem optimè.

§. 8. De malis angelis observat: 1. *fuisse bonos, ex* Joh. VIII. v. 44. *& verbis Salvatoris pag. 46.* 2. *Nunc esse impietatis omnis autores ibid.* 3 *Mentium humanarum deceptores, tum ipsi, tum instrumenta ipsorum, ex* 1. Petr. V. v 8.

4. *Non*

4. *Non posse vim suam in hominem vel ullam rem creatam, nisi DEO indulgente exercere, ex* Matth. VIII. 31. p. 47. *Non* 5. *esse in eorum manu ut peccare hominem cogant.* ibid. Rationem adductam: *Est enim libertate arbitrii præditus, cui libertati nec DEUS ipse vim ullam necessitatemque infert,* cum distinctione admittimus. Sed 6. *instigationibus, illecebrisque in fraudem & errorem deducere ibid.* 7. *Æternis suppliciis multati cum sint;* 8. *Gratiæ participes esse non posse, ex Matth. XXV. v.* 41. benè deducit.

CAPUT IX.

De Homine.

§. 1.

HOminem qu. 22. pag. 48. 1. *post reliqua omnia creatum.* 2. *ad imaginem DEI.* 3. *Dominum rerum, quæ sub cœlo sunt omnium, constitutum, ex* Gen. I. v. 26. Ps. IX. 7. ritè adstruit. Quod 4. *inobedientiam suam carpendo gustandoque de vetito fructu declararit.* 5. *E paradiso ejectus fuerit.* Et 6. *in miseriam summam inciderit, ex* Ps. XLVIII. 13. probat: tandem 7. *mortis sententiam audierit, ex* Gen. III. 19.

§. 2. De *statu innocentiæ* qu. 23 p. 49. ex *Bas. Hom.* in principium proverb. (pag. 184. edit. *Bas.*) esse *duum generum.* 1. *Esse voluntariam à malo discessionem, ibid.* 2. alterum: *Simplicem mali inscientiam, ibid. posteriore modo ante lapsum comparatam innocentiam Adami,* pag. 50.

§. 3. *In intellectu scientiam omnem: in voluntate probitatem omnem, & honestatem eluxisse*, pag. 50. *non parta aliunde scientia instructum, sed ex eo quod de DEO meditaretur & commentaretur DEUM cognoscendo, cetera item omnia per ipsum noscitasse* p. 50. quæ posterior assertio vacillare videtur. *Voluntatem retinuisse libertatem, ad peccandum vel non*, pag. 51. *Quamquam obtemperaret rationi ex* Siracidis c. XV. 11. *adeoque fuisse hominem tum angelis similimum.* p. 52.

§. 4. Pœnam lapsus dicit, *quod mortalis evaserit*, ex Rom. VI. 23. 2. *Rationis & intelligentiæ perfectionem amiserit.* 3. *Voluntatem in malum, quam in bonum propensiorem factam deprehenderit. ibid.* Hic extremam hominis corruptionem & statum peccati nimis extenuat, contra quam facit Spiritus Sanctus. Sed benè dein qu. 24. monet. 1. *Omnes homines lapsos* pag. 53. & 54. & 2. *Omnes lapsus pœnas teneri* ex Rom. V. 12. & Gen. II. 17.

§. 5. De propagatione hominis qu. 28. p. 60. statuit: *corpus esse à femine Adami, animam ex DEO*; quod probare conatur ex *Zach. XII.* 1. *Eccl. XII.* 7. Ad utrumque locum responsio est facilis, si distinguatur inter operationem DEI *mediatam* & *immediatam.* De priori si accipias, ut accipiendum est, non probant quod est in quæstione: scilicet *animas non per Traducem propagari.* Posteriori autem modo, quo minus accipi queat, obstat dictum *Gen. V.* 3. *Et genuit filium ad imaginem suam.* Quæ

sive

sive physicè, sive theologicè spectetur, hanc propagandi rationem requirit. Accedit quod hoc negato, nec hominem, nec peccatorem genuerit Adamus; sed tantum exanime corpus, idque omnis labis expers. Cum enim anima sit πρῶτον peccati δεκτικὸν, eâ non propagata, peccatum propagari non potuit. Nec vivum censemus propagari; cum absque anima, nullam dari vitam persuasi simus; adeoque hactenus tam stupido fuerimus ingenio, ut quæ *Cartesianum* acumen, de animæ in corpore humano actionibus, & de ejus unione cum corpore excogitavit, veritati conformia esse non potuerimus perspicere. Nobis recepta in scholis olim placet, placebitque sententia, *omnis motus corporis humani, animam & quidem rationalem*, quam si mentem, spiritum vel quocunque alio vocabulo nominaveris, perinde mihi est, *omnis inquam motus, primum esse principium.*

§. 6. Non ignoramus contra nos stare, quod propagationem per Traducem attinet, & *Pontificios* & *Calvinianos* plerosque, & quosdam etiam ex nostratibus, philosophicis speculationibus nimis deditos, in quorum gratiam veritati dictum Sacramentum, nulli violabimus. Neque soli pro ea pugnamus; sed nobiscum in acie stant innumeri, & summi nostræ Confessionis Theologi.

§. 7. Hanc, *Confessio Russica* hoc argumento: *Si è semine humano, moreretur*, frustra sub-

ruere tentat. Non enim dicimus animam elici è semine corporeo ; sed cum semine propagari ; mediante hac benedictione: *Crescite & multiplicamini.* Breviter: *modum quo anima propagetur nescimus, propagari animam à parentibus Scripturæ asserenti credimus* ; cum D. *Quenst.* part 1. c. 12. Sect. 2. qu. 3. p. 519. Unde quod Confess. addit: *Inseritur autem à DEO anima, corpori membris suis organisque jam performato, animæq; recipiendæ adcommodato.* pag. 62. firmo fulcro non nititur, cum talem modum propagandi exploserimus.

§. 8. De unione autem animæ cum corpore, quam ita explicat: *Inserta, continuo per totam ejusdem compagem diffunditur more ignis, qui se in omnes ferri candentis sinus insinuat; præcipuum tamen domicilium in capite & corde habet:* felicius philosophatur, pag. 92.

§. 9. Immortalitatem animæ ex *Luc. XXIII.* 43. *Latronis exemplo* benè adstruit. Cui addit dictum Christi *Matth. XXII.* 31. & de anima tantum agere monet. Tandem quæ subdit: *quæ ut semper vivit, ita semper in conspectu DEI adstat* pag. 61 de iis quæ salvabuntur accipiendum.

CAPUT X.

De Peccato.

§. 1.

PEccatum definit: *Legis & voluntatis divinæ transgressionem,* qu. 26. pag. 56.

§. 2.

§. 2. De *peccato Originali* ex Rom. V. 12. infert: *quapropter etiam in utero materno mox cum hoc peccato concipimur, nascimurque* teste *Sacro Psalte*, Psal. L. vel LI. secundum nos; quæ assertio, alteram de propagatione animæ prorsus evertit.

§. 3. *Originale avitum dici, 1. quod ante illud nullo alio peccato homo infectus fuit. 2. quod nemo mortalium nisi cum hac naturæ contagione concipitur.* Causam lapsus & consequenter peccati *ad Diabolum, & dein ad Adamum refert: Tametsi jam tum per lapsum suum corruptus esset diabolus; quo etiam instigante, pullulare in homine cœpit. Cui & Adamus auctor ejusdem effectorque obnoxius erat, & nos omnes qui ab illo genus ducimus.* quæst. 24. pag. 53.

§ 4. Quæstionem satis agitatam: *An DEUS & cur hominem crearit labilem tractat*; & *sic formatam* quæst 25. pag 53. *Quando autem lapsurum Adamum norat DEUS, quid ita quæso illum condidit?* respondet autem: *Cum homine illum in modum agit DEUS, ut per lapsum illius majorem in modum sua effulgeret bonitas; quippe unigenum filium suum in terrestrem hanc vallem demittere poterat, qui carne de virgine castissima, opera Spiritus Sancti adsumta, hominem redimeret, majoreque gloria, quam olim in Paradiso habuerat, cum infamia & dedecore Diaboli, in cœleste regnum suum subveheret. Ideoque nec illud hominis peccatum, ab ipsius creatione DEUM deducere atque revocare potuit.* pag. 55. & 56.

§. 5. De peccato morali ex professo agit

Con-

Confess. part. 3. *de Lege DEI &c.* Sed cum illius examen instituere vix permittat tempus, hic verbo indicandum quid desideret circa hunc articulum *Dn. Schv.* cap 8. Sc. 1. quod *nulla cum sit apud ipsos Decalogi notitia*; nulla quoq; *peccati esse possit.* 2. Secutus *Clementem Adamū*, credit apud ipsos *Legem moralem quoad obligationem esse sublatam.* Sed licet talis olim fuerit sententia *Basilidis*, uti patet ex cap. 5. *Resp. ipsius* pag. 32. *Theolog. Moscov. Lasizii.* Hodie tamen decem præcepta non tantum agnoscit. *Conf.* pag. 309. *Sed & præcepta quæ ad observationem charitatis DEO, proximoque debitæ pertinent, non servanda duntaxat Christianis, sed adcuratius etiam perfectiusque omnino observanda, quam ab antiquæ legis Israelitis observata fuerunt.* pag. 310. Rationem addens solidam ex *Matth. V.* 20.

§. 6. Addit præterea *Schv.* 2. *peccata quædam graviora vel plane non haberi pro peccatis, vel non satis severè apud ipsos puniri.* Ex his *adulterium* nominat *& bestialitatis crimen nefandum.* Non reperio in *Statutis Moscoviticis* cap. 22. hæc crimina inter ea, quæ morte punienda, recensèri. Sed lex 26. *Rigore summo punit impudicam abortum procurantem*, sc. *supplicio ultimo.* Nec crediderim ipsis fornicationem simplicem, non esse mortale peccatum, ut *Schv. Sacrani* fidem secutus, existimat. Sunt & alia pluscula à *Schv.* in cap. 8. congesta, quæ aliter hodiè se habent, ac forte tempore illorum, qui hæc ipsum docuerunt. CA-

CAPUT XI.

De Libero Arbitrio.

§. 1.

DE *Libero Arbitrio* ex professo agit *Conf.* quæst. 27. pag 58. statuitque: *Esse etiam in præsenti hoc tempore in cujusque arbitrio positum, ut bonus filiusque DEI sit, ê contrario improbus filiusque diaboli*, pag. 59. idque ex *Bas. M.* qui citat 1. *Cor IV.* 15. *& Joh. I.* 12. dum in Esaiæ XIV. ita loquitur: *Per voluntatem quisque suam arbitriumque aut semen sanctum aut contrarium esse potest. Audi sodes Paulum dicentem: Ego vos in Christo JESU per Evangelium genui. Audi & hæc Scripturæ verba: quotquot illum receperunt, iis potestatem dedit ut Filii DEI fierent. Hoc omne in manu ac potestate hominis situm est; ita tamen, ut in bonum divina gratia homini adjutrix sit, eumque item à malo retrahat.*

§. 2. Sed aberrare â linea veritatis *Basilium & Confessionem* quæ hunc sequitur, & gratis hæc dicta adduci, cum nihil minus probent, quam vires liberi arbitrii, quilibet videt. Hoc & alia hujus generis, satis causæ præbuere *Schv.* c. 9. arguendi eos quod *hominis viribus nimium tribuant.* id. docet *Sir.* c. 5. pag. 62. *Opp.* cap. 2. pag. 20.

CA-

CAPUT XII.

De Prædestinatione.

§. 1.

DE *Prædestinatione* q. 26. p. 56 hanc formatquæstionem: *Si norat igitur omnia* DEUS *antequam conderet, an bona an mala omnia item prædestinavit ne aliter fiant quam fiunt?* Et responsionem hanc dat: *Res equidem universas ante creationem præscivit* DEUS, *sed bonas duntaxat prædestinavit, uti loquitur S. Damasc. l. 2. cap.* 30. causas addit: *nam illud divinæ bonitati repugnat ut malas præfiniat.* Verum ne quis hoc de malo pœnæ dictum existimet subdit: *malum autem nihil aliud existimandum est, quam peccatum. Nam præter hoc si proprie loquimur, nihil in orbe mali reperitur: ex eodem de duabus Christi voluntatibus.*

§. 2. *At cetera, queis ob noxas nostras* DEUS *in nos animadvertit, ut pestilentia, morbi, bella, aliaque ejusmodi, respectu nostri mala dicuntur ex Bas. Hom.* 9. *DEUM non esse malorum causam* adstruente; *DEO nequaquam mala esse, & ad eum referri posse, ex Amos III.* 6. docet.

§. 3. Porro, inquit, illa *duntaxat* [redacted] *determinat* DEUS, *secundum sapientiam, justitiamque suam, quæ utrum fiant nec ne, id in nostra potestate situm est.*

§. 4. *Verum bona illa, quæ ut fiant, in nostra manu est, præcognoscit; ita vero, ut simul & ipse*

ipse, ex propensa sua voluntate concurrat, quod naturæ liberi arbitrii nil quicquam officit.

CAPUT XIII.

De Providentia.

§. 1.

DE *Providentia* DEI qu. 29. p. 62. optimè statuit: *DEUM omnibus rebus providere, quippe à minimis usque ad maxima, adcuratissimè omnia cognoscit, omniumque quæ facit, curam separatim singulatimque habet,* ex Matth. X. v. 20. & Psalm. CXLV. 15.

§. 2. Præterea docet, *intereſſe diſcrimen inter vocabula Præſcientiæ, Prædeſtinationis atq; Providentiæ. Providentiam res jam creatas reſpicere. Præſcientiam & Prædeſtinationem in DEO fuiſſe ante illas; ſed modo diſtincto.*

§. 3. Præſcientiam enim *nudam rerum futurarum cognitionem eſſe, ſine determinata eorundem ſpecificatione.* Sed *Prædeſtinatio præſcientiæ juncta ſpecierum ipſarum determinatio eſt, quid omnino fieri debeat definiens.*

§. 4. *Secundum noſtrum concipiendi modum, primam eſſe præſcientiam, ſecundam prædeſtinationem, eas ſequi providentiam.* Ex Rom. VIII. 29. *quem locum ad ſolos homines ſpectare monet. Reliquas res divinam prædeſtinationem non complecti, præter angelos, qui jam in vado ſalutis.* Rationem profert hanc: *quippe libertate arbitrii deſtitutas, ideoque nec ullis vitiorum maculis aſperſas.*

§. 5.

§. 5. Doctrinam hanc ita concludit: *quicquid boni animo atque cogitatione complecti potes, id omne DEO summe bono, ut causæ ac principio adscribe. Contra quicquid malum est, id peregrinum longeque à DEO remotum esse, non tam locali, quam essentiali distantia scito.*

§. 6. *De re vero creata* sic habe: *bonam esse quatenus ab optimo illo creatore producta est. Sed cum hoc discrimine, ut mala fiat, intellectu, & libertate arbitrii prædita res creata, quando à DEO desciscit. Non quod ejusmodi fuerit, sed quod per opera rationi dissentanea talis evadat. At irrationabilis quoniam arbitrii libertate caret, modis omnibus naturæ suæ bonæ est.*

CAPUT XIV.

De Secundo Articulo.

§. 1.

SEcundus ipsi est articulus: *Et in unum Dominum JESUM Christum, Filium DEI unigenitum, ex Patre natum ante omnia secula, lucem de luce, DEUM verum, de DEO vero, genitū, non factum, consubstantialem Patri, per quem omnia facta sunt.* quæst. 32. pag. 65.

§. 2. Hic de *Persona Christi agit*, & qu. 33. pag. 66. duo ibi tradi docet: 1. *Esse DEUM sempiternum, de propria Patris naturâ natum, honore ac gloriâ æqualem. Patri æqualem* ex Joh. XVII. v. 5. pag. 66. 2. *Esse creatorem, non mo-*

do

do rerum ipsarum, sed & temporis in quo res ipsæ factæ sunt, ex Ebr. I. 2. & Joh. I. 10. evincit.

§. 3. *Nomen* JESUS *Salvatorem significare* pag. 67. ex Matth. I. 21. *Nemini præterea id verè tribui posse, ibid. Nomen Christus unctum* pag. 68. In antiquâ lege unctos Christos esse appellatos, *Sacerdotes* sc. *Reges & Prophetas, rectè observat.* De officio Christi : *quod in illâ tria officia unctus sit*, ex Psalm. XLV. 8. Esaiæ LXI. 1. Luc. IV. 21.

§. 4. JESU *excellentiam præ consortibus triplicem* agnoscit 1. *quod Sacerdos secundum ordinem Melchisedeci*, ex Ebr. V. 10. & cap. IX. 14. & 28. 2. *Excellentia Regium officium*, ex Luc. I. 32. *cujus imperii Regii testificationem Magi dederint*, Matth. II. v. 2. p. 70. & *ex titulo supplicii* Joh. XIX. 19. 3. *Officium Propheticum, de quo Moses vaticinatus* Deut. XVIII. 18. Cui satisfecit 1. *docendo* Joh. XVII. 8. 26. 2. *Futura prædicendo ex propria suaque cognitione, ut qui DEUS verus & homo* pag. 71. quæst. 35. p. 71. *unigenitum esse*, ex Joh. I. v. 14. & 18. probat. *Reliquos per gratiam filios esse*, ex Joh. I. 12.

§. 5. Quare dicatur *Lux de luce*, sic qu. 36. pag. 72. exponit : *Lucem dicit esse geminam: Creatam* Gen. I. 3. *Increatam* Es. LX. 19. *quæ hoc loco intelligenda.* Et addit rationem hanc : *Etenim lux creata, de puro puto nihilo producta fuit : At genita Lux, sive Filius de essentia Patris emersit*, ex Ebr. I. 3. & Joh. VIII. 12. *Totam proinde patris essentiam in se ipso habere*; quod

simili illustrat: *quemadmodum cum una lux de altera accenditur.* pag. 73.

§. 6. Explicationi verborum: *per quem omnia facta sunt*, sic quæst pag. 74. satisfacit: Dicit ex *æquo esse creatorem. Non vero sic per ipsum quasi per famulum, aut instrumentum*, ex Joh. I. 10 *in mundo fuit, & per ipsum mundus factus est, hoc est, ab ipso*: quæ recte sese habere omnia confidimus.

CAP. XV.

De Tertio Articulo.

§. 1.

TErtius Articulus ipsi quæst. 37. pag. 74. sic sonat *qui propter nos homines & propter salutem nostram descendit de cœlo, & incarnatus est de Spiritu Sancto, & Maria Virgine, & homo factus est.*

§. 2. Quatuor hic notanda quæst. 38. pag. 74 existimat. 1. *Incarnationem factam, cum descenderet è cœlo in uterum virginis*, ex Joh. III. 13 *Descensum factum non locum mutando, sed se humiliando.* 2. *Induisse veram non apparentem humanitatem.* Tempus sic definit: *idque illo temporis articulo, quo virgo respondit Angelo: Ecce ancilla &c.* Luc. I. v. 38. *tum illico perfectus homo membris omnibus, animaque rationali, junctim cum divinitate extitit.* Damasc. lib. 3. 1. *quod neque divinitas in humanitatem, nec*

nec humanitas in Divinitatem conversa: sed utraque manserit absoluta, cum proprietatibus suis in una persona.

§. 3. *Incarnationem opera Spiritus Sancti factam*, quæst. 39. pag. 77. asserit, *adeo ut* 1. *quemadmodum Virgo, ante conceptionem virgo erat*, Esaiæ VII. 14. *ita etiam in conceptu, post conceptionem, itemque in partu ipso virgo permanserit.* 2. *Sic de Genetricis alvo editum Christum, ut intactum penitus inviolatumque virginitatis illius signaculum conservarit.* 3. *Ipsaque post partum in secula intaminata virgo manserit.* pag. 77. Hic plures decidit controversias, non malè, me judice.

§. 4. Porro rem explicat ita: qu. 42. p. 80. *Nullam carnem secum attulit. Verum illam in sanctissimæ Virginis utero, de purissimis sanguinis illius guttis opera Spiritus Sancti adsumsit.* Hic prima vice mentio fit hæreticorum contrarium tenentium: *Ceterum* scribit, *qui Salvatorem cœlo descendentem, jam carnem gestavisse adfirmant, eamque sic per S. Virginem tanquam per canaliculum quempiam traduxisse*, (apud *Cyrill. Hieros.* Catech. 13.) *eos Ecclesia pro hæreticis habet, damnatque.*

§. 5. De salutatione angelica notat qu. 40. pag. 77. *fas esse Virginem collaudare & venerari.* 1. *quia DEI genitrix.* 2. *quia Ecclesia salutationem concinnavit ex Angeli & Elizabethæ verbis, quibus paucula sua adjecit.* Sic autem habet: *O Deipara Virgo, ave Maria, gratiæ plena, Dominus tecum, benedicta tu in mulieribus, & benedictus*

dictus fructus ventris tui, quoniam Salvatorem animarum nobis peperisti. pag. 78.

§. 6. Explicat quæst. 41. pag. 78. quid de ea censendum. *Salutationem originem debere DEO* docet: *per Gabrielem delatam, qui non ausurus adhibere, nisi â DEO mandata. Elizabethæ verba â Spiritu Sancto; additionem Ecclesia itidem â Spiritu Sancto profectã. Ecclesiam pro jure suo crebro inter orandum adhibendam jussisse.* pag. 79.

§. 7. Exponit præterea quæst. 42. p. 79. quid doctrinæ salutationi insit. 1. *commemorationem adsumtæ humanitatis.* 2. *quod caro non ê cœlo allata.* 3. *quod doceamur virginem nuncupare Deiparam, secundum humanam Christi naturam,* (hic aliquid monstri alit, nec quomodo Deipara secundum humanam naturam dici possit, video) *natumque ex ea Christum, DEUM pariter, hominemque perfectum fuisse.* 4. voce: *gratiâ plena, docere Angelum eam largius divinæ gratiæ participem factam esse quam aliam rem quamcunque creatam* pag 81. ex Ps. XLV. v. 10. nullo successu conatur inferre: quod si tantum commemorationis causa diceretur; fortè tolerari posset: Sed non hoc tantum fine recitandam jam prodit.

§. 7. *Nam devotè proferendam esse jubet.* Causam hanc habe, quæst. 42. p. 81. *Plurimum enim matris ad pietatem Filii valet oratio.* In eodem itaque cum Pontificiis errore hîc hærent; licet expressè non addatur â Græcis:

Ora

Ora pro nobis nunc & in hora mortis, ut apud Latinos. De quo nullum supererit dubium, ubi sequens addideris Confess. præceptum: *qui devotus virginis cultor esse velit, ille Hymnum ἀνάθημα dictum*, (quod stantibus, non vero sedentibus canatur) *recitabit*, *& supplicationes, & cæteros Ecclesiæ hymnos, in honorem Deiparæ compositos.* Mariolatria proinde non minus apud hos quam illos regnat: licet à Spiritu Sancto maledicta; & ex hypothesi Græcorum, de animarum statu post mortem, supervacua.

CAP. XVI.

De Quarto Articulo.

§. 1.

ARticulus quartus quæst. 43. p. 82. his verbis absolvitur: *Qui pro nobis crucifixus est sub Pontio Pilato.*

§. 2. Hunc qu 44. p. 82. *sex res* tradere ostendit. 1. *verè & proprie passum* ex Luc. XXIII. 46. *Sanguinem fudisse eoque nos redemisse*, Ephes. I. 5. & 7. pag. 82. 2. Quæst. 45. pag. 83. *Sine ullo peccato pœnas peccatorum luisse*, 1. Pet. I. 18. & 19. Joh. I. v. 29. *idque sponte sua.* p. 83. 3. Quæst. 46. p. 84. 2. *Secundum carnem, non divinitatem passum*, Coll. I. 22. pag. 84. quæ sequuntur: *Nihil enim perpessa est divinitas: non illa cruci affixa fuit: non consputationibus, non alapis, os*

præbuit, non vitam amisit, ita sunt accipienda, ut argumento *D. Lutheri* contra *Zwinglium* sua constet veritas. Tale autem fuit: *Hæc persona patitur moritur &c. Hæc Persona est verus DEUS.* E. verus DEUS *patitur*, *moritur* &c. Quo syllogismo expositorio omnes tropi excluduntur. *Calovius* in Synopsi Cont. Art. 3. Sect. I. th 8. p. 267. 2. *Divinitatem ex quo semel adsumserat humanitatem, non ab ea fuisse separatam, ne quidem tempore passionis & mortis.* 3. *In ipsa morte unam eandemque fuisse personam*, ex *Damasc.* Hom. in Sanctum Sabb. pag. 292.

§. 2. 4. *Mortem Christi* quæst 47. pag. 85. *præstantiore modo contigisse quam cæterorum hominum.* 1. *Ob scelerum sarcinam* Jes. LIII. v. 4. 2. *quod Pontificium munus in cruce implevit offerendo se DEO & Patri &c.* 1. Tim. II. 6. Ephes. V. 2. Rom V. 8. 3. *quod conciliationem absolvit*, Coll. I. 20. cap. II. 14.

§. 3. 5. De sepultura Domini nostri JESU Christi, quæst 43. pag. 87. 1. *Quod vere mortuus*, pag. 87. 2. *Sepultus in celebri loco.* 3. *Idque ne quis dubitaret, aut calumniandi ansam arriperet.* 4. *quod custodia Judæorum, manifestissimum resurrectionis perhibuerit testimonium*, Matth. XXVII. 64. *quippe metu percellebantur custodes* Matth. XXVIII. 2. 5. *Idem adstruitur ex Angeli verbis* Matth. XXVIII. 5. 6. Rumusculis de ablato per discipulos corpore opponit: 1. *Monumentum.* 2. *Signaturam Saxi.* 3. *Judæorum excubias.* 4. *Sindonem.* 5. *Sudæ-*

darium quod in ſepulcro remanſit. Joh. XX. v. 7. De ſepulcro hoc annotavit: *Animadverſu dignum eſt nimirum, ut ſecundum ſacra vaticinia, neceſſe erat, honoratum Chriſti conditorium eſſe: ita etiam fuiſſe & eſſe*, ex Jeſ. XI. 10. qui locus propriè huc non facit, ſed quodammodo tamen probat. Et uti ea quæ hactenus de hoc articulo tradidit, verbo DE ſunt conſentanea: ita ſequentia ſpirant ſuperſtitionem Pontificiam: *quod ſepulcrum quisquis in fide & amore Chriſti vivit: ille multam criminum ſuorum remiſſionem conſequitur: dum per illud ad Chriſtum ipſum animo accedit.*

§. 4. Quæſt. 49. pag. 90. exponit: *quonam loco anima Chriſti poſt exceſſum à corpore, ante reſurrectionem egerit?* ſtatuitque cum *Damaſc. Divinitati junctam ad inferos deſcendiſſe.* Cumque fateatur nihil hoc artic. de illo innui, probare id vult *ex hymnis Eccleſiæ* & in primis hoc Tropario: *Tu corpore in ſepulcro ut homo: Tu anima apud inferos ut DEUS: Tu in Paradiſo cum latrone, itemque in throno gloriæ cum Patre ac Spiritu, Chriſte fuiſti, qui cuncta imples ipſe incircumſcriptus.* Hoc Troparium in Liturgia *Chryſoſt. & Baſil.* occurrit, & quænam ſit ipſorum ſententia de deſcenſu Chriſti ad inferos clarè oſtendit. Cui opponimus verbum Salvatoris latroni dictum: *hodie mecum eris in Paradiſo*: & ultimum in cruce prolatum: *Pater in manus tuas commendo ſpiritum meum.*

§ 5. Fructum descensus loc. citato describit ita: *Simul ereptas orco Sanctorum Patrum animas, Paradiso intulit: quibuscum etiam latronem, qui in cruce pendens in ipsum crediderat, introduxit.* Quæ cum nullo Scripturæ Sacræ dicto firmentur, tuto ut cerebri vani figmenta rejici possunt. Communem hunc cum Papistis habent errorem. pag. 92. Interim placet nobis, quod latronis salutem hic adscribat fidei, nulla operum injecta mentione, ibid. *An Christi corpus tempore quo in sepulcro commorabatur cadaver dicendum, occasione verborum Basilidis* latè disputat *D. Sir.* c. 5. pag. 55. Et concludit non dicendum; multo minus esse verum, cui & nos accedimus.

§. 6. *Crucem Christi* quæst. 50. pag. 92. *esse venerabilem*, ex Gal. VI. 14. & 1. Cor. I. 18. probat; *idque ut peculiare signum Christi, cui virtus mirifica fugandi dæmones impressa est*, pag. 92. Sed cum Apostolus de doctrina de cruce Christi loquatur: male ad lignum crucis, vel signum applicatur. De vi fugandi dæmones quod tradit, superstitionem sapiunt abominandam. Hæc opinio perversa autem sequenti assertioni ansam dedit: *Est necesse ut crucis signum in nobis sæpe frequentemus*; Hanc addens rationem: *quia Dæmonis persentiscimus tentationes, quas haud alio modo profugare possumus, quam signo vivificæ crucis & invocatione* pag. 93.

§. 7. Ad fidem faciendam hunc ex *Cyrill. Hieros.* locum adducit: *Quando venerabilis*

bilis crucis signo nosmet ipsos signamus, tum Diabolus recogitans secum Christum Dominum, propter salutem nostram, potentiæque diabolicæ exstirpationem, cruci clavis suffixum fuisse: diutius præsens esse, crucisque sufferre vim nequit, sed fugit à nobis nec ulterius nos pertentat, maxime quoniam Servatoris Christi nomen simul invocare solemus. Quemadmodum fideli invocationi nominis Christi, rectè vis fugandi dæmones adscribitur; ita crucis signo eandem vim tribuere, superstitiosum & vanum est.

§. 8. Nec modo à nobis, sed reliquis omnibus rebus nostris hoc modo fugari Dæmones, authoritate *Cyrilli* evincere conatur: *Fac venerabilis crucis signum dum edis bibisque, dum sedes aut stas: dum loqueris aut ambulas. Nullam cœptabis rem, nullum opus, nisi facto prius venerabilis crucis signo. Domi tuæ, in via, die noctuque, in omnibus locis.* Mirum itaque non est, quod in signando se cruce seduli & potissimum in eo cultum constituant. p. 94.

§. 9. Crucem quæst. 51. p. 94. formare ita docet: *primum tribus majusculis digitis frontem tanges, dicesque in nomine Patris: tum manum eodem gestu conformatam, in pectus deducens, addesque & Filii: hinc in brachium (sive humerum) dextrum traducens manum, dices: & Spiritus Sancti, simul ductum manus in humerum sinistrum usque continuabis; atque ubi sacro hocce crucis signaculo temet signasti, claudes verbo: Amen.* Addit: *Potes etiam in cruce for-*

manda hæc adhibere verba: Domine JESU Christe, Fili DEI, miserere mei peccatoru. Amen.

Conf. Addend. p. 270. §. 10. Ut eo melius pateat, *quibus digitis Russi, & quibus Roskolkiani, uruntur*, curavimus utriusq; manus gestum delineari. Prior manus *Russorum*: Posterior *Rokolkianorum* adumbrat morem: Et in hac discrepantia, potissimam dissidii causam consistere, jam sup. Sect. 1. capite 7. §. 5 pagina 33. monuimus. Delineationem vide in appendice. Falsum proinde erit quod *Warmund* tradidit cap. 7. pagina 48. Hierbey kan ich nicht umbhin zu erzehlen/ was maßen es der Patriarch vor wenig Jahren dahin gebracht/ daß die Rußen so Laici, und keine geweiheten Priester seynd/ sich nur mit zween/ und nicht mehr wie zuvor dreyen Fingern/ nembl. mit dem Daumen/ Zeiger- und Mittelfinger zusammen gefasset/ segnen dörffen. Welches die Reußen zuvor gantz nicht eingehen wolten/ sondern zur Antwort gaben: Gleich wie die H. Hochgelobte Dreyfaltigkeit in dreyen Personen bestunde/ also müsten sie sich auch wie vor alters jederzeit bey ihnen gebräuchlich gewesen/ mit dreyen Fingern segnen. Sed non de numero, verum de qualitate digitorum fuit controversia: Cui componendæ Concilium celebratum; de quo idem pag. 49. Was war hier zuthun? dieser Patriarche brachte so viel bey dem Czar zuwegen/ daß der Ertz-Patriarch von Constantinopel/ neben zween andern Orientalischen Patriarchis, nach der Residentz Stadt Moscow mit grossen Unkosten verschrieben worden. Nachdeme nun

diese

dieſe Patriarchen ſich einſtelleten / ward ein Concilium gehalten / worinnen beſchloſſen wurde / die Segnung mit dreyen Fingern von denen gemeinen Leuten mit Gewalt abzuſchaffen: Worauf die jenigen / ſo ſich dieſem Concilio widerſatzten / die Köpffe hergeben muſten / und giengen dieſe einfältige Leutgen / ſo willig zum tode / als zum tantze. *Hoc aliter ſe habere, ex iis quæ de Conciliis ſup.* Sect. 1. cap. 19. §. 1. pag. 174. diximus patet; quæ ſubdit: Ohngeachtet nun dieſes alles / ſo gehet dennoch dieſe Segnung mit dreyen Fingern wiewohl nicht öffentlich / bey denen Rußen im ſchwange: Vera ſunt ſi de Roskolkiano more accipias; hic enim clanculum obtinet; ſed mos tribus digitis ſe ſignandi omnibus in uſu.

CAP. XVII.

De Quinto Articulo.

§. 1.

HIc quæſt. 52. pag. 95. his abſolvitur: *Qui reſurrexit die tertio, ſecundum Scripturas.*

§. 2. Hunc quæſt. 53. *duo docere* aſſerit. 1. *Dominum reſurrexiſſe*, Luc. XXIV. 7. 2. *Reſurrexiſſe in eodem corpore, qui cum mortuus.*

§. 3. Porrò quæſt. 54. p. 96. probat *hæc facta eſſe ſecundum Scripturas tam Veteris Teſtamenti, quam Novi. In Veteri prædicta, in Novo impleta eſſe, luculenter confirmatum.* Marc. XIV.

V. 21.

v. 21. Luc. XXIV. 26. 1. Cor. XV. 3. *illustrat typo Jonæ Prophetæ*, Matth. XII. 39.

§. 2. *Veteris Testamenti auctoritatem sartam esse debere*, ex 2. Petr. I. 19. deducit p. 97. 98.

CAP. XVIII.

De Sexto fidei Articulo.

§. 1.

SEquentia hic Articulus quæst. 55. pag. 99. continet: *qui ascendit in cœlos, sedet ad dextram Patris.* Et quæstione 56. dogmata quatuor illo exponi contendit. 1. *Christum eo ipso corpore quo resurrexerat, ascendisse in cœlos* pag. 99. 2. *quâ homo est, tantum in cœlos ascendisse* pag. 99. Sanior Calvinianis, qui utramque naturam exaltatam, frivolè contendunt. 3. *Humanam naturam nunquam dimisisse*, ex Act. I. v. 11. 4. *Christum tantum in cœlo esse, in terrâ modo Sacramentali, per transubstantiationem.* pag. 101. Hic quoad quartum idem cum Pontificiis & Calvinianis cornu inflat, negando carnis Christi omnipræsentiam, ubicunque ὁ λόγος præsens fuerit, contra sequentia S. S. testimonia, Eph. IV. 10. Matth. XXVIII. 20. *Ego sum vobiscum omnibus diebus, usque ad consummationem seculi.* & Mat. XVIII. 20. Humanæ namq; naturæ Christi communicatam esse per unionem hypostaticam, Majestatem omnipræsentiæ τῦ λόγυ, ita ut juxta cum divi-

divina natura vere omnipræsens sit, reali ac subſtantiali præsentia, contra Calvinianos & Pontificios solidè evicit *Dn. D. Calovius* Synop. Cont. Artic. 3. Sect. I. th. 13. p. 286. De transubſtantiatione infra agendum.

CAP. XIX.

De Septimo fidei Articulo.

§. 1.

Quæst. 57. p. 101. sic proponitur artic. 7. *Qui iterum venturus est in gloria, judicatum vivos & mortuos. Cujus regni nullus finis erit.*

§. 2. Tria hic doceri annotat quæst. 58. pag. 101. 1. *Rediturum Christum ad judicium.* Matth. XXV. 31. cap. XXIV. 27. 2. Tim. IV. 1. *Signa judicium antecessura hæc enumerat.* 1. *Ut Evangelium annuncietur omnibus gentibus.* Mat. XXIV. 14. 2. *Ut veniat Anti-Christus.* 3. *Bella, Fames, Pestilentia ex verbis Christi.* l. c. 21. *De cujus certitudine loquentem introducit* Paulum II. Tim. IV. 1. *Testificor igitur ego coram DEO, & Domino JESU Christo, qui vivos mortuosque in adparitione sua & regno suo judicaturus est.*

§. 3. De tempore quæst. 57. pag 101. allegat verba Christi: Matth. XXIV. 36. & 37. *ne quidem Angelos novisse. Roskolkici* tamen jam pridem tempus adesse credidêre, & se ad excipiendum judicem præparavêre, ita quidem ut albis

bis amicti vestibus, in sepulcra sua se contu-
lerint, inde tamen fame compulsi exierint.

§. 4. Qu. 59. p. 102. addit illo articulo doceri: *Homines rationem reddituros cogitationum, dictorum factorumque omnium.* Matth. XII. 36. 1. Cor. IV. 5. Quæst. 60. pag. 103. artic. hunc tradere: *Unumquemque secundum prom-
rita, plenam eamque sempiternam accepturum mercedem,* ex Matth. XXV. 34. 41. Marc. IX. v. 44. Regnum Patris cum mercedem dicit, ipsi quidem erroneè proprie sic dicitur, quæ prorsus est gratuita.

§. 5. Hic quæst. 61. pag. 104. disquirit: *An particulare aliquod detur judicium?* & sta-
tuit: *ut unusquisque in articulo mortis, sati-
suorum sibi delictorum conscius est: ita eodem pro-
sus modo, post mortem operum suorum remuner-
tionem unusquisque probe novit.* pag. 105. Ex Gregorii Theol. *laudat. funebri Cæsarii.* p. 56. *Non ante extremum judicium plenam mercedem accipere,* cum pag. 106. tradit, observandum est, *quoad initium plenam, licet non quoad com-
plementum.* Ratio est, quod cum formalis beatitudo consistat in Trinunius DEI fruitione, hæc animæ beatæ statim post discessum à corpore obtingit. Complementum sequitur, cum corpori jungitur. Bene dein ibidem docet, *non in unum compelli locum*: Et recte infert: *dari particulare judicium.*

§. 6. *Non in uno eodemque beatitatis gradu futuros electos,* quæst. 62. pag. 107. probat,

ex

ex Joh. XIV. 2. Luc. VII 47. Rom II 6. Ex loco ad Rom. quidem deduci potest per bonam consequentiam: Sed locus Johannis huc non spectat. Loquitur enim de vasto cœlorum ambitu, omnibus excipiendis pari. Nec Lucæ id evincit. Quæst. 73. p 107 benè dicit: 1. *Damnandorum tormenta esse disparia.*, ex Luc. XII. 47. 2. *Æterna tamen esse omnia.* pag 108.

§. 7. Quæstionem 64. *annon aliqui sic diem suum obeant, ut beatorum damnatorumque medii sint?* ritè expediit dicendo: *hujusmodi nullos reperiri* p. 108. Sed nullo fundamento sequens nititur assertio: *Sceleratos non paucos de Orci claustris eripi, ibid.* contradicens iis, quæ modo rectè ex *Gregorio* tradiderat *unumquemque post mortem æquam suam remunerationem probe nosse. Eripi autem, astruit, non sua Confessione, cui non esse locum*, ex Ps. VI. 6. deducit, & Ps. CXV. 17. *Verum piis superstitum officiis, & Ecclesiæ pro ipsis deprecationibus, præcipue vero per incruentum Sacrificium, quod Ecclesia pro vivis mortuisque omnibus communiter, quemadmodum & Christus pro iis pariter mortuus est, quotidie offert.* Et cum ê *Theophyl.* probasset, *Animas se eripere non posse*, concludit: *Solæ igitur Sacræ Liturgiæ, precesque & elemosyna, quæ animæ causa à viventibus præstantur, illam plurimum adjuvant, atque ex acheronte redimunt.* pag. 110. Atqui ex inferno nulla est redemtio; & inferni tormenta æterna, ipsamet Confessione fatente.

§. 8.

§. 8. Gratis proinde quæst. 65. pag. 110 movet quæstionem: *quid sentiendum de elemosynis piisque officiis quæ in refrigerium mortuorum præstantur?* cum ê *Theophyl.* in Luc. XII. non autem ex *Scriptura Sacra* probet *preces pro defunctis concipiendas: Sacrificium incruentum offerendum, spargendas elemosynas, cum ipsæmet ejusmodi opera sui causa, præstare non possint*; cum hæc omnia commentis Pontificiorum de liberatione ê purgatorio sint similima, & ad calefaciendas monachorum culinas excogitata.

§. 9. *Purgatorium ignem cum rectè neget* qu. 66. pag. 112. *quod nihil usquam in sacris literis de eo reperiatur*; *quod temporaria ulla pœna animorum expurgatrix, â morte existat*: & tamen addat: *jure meritoque Ecclesia manium istorum causa sacrificium incruentum offert*; *precesque ad DEUM ablegat, ad impetrandam eorum veniam quæ olim in vita deliquerant*: *Non vero ut ipsi nonnihil supplicii sustinentes, eo dein perpurgentur*, & sibi contradicit, & petitionem principii, ut in scholis loquimur, committit, ut indubia supponens, quæ probatione egent quam maxime. De cetero rectè omnino damnat sententiam *Origenis* pag. 113. Fabulas de cruciatibus defunctarum animarum respuit, dicens: *quosdam comminisci quod subulis, aquis, lacubus, discrucientur, quod nostra nunquam admisit, probavitque Ecclesia.* vide *Sir.* cap. 4. p. 31.

§. 10.

§. 10. De loco piis animabus destinato quæst. 67 pag 114. docet : *Esse eas in manu DEI*, Sap. III. 1. quod dicatur *Paradisus*, Luc. XXIII. 43. *& Sinus Abrahæ*, Luc. XVI. 22. *regnum cœlorum*, Matth. VIII. 11. hactenus benè. Sed dum addit : *illud omnibus tenendum est, animas justorum, quamquam in cœlum receptas, neutiquam tamen ante extremum judicium plenam perfectamque gloriæ coronam consequi* pag. 116. discedit â doctrina Sacris Scripturis magis consentanea, plenam, consummatamque beatitudinem animabus piorum obtingere. Quæ beatitudo quidem post unionem augebitur ; Sed non intensive & in se, sed extensive & extrinsecè, sc. per gloriam corporis &c. uti *Quenst.* part. 4. Sect. 2. cap. 17. quæst. 5. pag. 67.

§. 11. De loco *animarum quæ in offensa sunt apud DEUM* qu. 68. p. 115. observat quod nominetur : *Infernus*, ex Es. XIV. 14. 15. *Ignis sempiternus*, Mat. XXV. 41. *Tenebræ exteriores*, v. 30. *in hunc cœlo exturbatum diabolum detrusum*. pag. 115. *Omnia, quibus denominatur, vocabula, locum condemnationis iræq; divinæ valere. Animas damnatorum plenam ante judicium pœnam ultionemque perpeti*, male negat, pag. 116. Verum bene docet : *post decretorium judicium, animas una cum corporibus suis usquequaque, aut coronam gloriæ, aut supplicio rum ferre cruciatus.* pag. 117.

CAP. XX.

De octavo fidei Articulo.

§. 1.

HIc quæst. 69. pag. 117. sequentia continet: *Et in Spiritum Sanctum, Dominum & vivificatorem: qui ex Patre & ~~Filio~~ procedit, qui una cum Patre & Filio adoratur & glorificatur, qui item per Prophetas locutus est.*

§. 2. Hunc nos edocere perhibet. 1. *Spiritum Sanctum esse DEO Patri & Filio consubstantialem*, ex 1. Cor. XII. 4, 5. & 2. Cor. XIII. 13. & Actor. V. 3. 2. *Quod Spiritus Sanctus â solo Patre procedat* quæst. 71. pag. 119 ex Joh. XV. 26. At idem locus Spiritum Sanctum etiam â Filio mitti docet. *Athanasius* non negat etiam â Filio procedere: neque enim dixit à *solo* Patre: & si dixisset ejus authoritas nihil probaret: Nec *Gregorii Theologi*: nec *Secundæ Synodi Oecumenicæ*, nec *Orientalis Ecclesiæ*: imo nec *Occidentalis*, quam gratis quoq; allegat hoc modo: *Sed & Occidentalis: quod satis confirmant Tabulæ binæ argenteæ, in quarum altera Græce, altera Latine, sacrum fidei symbolum perscriptum erat, non adjecta ista particula, & ex Filio, quæ jussu Leonis tertii, Papæ Rom. in æde S. Petri fixæ sunt anno Ch. 809. quemadmodū prodit Baron. ad an. 809. 69.* Nam 1. nondum controversia mota erat; ut necesse fuerit eam expresse addi. 2. Non proinde censendum

dum, quòd negarint doctrinam hanc, licet ejus expressam mentionem, ob rationem allatam, faciendam, necessarium non esse duxerint. Non *Nicæno* sed *Constantinopolitano* adjectam, Pappus. H. E. p. 202. contendit. *Græcos Latinis accessisse Sch.* cap. 3. observat; *Sed spe obtinendi auxilii inductos: quâ se frustratos videntes, ad errorem rediere.*

§. 3. Verbis his: *qui itaque constans & firmus in hac fide persistit, is indubiam suæ salutis habet fiduciam*: videtur dogmatis hujus necessitatem ad salutem adstruere pag. 121. Sed nostri Theologi distinguunt, & si quis cætera orthodoxus, illi neque propter ignorantiam hujus veritatis, neque propter negationem, ex nuda ignorantia profectam, aut salutem adimunt, aut inter hæreticos eum computandum censent, uti loquitur *D. Hülsem. Prælect. in Formul. Concord.* pag. 282. & ex eo *D. Quenst.* part 1 Sect. 2. cap. 9. pag. 406.

§. 4. Doceri in hoc articulo quæst. 32. pag. 121. tradit: *Spiritum Sanctum tam Veteris quam Novi Testamenti genuinum esse authorem, illumque per manus multorum administrorum ipsum edidisse, eâdq; de re ut Veteris Testamenti Scripturam, ita etiam Novi, Spiritus Sancti doctrinam esse* pag. 122.

§. 5. De Conciliis sic mentem exponit: *Quidquid Sancti Patres in omnibus universalibus atque particularibus orthodoxis Conciliis,*

quocumque tandem loco habitis statuerint, id a Spiritu Sancto profectum esse credas oportet, ex Act. XV. 28 Sed multum interest discriminis inter primum illud ab hominibus θεοπνεύστοις & ab aliis celebratum. Miror quoque quod particularibus eandem quam universalibus tribuat authoritatem, cum hactenus creditum sit *septem tantum recipi Concilia œcumenica*; de quibus superius Sect. 1. c. 19. §. 3.

§. 6. Pergit ad exponenda quæst. 74 pag. 124. *Spiritus Sancti charismata, quæ septenario includit numero*; ex Apoc. IV. 5. Sed non valet inde deducta consequentia: *septem sunt lampades: septem Spiritus DEI.* E. Plura namque sunt. Sed videamus quæ enumerat. Præmittit autem *hæc dona, vel rectius loquendo, ipsum Spiritum Sanctum in Christo, quam in ullo alio homine, modis omnibus copiosiora esse*, ex Es. XI. 2. Joh. I. 14. Luc. II. 40.

§. 7. 1. Donum est ipsi qu. 74. p. 124. *Sapientia superna*, de qua Jac. III. 17. Contraria huic *sapientia carnalis* 2. Cor. I. 12. quam *rejicit Apostolus* 1. Cor. I. 19. ex Es. XXIX. 14. & XXXIII. 18. 2. quæst. 75. pag. 125. *Intelligentia, sive cognitio arcanorum & occultæ voluntatis divinæ*, ex Exod. XXXVI. 1. Dan. I. 17. Luc. XXIV. 45. 2. Tim. II. 7. pag. 125. quæ loca de arcanis DEI non agunt; & huc non quadrant; nisi quatenus de peritia in rebus agendis & intelligendis Scripturis accipiantur. Opposita: *Stultitia*, ex Luc. XXIV. 25.

3. qu.

3. quæst 76. p. 126. *Consilium, quod gloriæ divinæ, animæque humanæ saluti provehendæ servit*, Act. XX. 27. oppositum: *Consilium impiorum*, ex Ps. I. 1. & Ps. XXXIII. 10. 4. quæst. 77. pag. 127. *Robur adresistendum tentationibus*, ex 1. Cor. XVI. 13. & Ephes. VI. 14. Oppositum: *Timor*. Ps. XIV. 5, 6. Luc. XII. 4. 5. qu. 78. p. 128. *Cognitio*, ex Ps. XCIV. 10. Jer. III. 15. *ut legem DEI cognoscat* pag. 129. Contrarium: *Inscientia legis*, Ps. LXXIX. 6. 6. quæst. 79. p. 129. *Pietas, quæ una cum vera fide in assidua ardentique precatione, bonisque operibus fundatur*, 1 Tim. IV. 8. Solida, non Pharisaica, quæ illi contraria, ne DEUS de hâc sententiam, ex Matth. XV. 8. & XXIII. 26. ferat. 7. quæst. 80. pag. 130. *Timor DEI*, cujusmodi *liberorum non servorum*, ex Psalm. XXXIV. 10. De posteriore 1. Joh. IV. 18. *Ex amore descendat*, Psal. XXII. 24. Joh. XIV. 23.

§. 8. Quæst 81. pag. 131. *Fructus Spiritus Sancti præcipuos novem dicit esse*, ex Gal. V. 22. *Fructus vero* Spiritus est *Charitas*, *Gaudium*, *Pax*, *Lenitas*, *Benignitas*, *Bonitas*, *Fides*, *Mansuetudo*, *Continentia*. Sed & *omnes virtutes in eum censum venire asserit* pag 132.

CAP. XXI.

De Nono fidei Articulo.

§. 1.

Quæst. 82. pag. 132. *In unam Sanctam Catholicam*

licam & Apostolicam Ecclesiam. Hic 4. digna notatu quæst. 83. innuit: 1. *Ecclesiam esse unam, Catholicam & Apostolicam*, ex 2. Cor. XI. 2. *Despondi vos uni viro, ut virginem castam exhiberem Christo.* pag. 133.

§. 2. Quæst. 84. p. 133. 2. *Ecclesiam non uni loco nominis sui decus acceptum referre. Illam esse matrem, quæ prima omnium præsentia Christi ornata fuit.* pag. 134. *Esse per totum orbem diffusam*, Luc. XXIV. 47. Act. I. 8. ibid. *Primariam Hierosolymitanam* pag. 136. Ex Act. XI. 2. 17. 21. & cap. XV. 2. 22. 28. cap. XVI. 4. *Licet postea Imperatores primos dignitatis gradus Antiquæ Novæque Romæ tribuerint, ob magnitudinem imperii, quod iis locis domicilium habebat: secundum 3. Can. 2. Syn. Oecumenicæ Constant.*

§. 3. 3. Quæst. 85. pag. 137. *Nullum aliud Ecclesiæ fundamentum quam Christum solum*, ex 1. Cor. III. 11. deducit optime. *Apostoli & Prophetæ fundamentum secundarium.* Apoc. XXI. 14. Eph. II. v. 20. *quod eam doctrinam propagarint. Non enim super mortales homines, sed super semetipsum & divinam doctrinam suam Ecclesiam fundavit Christus. Christum solum Ecclesiæ suæ caput esse*, Eph. V. 23. Col. I. 18. ritè docet. *Antistites particularia quædam capita*, ex Act. XX. 28. non felici successu, cum capitis appellatio soli Christo vindicanda. Quod sequitur Christum esse pastorum principem, ex 1. Pet. V. 4. patet. Pontificis Romani satellites, ipsum caput Ecclesiæ clamantes, feliciter hic con-

fun-

funduntur; Quemadmodum & refutati à *Nectario* Pat. Hieros. in *Refutatione Imperii Papæ*; quæ nuper in Anglia à *D. Allixio* translata.

§. 4. 4. Qu. 86. pag. 140. Docet hac occasione; *unumquemque Christianum oportere morem gerere Ecclesiæ*, ex Matth. XVIII. 17. *Eâ potestate instructam Ecclesiam, ut per Synodos Oecumenicas examinare atque adprobare possit Scripturas.* pag. 140. sc. testimonio suo genuina ab Apocryphis discernere; Sed nulla inde ad authenticos Scripturæ Sacræ libros authoritas. 2. *Cognoscere & judicare de actis Patriarcharum.* 3. *Pro gravitate delicti multctis & pœnis canonicis multare*, ex 1. Tim. III. 15. cum sit firmamentum veritatis. Hic itaque jure summo *adulatoribus Pontificis* contradicit, contendentibus: *Papam esse supra Ecclesiam.*

CAP. XXII.

De *Præceptis Ecclesiæ.*

§. 1.

PRæcepta *Ecclesiæ summa ac præcipua novem sunt*, inquit Confess. quæst. 87. pag. 141. 1. Quidem, *ut DEUM quisque cum contritione & compunctione cordis adoret, ut singulis diebus Dominicis ac festis solemnibus Ecclesiæ Sacris rite operetur*, h. e. *ut horas matutinas ὄρθρον, Liturgias, λειτουργίαν, vesperas ἑσπερινὸν, concionem διδαχὴν diligenter audiat*; pro concione malim

instructionem dicere, nisi forte homilias legi solitas, concionis titulo insignias. Alioquin conciones apud ipsos non esse in usu, jam Sect 1. c. 9. §. 7. p. 91. monuimus. Præceptum hoc ex Luc. XVIII. 1. Eph. VI. 18. 1. Thes. V. 11. stabilit. Sed sic non est amplius Ecclesiæ, sed ipsius DEI: nisi ad festos dies nonnullos ab Ecclesia institutos respicias.

§. 2. 2. Præceptum, quæst 88 p. 142. dicitur esse: *ut quatuor quotannis statuta jejunia servet.* Ea autem celebranda docet: 1. *ante nativitatem Christi tempore, cujus initium à quinto decimo mensis Novembris deducitur.* 2. *quod magna quadragesima dicitur Christo ipsi indicta*, Matth. IV. v. 2. 3. *Sanctorum Apostolorum est, quod mox exacta sacræ Pentecostes hebdomade orditur Ecclesia, quam claudit die Petri & Pauli jun.* 29. uti in versione parenthesi inclusa habet observatio, quæ in textu græco non comparet. Rationem appellationis addit, *quod ad prædicandum se accingentes Apostoli tum jejunaverint*, ex Actis cap XIII. 3. 4. *proxime ante diem emortualem Sanctissimæ Virginis Mariæ agitur, initium illi Calendis Sextilibus, finis die mensis ejusdem*; in græco legitur: 1. Augusti; quem *Normannus* more Romanis antiquioribus recepto nominavit. pag. 143.

§. 3 *Quarto etiam sextoque die jejunandum Sabbato & Dominico die non item, vetante id can. 66. SS. Apostolorum. Hic tamen excipiendum Sabbatum magnum Sanctum ante Paschа.* Addit præ-

præterea 14 *Septembris exaltationis s. crucis.* 29. *Augusti*, *ut Johannis præcursoris obtruncationem celebremus.*

§. 4. *Adhæc etiam* pag. 143. *ut ne statis quibusdam diebus cibo nos abstineamus*, *eadem tradidit Ecclesia*, *puta*, *â die natalis Christi*, *usque ad diem sacrorum Epiphaniorum*, *totaque paschali atque pentecostali hebdomade*, *ut & illa quæ præcedit Septuagesimæ Dominicæ*; Item *quæ inter Sexagesimam & Quinquagesimam intersit.* Claudit doctrinam hoc monito: *quæ omnia orthodoxus quisque Christianus bona fide custodire debet.* pag. 144. Jejunia, cum à DEO commendata sint, si ritè celebrentur, improbare non possumus: meritoria autem hæc & statis temporibus alligata, cum mandato DEI destituantur, merito repudiamus, & ad ἐθελοθρησκείας â Christo, Matth. XV. 9. damnatas referimus. vid. plura sup. Sect 1. c. 15. §. 6 seq.

§. 5. 3. Præceptum quæst. 89. pag. 144. est, *ut homines spirituales debita colamus observantia*, rationem addit: *velut ministros DEI ac sequestres.* 2. *qui pro nobis apud DEUM se deprecatores præbent.* Discrimen inter illos hoc constituit: *imprimis illos*, *qui ut Patres spirituales*, *confessiones nostras excipiunt*, *& quos â nobis in salutis negotio consuli fas est*, 1. Cor. IV. 1. 1. Thess. V. 12. 1. Cor. IX. 13. 1. Tim. V. 17. *Nefas vero esse profanis & Laicis hominibus in munia spiritualia inferre se atque immiscere.* Gal. VI. 1. Uti admonitio in se innoxia: ita dictum minus appositè adfertur: & ad so-

los ſpirituales adplicatur, cum de omnibus agat fidelibus: quamquam potiſſimum ſpirituales concernere negare nolim.

§. 6. 4. Præceptum qu. 90. p. 146. *ut quater quotannis delicta noſtra confiteamur ſacerdoti ritè creato* pag. 146. *qui longius progreſſi ſingulis menſibus noxas ſuas expiant. Simpliciores minimum ſemel in anno, videlicet tempore ſacræ quadrageſimæ, luſtralem confeſſionem edere debent.* Porrò addit: *morbo oppreſſi, id ante omnia operam dabunt, ut quamprimum conſcientiæ ſuæ maculas, earum confeſſione, cœnæque ſacræ participatione eluant.* A Calvinianis abit itaque, ſacram cœnam ægrotis non dantibus. Obſervari vult: *prius tamen cum ſumma reverentia ſacrum chriſma uſurpandum.* Confeſſione peccata expiari, Pontificium eſt & heterodoxum: nec certo tempori alliganda. Confeſſionem in Eccleſiis Aug. Confeſſionis receptam non eſſe abrogandam, ſed multiplici uſu ſeſe commendare, evicêre celeberrimi Theologi. Imò ipſi Auguſti Confeſſores illam in Eccleſia retinendam his verbis ſtatuunt: *Docentur homines, ut abſolutionem plurimi faciant, quia fit vox DEI, & mandato DEI pronunciatur. Ornatur poteſtas clavium & commemoratur quantam conſolationem afferat perterefactis conſcientiis &c. in Lib. Concord.* p. 27.

§. 7. 5. Præceptum quæſt. 91. pag. 147. *Ne legantur hæreticorum libri, neque fando blaſphe-*

phema illorum audiatur doctrina, ab iis, qui in divinis ac humanis literis atque disciplinis inexercitati sunt. Theologo itaque humanas ac divinas literas necessarias recte statuit: secus ac visum est novatoribus nostris, philosophica studia, si non noxia, inutilia tamen clamantibus. *Bene quoque se habet, quod non omnibus interdicat cognitionem hæreticæ doctrinæ seu controversiarum; quod itidem multis est solenne.* Nec improbo consilium simplicioribus datum: *ne sermones cum ejusmodi hominibus conferant: nec ad familiaritatem eorum se adplicent.* Pſ. I. 1. Tit. III. 10. idem docent: Cui monito si & nostri obtemperassent, eorum numerus qui naufragium fidei fecêre, tantus non esset.

§. 8. 6. Præceptum quæst. 92. pag. 147. est, *ut DEUM pro omni hominum ordine ac statu pie veneremur.* Et quidem 1. *pro spiritualibus Patriarcha, Metropolita & clero universo.* 2. *Tum pro Rege, Præside Provinciæ, Republica, exercitu.* 3. *Pro iis inprimis qui bene de Ecclesia merentur.* 4. *Sedulam navant operam, quo pacto orthodoxæ ac Catholicæ Religionis pomœria terminosque proferant* 1. Tim. II. 1. 5. *Pro iis qui in orthodoxa fide obdormierunt.* Sed quoad hos hic labor est frustraneus: nisi ad mercedem respicias, quam eo nomine accipiunt Clerici. 6. *pro hæreticis & schismaticis, ut resipiscant.* pag. 149.

§. 9. 7. Præceptum quæst. 93. pag. 149.

ut

ut inviolate jejunia supplicationesque, quæ seorsim â Metropolita aut Episcopo in diœcesi sua, indicuntur, ab omnibus provinciæ incolis serventur, cum indicentur ad expiandas violati Numinis iras, ad eripiendum populum â pestilentia, fame, bello &c. ad sanandos ægrotos, ad consolandos oppressos, ex Act. XII. 6.

§. 10. 8. Præceptum quæst. 94. *Ut ne profani homines bona numosque Ecclesiæ vi auferre, aut ad privatas necessitates suas intervertere ausint.* pag. 150. Bene subdit: *Ceterum ad sacrorum antistites hæc cura pertinet, ut de bonis Ecclesiæ, mundum aliaque illi necessaria comparent. 2. ut victum & vestitum iis qui Ecclesiæ ministrant, procurent. 3. Egenis & peregrinis suppeditent.* Act. XI. 29. Cui usui non addicenda sic exprimit: *Præterea minime æquum est, sive seculares, sive Pontifices ipsos, qui in Ecclesia aliqua sacrorum antistites sunt, numos illius, aut res mobiles alias, sive testamento legatas, sive dono datas, quovis modo intercipere in proprios usus convertere: ne vim aut subversionem pie donantis intentio perpetiatur.*

§. 11. 9. Ecclesiæ præceptum quæst. 95. tria complectitur. 1. *Ne solemnia nuptiarum vetitis in Ecclesia diebus celebrentur.* 2. *Ne orthodi Christiani ludis prohibitis theatralibusque spectaculis, interfint: Ut ab iis quantum possunt, sibi temperent.* De comœdiis hic dicendum, non plane esse illicitas; si ea observentur quæ honestati consona. 3. *Ne peregrinos*

&

& *barbaros consectentur mores.* pag. 152. Ergo & illi civilitas morum curæ est.

§. 12. Pergit Confessio quæst. 96. pag. 152. ad explicandum, *quomodo dicatur credi in Ecclesiam*; quod supervacuæ agnovisset diligentiæ, si expendisset, non dicendum: *Credo in Ecclesiam*; Sed tantum: *Credo Ecclesiam.* Verum cum ita Russicè loquantur: Credo in Ecclesiam, audiamus explicationem. *Quamquam*, inquit, *res creata ab hominibus conflata Ecclesia est, habet illa tamen caput Christum ipsum, verum DEUM: habet Spiritum Sanctum, qui illam perpetuo docet & instruit, eamque efficit, teste Apostolo, sponsam immaculatam & inculpatam Christi* Eph. V. 27. *Et columnam atque stabilimentum veritatis.* 1. Tim. III. 15. *Sed & dogmata illius divina, nequaquam humana sunt.* Hoc & sequentia quæ addit, *intelligimus nos credere in divinas Scripturas &c.* non evincunt rectè dici: *Credo in Ecclesiam.* Ceterum in iis, quæ de assistentia Spiritus Sancti perpetua, de capite Ecclesiæ, de testimonio ejusdem, hic asseruit, veritati litasse censenda est.

CAPUT XXIII.

Decimus Articulus.

§. 1.

Quæst. 97. p. 153. *Confiteor unum Baptisma in remissionem peccatorum.* Hic dicit qu.

98.

98. *occasionem sibi datam differendi de septem Mysteriis Ecclesiæ*, quæ sunt: *Baptisma*, *Unguentum Chrismatis*, *Eucharistia*, *Pœnitentia*, *Sacerdotium*, *honorabile Conjugium & Oleum consecratum.* De quibus 1. afferit: *Respondere septenis Spiritus Sancti donis.* 2. *Efficaciam describit, quod per ea dona sua ac gratiam animis recte & legitime utentium Spiritus Sanctus infundat: remittitque lectorem.* 3. *ad librum quem Hieremias Patriarcha de convertendis Lutheranis* scripsit, *Censuram Augustanæ Confessionis* ab eo adornatam subinnuens. Sed numerum hunc ad binarium reducendum, si sermo de Sacramentis proprie dictis & talibus, per quæ Spiritus Sanctus in cordibus utentium gratiam suam accendit, demonstrarunt *Tubingenses Theologi* in responsione ad Patr. Jeremiæ Censuram, & quotquot locos communes congessêre. Frustra itaque videtur laborare *Dn. Siricius* in refutando Fabro & aliis consensum hic cum Pontificiis adstruentibus, quem *Dn. Schwab.* cap. 15. sequendum sibi sumsit. Sed repugante hac Confessione, cui quoad numerum Sacramentorum, merito fides habenda.

§. 2. Quæst. 99. p. 155. Definit Sacramentum ita: *Mysterium est Sacra quædam ceremonia, quæ sub specie aliqua visibili causa est, & in animam hominis fidelis invisibilem DEI gratiam infert, instituta à Domino nostro, per quam unusquisque fidelium divinam gratiam accipit.* Quia fidei mentio, non ex opere operato cum

Pon-

Pontificiis. Quæst. 100. pag. 155. Ad mysterium requirit Tres res: 1. *materiam.* 2. *Sacerdotem.* 3. *invocationem Spiritus Sancti & solennem verborum formulam* pag. 156. quin & intentionem ministri necessariam asserit: *accedente fixa & deliberata ejusdem intentione sanctificandi mysterii* pag. 156. Sed hic aberrat æque ac Pontificii, quod evictum dedere *Calov. Synopf. Cont.* artic. 8. thes. 5. pag. 731. *Quenstedt* parte 4. cap. 3. Sect. 2. pag. 78.

§. 3. *Fines Sacramentorum* quæst. 101. p. 156. tradit. 1. *ut sint signa & tesseræ filiorum Dei.* 2. *ut pignus fiduciæ in DEUM.* 3. *ut remedia quibus peccatorum infirmitates depellamus* pag. 156. alii addi possunt ex *Quenstedt.*

CAPUT XXIV.

De Baptismate.

§. 1.

HOc definit quæst. 102. p. 157. *Baptisma est ablutio quædam & exstirpatio peccati Originalis, terna in aquam immersione facta, pronuntiante hæc verba Sacerdote: In nomine Patris, Amen, & Filii, Amen, & Spiritus Sancti, Amen.*

§. 2. Forma Baptismi, in nomine Patris &c. rectè se habet: licet apud ipsos non in prima sed tertia persona administretur: *Baptizetur servus Christi N. in nomine Patris, A.*

&

& *Filii*, *A.* & *Spiritus Sancti*, *A.* Ideoque in *Concilio Florentino* approbata *D. Bothvidi* th. 29. *Sir.* cap. 5. pag. 75. Errant tamen hic 1. *Immersionem absolute necessiariam facientes.* 2. *Trinam præcise desiderantes*; Cum tamen Baptismus aspersione etiam unicâ sit efficax: in quâ Calviniani quibusdam in locis acquiescunt. Libertatis est Christianæ, cum nullum extet præceptum definitivum.

§. 3. Effectam Baptismi describit, dicendo: 1. *ablutionem & exstirpationem quandam peccati Originalis esse* p. 157. 2. *aperire aditum ad regnum cœleste*, ex Joh. III. 5. 3. *Esse indubium æternæ salutis signaculum ac pignus*, pag. 159. quæ hic de exstirpatione peccati tradit, erronea sunt; cum tollatur reatus, manente fomite ac radice peccati, qui in cinefactione demum exstirpatur.

§. 4. *Non debere iterari Baptismum* itidem bene observavit pag. 159. *dummodo is qui baptizat orthodoxè in unum DEUM, personis trinum credat, & adcurate verba: in nomine Patris &c. proferat. Necessitatem ejus optimè* ex Joh. III. 5. *adstruit.* pag. 158. vide *Pet* lib. 6. pag. 12. Iteratur autem certis in casibus, sed malè, Baptismus teste *Sir.* cap. 5. p. 76. Si Russus scilicet alienam fidem susceperit, vel si alii Christiani ad eos accesserint. *Susceptorem requirit Orthodoxum, idque jure* pag. 158. de cujus officio *Sir.* l. c. pag. 79.

§. 5. *Infanti renunciandum Diabolo per susceptor-*

ſceptores. quæſt. 103. p. 158. aſſerit. *Quorum duos tantum adſciſcunt.* Unum ſexus maſculini, alterum ſexus fœminini : Et hos, ſi modo ſuperſtites, omnibus, quotquot naſcuntur, liberis adhibent. Hinc conſtat infantes baptizari, quo ſe ab Anabaptiſtis ſejungunt. Exorciſmum etiam adhibent, & quidem ter repetitum; cujus formulæ prolixiores, quam ut apponi queant, per modum precationis conceptæ; & ab Orichovio in Lat: Linguá verſæ. *Adultus ſuo ore repudium Diabolo det, reſpondendo ad interrogationes Sacerdotis, Satanamque & omnia opera ejus conſputando* pag. 158. *Symbolum aperte profitendum: vel ſi infans, per ſponſorem.* pag. 159. Tempus certum non habent limitatum : *in* 40. *tamen diem plerumque differtur, propter immerſionem, ut infans illi tolerandæ par ſit.* Sed *Czar Alexius* 6. die filium baptizari curavit.

§. 6. Materia. *Aqua pura, nullaque re permiſta, neque artificialis : nec alius liquor ullus adhibeatur* pag. 159. Ergo errat *Sacranus.* vide *Sir.* cap. 5. pag. 73. *Singulis de novo aquam conſecrant, putantes eam corporali immunditia infici.* p. 75. Sed hujusmodi ablutionem Sacra Scriptura ignorat. vide l. c. *Sal ori immitti,* me vidiſſe, non memini ; Sed nec ſibi conſtat *Siricius* qui modo dixerat : *Sal ori immittit* : & mox ſubjungit : *Sal & Salivam Romano more cum pulvere mixtam non adhibent.* p. 79.

§. 7. Miniſter. *A nemine niſi ordinario*

Sacerdote administrandus, pag. 159. *Urgente aliqua necessitate etiam alius quisque homo, sive mas sive fœmina, hoc peragere Sacramentum potest; adhibita aqua & verbis*, pag. 159. *Faber* itaque rectè docuit. *Siric.* autem erroris arguendus contrarium docens. cap. 5. pag. 80. *Sanctum unicuique assignandum in Baptismate*, non docet Confessio. Sed ex *Olear.* refert *Sir.* c. 5. p. 78. qui & errorem oppugnat & expugnat.

§. 8. 1. Fructus, *peccata omnia abolet, in infantibus originale: in adultis tum illud, tum voluntarium.* pag. 160. Gratis 1. repetit quæ de abolitione peccati originalis supra dixerat, & nos atro carbone notavimus. 2. Videtur inficiari peccata infantum actualia s. voluntaria; veritate obloquente. pag. 160. 2. *Hominem plane renovat, in eumque justitiæ sanctitatisque locum, quo innocens adhuc intactusque peccato olim steterat*, ex 1. Cor. VI. 11. unde *Sir.* cap. 5. pag. 75. Recte ipsis exprobrat, nimis extendi vim baptismatis. 3. *Per eum Membra Christi evadimus.* Gal. III. 27. pag. 160.

§. 9. Ex baptismo Laicorum adparet, non *requiri absolutè Exorcismum ad integritatem baptismi*, pag. 159. quemadmodum nec apud nos: licet è contrario, eum in gratiam cujusvis hæretici abrogare minime queamus. Accusantur quod putent dæmonem habitare in infantibus, adeoque exorcismum ante fores templi adhibeant, ne si in templo immundus Spiritus exiret, templum profanetur, ap. *Sir.*

mo loci consecretur unguentum. pag. 163. *quod in hebdomade magna fieri consuevit, Siric.* cap. 5. 2. *Materia apta ad unguentum, oleum, balsamum &c.* 3. Tempus, *ut è vestigio post baptismum baptizatum inungant.* 4. *Non totum corpus, sed definita membra manus, pedes &c.* pag. 163.

§. 4. Fructus. 1. *Spiritus Sancti participes reddimur,* ex Tit. III. 5. 2. *Spiritus Sancti adjutorio ita confirmamur ut nihil hostis animæ nocere possit. Non repetitur nisi in illis, qui ab nominis Christi ejuratione redeunt.* pag. 164. Minister: *vulgaris Sacerdos Sir.* cap. 4. pag. 25. *Hinc constare puto esse ipsis proprie dictum Sacramentum.* quod tamen *D. Sir.* cap. 4. pag. 24. & *Sch.* cap. 15. & 16. negarunt. Sed decepti ab authoribus quorum fide sequuntur. Cetera omnia quæ hic traduntur, nullo nituntur fundamento. Nullo mandato, nulla promissione, gaudent ejus authores. Dicta Scripturæ torquentur ad præconceptam opinionem firmandam.

§. 5. Inter confirmationem Pontificiam & hoc Chrisma. nihil aliud intercedere videtur, quam temporis & Ministri differentia. Temporis quidem, cum Russi statim à baptismo, Pontificii vero 10. vel circiter, anno inungant. Ministri, qui apud Russos est vulgaris Sacerdos: Pontificios vero Episcopus; ut non tam rejeciisse confirmationem Latinorum, quam alio tempore administrasse censendi sint. Licet *D. Meyersb.* p. 42. contra-

Sir. cap. 5. pag. 78. & *Opp.* quoque observat: olim in templo, nunc extra illud conferri cap. 2. p. 22. Exorcismum proinde Calvini proles ut rem abominandam reprobat, solida ratione nulla suffulta.

CAPUT XXV.

De Chrismate.

§. 1.

UNguentum *Chrismatis ipsi est secundum Mysterium*, cujus nullam quæst. 104. p. 161. dat definitionem: *Initium autem refert ad tempus quo Spiritus Sanctus super Apostolos consedit*, Act. II. pag. 161. Necessarium evincere conatur, *quod eodem Numine reliquis opus est, qui Christianismo initiantur. Nam ut tunc ignis visibilis specie delapsus Spiritus Sanctus dona communicavit; ita nunc quando Sacerdos inungit, donis Spiritus Sancti perfunditur.* pag. 161.

§. 2. Forma absolvitur his verbis: *Signaculum muneris Spiritus Sancti, amen.* Quam explicat & ex 2. Cor. I. 21. confirmat. *Hujus efficientiam, Apostolorum ævo per manus impositionem factam*, ex Act. VIII. 17. *postmodum inunctione unguenti fieri cepisse, ex Dionys. Areopag. Pauli discipulo* (*Eccles. Hier.* cap. 11. & 12.) probare conatur, invitâ veritate.

§. 3. Ad hoc Mysterium requirit præterea quæst. 105. p. 163. 1. *Ut ab Episcopo sum-*

trariam foverit sententiam : *Cum baptizatum mox Chrismate inungant, confirmationem Latinorum respuunt ut superfluam.*

CAP. XXVI.

De Tertio Mysterio Eucharistia.

§. 1.

DEfinitionis loco qu. 106. pag. 164. hanc dat descriptionem : *Est corpus & Sanguis Domini nostri JEsu Christi sub visibili specie panis & vini ; in qua vere & propriè* h. e. *secundum rem ipsam, præsto adest JESUS Christus.* pag. 164. an ex his ultimis verbis concomitantia Pontificia exsculpi queat, aliis examinandum relinquo. Sufficit mihi notasse hic eandem, quam LUTHERUS dedit, datam descriptionem : Es ist der wahre Leib und Blut unsers HErrn JEsu Christi unter Brod und Wein ꝛc.

§. 2. Excellentiam indicat, *quod inter reliqua omnia unum præcipuè emineat.* pag. 165. Efficaciam, *quod plus ceteris ad salutem consequendam nobis conferat, cum in eo omnes opes gratiæ exhibeantur.* pag. 165. quod verum est si quinque fictitia Sacramenta respicias : respectu Baptismi autem id asserere non est facilè.

§. 3. Minister : *Nullus nisi Sacerdos, quantacunque urgente necessitate*, qu. 107. pag. 165.

Ejus cura : 1. *Ut adsit altare, aut tapes saltem mensalis consecratus, absque quo nullo modo integrum offerre incruentum sacrificium.* pag. 165. 2. *Curabit ut in promtu materia debita.* 3. *Secum statuere debet panem transmutari.* pag. 166.

§. 4. Materia : *panis è frugibus confectus, fermentatus, & quantum potest purus. ibid. vinum, haud alio humore confusum, in se purum & sincerum.* Quod si itaque alium substituunt humorem, suecum ex pomis vel medonem, ut *Sir.* cap. 5. pag. 81. docuit: invita Confessione id fieri credendum. Sed in actu ipso adfundendam aquam (translatio addit : Calida, idque recte ut ex Sect. 1. cap. 12. §. 12. pag. 132. *De Liturgiis* evidens est) *implendæ Scripturæ* Joh. XIX. v. 34. *ubi dicitur aquam è Christi latere fluxisse*, urget Confessio ; idque perperam. Non tamen eam faciunt absolute necessariam, cum ægrotis dant S. cœnam. Etiam infantibus, & *quidem puerulis triennibus* dant, secundū *Lasizium* : Theol. Mosc. p. 114. secundum *Guagninum pueris* septem annorum, cap. 2. desc. Mosc. *Petr.* l. 6. *quintum & septimum.* Conciliationem instituit. *Siric.* c. 5. p. 83. pueris trium annorum partem Sacramenti, septennibus integrum Sacramentum dari, quo & respexit *Olear.* l. 3. *Itin. Pers* p. 312.

§. 5. Transubstantio describitur : *quod substantia ipsa panis & vini, in substantiam veri corporis & Sanguinis Christi opera Spiritus Sancti immutatur.* p. 166. *Preces* quibus *Spiritus Sanctus*

tus imploratur, ut transmutet, exhibet Confessio. pag. 166. Tempus: *quod precibus prolatis confestim Transubstantiatio peragatur* p. 167. Eam credendam ex verbis Christi: *Hoc est corpus meum*, probare fategit. pag. 167. quam tamquam figmentum rejicimus. *Sub speciebus exhiberi, quoniam ab esu carnis crudæ humana abhorreat natura. ibid.* sub speciebus, *ut fide corpus adesse persuasi sumus.* Hoc autem credendum, vi verborum Christi, *hoc est corpus meum.* pag. 167.

§. 6. *Sub utraque omnino fieri debere tam ab Ecclesiasticis quam Secularibus:* 1. *Quia Christus sine ulla cujusquam exclusione præcepit.* Joh. VI. 54. qui locus huc non quadrat, cum ibi de manducatione spirituali agatur. 2. *Sancti Apostoli tradidere*, ex 1. Cor. XI. 23. seq: rectè concludit, idque contra *Pontificios*, & inprimis *Concilium Constantiense*, sub una Laicis porrigendam contendentes sacrilegè.

§. 7. *Honorem parem illi qui Christo ipsi habendum dum asserit, Dn. de Mayersb.* contradicit, qui pag. 52. dixit: *pani Sacramentali nullus honos.* Incruenti Sacrificii loco Russis esse dubium non est, ex iis quæ Sect. 1. cap. 12. §. 12. pag. 130. de Liturgia allata, & à Confess. sic adprobantur: *Offertur pro omnibus orthodoxis Christianis viventibus pariter, & in spe resurrectionis vitæ æternæ consopitis.* pag. 170. *Est etiam propitiatio pro peccatis sive viventium sive mortuorum.* pag. 171. *Neque ad supremum orbis diem*

intermittetur. ibid. quæ cum pugnent cum ipsa institutione Christi dicentis: manducate, non vero offerte, eâdem facilitate quâ dicuntur, rejiciuntur.

§. 8. Fructus: p. 170. 1. *Recordatio supplicii Christi*, 1. Cor. XI. 26. 2. *Reconciliatio cum DEO, pro peccatis sive viventium sive mortuorum*: hic suppositicius est quoad mortuos. 3. *Remedium contra tentationes.* pag. 171. potissimos omisit, *Fidei confirmationem & augmentum, certitudinem de remissione peccatorum &c.*

§. 9. Præparationem pag. 171. requirit & fieri docet. 1. *Per sinceram peccatorum confessionem.* 2. *Perfectam cum omnibus reconciliationem* aliaque his similia, e. g. *si maritus abstineat consuetudine uxoris annotante Sch.* c. 12.

§. 10. *Formula quâ exhibetur*, apud authores variat, quam vide *Opp.* cap 2. pag. 23. Sed tutius fides adhibetur illi, quæ in Liturgia Sect. 1. cap. 12. §. 12. pag. 133. adducitur. Dant autem sacram cœnam plerumque die Sabbathi *Petr.* l. 6. pag. 24. Et die sequente Dominica alium panem distribuunt, Kutja dictum.

§. 11. Quoties in anno communicandum, non determinatur. *Dn. Pereniſten* tribuit ipsis, *quod tantum semel in anno ad communionem accedant.* Alii diversum produnt. *Sed nec omnes semel in anno Sch.* cap. 17. In Ingria quidam, licet septuagenarii, per omnem vitam semel Sacra cœna usi sunt.

§. 12.

§. 12. Recte proinde faciunt, quod 1. *sub utrâque.* 2. *quod linguâ vernacula administrant.* 3. *Ægrotis in ædibus.* 4. *Ut reconciliatio præcedat.* 5. *Non nisi â Sacerdote.* 6. *Missas quæstuarias rejiciendo Sch.* cap 17. Interim notandum quod cum Psalterium totum pro defunctis recitant; id non gratis faciant, sed uti mihi in Ingria relatum, tres vel quatuor imperiales pro labore recipiant.

CAP. XXVII.

De Quarto Mysterio Sacerdotio.

§. 1.

HOc *duum esse generum* quæst. 108. p. 172. observat: *Spirituale & Sacramentale.* p. 172. *Spiritualis communione omnes orthodoxos Christianos frui*, ex 1. Pet. II. 9. Ap. V. 9. 10. bene infert. Et *quale hoc est Sacerdotium, tales esse oblationes; ad quas hortatur*, Petrus I. cap. II. 5. Paulus Rom. XII. 1.

§. 2. *Sacramentale* quæst. 109. pag. 173. *à Christo Apostolis mandatum existimat: deinceps per manuum illorum impositionem, in hodiernum usque diem ordinationem peragi*, ex 1. Cor. IV. 1. tradit. *Succedentibus in locum Apostolorum Episcopis.*

§. 3. Finis: *ad distribuenda divina Mysteria, salutisque humanæ obeundum ministerium.*

§. 4. *Hanc œconomiam* pag. 174. *duas res*

præcipue complecti pag. 174. *Unam esse, potestatem solvendi delicta hominum*, Matth. XVIII. 18. *Alteram facultatem docendi*, Mat. XXVIII. 19. *Christum misisse Apostolos, hos alios impositis manibus*, Act. VIII. 17. pag. 174. *Missionis necessitatem*, ex Act. VIII. 17. & Act. XIII. 2. adstruit: Sed posteriorem locum quamquam bene allegat, male tamen explicat; cum ibi non de hostia incruenta, sed de ministerio tantum sit sermo. *Cautionem adhibendam in eligendis ministris verbi*, ex 1. Tim. V. 12. concludit; Idq; rectè. *Non missos vero, nec ad hoc opus delectos, nullo modo manus eidem admovere debere*, ex Rom. X. 15. dum infert, cum hac limitatione accipiendum: Si casus necessitatis aliud non postulet. Exemplū in *Olear.* l. 3. cap. 32. pag. 320. ubi quidam nomine *Georgius* Ochse / quod bene in lectione Postillarum versatus, ad ministerium Eccles. Luth. adhibitus, licet â nullo Episcopo ordinibus sacris initiatus.

§. 5. Qualitatem mittendorum describit: quæst. 110. pag. 176. Examinandos esse urget, & ut Examinandi tribus sint instructi requirit: 1. *Bona conscientia.* 2. *Scientia, tam in dispensandis Mysteriis, quam instruendo per conciones rudi plebeculæ.* Διδαχαῖς an per conciones commode translatū, judicent alii. Apud Græcos quoque minimè obtinere crediderim, excepto tempore quadragesimali, quo nonnullas haberi docet Orient. Richenst.

3. *Ut*

3. *Ut membris sanis gaudeant, quibus opus ad exercendum ministerium.*

§. 6. Quæstioni III. pag. 176. *an alii ordines ante Sacerdotium conferantur*, ita satisfacit: *Sacerdotium omnes in se continet gradus* p. 176. 2. *Gradus legitimo ordine conferri debent. ibid.* 3. *Enumerat gradus:* sunt *Lector*, *Cantor*, *Lampadarius*, *Subdiaconus*, *Diaconus*, *de quibus latius*, *in Euchologiis Pontificalibus*, *quæ Tactica nuncupantur*, *agi* innuit & eò Lectorem remittit. Sex tantum nominat, at Pontificii septem numerant: majores ordines tres: *Sacerdotum*, quorum sit sacrificare, deinde autem Diaconorum & Subdiaconorum; minores vero quatuor, Acoluthi, Lectoris, Exorcistæ & Ostiarii, eosque juri divino adscribunt. vide Catech. Rom. cap. de Sac. Ordin. Bell. I. de Clericis cap. 13. Ordines approbando Confessio rejicit Anabaptistas, Weigelianos, Socinianos, Remonstrantes, Independentes Anglos, distinctiones officiorum Ecclesiasticorum tollentes & labefactantes. Conf. *Calovii* Synop. Cont. Art. 14. th. 12. p. 930. De Hierarchia egimus sup. Sect. 1. cap. 18. pag. 164. Officium Clericorum sic breviter describit: *Ad officium Episcopi pertinere, ut in quocunque gradu quempiam constituit, clare & dilucide muneris illius rationes homini exponat, quod ipsi committit: sive divinum Liturgiæ officium sit: sive lectio Evangelii: sive Apostolicarum Epistolarum: sive ut sacra vasa gestet:*

ſtet: ſivè ut mundum Eccleſiæ ſervet. Eſt enim cuique ordini peculiare inſigne ſuum, quo ſigillatim alius ab alio diſtinguitur, quod explanare debet Epiſcopus. Sed hi ordines omnes in verbo DEI fundamentum non habent, ideoque nec neceſſariò adprobari merentur.

CAP. XXVIII.

De Quinto Myſterio Pœnitentiæ.

§. 1.

POenitentiam ita deſcribit: quæſt. 112. p. 177. 1. *Veram quandam penitusque infixam triſtitiam eſſe; ob ea quæ in ſe quisquam admiſit peccata.* 2. *Cum firmo animi propoſito emendandæ in poſterum vitæ ſuæ.* 3. *Plenaque voluntate obſervandi efficiendique quidquid mulctæ ſupplicii que irrogat Sacerdos.* 4. *Ut illi accuſatoriè detegat peccata.* p. 178.

§. 2. *Vim exſerere ſuam, cum abſolutio conceditur; quippe ut delictorum ſuorum veniam quisque conſequitur; extemplo omnia illius peccata â DEO per Sacerdotem illi remiſſa ſunt,* ex Joh. XX. 23.

§. 3. Hic obſervandum vult quæſt. 113. pag. 179. 1. *Pœnitentem eſſe debere Chriſtianum orthodoxum*, addita ratione: *nam pœnitentia quæ verâ deſtituitur fide, non eſt pœnitentia, nec DEO accepta* pag. 179. Ubi optandum fidem, prout fiduciam in meritum Chriſti comple-

ctitur, & non tantum ut doctrinam denotat, requiri. 2. *Ilt Confessarius Orthodoxus. Nam hæreticus & apostata, nullam solvendi piacula potestatem habet.* pag. 179. 3. *Pœnitens sit contritus*, ex Ps. LI. 19. 4. *Contritionem sequi debet viva voce sigillatim facta omnium peccatorum Confessio*, ex Act. XIX. 18. Jac. V. 16. ib. Marc. I. 5. subjungens hoc argumentum: *Nihil enim solvere potest: ubi nihil solvendum deprehendit.* Sed in his locis nulla enumerationis peccatorum mentio: nec argumentum ullius est ponderis ad eam firmandam. Nonne deprehendit peccata innumera remittenda? Et remissio nonne efficax absque ejusmodi enumeratione? quæ cum careat mandato DEI, promissione, & præterea sit impossibilis, merito exploditur ut conscientiarum carnificina. 5. *Proprietates Confessionis, ut sit humilis, religiosa, vera, sincera sui accusatrix, cum dolore & gemitu quando exercetur*, bene requiruntur.

§. 3. Postremam pœnitentiæ partem esse: *Canonem pœnitentialem & piaculare supplicium; quod definit & imponit Confessarius*; gratis asserit, nec ea quæ addit. p. 181. *quod genus sunt* 1. *Preces.* 2. *Elemosynæ.* 3. *Jejunia.* 4. *Peregrinationes ad loca sacra, religiosæ poplitum inflexiones* & his similia in verbo DEI injunguntur ut supplicia. Hinc constat, jure dictum à *Dn. Sch.* cap. 12. *Nimis hic esse papicolarum erroribus affines; cum & illi requirant.* 1. *Contritionem cordis.* 2. *Confessionem oris.* 3. *Satisfactionem operis.*

§. 4.

§. 4. Rectè subjungit *dehortationem à peccato*, ex Ps. XXXIV. 15. Joh. V. 14. Joh. VIII. 11. *Et adhortationem ad bonum: quamvis impossibile homini, ut omninò & in totum, peccata vitet,* (Hic quæ ipsius de perfectione Christiana sententia sit, optimè explicat) *debet tamen pius quisque secundum conscientiam quam habet, ab una confessione ad aliam, quantam poterit maximam emendationi vitæ suæ dare operam.*

§. 5. Modum confitendi ex *Olear.* Itin. l. 3. cap. 30. pag. 309. exhibet *Sir.* cap. 4. p. 29 *Petr.* l. 6. pag. 25. apud quos legi poterit. *De Mayersberg* adducit quendam fatentem, *se nihil gravioris criminis sacerdoti revelare* pag. 54.

§. 6. Fructus pœnitentiæ quæst. 114. p. 182. 1. *Ad innocentiam in Baptismo acquisitam, propius per pœnitentiam accedimus.* 2. *Per peccatum excidimus divina gratia. Resipiscendo eam recuperamus.* 3. *Per peccatum in civitatem Diaboli incidimus, per pœnitentiam liberamur inde.* 4. *Terror conscientiæ per peccatum: per pœnitentiam pax & fiducia, qualem erga parentes liberi habent.* p. 182. quæ vero consona.

§. 7. Rectè itaque tradit *Opp.* c. 2. p. 13. *Claves solventem ligantemque exercent. Excommunicant quoque & excommunicatio ipsis* obscha *dicitur.* Die viridium omnes â religione sua alienos præsente *Imperatore* banno percutere, ex amico ê Prussia sibi innotuisse annotat *Opp.* cap. 2. pag. 13. Excommunicati imaginem ê templo ejici scripsit *Dn. de Mayersb.* cujus verba Sect. 1. c. 20. §. 6. p. 177. adduximus.

CAP.

CAP. XXIX.

De Sexto Mysterio, Honorabili Conjugio.

§. 1.

DE hoc quæst. 115. pag. 183. asserit: 1. *institui viri fœminæque inse invicem consensu.* 2. *Nullum legitimum impedimentum intervenire debere.* 3. *Sponsalia coram Sacerdote celebranda.* p. 183. 4. *Junctis dextris fides danda, quod alter alteri fidem, honorem, amoremq; conjugalem ad finem usque vitæ, quocumque rerum discrimine, constanter servaturus, nec alterum deserturus.* 5. *Sanciendæ consecrandaque consensio per Sacerdotem, quod tum fiat quod scriptum est*, Ebr. XIII. 4. *Honorabile in omnibus conjugium, & Torus impollutus.*

§. 2. Fructus conjugii quæst. 116. p. 184. 1. *A periculo scortationis præservatio*, 1. Cor. VII. 2. 2. *Sobolis procreatio.* 3. *Mutuum adjutorium in morbo aut alio periculo. Summum amorem conjugalem*, ex Genes. II. 24. *haud male deducit.* p. 184. Hæc omnia Confess. bene; nec plura addit.

§. 3. Observatione autem dignum, quod *de Mayersb.* p. 44. tradit: *Conjugia Latinorum non matrimonia, sed concubinatus Moscovitas appellare.* Et inde hic arguit: *sequi nos ex illegitimo coitu natos* p. 45. Sed & idem refert: *quod matrimonium illius qui ad Ecclesiam ipse-*

ipsorum accedit, solvant. Ratione hâc nixi: *Esse hominis haud legitime per januam baptismi, ad reliquorum Sacramentorum perceptionem introducti.* Et si retinere uxorem maritus voluerit, denuo conjugio benedicunt.

§. 4. *Divortia ibi esse frequentia*, passim scriptores annotant. *Causarum præcipuam autumat de Mayersb. quod sponsas non videant.* p. 45. ante contractum matrimonium. *Cognationem spiritualem, quæ secundum ipsos contrahitur inter susceptores & infantes baptizatos*, impedire matrimonium æque ac apud Pontificios certum est. At nulla ratione nititur impedimentum.

§. 5. Reliqui errores ipsis â *Sir.* cap. 4. assignati sunt facti potissimum; nec ex doctrina fluunt, quales 1. *Quod ante consensum parentum concumbunt. Quem tamen necessarium facit ipsorum doctrina.* 2. *Parentis scorta ducunt.* 3. *Divortia frequentant.* 4. *Sæviunt in uxores.* 5. *Inopes usum uxorum faciunt liberum.* 6. Autem error doctrinæ imputandus: *dum interdicunt Monachis conjugio, & 7. absolute cælibatum statui conjugali præferunt.* 8. *Commixtionem mariti cum soluta non esse adulterium statuunt.* 9. *Infensum in secundas nuptias animum ostentant. Secundas tamen concedunt & 3. Sed 4. omnino improbant*, absque sufficienti ratione.

CAPUT

CAPUT XXX.

De septimo Mysterio, Oleo consecrato.

§. 1.

OLeum consecratum â Christo institutum esse contendit qu. 117. pag. 185. Probationem affert hanc: *quando missit discipulos suos, illi oleo multos ægrotos ungebant ac sanabant.* Marc. VI. 13. *Ecclesiâ postea in solennem consuetudinem recepisse*, ex Jac. V. 14. pag. 185. Sed in his locis de unctione miraculosâ, non vero Sacramentali agi, jam dudum evictum est.

§. 2. Adhibuêre enim Apostoli tantum ad sanandum ægros: Sed hi alio quoque fine, uti patet ex hac *Opp.* c. 2. p. 24. annotatione: *Agonizantibus post extremam unctionem, quando cœleste hoc viaticum acceperunt, divinæ potentiæ commendatis, medicamento aut cibo amplius frui haud permittunt, nisi aperta reconvalescentiæ adfuerint signa.*

§. 3. Observandum inquit qu. 118. p. 186. ut 1. *Mysterium hoc, cum omni consequentia sua per Sacerdotes, non vero per alium ullum administretur.* 2. *Ut oleum sit purum inconditumque.* 3. *Ut ægrotus orthodoxus & confessus paulo ante.* 4. *Ut dum unctio peragitur, recitetur illa oratio, quâ Mysterii hujus vis & efficacia exponitur.*

§. 4. Fructus enarrat qu. 119. pag. 186. *Jacob.* cap. V. 14. *Criminum admissorum gratiam, sive salutem animæ.* 2. *Sanitatem corporis; quæ ut non semper obtineatur, remissio peccatorum in*

pœnitente, semper obtinebitur. pag. 187. Hæc omnia vim faciunt veritati, & scripturam ad præconceptas opiniones detorqueri, manifestè probant.

§. 5. Porrò notandi sunt *Dn. Siric.* c. 4. & *Schw.* cap. 15. sese opponentes *Fabro*, asserenti esse *Russis Sacramentum.* Nec rectè *Jacobum* explicant Russi, ut *Sch.* l. c. existimavit. Quin & aberrat *Sacranus* & cum eo *Sir.* cum Russis tribuunt, *quod statuant hoc oleum nullam medelam adversus peccata adferre posse. Sir.* c. 4. p. 29. Neque inducor facile ut credam *Mortuo corpori adhiberi hoc oleum*, uti tradidit *Sacranus* & credidit *Sir.* pag. 30.

CAP. XXXI.

De undecimo Fidei Articulo, resurrectione.

§. 1.

EXspecto *resurrectionem mortuorum.* qu. 120.

§. 2. 1. *Certitudinem resurrectionis.* 2. *Corporum humanorum.* 3. *Proborum pariter ac improborum*, ex Joh. V. 28. invictè demonstrat q. 121. pag. 187. 4. *Eadem omnino corpora futura, quibus cum in hoc mundo vixerunt*, ex Job. XIX. 25. optimâ deducit consequentiâ. 5. *Incorruptibilia fore*, ex 1. Cor. XV. 51. 6. *Animas in sua corpora reversuras.* 7. *Una cum iis perfectam æternamque mercedem actionum operumque suorum accepturas.* pag. 189. 8. *Impiorum quoque corpora immortalia esse debere. ibid.*

§. 3.

§. 3. 9. Qu. 122. *Docet meminisse.* 1. *Mortem.* 2. *Extremum judicium.* 3. *Cruciatus inferorum.* 4. *Regnum denique cœlorum. ibid.* 10. Qu. 123. *Fructus* hujus recordationis. 1. *Pietas.* 2. *Fuga peccati.* 3. *Timor DEI &c.* p. 190. Hæc omnia ad tenorem verbi divini. De statu animarum post mortem *Confessio* hoc loco quidem expresse nihil tradit: Sed alibi *Siricio* c. 5. p. 92. dedit occasionem scribendi: Errant 1. *docendo justos ante Christum in infernum descendisse.* 2. *Animas piorum ad visionem DEI admitti negando.* 3. *In inferno constitutis viventium suffragiis subveniri.* 4. *Orationibus & Missis se defunctis prodesse.* 5. *Cum epistola viris magnæ authoritatis ad Petrum al. Nicolaum*, datur. Sed hic sciendum, *omnibus ejusmodi Epistolam dari; quæ salvi conductus nomine venit.* ap. *Petr.* l. 6. pag. 18. & ap. *Olear.* l. 3. cap. 31. pag. 315. ita sonat: *Nos N. Episcopus & Sacerdos hujus loci N. confitemur & testamur his, præsentem N. apud nos prout verum Christianum græcum decet vixisse, & licet interdum peccaverit, tamen peccata confessum, absolutionem & Sacram Cœnam in remissionem peccatorum suorum accepisse: DEUM & Sanctos ipsius honoravisse, jejunasse & orasse, ex præscripto. Mecum N. patre ipsius spirituali ita vixisse, ut ipsi omnia ipsius peccata remiserim. Quapropter nos ipsi has salvi conductus literas dedimus, sancto Petro & aliis Sanctis monstrandas, ut absque impedimento per januam gaudii intromittatur. Cum defunctis quomodo procedant* vide *Opp.* c. 2. p. 25.

CAPUT XXXII.

De Purgatorio.

§. 1.

DUbitatum est, an Purgatorium credant? *Sed certum est eos non largiri, animas in purgatorio igne purgari Opp.* cap. 2. p. 25. *Duoque tantum post mortem loca agnoscunt.*

§. 2. Hinc *Jovius* fol. 174. *Ceterum quod valde alienum â Christiana religione videmus, nullis sacerdotum suffragiis, nullaque propinquorum aut amicorum pietate, juvari mortuorum manes arbitrantur, fabulosumque omnem purgatorii locum putant.* vid. sup. Sect. 2. c. 19. §. 9. p. 224.

§. 3. Sed ut posterius verum: ita prius â vero recedit, & nimis illis suffragiis niti Russos indubium, uti sup. Sect. 2 c. 24. § 7. p. 247. indicavimus. *Quid quod campanarum pulsu, manibus creari solatium existiment?* De *Mayersb.* p. 25. & 55. De hac quæstione consule *doctam & prolixam Dn. D. Johannis Dieckman. Exercit. Histor. Theol. de Ecclesiarum Orientalium & Latinæ in dogmate de Purgatorio dissensione.* Witt. 1671.

CAPUT XXXIII.

De Duodecimo Fidei Articulo, Vitâ venturi seculi.

§. 1.

HUnc quæst. 124. pag. 190. ita format: *Et vitam Venturi seculi.* Occasione hac tra-

tradit quæst. 125. 1. *In futuro seculo venturam esse DEI gratiam super electos* pag. 191. 2. *Æternam vitam gaudiis ac lætitiis spiritualibus fore cumulatissimam*, ex 1. Cor. II. 9. & Rom. XIV. 17. *hæc oritura ex visu DEI & præsentia ipsa, quâ fruemur*, pag. 217. & pag. 237. ex Psalm. XXVII. 13.

§. 2. 3. Quærit quæst. 126. pag. 191. *an sola anima, vel etiam corpus fruetur vita æterna?* Respondens benè : *utrumque eodem fruetur gaudio*, pag. 192. *non enim alia lætitia animæ, alia corporis erit.* 4. *Angelis similem & æqualem factum iri.* Matth. XXII. 30. 5. *Corpus fore glorioſum, immortale, incorruptibile, non cibi non potus indigum, ſimile Spiritui*, ex 1. Cor. XV. 53.

§. 3. 6. *Lætitia non alia erit, quam contemplatio beatissimæ Trinitatis, & Chorus Spiritualis junctim cum Angelis agitandus* 1. Cor. XIII. 12. 7. Respondet objectioni : Exod. XXXIII. 20. *Nequaquam videre faciem meam & vivere homo potest*, hoc modo : *illud intelligendum, ante summam perfectissimamque istam reductionem & de corpore hoc corruptibili, nec dum gloriæ suæ compote, vitaque præsenti. Sed post omnimodam istam redemtionem, in corpore cœlesti gloriâ decorato, in futura & æterna vita, post diem extremi judicii, indet DEUS lucem nobis, quâ lucem DEI ipsius contemplari queamus*, ex Ps. XXXVI. 10. *Quæ Lux quoniam aspectu ipso percipiatur, desiderium omne omnis sapientiæ atque pulchritudinis sedabit ac compescet. Namque in hâc contem-*

platione Summi Boni, cetera bona universa continentur; bonique illius fruitio, omnis lætitiæ complementum est. Psalm. XVII. 15. *Satiabor cum adparuerit gloria tua*: Ad quam nos suo tempore perducat Sanctissima Trias, Pater, Filius ac Spiritus Sanctus, cui sit laus & gloria in secula nunquam terminanda! Amen!

Appendix eorum quæ ADDENDA.

AD pag. 5. *Olearii Itinerarium Persicum*, in secunda Editione, in sex libros distinctum, â nobis excepto uno vel altero loco allegatur. *Ceterum de Muscovia nemo melius scripsit quam Adamus Olearius Germanus, libro cui titulus est Gallicè*: Relation du Voyage d' Adam Olearius en Moscovie, Tartarie & Perse. *Hofman. Lex. Univ.* Tom. I. pag. 1054.

Ad pag. 9. *Comes de Carlile*, cui nomen *Carolus Howard*: huic felices Viales Anno 1669. die 29. Sept. apprecatus est Carmine Anglicano felicissimus Suecorum Poëta, *Lars Johanson*, aliàs *Lucidor* den Olyckelige dictus. Carmen vide in collectione poëmatum sub titulo: Helicons Blomster / edita Holm. 1688.

Ad

Ad p. 13. Extant plures rerum Moscoviticarum Scriptores, 1. *Alexander Selitski Moscovita* & scriba Cancellariæ, cujus Mscr. Suecicum in Archivo Reg. asservatur. Hic sua conscripsit Holmiæ 1669. & alio nomine audit: *Grigori Carpofson Cotosfichin.* Mscr. Ruth. in Biblioth. *Sparfwenfeldiana.*

2. *Abraham van de Corput.* Belga 1662.

3. *Alphonsus Lysek*, Legationis Secretarius 1675. sub Ablegatis Imperatoriis *Hannibale Bottoni* & *Joh. Gusmanno.* Lat.

4. Muscovia einer wahrhaften Feder deutsch. 1687.

5. Legatio Polono-Lithuanica in Moscoviam An. 1678. descripta à teste oculato *Bernhardo Leopoldo Francisco Tannero Boemo Prag.*

6. *Hieronimus Horsey.*

7. *Antonius Sankinson* Anglicè uterque.

8. Claudat agmen *Gothofredi Archontologia Cosmica* in fol. qui lib. 1. pag. 357. de Muscovia eruditè egit.

Ad p. 41. De moribus Moscovitarum: *Dn. Carlile*, hanc inter Suecos & Moscos comparationem instituit, & quidem c. 32. p. 424. de receptione sua verba faciens: Worbey zwar so groß geprale/ auch so viel Ceremonien nicht fürgingen/als bey unserm einzug in Moscau geschehen/ hergegen aber/ welches nicht minder liebenswürdig war / Aufrichtigkeit / wohlanständiges Wesen und freymütige Sitten sich überall ersehen ließen: und an statt daß alles der Moscowiter

ter tichten und trachten nur darauf gerichtet war / wie sie sich groß machen und ihre Hoheit männiglich zu erkennen geben möchten / so ließ der Schwedische Hoff seine Ehre und Ruhm im Gegenspiel fürnehmlich darin bestehen / daß sie Seiner Excellentz mit lauter Ehrerbietung und Freundschafft begegneten. Et cap. 33 De Suecia: Ihre allergrößte Zierde ist die schöne Ritterschafft / welche es allda hat / gestalt solche meinem bedüncken nach dermaßen wohl gebildet und so höflig auferzogen / als an einigem Hoff in gantz Europa, wir verwunderten uns auch dahero um so vielmehr darüber / daß in einem so rauhen und ungelachten Lande / welches man schier für einen Auswurff der Natur ansehen solte / man einen so angenehmen / schönen und zierlichen Hoff antreffen solte: Da hergegen in Moscau / so ein schönes Land ist / wir lauter grobe und barbarische Leute gesehen haben / so wohl unter denen Großen bey Hofe / als unter dem gemeinen Volcke. p. 428.

Ad pag. eand. culturam admittant: De hoc Plur. Rev. Dn. Præpositus Glück captivus in Literis ad Generosum Dn. Locumtenentem Regium districtus Lettici in Livonia (Stadthalter) *Michaël von Strokirch*, Fautorem nostrum honoratissimum, Moscuâ die 30. Novemb. Anno 1703. sic scripsit: Hiesige Hohe Obrigkeit gedencket eine Academie allhie zu fundiren. Die Studia nehmen ziemlich zu.

Scho-

Schola Patriarchalis hat einige Professores, und über 300. so allda studiren. 2. Catholische Patres informiren auch eine Parthey von der Herren Kindern. 3. Engelländer informiren eine große Menge in Matheſi, und in der Schiff- und Segelkunſt. Denen Lehrlingen werden reiche Stipendia wochentlich außgezahlt: Nur daß Strepitus armorum eine Hinderung machet.

Ad pag. 46. Monuit me *Generoſiſſ. Dn. Sparfwenfeldt* Turcicam non ex Arabica deſcendere, nec ullum verbum illis eſſe commune, præter Eccleſiaſticos terminos, tantumque differre ab Arabicâ quantum hæc à Perſica; memini tamen me legiſſe, quartam minimum vocabulorum partem Arabicæ eſſe originis *in Dn. D. Pfeifferi* Crit. Sac. c. 10. §. 8. pag. 304. *Natura linguæ Turcicæ (quanquam quartam fere vocum ſuarum partem Turcæ ab Arabibus, & quartam à Perſis habeant, unde Arabiſmi & Perſiſmi rudis non poteſt plene pernoſcere neque interpretari Scripta Turcica) ad Tartaricam proxime accedit, imo ejus filia & dialectus quædam à Perſicâ vero & Arabica eſt diverſa, non quidem in orthographia, attamen in Analogia &c.* Quod ſi forte ad Eccleſiaſticas voces hîc reſpexit, *Dn. Sparfwenfeldio* aſſentiri credendus eſt. Sin minus, noſtræ aſſertioni ex parte ſua conſtabit fides. Sed in hæc nunc non vacat inquirere eâ, quâ par eſt, diligentia.

Ad pag. 49. *Thuanus* lib. 21. Hiſt. vult circa annum Chriſti 890. Chriſtianam Religionem Ruſſos ſuſcepiſſe & ita loquitur: *Deinceps*

ceps fide Christiana imbuti sunt, ex occasione non minus honorificæ quam faustæ adfinitatis, cum Vlodimirus eorum Princeps, qui Kioviæ jam tum sedem fixerat, Annam Basilii Porphyrogeniti Filiam & Constantini Imperatoris sororem uxorem duxisset, circa annum Chr. 890. Unde & Græcæ Ecclesiæ ritus etiam hodie servant. Hoc ita tradunt Russorum, & post eos Poloniæ Annales, de quo tamen Byzantina Historia omnino tacet, ut mirum sit homines vanos ac leves, rem adeo memorabilem silentio præteriisse, qui alioqui consentanea cum iis, quæ de Russis diximus, memoriæ prodidêre. Summum seculi elapsi Historicum, multiplici ratione in hisce esse lapsum patet. Nam vix apparet quorum Annalium fide niti potuerit, cum à nobis allegati ab eo dissentiant. Dein à veritate historica aberrat, dicendo Annam fuisse *Basilii Porphyrogeniti Filiam* & Constantini sororem. Nam hi fratres fuêre, vide *Lex. Univ. Hofman.* Tom. 1. pag. 259. qui successêre *Johanni Zimisci* An. 975. Confundit etiam Basilium I. cum Basilio II. jun. & conversionem gentis solennem tempore Vlodimiri factam, cum illa quæ Basilii I. ævo contigit, & ad initia conversionis referenda; quô Vlodimirus 100, & amplius annis junior. Fuit præterea Anna Vlodomiro elocata, filia *Romani* jun. Imp. ex Theophanâ. vide *Lex. Un. Hofmann.* l. c. Tam facilis cum sit in his lapsus, nobis quoque precamur veniam, ficubi & nos in nonnullis lapsi fuêrimus.

Ad

Ad pag. 58. §. 9. Dissensum ostendit hoc juramentum, præstandum ab iis Russis, qui Romana Sacra amplectentur, & linguâ Polonicâ additum *Orichovii* libello de Baptismo Ruthenorum, quod integrum subjiciemus ex interpretatione amicissimi *Dn. Sparfwenfeldii:*

Ego N. contemplans separationem (ab Ecclesia vera) retentus laqueo Diaboli, & mendosâ corruptione, in quâ hærebam: Tandemque ipse animo mecum perpendens, & rectè examinans, alacri atque sana mente, absque omni coactione, tantum ex speciali gratiâ DEI, reversus sum & accessi ad unitatem Christianæ religionis, pariterque ad Ecclesiam Christianam Romanam, renuntians omni errori & schismati. Ut igitur omni suspicione caream erroris, quasi revera non accesserim ad illam Ecclesiam Romanam ejusque obedientiam & servitium, promitto & polliceor sub juramento, & æterna damnatione tibi Pater Venerande Episcope & similiter Sancto Petro Apostolorum Principi, primo Papæ, & Moderno Sancto Papæ Julio 2. *omnibusque ejus posteris & Vicariis Domini nostri JEsu Christi, quod nullo modo, nulloque instinctu ad pristinam mendosam corruptelam revertar, ex quâ per DEI gratiam sum ereptus; Verum firmiter perseverabo in unitate sanctæ Ecclesiæ Christianæ & in obedientia & imperio Papæ & Episcopi Romani. Qua de causa sub juramento DEI omnipotentis promitto & per sancta ejus Evangelia, in prædicta obedientia & unitate, me constanter usq; ad finem vitæ perseveraturum. Et si quod* DEus aver-

avertat, ego aliquo pacto, ab hâc Ecclesia Romana & ejus obedientia me sejungerem; voveo ut secundum perjurium & fallaciam meam, sors mea sit cum reliquis Schismaticis aut fidei fractoribus in aterna damnatione. Ita me DEUS adjuvet, sancta crux, & sancta Evangelia; Amen.

Ad pag. 69. Magnanimitatis documenta edidit hodiernus Czar, feliciter rem gerens adversus Turcas & Tartaros, teste *Dn. D. Groningio* in *Historia Expedit. Russicæ* nuper susceptæ à CAROLO XII. Suecorum Rege potentissimo, Defensore Fidei, Pacatore orbis Christiani, Domatore Hostium felicissimo, P. P. Princ. Pio. Justo Fort. Magnanim. Hamburgi edit. 1701. qui pag. 4. *Exercitum Russicum, famâ ob res bene contra Turcas & Tartaros gestas, terribilem dixit.* Sed & majoris animi fuit Suecos aggredi, qui teste *Oderbornio* lib. 2. c. 11. vit. Basilidis, *invicti.* Basilides unterstund sich auch/die sonst unüberwindliche Schweden/die vor zeiten Rom / das Haubt der Welt eingeäschert / und gantz Italien in ihre Gewalt gebracht / mit Gewalt anzugreiffen. Latinè sic scripsit in Collectione Scriptorum Rerum Moscov. pag. 282. *Basilides ad Gothos invictos antea, qui Romam caput mundi cum ingentibus copiis armatorum deleverant, qui omnem Italiam in potestatem redegerant, qui longa seculorum serie sui juris fuerant, armorum suorum vim & impetum transtulit.*

Ad pag. 91. §. 1. In dem nun Meße gehalten wird / stehet das Volck und neiget sich gegen

gen ihre Bilder / und wiederholen das Gospodi pomilui zum öftern. Sonst thun Sie / wie albereit gedacht / keine Predigten und Außlegungen über die Bibliſchen Texte / sondern laſſen ſich an dem bloſſen Text leſen / und aufs höchſte an deß itzt erwehnten Kirchenlehrers (Chryſoſtomi) Homilien begnügen / vorwendend / der Heilige Geiſt hätte zu Anfangs der Kirchen durch das Wort GOttes ohne fernere Außlegung gewircket / er könte es noch itzo thun. Zu dem kämen durch viel Außlegungen / mancherley Meinungen / welche nur Verwirrungen und Ketzereyen verurſachten. Vor zwey Jahren hat ſich unterſtanden der Morumſki Protopop / nahmens Login, zu predigen / und angefangen neben etlichen unter ſich habenden Popen zu Morum / und anderen Städten öffentlich mit predigen das Volck aus GOttes Wort zu lehren / zu vermahnen und zu ſtraffen (daher man ſie Kaſanſcha, predigende Prieſter genennet) haben auch groſſen Zulauf gehabt. Als ſolches dem Patriarchen kund geworden / hat er eyfferig darwider gethan die Prediger von ihrem Ambt abgeſetzet / mit ſonderlichen Ceremonien verfluchet / und in Ungnaden nach Siberien verſchicket. *Olear.* lib. 3. cap. 25. pag. 291.

Ad pag. 117. Calendaria &c. Sie haben ein Calendarium perpetuum nach dem alten Styl / worinnen ſie gar fertig / und die bewegliche ſo wohl als unbewegliche Feſtage / geſchwinde nach einander aufzuſuchen wiſſen. *Olear.* l. 3. cap. 25.

Ad

Ad pag. 218. Delineationem quam Sect. 2. cap. 16. §. 10. promittimus, hic damus.

1. Russorum.

2. Roskolkianorum.

Ad

Ad. pag. 47. Tempore CHRISTINÆ R. S. jam de concinnando Lexico trilingui Sueco-Finnico-Moscovitico actum esse, sequens ex Archivo Reg. *â Nobilissimo Domino Secretario Palmskiöld, amico honorando*, communicata admonitio edocet.

Kortt Påminnelse / hwad Hennes Kongl. May:tt hafwer sig deels förklaklarat öfwer at förrättas skola; Så ock hwaröfwer Hennes Kongl. May:tz nådigste resolution ännu underdånigst begäres.

EFtersom Högstbemelte Hennes Kongl. May:tt för någon tid sedan / uppå Biskoppen i Wiborg Mestr. Per Biugges anhållande / nådigst resolverat hafwer / at den Ryske Catechismus emenderas skulle / så ock den samma för det Ingermanländiske Prästerskapet skull uthi trenne Språk författa / neml. Swenska / Finska och Ryska / och det således / at Finskan ock derjemte uthi Ryske bokstäfwer / och Ryskan med Latiniske bokstäfwer författas.

2. I lijka mått är ock af Hennes Kongl. May:tt nådigst resolverat, at en ryss book / skrefwen af en Kexholmsk Ryß Semän Wäsme benämd / emot den ryske Religionen, hwilken deß bofwerij och willfarande blindhet uptäcker och förlägger / at bemelte book på swenska öfwersättias skall / och sedan den af Prästerskapet öfwersedd blifwer / af trycket publiceras.

3. Och

3. Och emedan som jag någorledes förstådt hafwer / at Hennes Kongl. May:tt är sinnad låta förfärdiga ett ryskt Dictionarium med swenska och flere språk / at dermed wnderstödia och facilitera Prästerskapet wthi Ingermanland / så ock wngdomen / som anten för traffic eller annor orsak skull til det ryska språket at lära lust hafwa / eller ock at Ryßerne så mycket beqwemligare til det swenska språketz cognition och wmgänge komma kunne ; Altså förfrågas härom wnderdånigst / på hwad sätt Hennes Kongl. May:tt ett sådant Dictionarium wil förfärdigat hafwa ?

Johan Roselin,
Ryß-tolck.

Emendanda.

Errata Typographica. pag. 1. lin. 12. leg. *coruscavit.* pag. 12. lin. 28 lege *jussu.* p. 91. l. 1. *literalis.* p. 104. l. 9. *cap.* 10. p. 110. l. 14. *Hieronymo.* p. 131. l. 1. *pro.* p. 144. l. 15. *quærant.* p. 179. l. 9. *præmittere.* pag. 188. l. 7. *abstrudi.* pag. 191. l. 18. *oppetere.* p. 192. l. 6. *scrutamur.* p. 199. l. 15. *Psi.* 8. p. 207. l. penult. *destitutas.* ult. *aspersas.* p. 208. l. 13. *quoniam.* p. 224. l. 7. *ipsimet.* p 126. l. 4. dele & *Filio.* pag. 240. l. 10. *Efficaciam.* p. 242. l. antep. *fores.*